

Guntis
Eniņš

100

**DIŽĀKIE
UN SVĒTĀKIE**

Guntis Eniņš

100 DIŽĀKIE UN SVĒTĀKIE

Noskannējis grāmatu un failu izveidojīs Imants Ločmelis

RĪGA 2008

Tā nedariet!

Dzīviem kokiem mizā negrieziet!
Stumbrā naglas nedzeniet!
Dzelonstieples netiniet!
Ar trosēm kokus nežņaudziet!
Krāmus stumbrā nelieciet!
Būdas zaros neslieniet!
Mēslus apkārt nemetiet!
Elektrību zaros nevelciet!
Kokiem saknes nerociet!
Liesmu stumbrā nelaidiet!
Guni apakš zariem nekuriet!
Nesmejiet par koku sāpēm,
Dieviņš sodīs!

Špūni

Noskannējis grāmatu un failu
izveidojis Imants Ločmelis

UDK 630.1(474.3) : 634
En 515

ISBN 978-9984-827-15-5

© Guntis Eniņš
100 dižākie un svētākie

© AS "Lauku Avīze", 2008

Veltījums Staņislavam Saliņam, Latvijas
dižkoku pētniekam, pirmās dižkoku
grāmatas autoram, dižkoku kustības,
apziņas un apzināšanas tēvam,
Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvošanas
grupas zinātniskajam vadītājam,
manam dižkoku izpratnes un
iedvesmas skolotājam

*Ir gadu gājis neticami daudz,
Ir Latvija un tūkstošgade mainījusies,
Bet vēl arvien tā pati balss pie dižiem kokiem sauc,
Kur uguns sāpe stumbros palikusi...*

SATURA RĀDĪTĀJS

Priekšvārds	9
Dižkoku zinātāji un meklētāji	10
Dižkoku meklēšana	11

I daļa.

Latvija – dižkoku zeme

Kas ir dižkoki ?	14
Dižkoku vērtības	16
Kā mērīt dižkokus?	18
Resnums = stumbra apkārtmērs = P	
Augstums = H	
Vainaga projekcija = S	
Dižkoku vecums	
Citi mērījumi un vērtējumi	
Ozoliši zemzariši – koku karaļi	22
Liepa – tautumeitas simbols	26
Egles – meža karalienes	29
Vītols – Māras koks	32
Kļava – skaisto lapu koks	34
Bērzi – dzimtenes simbols	36
Oši – aklie	39
Melnalkšņi – dumbrāju koki	40
Priedes – labākie mastu koki	42
ar pasaules slavu	
Paegļi – veselības un burvju koki	45
Gobas un vīksnas – skaistie maldu koki	49
Brīnumkoki	51
Krusta koki	56
Kā izaudzēt un apkopt dižkoku	57

II daļa.

100 dižāko un svētāko dzīvesstāsti

1. Liepājas melnalksnis	60
2. Zingberga Soda liepa	62
3. Dainu melnalksnis	64
4. Ķoniņciema Elku birzs	66
5. Ciemgaļu mežābele	70
6. Upatu ozols	72
7. Ķeiru vīksna	74
8. Aucenieku liepa	78
9. Allažu Svētliepa	80
10. Landzes liepa	82
11. Ances Svētliepa	84
12. Brandu Svētliepa	86
13. Mazirbes Vilkaču priede	88
14. Rīgzemju ozols	90
15. Dundagas dižliepu alejas resnākā liepa	92

16. Kaziņu doru priede	94
17. Raķupes ozoli: Ķieģelnīcas ozols	98
18. Medzeru osis	102
19. Allu priede	104
20. Usmas Elku liepa	106
21. Īves egle	108
22. Valdemārpils Elku liepa	110
23. Popraga 24 stumbru liepa	112
24. Vīcežu osis	114
25. Mundīgu Upurozols	116
26. Potu dores ozols	118
27. Zemeņu bērzs	120
28. Andumu Upurozols jeb Vecmuižas Upurozols	122
29. Strēļu Svētozols	124
30. Zīļu ozols	126
31. Ciemītu goba	128
32. Vecmuižnieku goba	130
33. Zentenes īve	132
34. Kaives Senču ozols	134
35. Sausupju bērzs	138
36. Sumpurņa vīksna	140
37. Remtes Mīlestības ozols	142
38. Ķēdaru ozols	144
39. Baložu palmu priede	146
40. Vadakstes Svētozols	148
41. Puķu ozols	150
42. Vecgaviļu ozols	152
43. Krokodilegle	154
44. Vēveru ozols	156
45. Kārļa Ulmaņa ozols	160
46. Zīlēnu osis	162
47. Garozas Svētozols jeb Zemgales krīvs	164
48. Ēbeļmuižas ozols	166
49. Zaslauka kļava	168
50. Lucavsalas liepa	170
51. Krišjāņa Barona ozols	172
52. Kaltīņu ozols	174
53. Sējas ozols	176
54. Tūraidas Rozes liepa	178
55. Kalnasikšņu ozols	182
56. Sautas kalna egle	184
57. Minhauzena ozoli	186
58. Ikšķīļu Svētliepa	188
59. Skomaku liepa	190
60. Ceipu Upurozols jeb Zviedru Ķēniņa ozols	192
61. Velnozols	194
62. Tūteres ozols	196
63. Briedeskroga vītols	198

64. Dambju ozols	200
65. Ozolu ozols	202
66. Strautmaļu Zviedru liepa	204
67. Staišu ozols	206
68. Kaņepju ozols	208
69. Rietekļa paeglis	210
70. Simanēnu Svētozols	212
71. Kaķu priede	216
72. Rūtiņu kļava	218
73. Atpiļu Upurozols	220
74. Mēru ozols	220
75. Kalnaegļu Upurozols jeb Vecais Tēvs	222 224
76. Zauskas priede	226
77. Brandavu vēja slotas priede	228
78. Ducmaņu ozols	230
79. Lagātu priede	232
80. Āraišu Zviedru priede	234
81. Mazbožu jeb Simtēnu Zviedru dores priede	236
82. Kvēpenes ozols	238
83. Zaubes ozols	240
84. Neteiču paeglis	244
85. Kalnaziēdu Upurozols	246
86. Jaunāsmuižas ozols	248
87. Villijas ozols	250
88. Indānu liepa	252
89. Strodu paeglis	254
90. Apes Dzenīšu vītols	256
91. Apes Vientuļā priede	260
92. Glika ozoli	262
93. Stāmerienas dvīņozoli	264
94. Krapas Krusta priede	266
95. Raganu kalna priede	270
96. Viduču ozols	272
97. Motrines Zelta priede	274
98. Janopoles Upurvīksna	276
99. Barisu vīksna	278
100. Istras goba	280
Dižo un svēto koku tabula pēc sugām	282
Dižo un svēto koku tabula pēc ģeogrāfiskā izvietojuma	285
Literatūras saraksts	288
Dižkoka anketa	290
Dižkoka anketas aizpildīšanas paraugs	291
Informācija tūristiem	292

PRIEKŠVĀRDS

Dižkoki ir manas dzīves dziesma, jo lieli, vecie koki ap senču mājām ir latviskās ainavas mūzika. Dižkoki ir kļuvuši par manas dzīves būtisku sastāvdaļu. Esmu piedzīvojis tūkstošiem tikšanos ar Latvijas dižajiem. Ar daudziem no tiem esmu ticis atkal, atkal un atkal – kā ar mīļiem draugiem, kā ar sev tuviem cilvēkiem, un viņi man ir atklājuši savus brīnišķīgos noslēpumus, rādījuši sāpes un priekus, rādījuši savas rētas, dobumus un mācījuši savu izturību, sīkstumu, kā var dzīvot ar izdedzinātiem vidučiem visa stumbra garumā, kā var izdzīvot pēc sakņu izraušanas un pārciršanas.

Ar kokiem var sazināties krāsu, smaržu, lapu šalku, bišu, putnu, ziedputekšņu, zibens un vēju valodā, ar tausti, gaismēm un domām.

Esmu piedzīvojis simtiem atklājumu savijņojumu, mērīdams atrastu jaunu, vēl nezināmu resnāko, garāko, kuplāko vai skaistāko dižkoku.

Esmu skatījis tūkstošiem koku rētu, rakstījis receptes to ārstēšanai. Esmu redzējis simtiem varenu dižkoku nāves un simtiem noziedzīgu dižkoku noslepkavošanas traģēdiju. Esmu bijis kā mācītājs pie nogalināta dižkoka, rakstīdams nekrologu, un stāvējis pie dižkoku izvadišanas.

Esmu piedzīvojis un redzējis brīnumainus gadījumus, kad nāvei nolemtie, smagi ievainotie dižkoki atveseļojas un turpina dzīvot, dodami smaržu un skaistumu cilvēkiem un ligzdu vietas putniem. Kā krusttēvs esmu uzņēmies atrast piemērotākos vārdus jaunapzinātajiem dižkokiem.

Cilvēks var koku sāpināt un viņam kaitēt, bet koks vienalga, kamēr vien spēj, dod cilvēkiem labumu un mīlestību. Dižkoki ir cilvēku uzticamākie draugi, koki nevar nekur aizbēgt, ja viņam dara pāri.

Koki sargā dzimtas piemiņas vietu, sargā sākotni arī tad, kad dzimtas jaunā paaudze aizgājusi uz pilsētu. Vecie koki nevar atstāt savu vietu, jo tad zustu latviskā ainava.

Dižkoki ir dzīvības visvecākie liecinieki, kas atceras gadsimtus un ieraksta atmiņas savos gadskārtu gredzenos. Zinātnieki tagad šo ierakstīto dzīves stāstu ir iemācījušies atšifrēt, pētot gadskārtu gredzenu ritmus. Koki pastāsta, cik veci tie ir, cik vecus notikumus tie piedzīvojuši.

Zinātnieki to sauc par dendrohronoloģiju. Arheologiem tā ir augstākā precizitātes datēšanas metode.

Koki bija cilvēces kultūras šūpulis. Ar koku galotnēm un baznīcu torņiem mēs izpaužam savas ilgas pēc debesīm. Lūk, tāpēc Zemgales līdzenumā ir tik daudz dižkoku.

Guntis Eniņš

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Eniņš' with a small flourish at the end.

DIŽKOKU ZINĀTĀJI UN MEKLĒTĀJI

Šodien daudz ir tādu dižkoku krājēju un meklētāju, kuri radījuši savas datu bāzes. Naudā un mantā viņi ir pieticīgi cilvēki, bet viņi ir gara un mūžīgo vērtību bagātnieki. Līdzīgi kā miljoniem, kuriem pieder lielas dārgo gleznu vai citas mākslas darbu kolekcijas, dižkoku krājējiem pieder simtiem un tūkstošiem dabas pieminekļu aprakstu un fotodokumentu vērtību un piedzīvojumu ceļš līdz tiem.

No "Dabas retumu krātuves" cilvēkiem tādi ir Rīgas Tehniskās universitātes Elektronikas un telekomunikāciju fakultātes docents Māris Zeltiņš, Latvijas Universitātes fizikas un matemātikas profesors Jānis Cepītis, Latvijas Lauksaimniecības universitātes students Juris Metums, Cēsu pilsētas vidusskolnieks Edmunds Cepurītis, vides pārvaldības zinātņu maģistrs Gatis Pāvils, dabas zinātņu maģistre Inese Roze. "Dabas retumu krātuves" datu bāzes administrators no tās pirmās dienas 1998. gadā ir Ansis Opmanis.

Ne jau katrā rīcībā ir dators un paša veidota elektroniskā datu bāze. Pensionāre Elga Kristapsone divdesmit gadu laikā ir pārstaigājusi lielu daļu Latvijas un savu dižkoku mērījumu pierakstus nodevusi "Dabas retumu krātuvei".

Tādu pensionāru, skolnieku, skolotāju un studentu mums ir daudz, kas izstaigājuši teku tekas savā pagastā, rajonā vai arī visā Latvijā, lai atklātu, izmēritu un papildinātu Latviju ar jauniem dižkokiem. Tas ir kā bišu darbs, kas krājas lielā stropā.

Fotokartītes otrajā pusē rakstīts: "Ozols pie Valmieras." Palīdziet noskaidrot, vai tas ir Simanēnu ozols.

Ekspedicija mākas pārvānā, pāzādušs skerslus

DIŽKOKU MEKLĒŠANA

Vērienīga dižkoku meklēšana sākās 1974. gadā, kad iznāca mežkopja Staņislava Saliņa grāmata "Latvijas dižkoki un retie koki". Viņa sagatavotajā sarakstā bija 626 dižkoki. Padomju laikā šī grāmata bija kā jauna vēsmā, kā atklājums, ka var domāt arī par savas zemes sentēvu svētumiem, par simtgadīgiem ozoliem kā nacionāliem simboliem, par Latvijas dabas raksturīgo skaistumu pretstatā padomju zemes varenuma propagandai.

Mežsargi, skolotāji, studenti un citu profesiju cilvēki pēc minētās grāmatas iznākšanas atklāti sāka mērit savus un kaimiņu kokus. "Pie mums arī ir tādi resni, veci koki, kas varētu būt dižkoki," viņi sacīja un mācījās mērit katra lielāka koka stumbra resnumu. Radās dižkoku apzināšanas kustība un dižkoku kolekcionāri (piemēram, Atis Baiža, Bruno Jansons, Jānis Metuzāls u. c.), kuri braukāja pa Latviju un sameklēja vairākus simtus dižkoku kritērijiem atbilstīgus kokus. Radās dzejnieka Imanta Ziedoņa iedibinātā dižkoku atbrīvotāju grupa (saīsināti – dageri). Tās dalībnieki ik mēnesi uz divām dienām brauca pa tuvākiem un tālākiem Latvijas novadiem, lai mēritu un atbrīvotu simtgadīgos zemzarišus no krūmu biezokņiem un arī lielākiem kokiem, kas kaltēja ozolu un citu veco koku kuplos zarus.

1977. gadā publicēja Latvijas PSR dižkoku sarakstu ar 825 kokiem, kurus aizsargā likuma spēks. Tautā to iesauca par "Zaļo grāmatu", jo tajā bija ierakstīti visi dabas pieminekļi un aizsargājamās teritorijas.

1985. gadā Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrija ikmēneša referātu krājumā ievietoja pēdējo plašāko Latvijas aizsargājamo koku sarakstu, kurā bija iekļauti jau

Kalnapalošu ozolu Nīgrandes pagasta Kalnos atradām nesēnās vētras nolauztu.

1530 koki – dabas pieminekļi. Kopš tiem laikiem vairs neviens aizsargājamo koku kopsaraksts par Latviju nav sagatavots un izdots, jo tas būtu tik liels, ka aizņemtu veselu grāmatas sējumu. Neviens (pat Latvijas 700 miljoniāri) neuzskata par lietderīgu šādu darbu sponsorēt.

Atklātā sabiedriskā fonda "Dabas retumu krātuve" datu bāzē savāktas ziņas par 9700 dižkokiem un citiem aizsargājamajiem kokiem, no kuriem diemžēl daudzi jau nokaltnuši vai nobendēti.

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras datu bāzē ir ziņas par 3658 aizsargājamiem kokiem, no kuriem 48 ir gājuši bojā.

I DAĻA.

LAŅVIJA – DIŽKOKU ZEME

Dzimteni latvietis sajūt ar visiem pieciem prātiem. Vispilnīgāk un patiesāk – ar savu sesto prātu. Tāpēc, ka tas ir mīlestības uztveres prāts un tas visjūtīgāk darbojas lielā attālumā. To apliecina patiesība, ka paši latvieši nezina un nemāk skaidri definēt, kas ir Latvijas savpatība (identitāte), kaut gan nemaldīgi to sajūt sirdī un apziņā.

Latvijai ir sešas raksturīgas savpatības, kas atšķiras no citām valstīm un tautām. Tēvzemī mīlēt latviešiem palīdz varenie ozoli un citi dižkoki, jo tie ir mūsu simboli, jo lielie ozoli pušķo dzimteni. Tīrumu, pļavu un ganību laukos dižkoki līdzās viensētu mājvietām ir latviskās ainavas būtiskākā sastāvdaļa.

Latviešu savpatība ir lielā koku mīlestība. Ja tā nebūtu jau no senlaikiem, tad Latvijā nevarētu izaugt simtgadīgie dižkoki simtreiz vairāk nekā citviet Eiropā. Patiesi – mūsu Tēvzemē dižkoku blīvums ir simtreiz lielāks nekā citās valstīs, kaut gan dižkoki gadsimtu gaitā ir visādu varu nežēlīgi postīti un nīcināti. Tomēr dižkoku Latvijā ir tik daudz, ka pēdējo 40 gadu laikā visi šo koku daudzie un aizrautīgie meklētāji kopā nav spējuši tos visus apzināt un līdz galam saskaitīt.

I DAĻĀ.

LATVIJA – DIŽKOKU ZEME

Dzimteni latvietis sajūt ar visiem pieciem prātiem. Vispilnīgāk un patiesāk – ar savu sesto prātu. Tāpēc, ka tas ir mīlestības uztveres prāts un tas visjūtīgāk darbojas lielā attālumā. To apliecina patiesība, ka paši latvieši nezina un nemāk skaidri definēt, kas ir Latvijas savpatība (identitāte), kaut gan nemaldīgi to sajūt sirdī un apziņā.

Latvijai ir sešas raksturīgas savpatības, kas atšķiras no citām valstīm un tautām. Tēvzemi mīlēt latviešiem palīdz varenie ozoli un citi dižkoki, jo tie ir mūsu simboli, jo lielie ozoli pušķo dzimteni. Tīrumu, pļavu un ganību laukos dižkoki līdzās viensētu mājvietām ir latviskās ainavas būtiskākā sastāvdaļa.

Latviešu savpatība ir lielā koku mīlestība. Ja tā nebūtu jau no senlaikiem, tad Latvijā nevarētu izaugt simtgadīgie dižkoki simtreiz vairāk nekā citviet Eiropā. Patiesi – mūsu Tēvzemē dižkoku blīvums ir simtreiz lielāks nekā citās valstīs, kaut gan dižkoki gadsimtu gaitā ir visādu varu nežēlīgi postīti un nīcināti. Tomēr dižkoku Latvijā ir tik daudz, ka pēdējo 40 gadu laikā visi šo koku daudzie un aizrautīgie meklētāji kopā nav spējuši tos visus apzināt un līdz galam saskaitīt.

KAS IR DIŽKOKI?

Sloku priede Jumpravas pagastā.

Dižkoki (vācu val. – *alte Bäume*; angļu val. – *old trees*; krievu val. – *деревья великаны*) ir rekordisti vecumā un resnumā, kā arī garumā un kuplumā. Terminu "dižkoks" zinātniskajā un populārzinātniskajā literatūrā ieviesa mežkopis un pirmais dižkoku pētnieks Staņislavs Saliņš XX gs. sešdesmitajos gados. Viņš rakstīja: "Dižkoki bagātina botānikas, dendroloģijas un dendrohronoloģijas atziņas, palīdz noskaidrot dažādu koku sugu maksimālo mūža ilgumu, pieauguma norisi lielā vecumā, sēkļu ražotājspēju un kvalitāti, koku dzīvotspēju un izturību dažādos augšanas apstākļos; dižkoki ir nepieciešami tālākajā pavoīrošanā, tie ir neatverams skaistuma elements ainavā."

S. Saliņš ieteica vienkāršus kritērijus dižkoku novērtēšanai, kuru principi ir spēkā līdz šodienai. Viņš katrai koku sugai noteica stumbra apkārtmēru, no kura sākas dižkoks. Resnuma jeb stumbra apkārtmērs jāmēra pēc starptautiska paņēmiena, tas ir, krūšu augstumā jeb

1,3 metrus no zemes. Ja konkrētajā vietā koks kaut kādu apstākļu dēļ ir resnāks, tad jāmēra tievākajā vietā starp krūšu augstumu un zemi.

S. Saliņa noteiktie dižkoka kritēriji stumbra resnumam bija šādi:

- ozoliem, liepām, gobām, ošiem, vītoliem – 4,0 m
- viksnām, kļavām, melnalkšņiem – 3,5 m
- priedēm, eglēm, bērziem – 3,0 m
- paegļiem jeb kadiķiem – 0,8 m

Šāds ļoti vienkāršots dižkoku noteikšanas paņēmieni sociālisma laikā deva iespēju daudziem dabas draugiem, Latvijas patriotiem, iesaistīties dižkoku meklēšanā. Traucēja tikai tas, ka tolaik nevarēja dabūt mērļentes. Tad daudzi potenciālo dižkoku stumbrus mērija ar aukliņām un diedziņiem. Katra koka "mērdiedziņu" satina uz atsevišķas spolītes un mājās ar skolas lineālu septiņreiz pārmērija.

Lukāču ozols Šķēdes pagastā.

Šārķu ozols Vadakstē.

Tā nu ziņas par dižkokiem bira kā no pārpilnības raga – no pamesto lauku māju pagalmiem, no aizaugušiem tīrumiem, no gravu un upju ielejām.

Kad 1977. gadā Latvijas PSR Ministru padome apstiprināja "Aizsargājamo dabas objektu sarakstu", dižkoki bija apzināti tik daudz, ka nebija iespējams sarakstīt vienā sējumā. Izeju atrada, paaugstinot minimālo stumbra apkārtmēru metros:

- ozoliem un vītoliem – līdz 5,0 metriem

Šādi dižkoku kritēriji saglabājušies mūsdienās, tomēr ir paplašināts dižkoka jēdziens arī pēc tā garuma (augstuma). Pastāv resnuma dižkoki un garuma dižkoki. Saskaņā ar Ministru kabineta 2003. gada 22. jūlija 415. noteikumiem vietējo sugu kokiem dižkoku kritēriji ir šādi:

Dīvaini, ka šajā sarakstā nav ietverts mūsu mitoloģiskais Māras koks – baltais vītols (*Salix alba*). Tas pēc dendrologu strīdiem iedalīts pie svešzemju sugu kokiem ar šādiem dižkoka kritērijiem: stumbra apkārtmērs – 4,5 m, garums – 20 metri.

Sliktums minētajos Ministru kabineta noteikumos ir arī tas, ka ozolus pie valsts nozīmes dižkokiem ieskaita tikai tad, ja to stumbra apkārtmērs sasniedz 5 metrus. Tātad veselie, veselīgākie un kuplākie ozoli paliek ārpus šā saraksta.

Protams, pašvaldībām – pagastos, pilsētās – ir tiesības katrai apstiprināt savus vietējās nozīmes dižkokus, kaut vai no 2 m resnuma, ja tie ir izcili ainaviski vai savdabīgi ozoli. To kā pirmie ir izdarījuši Saldus rajons, Tūkuma rajons... Cerams, ka tuvākajā laikā labajam paraugam sekos arī citas pašvaldības.

Nr.p.k.	Suga	Pēc apkārtmēra 1,3 m augstumā	Pēc augstuma m
1.	Apse (<i>Populus tremula</i> L.)	3,5	33
2.	Baltalksnis (<i>Alnus incana</i> (L.) Moench)	1,6	25
3.	Āra bērzs (<i>Betula pendula</i> Roth)	3,0	30
4.	Purva bērzs (<i>Betula pubescens</i> Ehrh.)	3,0	30
5.	Pūpolvītols (<i>Salix caprea</i> L.)	1,9	22
6.	Egle (<i>Picea abies</i> (L.) Karst.)	3,0	37
7.	Hibridais alksnis (<i>Alnus x pubescens</i> Tausch)	1,5	32
8.	Parastā goba (<i>Ulmus glabra</i> Huds.)	4,0	28
9.	Parastā ieva (<i>Padus avium</i> Mill.)	1,7	22
10.	Parastā kļava (<i>Acer platanoides</i> L.)	3,5	27
11.	Parastā liepa (<i>Tilia cordata</i> Mill.)	4,0	33
12.	Parastā vīksna (<i>Ulmus laevis</i> Pall.)	4,0	30
13.	Melnalksnis (<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.)	3,0	34
14.	Parastais osis (<i>Fraxinus excelsior</i> L.)	4,0	34
15.	Parastais ozols (<i>Quercus robur</i> L.)	5,0	32
16.	Parastais skābardis (<i>Carpinus betulus</i> L.)	1,9	20
17.	Parastais pīlādzis (<i>Sorbus aucuparia</i> L.)	1,7	21
18.	Parastā priede (<i>Pinus sylvestris</i> L.)	3,0	38
19.	Šķetra (<i>Salix pentandra</i> L.)	1,6	22
20.	Zviedrijas kadiķis (<i>Juniperus communis</i> L. var. <i>Suecica</i> Ait)	0,8	11

DIŽKOKU VĒRTĪBAS

Ļoti maldīgs ir uzskats, ka īstā vērtība ir tikai jaunajiem, veselajiem kokiem un ka lielle dobumainie koki būtu jānomaina ar jauniem, vienveidīgiem kociņiem.

Lūdzu, ievērojiet! Vecākie dižkoki, resnuma rekordisti visi ir ar lieliem dobumiem un zaudējuši prāvu daļu no vainaga. Bieži vien tādiem vecuma rekordistiem zaļo tikai dažī skeletzari. Tieši šādi koki ir mūsu senču glabātie kultūrvēstures dārgumi.

1. Dižkoki ir aizsargājami kā dabas pieminekļi.

2. Dižkoki ir aizsargājami kā arheoloģijas pieminekļi. Latvijā vēl saglabājušies vairāki simti kulta koku: upurozoli, svētozoli, elku liepas un citi svētie koki. Pat nokaltuši šādi koki tiek saglabāti un aizsargāti ar likumu.

3. Dižkokiem ir liela dendroloģiskā vērtība – koki vecuma rekordisti dod iespēju veikt zinātniskos pētījumus. Dižkoki palīdz izveidot dendroloģiskās skalas. Dižkoku sēklas dod jaunas selekcijas iespējas, jo mutāciju varbūtības vecuma rekordistiem ir lielākas.

4. Dižkoki līdž ar zemnieku viensētām ir visnozīmīgākā latviskās ainavas sastāvdaļa.

5. Dižkoki ir dabas daudzveidības vairotāji, jo vecajos dobumainajos kokos ir daudzas reizes lielāka dzīvo sugu dažādība, nekā tas ir jaunajos, veselajos kokos. Tādu koku dobumos līdždo pūces, ūpi un citas dobumperētāju putnu sugas, vasarā apmetas sikspārņi. Dobumos mājō arī daudzas citas dzīvības formas (augi, sēnes, aļģes, kukaiņi, dzīvnieki), starp kurām ir daudzas Latvijā un arī Eiropas Savienībā aizsargājamas sugas. Dižkoki ir šo sugu biotopi – dzīves vieta, ko sargā likums.

6. Dižkoki ir nozīmīgi tūrisma objekti. Arvien vairāk ceļu atlantu, tūrisma un enciklopēdiju kartes izraibina zaļie dižkoku simboli.

7. Dižkoki ir bioloģijas, ģeogrāfijas, vēstures, etnogrāfijas un Latvijas patriotisma nozī-

Grīdnieku ozolā līdždo aizsargājamas putnu sugas parstāve – lielā gaura.

Osmoderma eremita, lapkoku praulgrauža kāpurs.

Fistula hepatica, parastā aknene Eiropas Savienībā aizsargājamā sēne.

mīgi mācīblīdzekļi mūsu jaunatnei. Ja mūsu bērni sapratīs dižkokus un zinās ar tiem saistīto vēsturi, viņi labāk izpratīs un sirdī izjutīs Latviju.

8. Dižkoki sargā arī tīruma ražas. Veco koku dobumos mājō pūces. Šie naktsputni pārtiek no pelēm un diennaktī noķer vismaz trīs četrus, bet dažkārt pat divdesmit graužējus. Tātad viens tīruma vidū augošs vecais

“Garā bārda” uz bērza Seržu tīrelī – *Usnea filipendula*, nokarpavedienu usneja.

Grīdnieku ozols.

Dore dravas priedē kā tūkstošgadu vecās dravniecības pierādījums.

ozols ar pūču ģimeni var pasargāt no peļu zobiem divas trīs tonnas graudu gadā.

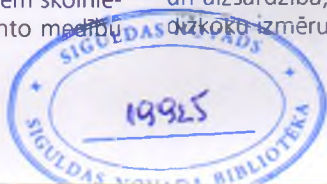
9. Arī paši dižkoki dod dārgu ražu. Ozoli un dižozoli līdz ar liepām un kļavām ir medus koki. Milzum kuplie dižkoki bitēm dod daudz nektāra un ziedputekšņu. No kuplajām dižliepām, kurām zari nolīgst līdz zemei, ievāc smaržīgo liepziedu tēju. Zem ozoliem skolnieki salasa lielas zilū ražas, ko izmanto medību

saimniecībās meža zvēru piebarošanai. Ozolzīles meža zvēriem ir vitamīni, zāles pret zarnu slimībām.

10. Dižkoki, tāpat kā citi koki, sargā cilvēka veselību: izdala fitoncīdus (plaušu vitamīnus), ēteriskās eļļas, smaržas, attīra gaisu no putekļiem un izplūdes gāzēm pilsētās un ceļmalās, asimilē oglekļa gāzi un preti atdod skābekli. Aleju koki slāpē arī skaņu.

11. Sagrauto un pamesto māju vietās augošie dižkoki kļūst par svētiem vēstures pieminekļiem, jo saglabā zudušo māju vārdus. Vecsaimniecību vārdiem, ja tie nav pārdēvēti, ir simtgadīga vēsture, un tie var nākt arī no tūkstošgadu tālas senatnes. Daudzi mājvārdi ir tik seni, ka mēs, paši latvieši, to nozīmi vairs nemākam izskaidrot. *Ķaubji, Ķāvi, Timbras, Stīni, Pilēgi, Veikenieki, Inkužas, Žambji, Gudvalki* – tie ir mūsu toponīmikas (vietvārdu) dārgumi. Tādi vietvārdi ir arī visas civilizācijas dārgumi, kā relikti, kurus pēc māju izzušanas dižkoki palīdzēs saglabāt.

Kāpēc mēs, latvieši, nekopjam senču mājvietas? Vecais ozols, liepa vai vīksna var parādīt to vietu, kur bija dzimtas aizsākums tajos laikos, kad latvieši vēl neklejoja apkārt pasaulē. Nav jāceļ piemineklis sentēvu dzimtas vietā, tas jau tur ir. Novietojiet ceļmalā norādi ar virzienu, kur aug dižkoks un bija senču mājvieta, piemēram "Vēveru dižozols". Šādi koki, kas iezīmē māju vietas, jāņem uzskaitē un aizsardzībā, kaut arī tie vēl nav sasnieguši dižkoku izmērus. Izaugs!

KĀ MĒRĪT DIŽKOKUS?

Koka resnums jāmēra perpendikulāri stumbra asij.

RESNUMS = STUMBRA APKĀRTMĒRS

Šķiet, kas gan tur sarežģīts – novilkot mērlenti apkārt stumbram. Tomēr koki dažkārt aug kraujās nogāzēs, ir ieauguši lielās, biezās sakņu atvasēs. Nereti gadās, ka tieši mērljuma vietā ir liels zars vai stumbrs sadalās divās trijās starās.

Meža taksatori kokiem mēra caurmēru (diametru) ar dastmēriem 1,3 m augstumā no sakņu kakla. Dižkoka resnuma mērīšanai ir pavisam citi apstākļi un cita metodika. Nav tik liela dastmēra, lai mērītu milzīgos stumbrus, izņemot vienīgi paeglim. Lielā vecuma un

zemā zarojuma dēļ dižkokiem stumbri ir nevis īsti apaļi, bet gan saplacināti vai dobumaini. Tāpēc muļķīgs bija to dendrologu paņēmieni, kuri dižkoka apkārtmēru pārrēķināja diametrā, kas precīzi nosakāms tiešām apaļiem cilindriem un aplocēm.

Dižkokiem stumbra apkārtmēru mēra krūšu augstumā (1,3 m) no zemes, nevis no sakņu kakla, kā uztiēpj daži dendrologi. Attiecībā uz dižkokiem "nedarbojas" arī koksnes tilpuma (krājas) aprēķinu formulas. Šiem kokiem ļoti sarežģīti noteikt arī augstumu.

Eiropas valstīs tāpat dižkoka apkārtmēra noteikšanas augstuma vietu norāda attiecībā pret zemi. Kad dižkoks izaudzis 8–10 m

Stumbra apkārtmēra noteikšana, ja dižkoks aug uz kraujas.

resns, tā sakņu kakls var būt pacēlies arī 1 m augstumā, kā, piemēram, Rīgzemju dižozolam. Vecajiem kokiem veidojas lieli sakņu kontrforsis, izaugumi, māzeri, kas vēl vairāk aprūpina novērtēt, kur ir sakņu kakls. Tāda sarežģīta noteikšanas metode atbaida dabas draugus, dižkoku meklēšanas entuziastus no to apzināšanas. Fonda "Dabas retumu krātuve" eksperti apkārtmēra mērīšanas vietā dižkoka stumbā iedzen sīku dekoratīvo mēbeļu tapsēšanas naglu, jo nākamajos gados ir būtiski mērījumu izdarīt vienā un tai pašā vietā, lai varētu salīdzināt augšanas ātrumu.

Ļoti bieži dižkoki ir zemzariši, kuriem 1–2 m augstumā stumbrs dalās vairākās starās. Tad stumbrs uz āugšu strauji pieņemas resnumā. Šādos gadījumos koka stumbra resnums jāmeklē tievākajā vietā starp krūšu augstumu un zemi. Ja dižkoks sadalās divās starās zem 1,3 m, tad jāmēra katra stara (stumbrs) atsevišķi un resnākās staras izmērs jāuzskata par dižkoka apkārtmēru.

Ja koks aug nogāzes slīpumā, tad stumbra resnuma mērīšanas vietas līmenis jāskaita no kalna puses, bet nevis no vidējā (nogāzes un kalna puses) lieluma. Stāvās kraujās augošiem dižkokiem to izdarīt ir ļoti grūti. Vajag lietot kāpnes, lai mērlenti nostieptu tieši perpendikulāri stumbra asij.

Ja dižkoka stumbrs ir sasnējis, šķībs vai izlocījies, visos gadījumos mērlente jāvada perpendikulāri stumbra centrālajai asij.

AUGSTUMS

Ar parastajiem mežsaimnieku paņēmieniem un mērīšanas ierīcēm izmērīt dižkoku augstumu ir gandrīz vai neiespējami. Daudzkārt esmu pieredzējis, ka augstskolu beigušie mežu taksatori, viņu pasniedzēji un profesori to nemāk. Viņu mērījumi ir ļoti pārspīlēti. Ir zināmi gadījumi, kad dižkoka augstums uz-

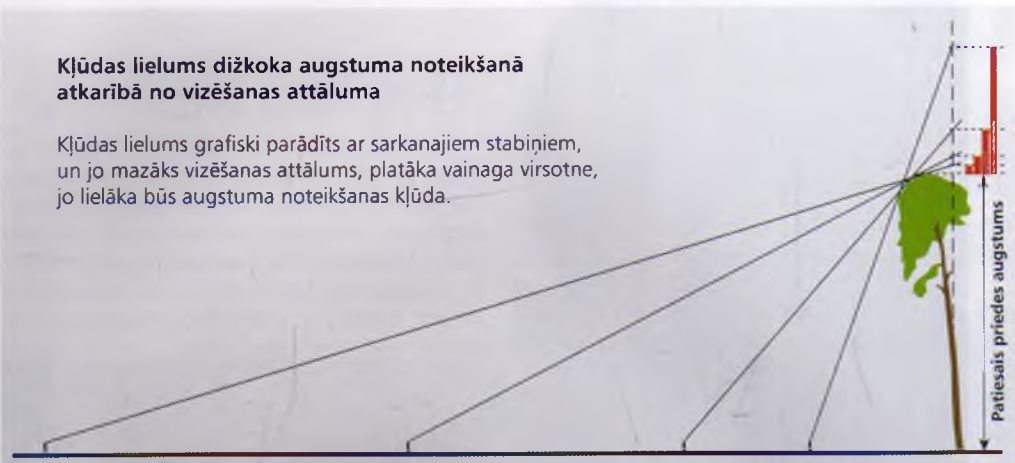
Preciza koka augstuma novērtēšana, uzkāpjot līdz tā galotnei.

dots pat divreiz lielāks, nekā tas ir patiesībā. Tādas aplamības notiek ne tikai Latvijā, bet arī citur Eiropā.

Vecie dižkoki ir saauguši ļoti kupli – ar nopalojamiem, bieži vien ar plakaniem vai neregulāras formas vainagiem. Tāpēc, no apakšas raugoties caur daudzajiem zaru žuburiem, rodas maldinošs iespaids, ka dižkoks ir ļoti augsts. Uz koka galotni var vizēt ar visdārgāko un modernāko aparātu, vienalga, būs kļūdaini (neatbilstīgi liels) rezultāts, iekams nebūs atrasta tā vieta, kur kupli izvērstajā galotnē ir augstākais punkts. Tikai tad, ja dižkoka vainags tiek izvērtēts no visām pusēm un vainagā atrasts augstākais punkts, var vizēt uz šo punktu un koka augstuma aprēķināšanai vajadzīgo attālumu (piekatetes garumu) mērīt līdz augstākā punkta projekcijai uz zemes (nevis līdz stumbram). Tikai tad var cerēt uz pareizu iznākumu. Ja koks aug mežā vai daļēji mežā, tad nav vietas, kur atkāpties. Tādos

Kļūdas lielums dižkoka augstuma noteikšanā atkarībā no vizēšanas attāluma

Kļūdas lielums grafiski parādīts ar sarkanajiem stabiņiem, un jo mazāks vizēšanas attālums, platāka vainaga virsotne, jo lielāka būs augstuma noteikšanas kļūda.

Vizēšanas shēma.

gadījumos fonda "Dabas retumu krātuve" eksperti, ja vien tas iespējams, mēģina kāpt koka galotnē, lai iegūtu patiesu rezultātu.

Pārsteidz tas, cik pārspilēti ir Latvijas dižkoku augstuma mērījumi. Piemēram, 1985. gadā Ogres rajona dižkoku vispusīgu apsekošanu, katram kokam nosakot vairākus parametrus, veica mežsaimniecības speciālisti. Viņu mērījumu iznākums būtiski atšķiras no patiesā augstuma. Piemēram, Tūrkalnes dižozola augstums izmērīts – 35 m (iznāk visgarākais dižozols Latvijā), bet patiesībā ir 29 metri. Priedei Suntažu–Lauberes ceļa malā uzdots augstums 28 metri. Patiesībā 3,4 m resnās dižpriedes augstums ir 17 metri. Diemžēl šī un cita kļūdainā informācija nonāca Mežsaimniecības zinātniskās pētniecības institūta "Silava" datu bāzē un no turienes – Latvijas Vides, ģeodēzijas un meteoroloģijas aģentūras datu bāzē.

Zīmējumā attēlots, kā rodas kļūda augstuma noteikšanā. Jo vairāk attālināmies no koka, jo kļūda samazinās. Taču cik tālu mežā var atiet no mērāmā koka, lai no acīm nezaudētu galotni un celmu? Ja pieņemam, ka zīmējumā attēlota Tērvetes dižsila 40 m augstā priede, tad, vizējot no 40 m attāluma, šāda vainaga kokam kļūda būs 6,5 metri. Ja vizēsīm no 80 m attāluma, kļūda būs tikai 2,5 metri. Taču mežā 80 m attālumā mērāmais koks parasti vairs nebūs saskatāms.

Lai precīzi noteiktu Sautas kalna egles (sk. "56. Sautas kalna egle") garumu, bija jākāpj tās galotnē, lai izdarītu tiešo mērījumu no galotnes līdz koka saknēm. Pa egles zariem gan var uzkāpt, bet pa 40 m augstās priedes gļudo, augsto stumbru tas nav iespējams, tāpēc, lietojot vizēšanas metodi, jārēķinās ar kļūdu.

Iesācējiem un arī citiem dižkoku meklētājiem mūsdienu fotogrāfiju laikmetā iesaku šādu paņēmieni: koku nofotografēt pēc iespējas no lielāka attāluma, iepriekš pie stumbra 2 m augstumā piespraužot avīzes lapu. Pēc tam fotoattēlā saskatīt, cik avīžu izmēri ir līdz galotnei, un tos pareizināt ar divi. Vēl precīzāks rezultāts būs, ja mēra vainaga platumu. To nosakot metros, fotouzņēmumā var salīdzināt

ar vainaga augstumu un pēc proporciju metodes aprēķināt dižkoka augstumu.

Lai iegūtu dižkoka augstumu (m), izmērītais koka vainaga platums (m) jāreizina ar fotoattēlā redzamā koka augstumu (cm) un jādala ar fotoattēlā redzamā koka platumu (cm).

Vēlreiz jāatgādina: lai samazinātu kļūdu, ko rada vainaga kuplums, koks jāfotografē pēc iespējas no lielāka attāluma. Tas pats attiecas arī uz eklimetriem (augstuma mērītājiem): ja vizē no lielāka attāluma uz koka galotni, vairākkārt samazinās kļūda, ko rada vainaga kuplums.

Dižkoka augstuma mērīšanu daudz labāk veikt ziemā vai agrā pavasarī, bezlapu periodā, kad netraucē krūmi un koka vainagā ir vieglāk saskatīt augstāko punktu.

Ja koka galotne ir smaile (jauniem kokiem un eglēm) un stumbrs taisns, tad vizēšana un koka augstuma mērījums veiksmīgi izdosies, stāvot netālu no koka.

VAINAGA PROJEKCIJA

Ar vainaga projekciju raksturo dižkoka kuplumu, proti, tas ir arī vainaga caurmērs jeb platums, ko pirmais sāka lietot S. Saliņš. Izmērīdams vainaga platumu ziemeļu–dienvidu virzienā un austrumu–rietumu virzienā, viņš vainaga projekciju izteica kā abu iegūto skaitļu reizinājumu. Protams, vainaga platumu mēra uz zemes kā koka vainaga projekciju. Ja vainags cietis un ir ļoti neregulārs, tad precizitātes dēļ vainaga projekcijas mēra vairākos virzienos. Lai varētu savstarpēji salīdzināt dižkoku vainagus un noteikt, kurš ir kuplākais un kurš viskuplākais, jāizrēķina vainaga projekciju laukums (S) un jāizsaka kvadrātmetros (m²). Ja vainaga projekcija ir apaļa, tad to var rēķināt pēc riņķa laukuma formulas $S = \pi r^2 = \frac{1}{4} \pi d^2$, kur (r) – vainaga rādiuss, (d) vainaga caurmērs.

Parasti dižkokiem vainaga projekcijas ir ovālas vai elipsveida. Lai vainaga projekcijas aprēķināšanu ieliktu formulā, ziemeļu–dienvidu virziena projekcijas apzīmē ar "a", bet

otru, austrumu–rietumu projekciju apzīmē ar "b". Tad vainaga projekciju (m^2) var izrēķināt pēc vienkāršas formulas $S = \frac{1}{4} \pi a \cdot b$.

Vainaga projekciju laukumu iegūst, sareizinot vainaga caurmērus ziemeļu–dienvidu un austrumu–rietumu virzienos. Iegūto skaitli dala ar 4 un reizina ar π ($\pi = 3,14$).

Ja veca dižkoka vainags daudz cietis un tā projekcijas ir nenosakāmas formas, tad jāizdara daudzi mērījumi no dižkoka stumbra uz visām pusēm un uz milimetru papīra loksnes jāzīmē projekciju kontūras, lai pēc tam saskaitītu visus vainaga projekcijas kvadrātmetrus.

DIŽKOKU VECUMS

Dižkoku vecums visus interesē visvairāk. Tas ir arī visgrūtāk iegūstamais un tāpēc visnoslēpumainākais raksturlielums. Līdzšinējā literatūrā par dižkoku vecumu ir sarakstīts daudz romantisku un spekulatīvu pārspilējumu, jo patieso dižkoka vecumu ir grūti vai nav iespējams pārbaudīt.

Metodes, ar kurām nosaka dižkoka vecumu, ir:

1. Dokumenti un cilvēku atmiņu liecības par koka stādīšanas laiku. Parasti šādas liecības saglabājas divās trijās paaudzēs. Visvecākie dižkoki Latvijā, kam precīzi zināms stādīšanas gads, ir Glika ozoli Alūksnē (1685. un 1689. gadā).

2. Koku vecumu nosaka ar speciālu Preslera svārpstu, urbjojot koka stumburā no divām vai četrām pusēm. Svārpstam ir caurs vidus un tāpēc var iegūt koka serdeni, uz kura saskaita gadskārtas. Tomēr simtgadīgajiem dižkokiem stumbri ir tukši, ar dobumiem vai iztrupējumiem. Tā koku vectētiņi noslēpj savu vecumu.

No urbumā iegūtā gadskārtu serdeņa var aprēķināt vidējo augšanas ātrumu tā laika perioda gadskārtu joslās, kuras caururbj. Zinot dižkoka stumbra rādiusu un augšanas ātrumu vienā koka mūža posmā, var šo pašu augšanas ātrumu attiecināt uz dižkoka stumbra nezināmo daļu un iegūt dižkoka vecumu. Arī šī metode nav pilnīgi droša, jo nedod pārliecību, ka koks mūža pirmajā posmā audzis tikpat strauji kā tajos gados, ko parāda urbums. Parasti koks vecumā aug lēnāk un vispār tā augšanas ātrumu var ietekmēt daudzi un dažādi faktori.

3. Salīdzināšanas metode lietojama, ja ir pieejams izgāzta un nokaltuša dižozola celms, kam var saskaitīt gadu gredzenus. Tā noteikto gadu skaitu var attiecināt arī uz līdzīga resnuma blakus kokiem. Tā noskaidroja Tērvetes dižsila priežu vecumu, kad vētra no tām kādu daļu izgāza. Vērtīgu zinātniski salīdzinošo materiālu ieguva no Zauskas priedes. Tāpēc nevienam nokaltušam vai vētras nogāztam dižkoku

Urbuma serdenis.

nedrīkst atstāt sapūšanai vai patvaļīgi sazāgēt malkā. Diemžēl Latvijā iet bojā desmitiem križu vai nokaltušu dižkoku, kuru izpētes nogriežņi nenonāk pie zinātniekiem.

4. Uzraudzības mērījumi ir vislabākā un korektākā metode. Sākumā dižkoka stumbra resnumu nosakot ar maksimāli augstu precizitāti un tad tikpat precīzi to izmērot pēc daudziem gadiem, var aprēķināt augšanas ātrumu. Zinot to un stumbra apkārtmēru, var noteikt dižkoka teorētisko vecumu.

Par lielu izbrīnu, pēc tūkstošiem mērījumu un novērojumiem četrus gadus desmitus garumā, esmu uzzinājis, ka mūsu vecie dižkoki ir daudz jaunāki, nekā vērtēja agrāk.

CITI MĒRĪJUMI UN NOVĒROJUMI

Veicot rūpīgu dižkoku inventarizāciju un izpēti, eksperti nosaka pirmo skeletzaru augstumu, vainaga augstumu no zemes, izmēra stumbra dobumu un brūces, rētas, arī māzeru dažādu saaugumu lielumu, stumbra sasvēruma leņķi, sakņu kakla augstumu un kraujumu, aprēķina stāvokli, vainaga blīvumu, kaltušo zaru daudzumu, cenšas izzināt un pierakstīt dižkoka vēsturi, novietojumu reljefā. Visbeidzot nosaka koka ģeogrāfiskās koordinātas, nepieciešamos pasākumus koka glābšanai vai stāvokļa uzlabošanai.

Ozols, izcelts no purva dūnām Libagu pagasta Dīļu māju apkārtnē. Veicot izpēti ar radioaktīvā oglekļa metodi, ozolam noteikti 5000 gadi.

OZOLIŠI ZEMZARIŠI – KOKU KARALI

Vislielāko resnumu, kuplumu un vecumu sasniedz ozoli. Paši sirmākie ozoli ir visvecākā dzīvība Latvijā. Tāpēc tie ir visvētākie koki latviešiem, līviem, lietuvjiem un visām baltu cilšu tautām no Okas un Volgas austrumos līdz Oderai un Elbai rietumos. Ozoli svēti bija lielākajai daļai ziemeļu puslodes tautu. Šiem kokiem ir visstiprākā, plašākā un dziļākā sakņu sistēma, kas var sniegties 40 un pat 50 m no milzeņa stumbra. Ozoliem ir visstiprākās un cietākās zaru rokas, vissmagākā koksne, kā arī visbiežākā, viskrevečainākā miza. Ozoliem ir vissīvākā sula, un arī tāpēc ozoli dzīvo visilgāko mūžu.

Zīles ir lielākās sēklas Latvijas kokiem. Zirgkastaņi gan ir lielāki, bet kastaņas nav Latvijas autohtonie koki.

Ozoli ir dižskābaržu dzimtas ģints koki. Pasaulē pavisam esot 450 ozolu sugas. Latvijā aug tikai viena labi zināmā, mīļā ozolu suga, ko latīniski sauc *Quercus robur*.

Ozoli ir raksturīgs mūsu ainavas elements, Latvijas svēteļu koki. Nekur citur nav tik daudz stārķu ligzdu kā ozolos. Nekur citur pasaulē nav tik daudz stārķu ligzdu kā Latvijā.

Tie ir pūču un ūpju koki, jo gandrīz vai katrā otrajā dižozolā un dobumainajā ozolā mitinās teiksmainie naktsputni. Maija otrajā pusē pūčubērni iznāk no ligzdām. Pacietīgi izsekojot zarus, kamēr lapas vēl nav saplaukušas un ozoli zied, izdodas ieraudzīt svinīgi sēdošas klusās pūces kā no pasaku grāmatas vāka.

Lielo ozolu dobumos nereti mājo arī brīnumainie lidojošie zidītāji – sikspārņi. Zināmi gadījumi, kad ozolu dobumos cāļšus perē meža pīles.

Ozols ir dārgu, sarkanā grāmatā ierakstītu dzīvību mitekklis. IZRādās, ka veco ozolu dobumos mājo retās piepju, ķērpju un kukaiņu sugas, kuras ierakstītas Eiropas Savienības valstu aizsargājamo augu un kukaiņu sarakstos, pie mums sastopamā sēne – zeltspore – *Hapalopilus croceus* un lapkoku praulgrauža – *Osmoderma eremita* – kāpurs.

Kā sena teiksma, kā varbūtēja patiesība vecajās vēstures grāmatās tiek aprakstīts tas laiks par Latviju, kad te ienāca baltu ciltis un kļuva par latviešiem. Tad visur Zemgali un Kurzemi, un daļēji Vidzemi esot klājuši nebeidzami ozolu mūžameži. Neauglīgos smilšu

7,5 m resnais Veides ozols Pilsrundāles pagastā dzīvību zaudēja, domājams, no zibens.

pakalnos bijuši pirmatnējie priežu sili, bet zemākajās vietās – ozoli, ozoli, ozoli.

Pirmie Zemgales zemkopji tad kļuva par šīs zemes iekopējiem, atstumdami mednieku – somugru – ciltis uz ziemeļiem un neauglīgiem piejūras apgabaliem. Kuņģa auga ozoli, tur zemnieki zemgaļi saprata meklēt auglīgu zemi. Ienācēji indoeiropieši smagā, sūrā darbā izplēsa līdumus, bet jauno tīrumu vidū atstāja atsevišķus kokus zemes skaistumam, dvēseles priekam un Dievam. Atstāja arī ozolu svētās birzis, kur Dievu daudzina, kur veļus mielot, kur bērniņus kristīt, kur savus mirušos izvadīt. Viņi atstāja ozolus mājokļu tuvumā, kur Jāņu vainagus vīt un laiku zilēt. Viņi saudzēja resnos ozolus bitēm un stumbrā iedēja (izka-

la) dores. Viņi veidoja harmonisku pasauli ap sevi, lai Dievs, Daba un Darbs būtu vienotā saskaņā ar cilvēku. Šī saskaņa, kas mantota simtos paaudzēs, vēl mūsdienās redzama vecās latvju sētās ar sirmiem ozolmilžiem, kurus vētras nespēj lauzt un zibens nav varējis šķelt. Tikai milzu rētas vecajos stumbros kā tumšas alas liecina par zibens posta darbiem agrākajos gadsimtos. Tādās zibeņu cirstās rētu alās ozolu dobumos var saiet vairāki cilvēki un dažreiz pat visa skolasbērnu klase.

Dzejniece Anda Līce redzīgi skatās:
"Ozolam nav zibensnovēdēja. Ozols pats pret zibeni un vēju. Mums tikai tā liekas – tukši zari lokās. Ozolam ar zibeņiem vienmēr pilnas rokas.

Ne jau velti zāģis smilkst. Cirvis izlauz zobus. Ne jau velti ozolam lapas robu robiem Uz ozolsaknēm upurēts un ziedots. Mūža zelts un mūža sudrabs glabāšanā iedots."

Daudzas latvju sētas ir zudušas vai nolīdzinātas ar zemi, bet sirmie dižozoli kā dzīvi laikmeta pieminekļi ar stiprām saknēm kā enkura taivām turas tajās vietās un apliecina Dzimteni: rāda senču mājvietas vai pieguļnieku vietas, vai iezīmē robežu punktus. Vēl zaļo daudzi senču svētozoli: Andumu Upurozols Lībagu pagastā, Sīmanēnu Svētozols Valmieras pagastā, Atpiļu Upurozols Trikātas pagastā u. c.

Apbrīnojama ir ozolu izturība. Man ir nācies redzēt desmitiem tādu veco ozolu, kuru dobumus (ne)cilvēki ir vairākkārt dedzinājuši, tāpēc no stumbra pāri palikusi tikai puse vai vēl mazāka daļa. Kā milzīga melni apogļojusies sile ozola stumbra sloksne sniedzas pret debesīm (Raģu dižozols), bet ozols zaļo un nekrīt. Dažreiz dižozolam pēc dedzināšanas pāri palicis tikai viens zars, bet saknes to baro.

Dzejniece Lija Brīdaka arī zina ozolu sāpes un spēku:

Līplantu ozols Naudītes pagastā.

*"Dižajam simtgadu kokam
Palicis viens vienīgs zars
Kā zvērestam pacelta roka,
Un vēji ne lauž to, ne loka.
Viens vienīgs, bet spēka pilns zars,
Ticot dzīvei un balsojot "par",
Par saknēm tām neizzūdošām,
Kas paaudzes saudzēt var.
Lai liksmojas viendieņa prieku
Tie, kuri citus un sevi nicina,
Kuri, vien šodienai balstus liekot,
Simtgadu ozolus spridzina.
Kaut arī dižajam ozolam
Vairs palicis viens vienīgs zars, –
Ar zvērestam paceltu roku
No mūža mūžībā ieiet var."*

Agrāk ozols tautai bija (protams, ir arī patlaban) Latvijas simbols, Tēvzemes mīlestības liecinājums. To saprata arī kompartija, un 1974. vai 1975. gadā tās centrālkomitejas darboņi galvenajiem avižu un žurnālu redaktoriem neieteica publicēt Eniņa rakstus par dižozoliem, jo tas tomēr esot nacionālisma simbols. Imants Ziedonis tomēr spēja nodibināt Dižkoku atbrīvotāju grupu. Taisnība jau tajā ziņā bija kompartijas ideoloģiskajiem darbiniekiem un čekistiem. Ozols izsenis ir bijis spēka un izturības simbols:

*Trim kārtām zelta josta
Ap resno ozoliņu:
Ne tur lida svina lode,
Ne tērauda zobentiņš.*

"Vīrs kā ozols", "Stalts kā ozols", "Stiprs kā ozols" – šādi epiteti tautas apziņā ir bijuši vienmēr un nav zuduši mūsdienās. Tautas dziesmā un senajos ticējumos ozols simboli-

Virsaišu ozols Šķēdes pagastā.

Kizēnu Svētozolu nodedzināja XX gs. 20. gados.

zē tautudēlu un stipru vīru, kupla liepa simbolizē tautumeitu.

Vislielākajos senlatviešu svētkos, vasaras saulgriežos, līgotāji vija ozolzaru vainagus un lika tos galvā Jānim, ar ozolzariem pušķoja mājas.

Par ozoliem kā senlatviešu kulta kokiem ir rakstiskas liecības jau viduslaikos. Bruņinieks Lannua (*de Lannoy*) 1413. gadā vēsti: kurši savus mirušos sadedzinājuši bīrzīs uz ozola sārtniem. Prūsijas hronists Pretorijs XVII gs. apraksta pareģošanu pie ozoliem. Jezuītu vizitācijas kopš 1606. gada piemin Latvijā ozolu un liepu kā svētos kokus, pirmo – kā vīrieti, otro – kā sievieti. Vīlandes prāvests Dionīsijs Fabrīcijs 1610. gadā piemin, ka latvieši saņēmuši no ozoliem dievu atbildes. Apē nestas dāvanas un nauda, kā arī likti ēdieni ozola starās.

"Jaunkalsnavas Ģerīņu mājā bijuši svētie ozoli, kuriem senāk nesti upuri, sevišķi Jurģu dienā. Ziedot vajagot, pirms Saule lēkusi. Ne-laika muižas īpašnieks līcis iesākt ozolus cirst, gribēdams no tiem vātes taisīt. Viņš tūdaļ saslimis un trešā dienā nomiris, kur tad cirstana arī beigusies. Arī netālu no Zlēkas mācītājmuižas bijusi veco latviešu svētā bīrzs, jo pašas ozolu bīrzs vidū stāvējis vareni augsts ozols, 10 pēdas caurmērā, ko par Pērkona ozolu saukuši. Līdz mūsu gadu simtiem neviens pats saimnieks necirtis ozolu. 1802. gadā kāds vecis aizdedzinājis svēto ozolu, cerēdams tur dabūt aplēptu naudu. Neilgu laiku pēc tam vecis palicis aklis, kādēļ cēlās runa, ka tā esot sodība par ozola dedzināšanu." (Pēteris Alunāns, Balss, 1879., 78 lpp.).

Latviešu tautas paražu un latviešu tautas

ticējumu krājumos lasāmi daudzi gadījumi, kad svēto upurkoku cirtēji, dedzinātāji vai zaru laužēji saslimst un nomirst, vai arī kļūst akli, pat sajūk prātā. Tautas teikas un ticējumi saglabājuši šādus notikumus ļaužu atmiņās līdz ar apziņu, ka svēto koku iznīcināšana nevar palikt nesodīta.

Tautas dziesmās latvietis vecos ozolu milžus uzrunā ar lielu cieņu un sirsnību mīlināmos vārdos "ozolītis zemzarītis":

*Gāžat vīri, ko gāzdami,
Negāžat ozoliņu;
Nebūs ēnas ganiņam,
Ne vaiņaga Jānišam.*

Tālā senatnē Latviju lielākoties klāja ozolu mūžmeži un bija citādāks klimats. Tagad Latvijā no kādreizējo nepārrēdzamo mūžmežu ozolu audzēm nesanāk pat viena simtdaļa – tikai pusprocents. Gara un nežēlīga ir ozolu iznīcināšanas vēsture Latvijā. Kurzemes hercogistes laikā un īpaši hercoga Jēkaba valdīšanas laikā atlikušie ozolu meži krita par upuri strauji augošajai kuģu būvniecībai un arī citām rūpniecības nozarēm. Tomēr vēl XIX gs. četros gados vien (1848–1852) Kurzemes Kandavas mežos cariskās Krievijas Jūras pārvalde izcirta gandrīz vai 8 milj. m³ ozolu.

Tomēr stādīja arī jaunus. Tā XVII gs. zviedru pārvaldītajā Vidzemē bija spēkā likums, ka ikvienam, kurš nocērt vienu ozolu, vietā jāiestāda divi jauni.

Stāsts par Latvijas milžiem – ozoliem ir vispārsteidzošākais un brīnumainākais stāsts. Dižkoku skaita ziņā lielākā daļa ir ozoli, bet visas pārējās koku sugas kopā veido tikai mazāko daļu. Un tas neņemot vērā, ka komunisma celtniecības laikā līdz 1979. gadam speciāla spridzinātāju brigāde **katru gadu** "uzspēra gaisā" aptuveni 1000 dižozolu. To atspoguļoja pašu spridzinātāju darba uzskaitē, bet cik daudz dižozolu tika nodedzināti, cik noindēti ar vircu, cik ar benzīnu vai smērēļļām, cik ar lauksaimniecības ķīmikālijām, cik tika noslīcināti vai citādā veidā nobeigti, to vairs nepateiks neviens.

Latvijas dižozolu fenomenu neviens vēl nav varējis izskaidrot. Pēc visai izvērstas dižozolu bendēšanas Latvijā dižozolu skaits ir simts (!) reiz lielāks nekā Lietuvā un Igaunijā, un lielāks arī kā citās Eiropas valstīs. Mēs paši to vēl neesam sapratuši, ar ko varam lepoties pasaules valstu priekšā, ar ko varētu lezīmēt Latvijas tēlu pasaules mērogos.

Latvija ir ozolzeme. Latvija ir dižkoku brīnumzeme!

Viskuplākais dižozols apzināts Mēru parkā Bilskas pagastā Valkas rajonā (sk. "74. Mēru ozols"). Tikai pavisam nedaudz no Mēru dižozola atpaliek Lejaspuņģu dižozols Priekulju pagastā Cēsu rajonā (vainaga platums – 32,4 x 31,5 m, augstums – 27 m).

Visgarākais dižozols reiz auga Talsu rajo-

na Dižstendes parkā (5,18 m resnais, monolītais stumbrs vainagu bija pacēlis līdz 32 m). Diemžēl to nogāza 2005. gada janvāra vētra. Dendrologs R. Cinovskis rakstīja, ka Latvijas ozoli sasniedz līdz 40 m augstumu. Man tomēr nav nācies izmērit garākus ozolus par nule minēto Dižstendes milzi.

Garākie ozoli nebūt nav resnākie. Gluži otrādi, resnuma rekordisti ir zemi un parasti ar maziem, šauriem vainagiem. Tautā ir teiciens: "Ozols 300 gadus aug, 300 gadus briest un 300 gadus mirst."

Ozola ziedēšana.

Neviens dižozols nav uzaudzis mežā citu konkurējošu koku ielenkumā. Visi resnie ozolmilži ir auguši savrup – neparasti resni, īsiem stumbriem, zemiem, bet milzum platiem zaru pleciem kā senlatviešu vīri, līdumus plēšot, pie spīļarkla rokuriem. Tautas dziesma apliecina, ka šādi zemzarīši, resnuma rekordisti, ir izauguši "saules takas maliņā", kur visriņķī ozolam saule varēja tēcēt un dižam ozolam nebija jāaug uz augšu konkurencē ar citiem kokiem pēc saules, bet zari varēja plesties plašumā kā mīlestībā rokas. Pavērojiet šādu ozolu milzīgos zarus, kas katrs ir kā vesels liels koks un izvēršas ne visai augstu līdztekus zemei, un meitas Līgo vakarā var zemzarīša "zarus lauzt, kalniņā stāvēdamas".

Pirmā stadija: "ozols 300 gadus aug" – tas nozīmē, ka ozols pirmajos gadsimtos aug garumā un kuplumā. Otrā stadija: "ozols 300 gadus briest" – tas nozīmē, ka šajā periodā ozola vainags vairs nepalielinās, bet resnumā briest zemzarīša stumbrs. Trešā stadija: "ozols 300 gadus mirst" – tas nozīmē, ka ozola vainags iet mazumā, gadsimtu gaitā sirmajam ozolmilzim cits pēc cita aplūst lielie, trupes skartie zari. Vecākie un resnākie dižozoli pēdējos gadu desmitus nereti dzīvo tikai ar vienu vai dažiem zaru žuburiem. Šie visvecākie dižozoli ir visjutīgākie pret jauno koku un krūmu apēnojumu.

Dižo ozolu meklēšana un pētījumi joprojām turpinās, arvien atrod jaunus, vēl neregistrētus ozolmilžus, novadu rekordistus gan resnumā, gan kuplumā, gan garumā...

LIEPA – TAUTUMEITAS SIMBOLS

Latviešu tauta stipru tautudēlu salīdzina ar ozolu, bet daiļu tautumeitu – ar kuplu liepu. Liepa ir sieviešu koks: meitenēm šūpuļa kārti cirta no liepas, pirti meitas kurināja ar liepu malku, kristībās, meitenīti augšup ceļot, sauca: "Lai kupla kā liepa!"

Senlatvieši no liepas darināja bērnu šūpoles, kokles, greba karotes, pavārnīcas, abras, pūrus un vāceles, taisīja galdus, krēslus, drēbju vāles un dzirnavu milnus, kas maigi iegūla sieviešu sastrādātajās rokās. No liepas lūkiem pina tīnes, grozus, tarbas, cibiņas, virves un arī vīzes. Siltā un maigā, kā mātes pieskāriens mīkstā liepas koksne neder būvniecībai.

Liepas nodērk skaistumam ceļu alejās, parkos, māju vārtos, pagalmos, gatvēs, piemiņu vietās un lapenēs. Piesmakušo pilsētu ielās šie koki attīra gaisu, paši paciezdami piesārņojumu labāk par citiem. Liepu stādījumi spēj aizturēt līdz 80% putekļu. Katrs koks aizstāj desmit istabas kondicionieru 20 stundu darbu. Liepas ražo fitoncīdus un skābekli. Viena

Pedvāles Elku liepa XX gs. 30. gados.

Pedvāles Elku liepas varenais 6,2 m resnais stumbrs pēc nozāģēšanas uzstādīts blakus savam celmam.

Pedvāles Elku liepas celms.

dižliepa vasarā saražo aptuveni 2500 m³ skābekļa!

Liepu ziedu uzlējumam ir izteikti baktericīda, pretiekaisuma, sāpes remdinoša un nomierinoša iedarbība. To lieto, ārstējot drudzi, klepu, bronhītu, iesnas, saaukstēšanos, arī pret vēdera sāpēm, nierakmeņiem un citām kaitēm. Pret galvassāpēm ap galvu apsien liepu lapas. Nervoziem cilvēkiem palīdz liepziedu vannas, bet vasarā ieteic uzturēties zem ziedošām liepām. Lai spēcīnātu matus, tos

Zalmuīžas liepa Andrupenes pagastā.

mazgā ziedu novārijumā un dzer liepu sulu pa ēdamkarotei vairākas reizes dienā.

Liepu latvietis godāja un cienīja, nereti turēja svētu. Tikpat bieži kā senču svētie upur-ozoli Latvijā sastopamas un joprojām zaļo senās upurliepas, elku liepas, svētliepas. Vietvār-

du biežuma ziņā liepas pat pārspēj ozolus, tās pieminētas vairāk nekā 1000 tautasdziesmās.

Nav saprotams, kā liepas ar savu vieglo, maigo un trauslo koksni dzīvo tik ilgu mūžu, izaug milzīgi varenas, dižkoku skaita un resnuma ziņā ieņemot otro vietu (16%) tūlīt aiz

Ungurmuižas parka savdabīgās liepas.

ciētā un stiprā ozola. Arī sievietes dzīvo ilgāk par vīriešiem...

Veco elku liepu resnajos stumbros var ieiet kā mazās svētnīcās, kā mākslinieku darbnīcās, ko izveidojusi pati daba.

Savukārt dažas vecās svētliepas saaugušas milzu buķetēs ar 7, 9, 12 vai 24 stumbriem. Tās ir veco elku liepu meitas – kā viena ģimene. Tās aug no paaudzes paaudzē cauri gadsimtiem kā dzīvu relikviju liepas. Viena liepu paaudze nodzīvo 200 (retāk – 300) gadus un savu svētuma relikviju nodod nākamo liepu paaudzei, kas izaug no tām pašām saknēm, no tā paša celma. Elku liepu bērni sāk augt jau laikus, kamēr lielais, caurais stumbrs vēl nav kritis un gluži zudis. Tātad tās var būt vecākā dzīvība, jo svētvieta taču saglabājas turpat, tikai liepu stumbri cits aiz cita pārņem gadsimtu stafeti, nesot līdzī svētās tradīcijas kā senlatviešu atbalsis.

Šādā manierē izaugušās dižliepas ir ļoti zemas, to milzu zari izpletušies tuvu zemei. Lai izmērītu stumbra apkārtmēru, bieži vien jāmetas rāpus, gar stumbru tinot mērlenti un meklējot resgalim tievāko vietu.

Latvijas kuplākā liepa auga Talsu rajona Vandzenes pagasta Uguņu ciemā pie Lazdiņu mājām. Liepas 5 m resnais stumbrs turēja neticami lielu un kuplu zaru birzi, kuras projekcija bija 500 m², visa vainaga platums bija 26 m un tā nodzīvoja līdz 2007. gadam. Pārāk daudz vēja bija šīs liepas zaļajās burās. Puse no vainaga aizgāja pa vējam...

Visgarākā liepa vēl ir dzīva un aug Vidzemē starp Zilokalnu un Burtniekiem, Valmieras ra-

jonā Bērzaines pagasta ciematā (agrāk – Štanhofas pusmuiža). Cēlās liepas stumbra apkārtmērs ir 5,3 m, tas atgādina milzīgu biķeri, jo uz augšu kļūst apjomīgāks (2 m augstumā jau 6,2 m). 2,7 m augstumā stumbrs sadalās četros mazākos stumbros (garākais sasniedz 32 m), kas slaidi ceļas pret debesīm. Dižliepas vainaga platums ir 12 x 14 m un vainaga projekcija sasniedz 140 m² (maz!) laukumu.

Rudes liepa bija viena no resnākajām.

EGLES – MEŽA KARALIENES

Cēlas, nopietnas un dziļdomīgas, tik valdomīgi skaistas kā katedrāļu torņi – tā simetriskās egļu smailes kāpj debesīs. Egle līdz ar priedi ir garākie koki Latvijā. Ziemā vai vasarā, rudenī vai pavasarī egļu svinīgi tumšie silueti pamalē ir Latvijas ainavas būtiska sastāvdaļa, jo īpaši kalnainajā Vidzemes augstienē un zilo ezeru zemē Latgalē. Egļu virsotnēm ritmiski izraktītas debesis skatāmas gandrīz vai visos novados, pušķojot Latviju zemes dievietes Māras rotā.

Stumbra apkārtmēra ziņā egles tālu atpaliek no citiem Latvijas kokiem, visresnākās egles stumbram apkārtmērs nesasniedz pat 4 metrus.

Ozols aizņem tikai 0,5%, toties egle – 17% no Latvijas mežu platībām. Ozolu pamatoti dēvējam par visu koku karali, bet egli gribas saukt par mežu karalieni. Arī īpašību ziņā egle ir pilnīgs pretstats ozolam. Tā aug ātri, tai ir viegla, mīksta koksne. Egle ir trausla, ar seklu sakņu sistēmu, kas aizvijas tikai pa zemes virskārtu. Tāpēc mežos redzam daudz vēja izgāztu egļu, kas krītot izrāvušas milzīgus velēnu paklājus kā aizvēsturisku briesmoņu ādas. Ozoli ir viskoplākie un zarotākie koki, bet egles aug slaikas, tiekdams debesis. Egles ir jutīgas pret mizas un koksnes bojājumiem, ir uzņēmīgas pret slimībām un kaitēkļiem, to jaunus dzinumus apdraud vēlās pavasara salnas.

Īpaši skaistas egles ir maijā, ziedēšanas laikā (sāk ziedēt aptuveni 30, bet mežaudzēs tikai 40–60 gadu vecumā). Diemžēl egļu ziedinūs parasti neredzam, jo sārtie sievišķo ziedu pušķiši atrodas augstu galotnēs.

EGLE SENO LATVIEŠU TICĒJUMOS

Atšķirībā no ozoliem, liepām un ābelēm egles latviešu ticējumos nav godināmi koki (pagāniskā kulta koki). Gluži otrādi: egles dzivojot raganas, tāpēc pie mājām tās nav vēlamas. Tomēr egles daudz izmantotas mantikā (zilēšanā). Lai runā senie ticējumi!

- Ja pie mājām aug egles vai priedes, tad cilvēkiem un lopiem piemetas slimības.
- Tās egles ir labas piena trauku taisīšanai, kuras gāžoties izvelk no celma skabargas; bet kurām celms izvelk skabargas, tās šiem traukiem neder.

Upmaļu egle Ābeļu pagastā pēc resnuma 2./3. vietā Latvijā.

Zalkalnu egle Gaiķu pagastā bija visresnākā (3,8 m) Latvijā. Tā nokalta pēc 1990. gada, sasniegdama 160 gadu vecumu.

- Egles jāgāž pret ziemeļiem, tad žūstot nepļīst.
- Tās egles ir tēviņi, kurām zari iet uz augšu vien, kurām uz zemi palikuši, tās ir mātītes. No pēdējām eglēm iznākot labi piena trauki.
- Ja marta mēnesī vējš lauž eglēm zarus, tad gaidāma laba miežu raža. Ja pavasarī eglēm ir čiekuri galotnēs, tad nākamā vasara būs sausa, bet ja čiekuri ir vairāk no apakšas, tad nākamā vasara būs slapja.
- Ja pavasarī eglēm daudz čiekuru, tad gaidāma kartupeļu raža.
- Kad ziemā egles šalc, tad pēc mēneša sniegusīs.
- Ja dienas vidū egles zari izskatās tumši, tad pie vakara ir skaidrs laiks.
- Netālu no Jaunlaicenes Ozolniekiem bijušas trīs egles, kurās arvienu raganas dzīvojušas un slaidajos zaros šūpojušās. Kādu reizi kāds vīrs, no Jaunlaicenes muižas uz Ozolniekiem dodamies, te vakarā braucis garām un no raganām tapis vadāts, ka vairs neko nav atjēdzis. Kad pamodies, tad vāgu riteņi bijuši saplošīti, gabali izšķaidīti un pats ar visiem vāģiem un zirgu sapīts, satīstīts kārklu krūmā.

ZIEMASSVĒTKU EGLĪTE

Nē, senajiem latviešiem nebija tādas Ziemassvētku eglītes. Senatnē viņi ziemas saulgriežu svētkus svinēja ar budējiem, ar lielu jārēšanos un pamatīgu izēšanos. Tie Ziemeļu puslodē ir otri vecākie pagāniskās pasaules svētki, kad atzīmē Saules atgriešanos.

Ziemassvētku eglītes ciršana, novietošana istabā, pušķošana un sveciņu dedzināšana tajā tikai XIX gs. pārņemta no vāciešiem. Savukārt Vāc zemē Ziemassvētku svinēšana pie eglītes par tradīciju kļuvusi XVIII gs. Literatūras vēsturniece Janīna Kursīte domā, ka Latgalē (tā stāstījusi viņas 1903. gadā dzimusī vecāmāte) sveciņu dedzināšana Ziemassvētku eglītē sākusies tikai pēc Pirmā pasaules kara, XX gs. trīsdesmitajos gados. Ziemassvētki ar dāvanām, ar pantiņu skaitīšanu pie svētku eglītes kļuvuši arī par latviešu tautas svētkiem. Parādību, kad saplūst kopā senās pagāniskās paražas un ticējumi ar kristīgo reliģiju, zinātnes valodā sauc par reliģisko sinkrētismu. Par Ziemassvētku svinēšanu pie eglītes tagad zina visā pasaulē.

Majestātiskas piesnigušas egles ir visskaitākais no īsās ziemas dienas, no bērniības atmiņām...

DIŽĀKĀ KARĀLIENE

1974. gadā mūsu Tēvzemē bija zināmas tikai trīs dižegles, kas sasniedza 3 m apkārtmēru, 1977. gadā – jau astoņas. 1986. gada dižkoku sarakstā iekļāva 22 dižegles. Fonda "Dabas retumu krātuve" datu bāzē ir ziņas par 240 dižegļēm.

Patlaban zināmā dižākā Latvijas egle aug Talsu rajona Īves parkā (sk. "21. Īves egle"). Vairākas šāda resnuma egles pēdējo 30 gadu laikā neizdzīvoja – nokalta vai vētra tās izgāza. Garākais Latvijas vēsturē zināmais koks ir Sautas kalna egle, kas aug Rīgas rajona Siguldas pagastā, Gaujas nacionālajā parkā, Nurmižu rezervātā (sk. "56. Sautas kalna egle").

VĪTOLS – MĀRAS KOKS

Veitu vītols Ēveles pagastā.

Latvijā ir 20, bet visā pasaulē aptuveni 350 vītolu sugas. Krūmveidīgos sauc par kārkliem, savukārt vītolu vārdā – kokveidīgos ģints pārstāvjus.

Vītoli mīl mitrumu un sauli, tikai dažas sugas var augt arī noēnojumā.

Latvijas Dendrologu biedrība par 2006. gada koku izvēlējās balto vītolu *Salix alba*. Vītola lapiņas no abām pusēm klātas ar baltiem matiņiem, no attāluma vītols izskatās sudrabains, tāpēc Latvijā biežāk šo koku sauc par sudrabvītolu.

Lielie ainaviskie koki jau senatnē bieži stādīti pie lauku mājām. Balto vītolu un arī citas sugas senatnē uzskatīja par Dieva koku, par koku, kas nes svētību, tāpēc to vairījās cirst. Dīķmalā pie vītoliem dzīvo Māra. No dīķa gotiņām atskrien Māras gādātie teliņi, zirgiem – kumeliņi, aitām – jēriņi. Māra, sviestu taisot, rokas slauka vītola, tāpēc vītoliem lapas slidīgas, spidīgas.

Valmieras draudzes skolas skolotājs un novadpētnieks Voldemārs Dāvids Balodis (1848–1918) savā vēsturiskajā apcerējumā “Valmeera” apraksta Valmieras Veidmuižas Putriņas māju svēto vītolu, kura apmērs sasniedzis 5–6 asis (10–12 m). Pie šā vītola ziedots vēl XIX gs. sešdesmitajos gados.

Salīdzinot ar citiem kokiem, vītolam katra atsevišķa stumbra mūžs nav ilgs, taču vecajam stumbram nomirstot, par jauniem stumbriem izaug vecā koka atvases. Vītols ir divmāju augs, zied skaistām, dzeltenām spurdzēm un ir vērtīgs nektāraugs bitēm.

Īpaši skaisti ir vītoli pie ūdenskrātuvēm – ezeriem, dīķiem, upēm – ja ūdenskrātuves tiek koptas – līgano zaru kuplais vilņojums atspīd un rotalājas zilzaļajos ūdeņos. Nereti par šiem skaistajiem kokiem priecājušies arī mākslinieki.

Saldus rajona Zvārdes pagastā ir teiksmainais *Plāņu* ezeriņš ar nogremdētu naudas lādi. Kalnu ieskauta ezera krastā aug dižu vītolu rinda. Šī balto vītolu ainava saistījusi gleznotāju Jani Rozentālu.

Plēšovas vītols Rundēnu pagastā.

“Cirpto” vītolu rinda vecajā ceļā pie Raganas.

Vītolu izmanto arī saimnieciskos nolūkos, tos stāda upmalās, kāpās, lai nostiprinātu krastus, ganu ceļu olnīcās. Vītolu stādīšana ir ļoti ērta – tikai jāiedzen zemē vītola miets. Vītola koksni izmanto trauku, ratu riteņu loku gatavošanai.

Vītola mizu lietoja ādu mīcēšanai, virvju pīšanai, dzijas krāsošanai. Latvijas dailmatnieki vītola jaunus dzinumus – klūdziņas – pla-

ši lieto dažādu pinumu veidošanai. No vītola mizas kādreiz ieguva salicīnu, ko tagad maksliģi ražo aspirīna izgatavošanai.

Baltie vītoli sasniedz varenu dižkoku izmērus. Apē Vaidavas palieņu pļavā pie Dzenīšu mājām aug dižākais vītols Latvijā un Eiropā (sk. “90. Apes Dzenīšu vītols”).

Dendrologi un biologi beidzot aizrakušies līdz atziņai, ka baltais vītols *Salix alba* ir nevis Latvijas koks, bet gan svešzemju ienācējs – kā zirgkastaņa un ceriņi.

Iznāk jocīgi: senlatvieši Laimai un Mārai iedevuši svešzemju koku.

*Es būt' sen gulējuse
Daugaviņas dibenā,
Kaut Laimiņa nemetuse
Vītoliņa žagariņu.*

*Kādēļ auga vītoliņš
Glumējām lapiņām?
Mīļā Māra sviestu taisa,
Rokas slauka vītolā.*

KĻAVA – SKAISTO LAPU KOKS

Skaistuma jēdziens ir cilvēka jūtu un iedomu paudums, nemērāms un savstarpēji nesalīdzināms, katram citādāks. Tomēr apgalvošu, ka zelta rudenī nav skaistāku koku par kļavām. Tad kalēja plaukstām līdzīgās lapas deg gandrīz vai visās varavīkšņu ugunīs.

Salnu dienās zem kļavām zeme zeltojas un san. Tad ir žēl, ka pilsētās sētnieki krāšņās lapas slauka kaudzēs. Pati daba vislabāk māk zemi pušķot.

Ap mana vectēva mājām dienvidos bija lielas kļavas. Karstās vasaras dienās istabas bija vēsas, bet ziemā kailie koki sauli neaizsedza. Kad rudenī bira kļavu lapas, mēs, bērni, kopā ar vecmāti lielākās lasijām un vērām uz auklām, un garās virtenēs izkārām gubenī, lai ziemā būtu, uz kā maizi cept. Mana bērniība nāk no tiem laikiem, kad stipru maizi cepām paši un katru kukulīti Lielāmma guldīja uz kļavu lapām, kukulim virsū uzvilkdama krustu. Latviešu ticējumos teikts: ja pie mājām rudenī kļava agri metas sarkana, tad mājās drīz piedzīvos kāzas.

Agrā pavasarī, kad kūst pēdējie sniegi, kļavu audos sāk plūst sula, kas ir vissaldākā (cukura saturs līdz 4%). Mēs ne reizes netikām savu māju kļavu stumbrus urbuši. Tikai kara pēdējā gadā nolauzām vairākus nelielus zarus, uz kuriem uzmaucām pudeles, lai savāktu saldo gardumu.

Kļavas zied agrā pavasarī, maija sākumā, pirms lapu saplaukšanas. To ziedēšana ir ziedoņa iezvanišana, jo apsteidz ievas. Zaļgandzelteno ziedu ķekaros ir tikpat daudz salduma kā kļavu sulā. Plato lapu koks ir nozīmīgs agrais nektāraugs, tāpēc tas saulainās pavasara dienās san bišu darba dziesmās un katrs ļauj ievākt līdz 9 kg medus. Rakstnieks un dzejnieks Alberts Caune grāmatā "Silpurene" raksta: "Kļavas ir vissaldākie koki. Tai laikā, kad zied kļavas, zeme neko citu bagātāku un pievilcīgāku nespēj dot."

Zinātniski mūsu kļavu sauc *Acer platanoides*, un tā vienīgā Latvijā izsenis aug savvaļā. Tā ir viena no 150 kļavu dzimtas ģints sugām. Dekoratīvā nolūkā Latvijā no svešiniekiem ir introducētas vairāk nekā 20 sugas.

Kļavas ir cēli un krāšņi koki. Lepnas savā būtībā. Tīraudzes neveido, lai gan mežos sastopamas kā pirmajā, tā arī otrajā veģetācijas stāvā, bet tikai kā atsevišķi eksemplāri. Visbiežāk savvaļas kļavas atradīsīm upju krastos, gravās, morēnu pauguros. Vislabāk kļavas jūtas mūsu māju tuvumā, auglīgās augsnes,

Baložu kļava Kursiņu pagastā.

kur to kuplie, zaļiem mākoņiem līdzīgie vainagi izvēršas visā krāšņumā, būdami blīvāki un kuplāki nekā citiem kokiem. Dižkoku meklētājiem nereti jāviļas, pa gabalu ieraugot kuplu vainagu un domājot, ka tur tūlīt atradīsies vēl neapzināts dižkoks, bet, pieejot klāt, izrādās, ka tā ir vidēji resna kļava.

Dīkkalēju kļava Šķēdes pagastā.

Kļavas koksne ir smaga, cieta, balta, ar iesārtu vai viegli brūnganu nokrāsu, ar labām mehāniskajām īpašībām, līdzīga ozola koksnei. No kļavas koksnes gatavo drāztos finierus mēbeļrūpniecībā. Senāk izmantoja darbarīku kātiem, virtuves piederumiem, galdiem, mūzikas instrumentiem, riteņu spiekliem u. t. jpr.

Parastā kļava jaunībā ir ļoti ātraudzīga. 50–60 gados sasniedz pilnu augumu, pat 30 metrus. Jauno kļavu viena gada dzinumi labvēlīgos apstākļos sasniedz un dažkārt arī pārsniedz metra garumu. Līdzšinējā zinātniskajā literatūrā (S. Saliņš, R. Cinovskis u. c.) ir dati, ka kļavu mūža ilgums sasniedz 150–200 gadus.

Kļavas arī vecumā ir ļoti ātraudzīgi koki. Pēc maniem 37 gadu novērojumiem arī visdzižākās Latvijas kļavas tālu atpaliek no 200 gadu robežas. To lielākais vecums ir tikai 150 gadi (sk. "49. Zaslauka kļava", "72. Rūtiņu kļava"). Laikam tāpēc par kļavām nav ziņu, ka kāda no tām bijusi senču upurkoks.

Praviņu kļava Degoles pagastā.

BĒRZI – DZIMTENES SIMBOLS

*Manas dzimtenes svētie bērzi
stāv pulciņos zilgani bāli
un klusi plaukstošām rokām
svētī dīgstošo zāli...*

*Manas dzimtenes svētie bērzi
līgojas zilgani bāli,
un dzimteni vienos ziedos
tie redz jau, bet tāli vēl – tāli.
Fricis Bārda*

Bērzi ir neparasti koki – baltā stumbra koki. Nav citu tādu koku. Bērzs ir silts un skaists. Bērzs mums katram ir savas mājas un Dzimtenes simbols. Kam Tēvzeme sirdī, tam bērzi ir mīļi. Lielākas un mazākas bērzu birztales, bērzu alejas un bērzu grupas ir latviskās ainavas būtiska sastāvdaļa. Ziema savus skaistākos sarmas kristālu tērpus karina bērzu līgano zaru vainagos. Rudens savus krāšņākos zelta toņus iezīmē bērzu vainagos. Pavasaris bērzu lapu pusplaukušajās austiņās maigāk skan un, saulei cauri spīdot, zvana atjaunotni.

Vasarssvētkos un saulgriežu dienā latvieši cērt baltā stumbra un maigo lapu sikos kokus, lai ar tiem pušķotu savu namu durvis un goda telpas.

Bērzs varētu būt arī pacietības, pieticības un izturības simbols. Daudzreiz pārsteigts esmu raudzījies pamesto baznīcu augstajos

torņos, kur svelmaini karstās vasaras dienās plīvo zaļš dzīvības karogs – bērzs. Kaut zeme ir izkaltusi un saplaisājusi kā vecas mājas krāsns un nelaistītie kultūraugi dārzos novītuši, tur augšā, sagrautā dievnama tornī, sausvējā, bez neviena veldzes piliena, bez zemes, tikai ķieģeļu mūra drupās turēdamies, mazais bērziņš ar balto stumbru ir dzīvs, kaut lietus nav bijis jau nedēļām ilgi.

Vai arī tieši pretēji: dziļos purvos, kur zeme līgojas, kur cilvēks var nogrimt akačos, kur nespēj dzīvot citi koki, kur atkāpušies pat kārkli, mazs kroplains bērziņš, varbūt jau simtgadīgs, joprojām nepadodas un katru gadu zaļo kaut ar nedaudzām lapām, zaļo, lai būtu putnam, kur dziesmu izsvilpot.

Bērzam piemīt vēl kāda apbrīnojama īpašība. Baltā stumbra koks spēj izciest vislielāko salu, kāds vien ir iespējams: tā zari, ievietoti tik zemā temperatūrā, kāda dabā nemēdz būt, pēc tam spēja uzplaukt. Tāpēc bērzi aug arī aiz Polārā loka.

Ulmaņlaikos bērzus stādīja gar lielceļu malām – kilometriem garas balto stumbru alejas. Pirmajos padomju varas gados tie vēl bija nelieli kociņi un visi tos sauca par Ulmaņa bērziņiem. Manā dzimtajā pusē, Madonas rajona Dzelzavas pagastā, tos nenocirta, tagad tie ir izauguši par lieliem, cēliem kokiem.

Latgale, Krāslavas rajons

Bērzi (*Betula*) ir vasarzaļi vienmājas koki un krūmi. Ziedi viendzimuma. Vīrišķo ziedu spurdzes garas, cilindriskas, pa 2–4 zaru galā. Sievišķo ziedu spurdzes ir īsas, stāvas vai nokārenas. Apputeksnē vējš. Auglis – spārnains riekstiņš, ko izplata vējš. Zinātniskajā literatūrā bērzu ģints sugu skaits daudzu gadu laikā arvien ir pieaudzis. XX gs. divdesmitajos gados tiek minētas 33 sugas, bet septiņdesmitajos gados jau ir runa par 120 bērzu dzimtas ģints sugām. Dendrologs R. Cinovskis izteicās diplomātiski: “Ģintī ir vairāk par 60 sugām”. Tātad no daudzajām sugām, kas bieži vien ir līdzīgas cita citai, arvien tiek izdalītas jaunas sugas. Ne visos gadījumos zinātniekiem skaidrība un vienprātība šajā jautājumā.

CIK BĒRZU SUGU AUG LATVIJĀ?

Latvijā savajā aug 4 bērzu sugas, un tikai reti kāds no nespeciālistiem tās spēj atšķirt. Plaši sastopamas un visvairāk pazīstamas Latvijā ir divas bērzu sugas: āra jeb kārpainais bērzs (*Betula verrucosa*) un purva jeb pūkainais bērzs (*Betula pubescens*). Sastopami arī abu bērzu hibrīdi. Āra bērzi un purva bērzi var sasniegt 150 gadu vecumu un 30, pat 40 m garumu.

Pundurbērza (*Betula nana*) augums ir 0,3–1,0 metri. Kā liecina ziedputekšņu analīzes, pundurbērzi Latvijā auguši jau pirms 10 000 gadu un bijuši pirmie lapu koki. Tie ir pēcduslaikmeta relikti, arktiskās floras pārstāvji, aizsargājama suga. Latvijā ar šo aizsargājamo

augu ir 70 atradnes purvos, slapjās pļavās un aizaugušu ezeru krastos.

Ceturtais ir zemais bērzs (*Betula humilis*), kas sasniedz 1–2,5 m augstumu un aug krūmainās pļavās, mežos, grāvjos un citās mitrākās vietās.

Joprojām nav noskaidrota Karēlijas bērza (*Betula verrucosa f. carelica*) izcelsme, jo zinātnieki to neuzskata par atsevišķu sugu, bet ģenētisku novirzi vai slimības radītu defektu. Daži Latvijas zinātnieki izteikuši pieņēmumu, ka Karēlijas bērza rakstainā koksne ir patoloģija, ko izraisa no zemes dziļēm izplūstošais magnētiskais starojums. Latvijā ir atrasti vairāk nekā 500 Karēlijas bērzi. Šā bērza koksnei ir viļņainas šķiedras ar melnām dzīslīnām, no tās izgatavo dārgas mēbeles un dekoratīvus priekšmetus.

BĒRZA LIETDERĪBA

Bērzu daudzums Latvijā kopš 1924. gada arvien ir pieaudzis. Tolaik no visām mežaudzēm bērzi aizņēma 12, bet 1995. gadā – jau 28,4 procentus. Bērzi izplatības paplašināšanās ziņā aiz priedēm ieņem otro vietu, tie aug arī mistrojumā ar citiem kokiem. Bērzu malkai ir visaugstākā siltumspēja. No bērziem gatavo kokogles. Pēc rūpnieciskās nozīmes bērzs no lapu kokiem ir pirmajā vietā. Bērza koksne ir diezgan cieta, elastīga, ar ļoti vienmērīgu struktūru, tāpēc tā ir galvenais izejmateriāls finiera, senāk arī slēpju un ratu riteņu spieķu izgatavošanai. No bērziem iegūst vairāk celulozes nekā no eglēm.

Agrākos laikos no bērza taisīja dozes, cibiņas, vāceles, tupeles, arī jumta segumu. Trūkuma un bada gados bērzu aplievas koksni mala un cepa maizē. No bērza tāss ieguva degutu – bērzu darvu, lielisku konservējamo līdzekli ādām, kokam un apaviem.

Pavasārī, tiklīdz sāk atkust zeme, no bērziem tecina sulas, kas satur cukuru, ekstraktvielas un minerālvielas, sevišķi kāliju.

DIŽBĒRZI

Bērzu audzes Latvijā aizņem vairāk nekā pusi no visu lapu koku platības un skaita, tāpēc varētu domāt, ka dižbērzu skaits ir milzīgs. Tomēr tā nav, kas acīmredzot izskaidrojams ar bērza ne visai garo mūžu. Par dižkoka kritēriju bērziem noteikts stumbra apkārtmērs 3 metri. S. Saliņa grāmatā, kur uzskaitīti 626 dižkoki, nav neviena bērza, bet 1977. gadā izveidotajā valsts aizsargājamo 825 koku sarakstā ir tikai viens dižbērzs. Nākamajā, 1986. gada dižkoku reģistrā, starp 1530 dižkokiem jau ir 20 Baltā stumbra koki. Patiesībā šim skaitam jābūt daudzkārt lielākam. Pēc savas dižkoku mērītāja pieredzes varu apgalvot, ka liela daļa no 3 m

resnajiem bērziem vēl nav atrasta un uzskaitīta. Patlaban fonda "Dabas retumu krātuve" datu bāzē ir ziņas par 217 bērziem, ieskaitot visus vēsturiskos un bojāgājušos.

Visdziākais bērzs pēc stumbra izmēriem aug Tūkuma rajonā, netālu no krāšņā Valguma ezera, Smārdes pagastā, Sausupju un Rudumu māju pagalmā (sk. "35. Sausupju bērzs").

Otrs resnākais Latvijas bērzs atrasts Talsu rajona Lībagu pagastā – lielo šoseju krustojumā starp apvedceļu lokiem, Zemeņu māju pagalmā (sk. "27. Zemeņu bērzs").

Pēc jaunākajām ziņām, Igaunijas resnākais bērzs ir Siriuses bērzs Veru rajonā, Urvastes pagastā (stumbra apkārtmērs 3,96 m).

GARĀKAIS BĒRZS

Man zināmais garākais Latvijas dižbērzs aug Talsu rajonā Rojas pagastā – netālu no jūras krasta pie Pūrciema upes. Lai gan bērza stumbra apkārtmērs ir tikai 2,95 m (vēl 5 cm pietrūkst no oficiālā dižkoka kritērija), tā monolītais stumbrs maigo lapu galotni pacēlis 30 m augstumā, koksnes tilpums ir 9 m³, vainaga projekcija – 280 m².

Zināmas audzes, kur bērzi izstiepušies līdz 35 m augstumam, tomēr to stumbri mežaudzes konkurencē izstīdzējuši ļoti slaidi un tālu atpaliek no dižkoku resnuma. Ziņas par 40 m augstiem bērziem nav drošas. Igaunijas garākais (38 m) bērzs aug Tartu rajonā, Meiksi pagastā.

BĒRZS LATVIEŠU TAUTAS TICĒJUMOS

Pretstatā ozoliem un liepām bērzi sava īsā mūža dēļ reti bijuši kulta koki. Zināmi tikai divi kulta bērzi: upuru bērzs Vidzemē, Valkas apriņķa Smiltenes pagasta Līdaciņu mājās, un elka bērzs Zemgalē, Jēkabpils apriņķa Daudzeses pagastā pie bijušā Paceres kroga. Toties bērzs daudz minēts saistībā ar mantiku un laika pareigošanu.

- Ja bērzs zied agrāk par alksni, tad būs sausa vasara.
- Ja ziemā bērziem zari ir sarkani, tad gaidāms vējputenis.
- Kad rudenī bērzs no apakšas dzeltē, tad pavasarī labība jāsēj vēlū, bet kad no augšas, tad agri.
- Ja bērzi savas lapas sāk mest no galotnes, tad gaidāma sekla ziema.
- Bērza virsotne nav jālauž jaunām meitām, jo citādi apprecēs atraitnis.
- Jāņu naktī meitas sviež kroni bērzā, kuru reizi tas tur paliek, pēc tik daudziem gadiem dabūs precētis.
- Bērzu cērt lietaskokiem trīs dienas jaunā mēnesī, tad viņš mājz jāsmērē, bet pilnā jeb vecā mēnesī cirsts koks ir sauss un čīkst.
- Brandavīns, kur samērcēti bērzu pumpuri, ir derīgs pret cauru vēderu.

OŠI – AKLIE

“Spēka osis” Blankenfeldes muižā.

Tautas teikas osi sauc par aklo koku, jo tas neredz pavasari un stāv kails, kad visi citi koki jau saplaukuši. Var tēlaini sacīt, ka osim ir aristokrātiski dienvidzemju radi. Mūsu parastais osis pieder pie olīvkoku dzimtas, kurā ir 65 sugas. Tāpēc osis ir jutīgs pret pavasara salnām un vēlu salapo. Pirmos 50 gadus osis aug ļoti strauji.

Osim ir cieta, smaga koksne ar smalku raksta zīmējumu, to lieto mēbeļu darināšanai. Pēc savām īpašībām ošus uztveram kā radniecīgus ozoliem – cieti, stipri, spēcīgi koki, kaut ir pavisam no citas dzimtas.

Osim ir spēcīga, plaša sakņu sistēma, kas dziļumā veido enkurveida saknes. Tāpēc osi vētrām tikpat grūti pievārēt kā ozolu. Ar savām spēcīgajām sakņu ķetnām osis ir nevēlams kaimiņš citiem kokiem un arī dārziem. Vecajiem ošiem ap stumbru bieži vien redzami vareni virszemes saaugumi, kas veido vienu masīvu pamatu ap koku. Rakstnieks un

dzejnieks Alberts Caune par ošiem grāmatā “Silpurene” raksta: “Slaidi vīri iebūrās, pelēkās, gaišpelēkās drēbēs, dimdošām un skanošām krūtīm”.

Varētu domāt, ka vecie oši saug tikpat resni kā dižie ozoli. Taču nē. Dižo ošu Latvijā ir ļoti maz – tikai 2,4% no visa dižkoku skaita.

Visvarenākā stumbra osis Latvijā aug netālu no Talsiem Dundagas pagastā pie Medzeru mājām (sk. “18. Medzeru osis”).

Pavisam citāda rakstura osis aug Platones pagasta Zilēnos Platones upītes krastā pie gleznotāja Ģ. Eliasa memoriālā muzeja (sk. “46. Zilēnu osis”). Zilēnu osi ir grūti aprakstīt vārdos, tas jārāda vislabāk filmā vai videolentē.

Visgarākais Latvijas osis bija izaudzis pie Slīteres Zilokalnu kraujas. Tā stumbra apkārtmērs bija 4,9 m, bet augstumā tas pacēlās 33 metrus. Šo osi kā īpašu brīnumu savā grāmatā par dižkokiem raksturoja arī S. Saliņš.

Gan jau vēl kaut kur neapzināti slēpjas garuma un resnuma ziņā dižie oši...

Savdabīgs divstumbri osis ar sakņu kalnu Ozupītes parkā Cibļas pagastā.

Slīteres Zilokalnu pakājē aug visgarākie oši (33m).

MELNALKŠŅI – DUMBRĀJU KOKI

Alkšņus nicina un neieredz netaisnīgi, jo tie neuzbrūk Latvijas laukiem. Alkšņi tikai ieņem pamestos tīrumus un pļavas, neizplautās grāvmalas un nav vainīgi Latvijas lauku ainavas noplicināšanā. Tur vainīga saimniekošanas sistēma un politika. Daba necieš tukšumu...

Pavasaris vēl tālu, bet jau februārī es mēdzu upmalā salauzt alkšņa zarus. Salieku tos vāzē, lai pēc dažām dienām manā istabā ieņāktu pavasaris. Es nezūdos, ka galds un grāmatas apbirst ar dzelteniem putekšņiem...

ALNUS GLUTINOSA

Alkšņi pēc saviem radurakstiem pieder pie bērzu dzimtas ģints, kurā ir 30 sugas. Latvijā aug divas alkšņu sugas. Melnalkšņi – *Alnus glutinosa* – ir daudz krāšņāki, stiprāki un varenāki par saviem pelēkajiem brālīšiem. Baltalkšņu vecums nepārsniedz 60 gadus, bet melnalksnis var sadzīvot 200 gadus. Tik ilgi augdami, šo koku stumbri piebriest resnumā kā īsti dižkoki. Tādi melnalkšņu vectētiņi gan pēc stumbra mizas raupjajiem krevečiem, gan ar vareno zaru platajiem elkoņiem atgādina ozolus. Melnalkšņu lapas ir tumšzaļas, spīdīgas, jaunie dzinumi – lipīgi. Zied aprīļa sākumā, bet agros pavasaros – jau marta beigās, tas ir, no visiem kokiem Latvijā uzdzied paši pirmie. Kaut naktīs vēl kniebj krietns sals, kaut lauki un meži sniega pilni, upju ielejās un gravu nogāzēs, kas pavērstas pret sauli, alkšņu skaras, uzbriedušas kuplas, garas kā krelles, ar zeltainiem putekšņiem šūpojas zaros. Trauslais un nicinātais alksnis ir pret klimata maiņām izturīgākā koku suga un savas skaras ziedēšanai sagatavo jau iepriekšējā gada rudenī. Sēklas izbirst ziemas beigās un pavasara sākumā. Aug mitrās vietās, kur tekošs gruntsūdens, dumbrājos. Vislabāk jūtas tērcū, strautu un upju krastos, kur melnās saknes skalojas tieši ūdenī. Rīdzinieki skaidas melnalkšņu audzes var aplūkot Mārupītes krastos un Māras diķa apkārtnē, kā arī Bišumuižas parkā un vēl daudzviet Rīgas apkārtnē. Melnalkšņa sēklas izplatās arī ar pavasara ūdeņiem, jo tās ūdenī negrimst. Melnalkšņiem sakņu sistēma labās augsnēs dziļa, žuburaina, koksne mīksta, viegla (tilpumsvars – 0,50 t/m³), izturīga ūdenī un skābā vidē, tāpēc izmanto būvēm mitrās vietās un aku grodiem. No melnalkšņiem iznāk labas kvalitātes malka. Spurdzes un mizu lieto medicīnā.

Šis dižais melnalksnis no kanālmalas pārsidis.

Brīnumains melnalksnis Vidzemes jūrmalā pie Kurmjraga. Vētras bangas noārda smilšakmeņu krastu, bet koks iztur.

Alnus glutinosa aizņem 5% no Latvijas mežu kopplatības, kaut gan izplatības areāls pasaulē ir plašs: no Baltās jūras ziemeļos līdz Ziemeļāfrikai dienvidos.

RESNĀKIE MELNALKŠŅI

Kā dižkoki padomju laikos valsts aizsardzībā bija tikai 9 šīs sugas koki. Tas ir vismazākais dižkoku skaits (0,6%) salīdzinājumā ar citām koku sugām, neskaitot mežābeles. Patlaban fonda "Dabas retumu krātuve" datu bāzē ir ziņas par 68 melnalkšņiem kā dižkokiem. Visresnākais Latvijas melnalksnis aug Kuldīgas rajonā Rudbāržu pagastā pie Dainu mājām (sk. "3. Dainu melnalksnis").

DIŽĀKIE UN GARĀKIE

Dižais melnalksnis Rāmavas muižiņas parkā.

Visgarākais no dižajiem melnalkšņiem aug Rīgas pievārtē – Ķekavas pagastā, Rāmavas muižiņas parkā, Daugavas senkrastā, sīka strautiņa malā. Tā saknes dzer ūdeni tieši no strauta. Pēc visiem raksturlielumiem Rāmavas melnalksnis liekams pirmajā vietā. Stumbra apkārtmērs cilvēka krūšu augstumā – 4 metri. Sakņu kakla augstums – 1,1 m, bet 2,3 m augstumā stumbra apkārtmērs ir 3,60 metri. Kā monolīta kolonna iesācies, bez zariem šādu resnumu tas saglabā līdz mājas ceturtā stāva līmenim. Vainaga augstums ir 30 metri. Izrēķinot koksnes tilpumu pēc meža zinātnieka Rūdolfa Ozoliņa metodes, iznāk 15 m³.

Melnalkšņi ir visslaidākie koki, tas ir, koki ar vismonolītākajiem stumbriem, koki, kuru stumbra resnums no zemes visaugstāk paliek nemainīgs. Šajā ziņā pieaugušie un vecie

melnalkšņi pārspēj arī slavenās mastu priedes. Melnalkšņus pieskaita gaismas prasīgo koku sugai, acimredzot tāpēc tie tiecas debesīs. Literatūrā minēts, ka melnalkšņi garumā varot sasniegt 35 metrus. Domāju, ka satikšanās ar šādiem izcilniekiem vēl priekšā.

Vainaga krāšņuma un kupluma rekordists starp melnalkšņiem aug Liepājā, Raiņa parkā (sk. "1. Liepājas melnalksnis").

ALKSNIS TAUTAS MEDICĪNĀ

Alkšņu augļkopas satur daudz miecvielu. Jau izsenis tautas medicīnā tās lieto ilgstošas caurejas, dizentērijas un vēdera sāpju gadījumā. Uzlējumu lieto arī kā sviedrēšanas līdzekli saaukstēšanās gadījumā. Īpatnējs saaukstēšanās ārstēšanas paņēmieni ir sausās vannas. Sausas jaunas alkšņu lapas ieliek dziļā baļļā, uzlej tām nelielu karstu ūdeni un uzliek vāku, lai tās sasiltu. Tad slimais ierokas lapās līdz kaklam vai jostas vietai un pasēž sausajā vannā aptuveni stundu. Ar lapu, mizu vai augļkopju uzlējumu ārstē reimatismu, podagru. Arī pret kāju svīšanu un nogurumu pēc tāliem pārgājieniem lieto alkšņu lapu uzlējumu. Izsutušās kāju pirkstu starpās jāliek svaigas sabburzītas alkšņu lapas vai atvases.

ALKSNIS TAUTAS TICĒJUMOS

- Kad pirmo reizi govīs laiž ganos, tad ņem olas līdzī. Olas ieliek alkšņu saknēs, tad ganāmpulkam lāči neies klāt.
- Alkšņi jācērt vecā mēnesī, tad tie drīz izžūst un ir laba malka.
- Alkšņi, lai atvases neaugtu, jācērt vecā mēnesī.
- Jo bagātāki ir alkšņu ziedi, jo labāk izdosies vasarājs.
- Ja pelēkiem alkšņiem daudz čiekurzišu, tad būs labs miežu gads.
- Ja alkšņu ziediem garas skaras, sagaidāms labs auzu gads.
- Ja alkšņiem garo pumpuru vairāk, tad būs slapja vasara, ja apaļo pumpuru vairāk, tad būs sausa vasara.
- Ja tāriji labi noēd alkšņu lapas, tad mieži labi padodas.
- Kuru vasaru alkšņiem lapas gruzdā, tad tādā gadā kartupeļi trunē.
- Kad alkšņi zied, tad nerš šķaunadzes.
- Ja pavasaros alkšņiem lapas plaukst papriekšū nekā bērziem, tad slapja vasara, ja bērziem papriekšu nekā alkšņiem, tad būs sausa vasara.

PRIEDES AR PASAULES SLAVU

“Visapkārt smilšu kalni, pati Rīga ūdenī.” Tomēr smilšu kalni nav kaili, jo noauguši ar slavenajām Rīgas priedēm. Smiltenes lielos mežus arī veido priedes. Jūra un Baltijas ledus ezers kādreiz tālu staigājuši pār Latviju un atstājuši viļņu skalotus un vēju sapūstus baltus smilšu kalnus. Ziemeļkurzemi līdz pat Usmas un Mordangas ezeriem kādreiz kūla jūra un vēji sapūta vēl stāvākas kāpas nekā pie Rīgas. Tagad pār kādreizējā jūras krasta kāpām šalc nebeidzami priedžu meži – Latvijas lielākā dabas bagātība. No Latvijas mežu valdošo koku sugām priede aizņem 36, bet tā dēvētās pirmās brīvvalsts laikā bija 52,4 procenti. Priede ir Latvijas valsts svarīgākā saimnieciskā koku suga. Skaistie un slavenie Latvijas kūrorti Baldonē, Tērvetē, Jūrmalā, Bernātos un visgarām jūras krastam par tādiem kļuvuši tieši priedžu mežu gaisa dēļ.

PINUS SYLVESTRIS L.

Priedžu (*Pinus*) ģintī ir aptuveni 100 sugas, mūsu parastā meža priede ir tikai viena no tām. No Latvijas koku sugām priede ir vispieticīgākā augsnes izvēlē, tā spēj piemēroties augsnes apstākļiem, pacieš gan lielu sausumu, gan mitrumu. Šī suga aug kāpu baltajā smiltī, ar dziļu mietsakni kā enkuru turēdamās pretī skarbajiem vējiem, aizsargā krastu un kāpas no erozijas. Tā aug purvos, kur citi koki vairs neiedrošinās “ieiet”, pacieš visbriesmīgāko salu un aug arī tālu ziemeļos, aiz Polārā loka, darīdama krāšņāku mūsu planētu. *Pinus sylvestris* izplatības areāls dienvidos ir līdz pat Irānai. Priedes ir sveķiem bagāts koks un bagātu dara mūsu valsti; tās pacieš lielus ievainojumus, pat sveķu tecināšanu. Sveķi dod izturību pret trupi, tomēr pret gaisa piesārņojumu priede ir jutīga un nokalst. Priede ir saulmīle un necieš apēnojumu, tāpēc nespēj augt zem citu koku vainagiem. Latvijā priedei ir labvēlīgi augšanas apstākļi – klimatiskais optimums.

RĪGAS PRIEDES – PASAULES IZCILNIECES

Latvijā aug vissmuidrākās gludo stumbru priedes, kas jau izsenis visā Eiropā ir ieguvušas Rīgas priedes slavu. Pagājušos gadsimtos,

Garās, slaidās priedes Tērvetes dabas parka dižsilā.

Briču priede Gaiķu pagastā.

buru kuģu laikmetā, Rīgas priedes tika vērtētas kā labākie mastu koki pasaulē – visizturīgākie, slaidākie, bezzarainākie. Mastu koki skaitījās viena no visvērtīgākajām Rīgas eksportprecēm ar augstu cenu. Sevišķi esot vērtētas Kurzemē, Kaltenes tuvumā augošās priedes, no kurām gatavotie masti kalpojuši pat desmit reizes ilgāk nekā citur iegūtie. Jau

Lietuvā, kur augsne ir diezgan bagāta, priedes aug strupākas un zarainākas. Somijas priedēm gan ir taisni stumbri ar smalkiem zariem, bet ziemeļu klimats neļauj izaugt tik garām un tik strauji kā pie mums. Latvijā 80 vietās apmēram 700 ha platībā ir priežu sēklu plantācijas, kur ievāc izcilāko priežu sēklas.

Sniegputenis Ložmetējkalna silā.

1829. gadā franču botāniķis R. Defontēns Rīgas priedi nodalīja kā atsevišķu sugu. Vēlākos pētījumos zinātnieki Rīgas priedi atzina kā priežu sugas varietāti (paveidu) un deva tai šādu pilnu zinātnisko nosaukumu *Pinus Sylvestris L. subsp. sylvestris L. var. rigensis Loudon*.

Tikai tiem, kas ārpus Latvijas nav bijuši, citu zemju priedes nav redzējuši, var likties, ka mūsu zemes priedes nav nekas sevišķs. Tomēr jau Polijā un Vācijā, nemaz nerunājot par Franciju, priežu stumbri ir aizvien greizāki. Lai izaudzētu kaut cik kārtīgu, taisnu koku, vāciešiem krietni jānopūlas, proti, uz 1 ha jāstāda 15–20 tūkst. stādu, jo audzi kopjot, likstumbrairie tiek izcirsti, kamēr ar Rīgas priedes sēklām pietiek ar 6 tūkst. stādu. Arī

ZUDUSĪ LEĢENDA

Daudzus gadus populārzinātniskajos rakstos, raidījumos, žurnālos un avīzēs, lekcijās un tūrisma celvežos, visur tika un joprojām tiek slavināta visgarākā Latvijas un Baltijas priede Tērvetes Kalnamuižas dižsilā, kuras augstums esot 47,2 metri. Vairākkārt būdams Tērvetē, veltīgi lūdzu, lai speciālisti man parāda šo ūnikumu – vienmēr sekoja aizbildi-

Senā dores priede pie Velēnas, no kuras dravas esot cienāta garāmbraucošā Krievijas ķeizariene Katrīna Lielā. XX gs. 20. gadu foto.

nāšanās ar nevaļu u. tml. 1993. gada pavasarī ar Tērvetes parka zinātniekiem Induli Kļaviņu un Jāni Rapu devāmies unikālo rekordisti aplūkot visā godībā. Diemžēl atradām tikai vētras lauztu, jau stipri satrūdējušu stumbeni. Novērtējām, ka leģendārā priede ir nolūzusi laika posmā starp 1974. un 1984. gadu. Bet leģenda turpināja dzīvot gadu desmitus!

Seržu tīrelis priedes.

KUR AUG VISGARĀKĀ PRIEDE?

Fonda "Dabas retumu krātuve" 2004. gada ekspedīcijas darba rezultāti liecina, visgarākā Tērvetes dižsila priede aug 160 m uz austrumiem no Lutauša skulptūras. Tās augstums – 41,5 m, stumbra apkārtmērs – 2,95 m, vainaga projekcija 90 m² (Anša Opmaņa mērījumi). Tērvetes meža parkā turpat 100 m uz dienvidiem no Lutauša tika atrasta otra 40 m gara priede. Trešā, 40,5 m augsta priede, aug Saules ielejā. Kalnamuižas silā un ap Tērvetes sanatoriju pavisam atradām un inventarizējām 20 dižpriedes un 14 slaida stumbra priedes, kam līdz dižpriežu resnumam pietrūka 10–20 centimetri. Tā ir lielākā dižpriežu pulcēšanās vietā Latvijā.

Meža zinātnieki docents Pauls Sarma, Staņislavs Saliņš u. c. pētīja 1967. gada un 1969. gada viesuļvētrās izgāzto Tērvetes dižsila priežu vecumu un izmērus. Izrādījās, ka tas bija 180–260 gadi. Var rēķināt, ka patlaban vecākajām Tērvetes dižsila priedēm vecums tuvojas 300 gadiem. Otrās tādas priežu audzes Baltijas valstīs nav!

SENSACIONĀLS ATKLĀJUMS! (kādu vecumu var sasniegt priedes)

Visresnākā, vecākā un slavenākā Zauskas priede, kad vēl bija dzīva, tika vērtēta kā 500 gadus veca. Kad priedi pēc nokalšanas nozāģēja, atklājās, ka tā ir nodzīvojusi tikai 370 gadus. 2001. gadā ar Alda Liepiņa palīdzību Vidusgaujas mežos man izdevās atklāt tikpat vecu priedi (stumbra apkārtmērs tikai 3,05 m) Plāņu pagastā.

2008. gada oktobrī no ornitologa Māra Strazda saņēmu ziņu, ka viņš atklājis Latvijas vecāko mūžamežu, kur vissirmākās priežu māmuliņas vecums ir 470 gadi! Pārsteidzoši arī tas, ka šīs vecuma rekordistes stumbra apkārtmērs ir tikai 117 cm – tas viegli rokām aptverams. Tāpat augstums priedei neliels – 16 metri. Visapkārt pārējās māsas un meitas tādas pašas ļoti vecas (280–400 gadi).

Atklājums izdarīts 2003. gadā Aizkraukles rajona Valles pagastā Seržu tīrelī, pie purva malas, kur kokiem ļoti smagi augšanas apstākļi un tie aug ļoti lēnām. M. Strazds ar palīgiem 100 priedēs izdarījis zinātniskos urbumus ar Preslera svārpstu. Urbuma serdeņiem gadskārtu riņķus skaitījis dendroloģijas speciālists Māris Zunde ar īpašu šim nolūkam iekārtotu mikroskopu.

Resnajiem dižkokiem, un jo īpaši vecajiem ozoliem, stumbra vidū ir trupe un lieli dobumi. Pārsteidz tas, ka 470 gadus vecajai priedei visas smalkās gadskārtas cauri pieciem gadsimtiem ir pilnīgi veselas un visā augšanas laikā apmēram 0,4 mm (vienādā) platumā. Ļoti iespējams, ja meklējumus turpinātu, Seržu tīrelī varētu atrast vēl vecākas priedes. Šis tīrelis valsts aizsardzībā ņemts 1977. gadā kā 47,4 ha liels dzērvenāju liegums (paplašināts līdz 151 ha).

Izrādās, ka it kā necilais Seržu tīrelis ir vecākais patlaban zināmais mūžamežs Latvijā, aiz kura tālu atpaliek par mūžamežu dēvētā Slītere un Moricsala.

S. Saliņš savā dižkoku grāmatā piemin Karēlijas priedes, kas vecākas par 500 gadiem, kādai nozāģētai priedei esot saskaitītas pat 600 gadskārtas.

PAEGLIS – VESELĪBAS UN BURVJU KOKS

Pasaku līcis Stendes upes pussalā Ances pagastā.

Paegli jeb kadiķi ir ciprešu dzimtas mūžzaļi vienmājas vai divmāju krūmi vai nelieli koki. Ziedi viendzimuma. Paegļu ogas patiesībā ir mazi čiekuriņi, kuriem gatavojoties sēklzviņas saaug, kļūst sulīgas un ieslēdz cietās sēklas no visām pusēm, izveidojot tā saukto čiekurogu.

Juniperus ģintī ir 60 sugas. Latvijā savajā aug tikai viena suga – Zviedrijas kadiķis (vēl nesen to sauca par parasto kadiķi) jeb *Juniperus communis*. Kadiķi pie mums zied maijā, čiekurogas nogatavojas otrajā gadā – oktobrī. Koka lielākais augstums – 12 metri.

PAEGLIS TAUTAS MEDICĪNĀ UN TICĒJUMOS

- Lai burvji un raganas netiktu istabā, durvīs jāiedzen paegļu tapas.
- Jumtu jumjot, pirmajā saivā jāieliek paegļa zars, tad jumtu neaiznesīs viesulis.
- Lopus pirmo reizi pavasarī ganos dzenot, tie jākvēpina ar paegļa dūmiem, lai vasarā neatgadītos kas ļauns.
- Dedzinot paegļa zarus, no mājām izkvēpina ļaunos garus.
- Pērkona laikā vajagot pie paegļa stāvēt, tāpēc ka katrai paegļa ogai krusts galā.
- Auzas, zirņi un lini jāsej tad, kad paegli put.

- Drudzis aiziet, kad slimniekam iedod maisījumu no paegļu ogām, gaļas sāļījuma un sīpoliem, bet tam nav jāzina, ko viņš ieņem.
- No paegļa koka jātaisa piena un alus trauki, tad esot biezs krējums un labs alus.
- Ja mutē ir nelaba smaka, tad vajag to izskalot ar karstā ūdeni novārtītiem paegļiem.

KADIĶA SPĒKS

Ar paegļiem dezinficē traukus, kuros paredzēts uzglabāt gurķus, sēnes un kāpostus. No savas bērnības atceros, ja mājās kāds saslima, tad Lielāmamma dedzināja paegļu zarus,

Paegļa čiekurogas.

kas dega dzirksteļodami un sprakšķēdami kā mazu brīnumsvecīšu kūļi un izplatīja patīkamu smaržu. Īpaši tika apkvēpināti durvju rokturi un vietas, kur slimnieks vairāk uzturējies un pieskāries. Savukārt 85 gadus vecais Kuiku tēvs no Ances stāstīja, ka viņš savas smagās kaulu vainas izārstējis ar paegļu vannu. Mežā sacirtis lielus klēpjus kadiķu. Ar slīmestu tos sakapājis smalkos gabalos un vārījis lielajā katlā. Novārījumu salējis kubulā un tajā sutinājies tik karstā ūdenī, cik vien varējis ciest. Pēc divām trim tādām procedūrām kļuvis tik lunkans kā jauns puika, no tās reizes vairs nekas nesāpot. *"Šādu procedūru drīkst rīkot tikai tas, kuram stipra sirds,"* brīdināja Kuiku tēvs.

ASV, Kolorādo štatā indiāņi, lai izārstētu ādas un kaulu tuberkulozi, saslimušos novieto biežās paegļu saudzēs.

Kadiķu spēks patiesi ir apbrīnojams. Tikai 1928. gadā zinātnieki atrada bioloģiski aktīvas vielas, ko izdala augi, un nosauca tās par fitoncīdiem. Visvairāk fitoncīdu, turklāt vistiprākos, izdala paegļi (līdz 40 g dienā). Ar šīm vielām koki un arī augi cīnās pret slimības dīgļiem, kas gatavi uzbrukt ikkatru brīdi. Vienu hektāru liela paegļu audze diennaktī atmosfērā izdala līdz 30 kg šo gaistošo vielu – *plaušu vitamīnu*. Fitoncīdu spēks ir tik iespaidīgs, ka šāds daudzums ir pilnīgi pietiekams, lai no mikrobiem, vīrusiem un bacilēm attīrītu lielu pilsētu. Latvijā nav šajā ziņā spēcīgāku koku.

Pirms 30 gadiem toreizējais Daugavpils Pedagoģiskā institūta prorektors Bruno Jansons man uzdāvināja 130 gadu veca dižkadiķa stumbrā nogriezni. No šīs ripas šķīvoja lielumā vēl tagad uzvēdi vecā kadiķa dzīvā elpa.

**Klajumā audzis paeglis ieaug
alkšņos un sāk nokaist.**

SKAISTĀKAIS KOKS

Brīvi augošiem paegļiem ir īpaši dekoratīvi vainagi. Apbrīnojami, cik tiem var būt daudz dažādu formu! Kadiķi klajumā ir stalti un tik līdzeni kā grieķu tempļu kolonnas, kā ēģiptiešu piramīdas... Nezinātājam ir grūti noticēt, ka tādi vainagi nav dārznieka veidoti un īpaši uzraudzīti. Šādas paegļu audzes ir kā mazas galerijas. Dažas no tām ņemtas valsts aizsardzībā kā botāniskie liegumi.

Skaistākā un lielākā kadiķu audze bija Gudeniekos Kuldīgas rajonā, ko gluži kā paradīzes brīnumu atklājām 1985. gada decembra beigās. Redzējām, ka arī šeit daudzas skaistās zaļās liesmas apsīkst un zūd ainavai ātraudzīgo krūmu ielenktas un noēnotas. Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāji ar zāģīšiem un cirvīšiem rokās strādāja toreiz vēl neatzītājā Ziemassvētku dienā. Atbraucām un strādājām arī vasarā, lai no krūmu uzbrukuma izglābtu pēc iespējas vairāk paegļu.

Tā bija laba izjūta – strādāt par ainavas atbrīvotāju. Likās, ka ikviens atsvabinātais kadiķa krūmiņš pasaka "Paldies!". Man saglabājies tās dienas pieraksts: *"Dabas un piemiņķļu aizsardzības biedrības Kuldīgas nodaļas vadītājs Atis Bērtiņš caur kadiķu gaiteni zinātniekus un Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāju grupu ved pasakā. Lietus gandrīz vai izkausējis visu sniegu. Aiz pāraugušas egļu dzīvzoga sienas atveras skats uz aizmirstu plāvu un decembra krēslainajā, mīkstajā miglā un lietū pret debesīm deg zaļas, smailas dzīvības liesmas – kadiķi jeb paegļi. Tāda ainava tiek izredzētajiem vienreiz mūžā. Ziemeļu ciprešu dārzs kā mūzika aizliegtajos Ziemassvētkos.*

Rudās kūlas ciņos stāv milzīgas un cēlas sveces un senču gari zaļos kamzolojos, pa dažādiem pulciņiem satupuši starp tām, kūpina zaļu dūmu pipes. Tie ir Dieva domu zaļie mākonīši un pret debesīm rakstītas zaļas izsaukuma zīmes ainavas skaistumam.

Mēs ejam caur šādu Radītāja brīnumu dārzu. Mainās dažādas mikroainavas kā brīnišķīgā mākslas filmā, bet joprojām nav gala. Kāda formu un grupu daudzveidība!

Druknākie kadiķi sēž kā zaļi dažāda lieluma pareizticīgo baznīcu jumoli un mazie kadiķīši pa vidu kā sprigani zaķīši, garauši. Ir arī bez galotnēm, saauguši apaļu bumbu krūmi. Te gribētos spēlēt paslēpes, te – zaķīšu pirtiņu, te – Sarkangalvīti. Te pasakas nav jāizdomā – šeit tās ir aiz katras ziemeļu ciprešu grupas. Zaļojošs labirints, kurā gribas aizmaldīties un izeju nemeklēt."

Tolaik kolhoza priekšsēdētājs Voldemārs Dunājevs saprata zinātniekus un māksliniekus un solīja apturēt meliorācijas darbus šajās kadiķu audzēs.

Kā izveidojas šādi kadiķu ainavu parki? Augsne šeit ir neauglīga un mitra. Ilgstoši tādās vietās ir bijušas ganības. Aitas un govīs

Paegļu ainava Stendes krastā Ances pagastā.

apēd zāli un neļauj citiem kokiem iesaistīties, bet asos paegļus neaiztiek. Tie aug un veido savu ainavu. Kad māļlopu ganišānu pārtrauc, starp paegļiem aši iesakņojas citi koki un krūmi. Tie aug daudz straujāk par ziemēļu cipresēm un tās apsteidz. Aizēnotie paegļi nokalst. Tādā veidā ir zuduši divi pirmie paegļu liegumi Latvijā – Kadiķkalni Vidzemes jūrmalā Limbažu rajonā un Kadiķu nora pie Slīteres rezervāta Dundagas pagastā.

...Strauji steigās gadi, mainījās laikmeti un gadu tūkstoši. Tikai kadiķi palika uz vietas. 1999. gadā kadiķu aizsardzībai tika izveidots dabas liegums "Gudenieki". No 2001. gada līdz 2002. gadam dabas liegumam tika izstrādāts un 2003. gadā ar Latvijas Republikas vides ministra rīkojumu apstiprināts dabas aizsardzības plāns, kurā ir paredzēti dažādi pasākumi dabas lieguma vērtību saglabāšanai.

2008. gada pavasarī ar fotogrāfu Valdi Semjonovu aizbraucām uz Gudeniekiem, lai iegūtu skaistas bildes šai grāmatai. Taču tur vairs nebija ko fotografēt. Redzami uzraksti stendā, ir plāns, marķētas takas, nospraustas robežas, informatīvās zīmes. Tomēr vairs nebija brīnumainās kadiķu ainavas, ir tikai drūmi krūmi un nokaltušie kadiķi starp tiem, dažiem turas rūsganas skuju vainagā, no citiem balo tikai sīkstā skeleta žuburainie kauli.

Gudenieku paegļu ainavu bija piebeiguši pārāk strauji augošie krūmi, bebri, kuri appludinājuši šo teritoriju, vilkābeļu un kadiķu rūsas sēne *Stigmata juniperina* un cilvēku vienaldzība.

Latvijā krūmos zudušas arī pārējās trīs oficiāli aizsargātās plašās paegļu ainavas. Izveidojusies absurda situācija – kā apstiprina kadiķu liegumu, tā tur vairs nedrīkst neko darīt – tikai jāsargā. Tad kadiķi iesaistīti. Nu "sargātāji" esot sapratuši, nu cirtīšot krūmus, ganišot aitas vai citus zālēdājus. Ko gan tur atbrīvos no krūmiem? Bijušo kadiķu kaulus, ko ekskursantiem apbrīnot?!

Paegļi, kas auguši mežā, ir pavisam citādāki – pār tiem nokarājas noplīsušas zaļo vainagu skrandas, tie ir greizi, šķībi, stumbri atgādina vecu cilvēku reimatisma savilkus locekļus.

Dižkoku meklēšanas entuziasts A. Baiža meža paēnā augošos kadiķus dēvēja par pakrēšļa bērniem.

DIŽĀKIE PAEGLI

Latvijā aug dižākais kadiķis Baltijā un ar resnāko stumbru Eiropā. Tas ir Rietekļa paeglis Valmieras pagastā pie Mellupes (sk. "69. Rietekļa paeglis").

Vieni kadiķi dažādu apstākļu dēļ iet bojā, bet to vietā izaug jauni kā zaļie karavīri – cīnītāji par ainavu, par skaistumu, pret mūsu slimībām.

Līdz 1997. gadam par garāko kadiķi Latvijā uzskatīja Pakalniešu paegli, kas aug Gulbenes rajona Rankas pagastā, Gaujas krastā. Tā stumbra apkārtmērs bija 1,2 m, bet smailā galotnes liesma pacēlās 12 m augstumā. Diemžēl šo dabas pieminekli nolauza lielie sniegi.

1997. gada rudenī apzinātais nākamais garākais, vēl daļēji dzīvais kadiķis aug Aizkraukles rajona Kurmenes pagastā, Keļļu māju daļā. Tā stumbra apkārtmērs bija 1,3 m, bet galotne pacēlās līdz 12,2 m augstumam. Šo koku atrādām par vēlu, vairs tikai vainaga augšējā trešdaļa cīnījās ar alkšņu biezokni. Pēc pieciem gadiem pienāca ziņa, ka tas pilnīgi nokaltis, par unikālā koka stumbra likteni ziņu nav.

Patlaban vēl mazliet dzīvais visgarākais kadiķis aug Valkas rajona Launkalnes pagasta mežos, Baltā purva malā, 0,8 km uz ziemeļaustrumiem no bijušās Kapusila mežsargmājas (stumbra apkārtmērs – 0,8 m, bet garums – 13,0 m). Paegli 2002. gadā parādīja mežu ekoloģis Aldis Liepiņš. Tad vainagam dzīvības zaļums turējās tikai pašā galotnē. 2008. gadā A. Liepiņš pastāstīja, ka pēc kadiķa atbrīvošanas no stiprā apēnojuma tas saņēmiem un galotnes dzīvā virsotnes daļa kļuvusi nedaudz lielāka un zaļāka.

Otrs dzīvais garākais ir Oženieku kadiķis, kas aug Rēzeknes rajonā, Dekšāru pagastā. Tā galotne sasniedz 11,4 metrus. Vienlaikus šis ir arī Latvijā kuplākais kadiķis, jo tā vainaga platums ir 5,8 metri. Turklāt tas ir arī čempions skaistuma ziņā. Koka platais un augstais vainags ar vairākām galotnītēm atgādina pareizticīgo baznīcu ar daudzjiem zaļiem torniņiem.

Pēc ziņām no Igaunijas, turienes garuma rekordists esot 13,5 m augsts ar stumbra apkārtmēru 1,39 metri.

Ar paegļiem ir tā dīvaini. Kamēr tie kā atsevišķi dižkoki sastopami visā Latvijas teritorijā, tikmēr šo koku ainaviskās grupas atrodas vien Kurzemē. Vienīgais izņēmums ir kadiķu ainava Latgalē – Lenču pagasta Sarkanos, Cirmas ezera rietumu krastā (prof. Jāņa Cepīša ziņojums). Otrs izņēmums bija Kadiķkalnu kadiķi Vidzemes jūrmalā Dunties pagastā, bet

tur, krūmu ielenkti, tie nokaltuši un dabas liegums likvidēts.

S. Saliņa pirmajā dižkoku grāmatā 1974. gadā uzskaitīti 14 kadiķi. 1977. gadā izdotajā "Zaļajā grāmatā" – aizsargājamo dabas objektu kopējā sarakstā ir 26 kadiķi. Savukārt 1986. gadā izdotajā Mežsaimniecības un mežrūpniecības referātu krājumā iekļauti 53 kadiķkoki, bet patlaban fonda "Dabas retumu krātuve" datu bāzē atrodamas ziņas par 154 dzīvajiem kadiķu dižkokiem.

KĀ GLĀBSIM LATVIJAS SKAISTĀKOS KADIĶUS?

Jau kopš padomju laikiem kā dabas pieminekļi valsts aizsardzībā bija iekļauti 54 dižie kadiķi. Daudzi no tiem cilvēka nevēlības dēļ gājuši bojā. Līdz sāpei sirdī es gribu kliegt: "Vai brīvajā Latvijā mums mazāk vajag skaistuma!? Vai mūsu dvēseles turpmāk pārtiks tikai no ziepju operām, misenēm, seksbumbām un humpalām? Vai mums vairs nesāp sirds par Latvijas dižkokiem?"

Vistrauslākie un visvairāk apdraudētie dabas pieminekļi ir kadiķu dižkoki:

1) biežajos kadiķu vainagu cekulos ziemā sagulst un krājas sniegs, aizvien vairāk un vairāk – līdz nolauž to zarus un izkropļo skaistos, simetriski un līdzeni augošos koku kroņus;

2) paegļus, kas auguši klajās ganībās, plaivās vai tīrumos, apdraud krūmu un citu koku ielenkums, to radītais apēnojums. Šis tagad ir vislielākās briesmas. Nav precīzas informācijas, bet es baidos, ka puse no Latvijas krāšņajiem dabas pieminekļiem – kadiķiem – jau ir beigta. Lauksaimnieciski apsaimniekotās zemes strauji samazinās. Dabas likums ir tāds, ka ikviena pamesta vieta aizaug;

3) kadiķus apdraud lopi un cilvēki. Lopi mazo kadiķu asos vainagus neaiztiek. Ja dižais kadiķis ir izaudzis kā koks ar augstu stumbru, tad tam lopu aplokā vai ganu ceļa malā ir beigas – lopi norīvēs un nobadīs tā mizu līdz koksnei. Dažreiz arī cilvēki aplauž dižo kadiķu zarus saviem utilitārajiem mērķiem, piemēram, ābeļu stumbru apsiešanai pret zaķu apgraušanu.

GLĀBŠANAS PASĀKUMI

Es ļoti lūdzu, zemnieki, ja jūsu zemē aug liele, skaistie kadiķi, aizejiet pie tiem grūtajās dienās, laikus nopļaujiet vai nocērtiet apkārt augošos mazos kociņus, iekams tie nav izstiepušies lieli un nomākuši gaismas jutīgo kadiķīti!

Ziemā, kad stipri snieg, dodieties pie sava kadiķīša un ar garu kārti vai makšķerkātu notrauciet sniegu no zaļo skuju cepures, iekams sniegs vēl nav sablīvējies!

"Mēs esam atbildīgi par tiem, ko pieradinām," teica Antuāna de Sent-Ekziperī Mazais princis. Pieradināsim dabas skaistumu, lai tas būtu ap mums tikpat ikdienišķs un nepieciešams kā saule un gaiss. Vai tad, kad pūlamies pie savām mājām ieaudzēt kādu svešzemju sugas eksotu, nebūtu labāk tā vietā iedēstīt Dzimtenes kadiķīti – stiprāko un skaistāko veselības koku? Rīgā nav neviena dižpaegļa. Nezinu nevienu muižas parku, kur augtu dižais kadiķis. Tikai pie atsevišķām zemnieku mājām tie ir iestādīti...

LAI PĀRSTĀDĪTU KADIĶI, JĀIEVĒRO DAŽI NOSACĪJUMI:

- Jāņem nevis mežā, bet gan atsevišķi augoši kociņi.
- Jāizvēlas nelieli kociņi un jārok liela velēna, lai saglabātos visa sakņu sistēma.
- Pirms izrakšanas kadiķa vainagam jāiezīmē debespuses, lai jaunajā vietā kociņu varētu orientēt tieši tāpat, kā tas bija pirmajā augšanas vietā.
- Stādīšanai vēlams izvēlēties ēnainu dienu vai vēlu vakaru.
- Nekāds mēslojums nav nepieciešams. Gluži otrādi – kadiķis jāsargā no kūtsmēsliem un vircas.

Kā liecina vairāki piemēri, ja pasteigsieties kadiķi iestādīt savā jaunībā, jau jūsu dzīves laikā var izaugt dižkoks. Ne ar vienu citas sugas koku tas nav iespējams.

1985. gadā Gudenieku paegļu norā: no kreisās Staņislavs Saliņš, Atis Bertiņš, Juris Ošlejs.

GOBAS UN VĪKSNAS – SKAISTIE MALDU KOKI

Vērpju Upurvīksna Bīksto pagastā.

Gobas (*Ulmus glabra*) un vīksnas (*Ulmus laevis*) ir tuvas radniecības. Skaistas un noslēpumainas kā divas māšas. Visā ģintī līdz 1977. gadam bija 20 sugas, bet patlaban jau apmēram 45 sugas. Gobas un vīksnas ir koki, ar kuriem Latvijā daudzu gadu garumā notika bēdīgi joki. Mežinieki un zinātnieki savā starpā putrojās un strīdējās, kuras ir gobas un kuras ir vīksnas. Šie pārpratumi aizsākās jau tā dēvētās pirmās brīvalsts laikā, un kļuva atbalss ir atnākusi līdz mūsdienām. Visi nodrukātie dižkoku saraksti, sākot ar S. Saliņa dižkoku grāmatu un beidzot ar 1985. gada sarakstu, satur kļūdas, kur vīksnas sauktas par gobām. Šo kļūdu uzturēšanas dzīvīgumu veicinājis arī tas apstāklis, ka Latvijas novados bijušas atšķirības, kā kuru *Ulmus* ģintī sauc.

Mūsdienās jaunatnei un arī pilsētnieku vecākajai paaudzei gobas un vīksnas ir visnezināmākie koki. Goba un vīksna kā tuvas radniecības ir līdzīgas un nespeciālistam grūti atšķiramas.

KOPIĢĀS ĪPAŠĪBAS

Abas radniecības sasniedz lielus stumbrus izmērus 6–7 m apmērā. Ar spēcīgu, dziļu sakņu sistēmu, vājam grūti izgāzt, pēc nociršanas bagātīgi dzen celma atvases. Stumbrs atvases dzen arī dzīves laikā, bieži vien ap stumbru izveido dažāda vecuma zaru mudžekli, kas apgrūtina iespējamā dižkoka resnuma mērīšanu, veido sakņu kontrforsus. Abas ir ēnietīgas, sala un sausuma izturīgas, aug upju palienēs sanesumu augsnēs, gravās, pie mājām, arī tīrumos kā saudzējami dižkoki. Abas radniecības ir ļoti dzīvelīgas (vitālas). Kad lielais stumbrs aizlūst, aplūst vai nolūst, gobas un vīksnas, līdzīgi vītoliem, veido spēcīgus jaunus dzinumus un puslūzušais stumbrs kā milzīgs kubuls turpina dzīvot, pieņemdamies resnumā ar jaunajām atvasēm.

Koki zied pirms lapu plaukšanas. Koksne smaga, stipra, ar skaistu tekstūru. Izmanto mēbeļu rūpniecībā drāztajiem finieriem. Agrāk izmantoja riteņu rumbu, spieķu un zirga loku izgatavošanai.

ATŠKIRĪGĀS ĪPAŠĪBAS

1. *Vīksnai* lapas ir gludas. Viegli paglaudot lapu starp pirkstiem, *gobām* jūt to asumu (skarbumu). *Vīksnu* lapas ir mazākas nekā *gobu* lapas. Lai noteiktu, vai tā ir vīksna vai goba, nedrīkst ņemt jauno atvašu lielās lapas, bet jāņem lapas no vainaga zariem.
2. *Vīksnu* lapu dzīslējums ir paralēls. *Gobām* lapu dzīslējumā redzams arī zarojums.
3. *Vīksnu* lapas ir mazliet asimetriskas (pie kātiņa abas lapu puses nav viena otrai pretī). *Gobai* lapas ir simetriskas.
4. Visvieglāk vīksnas un gobas atšķirt pavasarī, ziedēšanas laikā. *Vīksnu* ziediņi ir mazāki, brūngani, karājas garākos kātiņos, bet *gobas* ziedu kātiņi ir īsi un paši ziedi gandrīz vai sēdoši, zaļi un lielāki par vīksnas ziediem. *Vīksnas* ziedi izskatās skaistāk, jo ziedēšanas laikā viss koks greznojas ar kaparkrāsas sīku bārkstīšu čemuriem.
5. Kad izveidojas sēklas, *vīksnai* tās atgādina senlatviešu sakšu daudzos piekariņus. Katra sēkliņa ir kā maza maztiņa kapara naudiņa. *Gobām* sēklas daudz lielākas, zaļģanas, sēdošas.

6. Vecās vīksnas ir īpaši skaisti koki. Stumbriem izveidojas izteiksmīgi sakņu kontrforsī – sakņu izvirzījumu balsti pret stumbru, kas palielina koka noturību pret vējiem. Stumbra lejasdaļā tas izskatās pēc Eifeļa torņa. Gobām sakņu kontrforsī mazāk izteikti.

7. Veco vīksnu galvenais skaistums izpaužas to zarojuma grafikās, kur redzami raksti kā no latvju ģeometriskā ornamenta un zaru cilpu cikcakās it kā ugunskrusti iezīmēti. Šādu zaru cilpu elkoņos baltie svēteļi sev viegli ietaisa lielās ligzdas. Gobas tādas zarojuma mežģīnes neveido. Bezlapu gada-laikos ar ievingrinātu aci vīksnas var pazīt jau iztālēm.

Dižo vīksnu ir vairāk un tās sasniedz lielāku stumbra resnumu nekā gobas.

Laikā, kad S. Saliņam no mežziņiem un mežsargiem bija sasūtītas dižvīksnu uzskaišu kartiņas, kas bija nosauktas par gobām, mūsu dižkoku tēvs tika maldināts un rakstīja otrādi: "Goba sasniedz lielāku stumbra resnumu nekā vīksna". Turpmākajos gados arī citi kā papagaiļi to atkārtoja vēl līdz mūsdienām, īpaši jau žurnālisti.

Lādzeres jeb Ošu vīksna Vandzenes pagastā bija sasniegusi stumbra apkārtmēru 7,8 metri. Tā bija visu laiku resnākā vīksna. Diemžēl dižo dobumaino koku aizdedzināja pirms apmēram 15 gadiem. Vīksnai nogāzās daļa vainaga, stumbrs zaudēja izturību un vairs nebija spējīgs pretoties 2005. gada janvāra vētrai.

Tagad dižākās un resnākās vīksnas stafeti pārņēmusi Ķeiru vīksna Kuldīgas rajona Pelču pagastā (sk. "7. Ķeiru vīksna").

Ārkārtīgi spokaina, jokaina un nesaprotama ir Sumpurņa vīksna Tūkuma rajona Zantes pagastā (sk. "36. Sumpurņa vīksna").

Dižākā goba tika atrasta 2007. gadā Ludzas rajona Istras pagastā (sk. "100. Istras goba").

Resnākā Latvijas goba aug Talsu rajona Vandzenes pagastā pie Ciemitu mājām (sk. "31. Ciemitu goba").

Par dižajām gobām un vīksnām kā dabas pieminekļiem ir patiesi prieks. Tomēr šis dabas vērtības ir apdraudētas, jo Eiropā kopš pagājušā gadsimta vidus plosās gobu mēris, ko dēvē gan par "Holandes", gan par "dzeltenā karoga" slimību. Tās ierosinātāja ir asku sēne (*Ophiostoma ulmi*). Sēnes izplatītājas ir ļoti sīkas vaboliņas – lūksngrauži. Inficētajiem kokiem sākumā iet bojā atsevišķi zari, nodzeltē lapas, pēc tam dažu gadu laikā nokalst viss koks. Joprojām nav atrastas iedarbīgas bioloģiskas un ķīmiskas metodes slimības apkarošanai. Inficēto koku daļas un visa masa ir jāsadzina.

Sākumā gobu briesmīgā slimība tika konstatēta Viduseiropā, pēc tam arī Ziemeļamerikā, no XX gs. sešdesmitajiem gadiem līdz

Jaunaņu vīksna ar raksturīgajiem sakņu kontrforsiem Jaunbērzes pagastā.

Rūķu vīksna ar atbrīvotāju talciniekiem Novadnieku pagastā.

XX gs. beigām šis slimības izplatība pārsteidza arī Latvijas lielāko daļu. Mūsu pilsētu un lielāko parku audzēs gandrīz pilnīgi ir nobeigušās gobas. Turas tikai ārpus parkiem vientuļi augošās. Vīksnas no briesmīgās slimības cieš mazāk un uzrāda vairāk izturības. Tā raksta un brīdina dendrologi.

Tomēr dižkoku meklētāji attiecībā uz dižkokiem tik šaušalīgu ainu vēl nav novērojuši.

BRĪNUMKOKI

Brīnumkoki līdz šim oficiālajos aizsargājamo koku sarakstos ir saukti par savdabīgajiem kokiem. Daļa no tiem jau ieguvuši konkrētus apzīmējumus – vilkaču koki, vēja slotas, ragana slotas, čūskegles, sēru koki...

Brīnumkokiem to savdabības cēlonis parasti ir kaut kādas ģenētiskas novirzes, mutācijas, slimības vai traucēkļi augšanas gaitā. Līdzīgi kā neparastie akmeņi, arī brīnumkoki tautas acīs nereti ieguvuši maģisku pieskaņu.

Šie koki jā saglabā kā pētniecības objekti dendroloģijā. Tādus kokus grūti aprakstīt, tos vajag redzēt savām acīm. Latvijā brīnumkokus (īpatnējos jeb savdabīgos kokus) pētīja un aprakstīja mežu patologs Jāzeps Vuškāns.

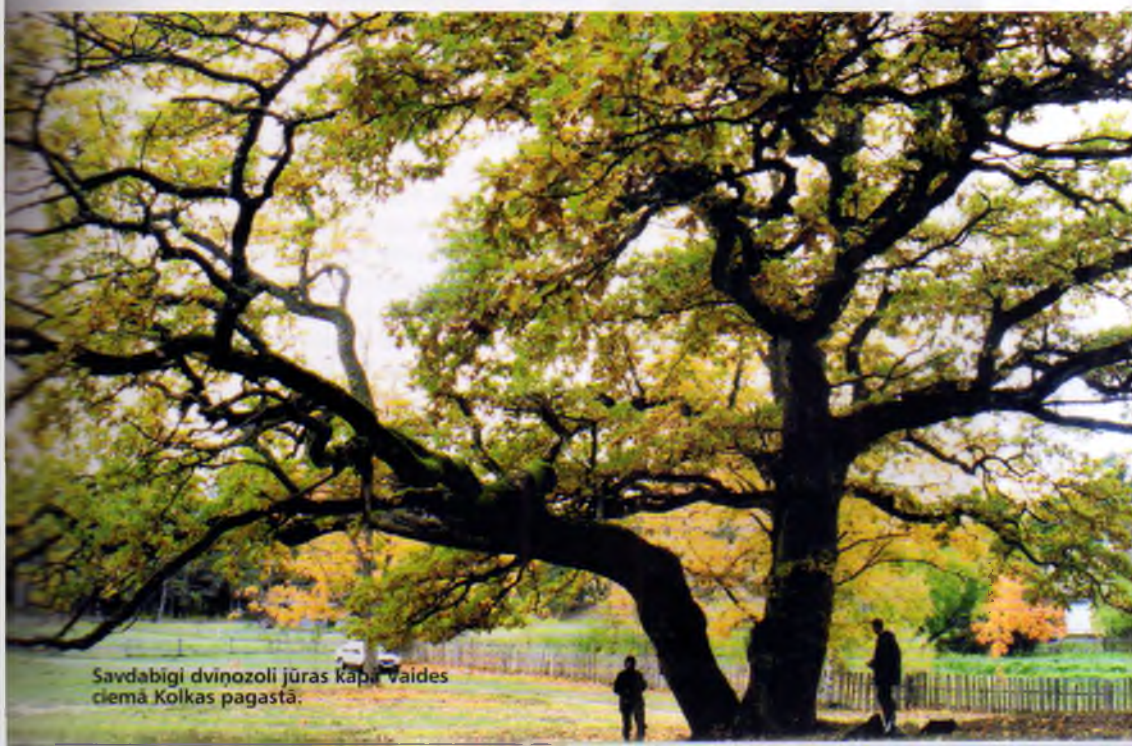
Vilkaču priedes ir koki ar lielām gaisa saknēm, vismaz tādām, lai cauri varētu izlīst cilvēks. Senos laikos ļaudis ticēja, ka apkārt skraida vilkači un vilkatas.

Vilkaču priedes var stāvēt uz četrām, piecām un vairākām kājām jeb daudzām gaisa saknēm. Visslavenākā šāda priede aug Salacas upes labajā krastā Mazsalacas tuvumā.

Kā izveidojas un kāpēc izaug priedes ar milzīgām, teiksmainām virszemes saknēm? Kā zināms, priedēm ir visdziļākās saknes, un tāpēc tās vienīgās spēj augt arī baltā kāpu smiltī. Vējš aizpūš smiltis, priede paliek it kā gaisā augoša, turas tik uz savām dziļajām, stiprajām saknēm un tomēr turpina dzīvot. Ar laiku atkailinātās saknes iegūst stumbram raksturīgu mizas kārtu. Tā izveidojas īpatnējs koks – vilkaču priede. Citu sugu kokiem tādas

Osis ar jostasmāzeriem
Vārves pagastā.

Savdabīgi dviņozoli jūras kāpu vides
ciemā Kolkas pagastā.

Dvīņu priede ar zaru tiltu pie Apes vidusskolas

Zaru tilts Blankenfeldes "Spēka osim"

Vilkaču egle Jēkabpils rajona Bērzu mežniecībā

gaisa sakņu sistēmas atrast izdodas ļoti reti. J. Vuškānam gan izdevies atrast arī vilkaču egli uz gaisa saknēm pie Viesītes. Visaugstākās gaisa saknes ir vilkaču priedei, kas aug Sliteres nacionālajā parkā, rietumos no Mazirbes (sk. "13. Mazirbes Vilkaču priede").

Vēja slotas krievu valodā sauc par *raganu slotām*. Šī divainā parādība visbiežāk redzama bērziem, bet viszīmīgāk izpaužas priedēs. Vēja slotas koku galotnēs ir ļoti interesantas. Tur tās ir kā blīvas bumbas un diametrā var sasniegt vairākus metrus. Vēja slotu rašanās brīnums līdz pat mūsdienām zinātniekiem ir bijis strīdu objekts. Lapkokiem vēja slotas kā blīvi sazarojumi veidojas sēnišu, ērcu, baktēriju, vīrusu un mehānisku bojājumu dēļ. Skujkoku vēja slotu izcelsme ir nevis patogēna, bet gan ģenētiska. Patlaban priedēm un arī eglēm vēja slotas atzīst par mutācijām. Notiek mēģinājumi raganu slotas pavairot ar potējumiem, sēklām un spraudņiem. Faktiski lielākā daļa skujkoku zemās senās šķirnes ir veģetatīvi pavairotas raganu slotas.

Palmu priedes Latvijas vēsturē ir zināmas trīs. Bīriņu palmu priedi nobendēja kolhoznieki ar virču. Salacgrīvas palmu priedi pie Vairogu mājām nolauza 1969. gada vētra. Vienīgā dzīvā palmu priede skatāma Saldus rajona Kursīšu pagastā pie Baložu mājām (sk. "39. Baložu palmu priede"). Pēc manām domām, palmu priedes ir vēju slotu turpmākas attīstības rezultāts.

Čūskegles. Interesanta ir egles tā sauktā čūsku forma (*virgata*). Tādas egles nedod sāndzinumus, bet veido garus izlocītus zarus, kas nokarājas kā pīnes, jo čūskegles nedaudzie zari aug galvenokārt ar galotnes pumpuru. Dažos gadījumos ir zināmas pat tādas čūskegles, kam nav neviena zara, nav arī stumbra, tikai viens skujots dzinums vijas garumā kā augoša adatāina virve, kas atgādina čūsku.

Zaru tilts ir starp diviem kokiem vai starp

Bērzs ar papeli Runtocā,
parka Ludzas pišētā.

viena koka diviem zariem izveidojies savienojums, saaugums – kā Siāmas dvīņiem. Šāds zaru tilts var būt divus trīs metrus garš un dažāda resnuma. Vislielākais zaru tilts ir milzīgam krūmozolam, kas aug Nītaurē.

Priedes ar egles zariem Latvijā ir zināmas divas. Unikāla bija Olaines priede-egle, kam apakšējā daļa visriņķī stumbram bija egles zari, bet augšā – priedes zari. Šis koks kļuva par kaismīgu strīdus objektu visā toreizējā Padomju Savienībā. Diskusijās iesaistījās pat bēdīgi slavenais viltus zinātnieks, ģenētikas noliedzējs, akadēmiķis Lisenko, kurš Olaines priedē pierādīja vienas sugas pāriešanu citā. Olaines priedi pirmo reizi 1928. gadā aprakstījis baltvācu botāniķis Kārlis Reinholds Kupfers (1872–1935). Unikālo dabas brīnumu 1972. gadā nolauza vējš, jo koka stumbru ar urbumiem bija savainojis Bronislavs Rokjānis (1926–2008) savos "pētījumos", lai pierādītu Lisenko teoriju, kā viena suga pāraug citā sugā.

Smiltenes mežniecībā auga priede ar vienu lielu egles zaru. Diemžēl šo unikālo koku vētra nolauza 2007. gadā. Atšķirībā no Olaines priedes, kas bija ar daudziem kupliem egles zariem, Smiltenes priedei bija tikai viens prāvs egles zars. Pēc nolaušanas šis unikālās priedes fragments ar lielu egles zaru nogādāts Jelgavas Lauksaimniecības universitātes Mežniecības muzejā.

Jaunie koki veco koku stumbros. Dažkārt var ievērot, ka dižkoku un citu resnu dzīvu koku zaru žāklēs ieaug pīlādži, retāk citu sugu koki vai krūmi. Raksturīga šajā ziņā ir Mazsalacas dižliepu aleja, kur gandrīz vai katras otrās liepas stumbrā – dažkārt vairāku metru augstumā – ieaudzis pīlādzis. Valmieras rajona Ramatu pagastā pie Igaunijas robežas, pie Raudiņu mājām, vītola dobuma vidū ieaugusi liela egle, otra vītola dobumā labi jūtas 5 m gara egle.

Akmens liepa, gājusi bojā
XIX gs. beigās.

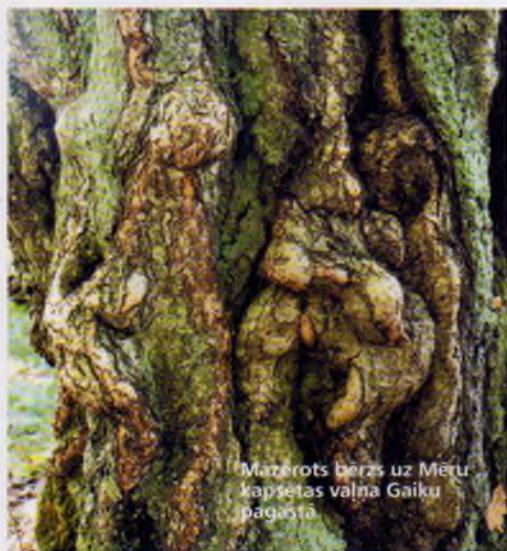
Krokodilpriede
Jēkabpils
rajona Abeļu
mežniecībā.

Priede ar egles zaru
Smiltene, mežniecība

Liepa ar "sakamptu" dzeloņdrāti Skripčinas
kapsētā Pasienas pagastā.

Māzerots bērzs uz Mēru
kapsētas vaina Gaiku
pagastā

Gaujas Nacionālajā parkā pie Līčšiem miruša ozola stumbeņi vairāku metru augstumā kā puķu podā zaļo bērzs, kas jau izaudzis par lielu, dīvainu koku, bet no vecā dižozola stumbrā maz kas palicis pāri.

Zaru osas. Pie Carnikavas kapsētas ir divi ozoli, kuriem sānu zari atkal izaug atpakaļ stumbrā. Izskatās pēc milzīgām krūkām.

Dzīvie celmi. Ludzas mežniecībā J. Vuškāns apzinājis divus nozāgēto koku celmus, kas nesakalst un nesatrūd, bet gan sulīgi zaļo un gadu no gada aug resnumā, kaut gan tie ir tikai celmi bez nevienas atvases. Izskaidrojums šim gandrīz vai neticamajam brīnumam ir vienkāršs. Tāda pati pašsapotēšanās, kas kādreiz notiek augšā starp zariem, var notikt arī zem zemes starp divu koku saknēm. Ja koku saknes ir saaugušas un vienu no šiem kokiem nocērt, tad nocirstā koka saknes un arī celms tomēr nemirst, jo var saņemt barības vielas no sava otrā "Siāmas brāļa". Tomēr arī nocirstā koka saknes nestāv dīkā, bet piegādā no zemes iegūtās barības vielas savam labvēlim, dzīvajam kokam.

Māzeri ir dažādas formas izaugumi uz koku stumbriem, retāk – uz zariem. Dažkārt māzeri var izaugt pat divus metrus lieli. Dažkārt māzeriem ir neparasta forma un to veidoli var atgādināt milzīgas savādas sejas vai neredzētus zvērus. Māzeru koksnei ir ļoti skaista tekstūra. Māzerus veido stumbrā snaudošo pumpuru izciļņi, kas nobeidzas zem mizas. Māzerotie stumbri resnumā aug 1,5–2 reizes straujāk. Aplūkojot vecos dižkokus ar māzerainajiem stumbriem, rodas neparais iespaids, ka šādi koki ir sevišķi veci. Visbiežāk māzeri veidojas uz bērzu un liepu stumbriem, retāk – uz priedēm. Koki ar māzeriem jāieskaita aizsargājamo sarakstā.

Akmenskoki ir tādi koki, kas uzauguši uz lieliem laukakmeņiem vai pat dižakmeņiem, vai arī saknēs ietvēruši lielus akmeņus un rada neparastu iespaidu. Zīmīgākais no tiem bija Kalnišķu akmensliepa jeb liepakmens Liepājas rajona Nīcas pagastā. Diemžēl šis unikālais dabas piemineklis XX gs. nogalē ir gājis bojā, saglabājušās tikai fotogrāfijas.

Daudzstumbri koki. Starp daudzstumbriem visvairāk sastopamas liepas. Otrajā vietā ierindojas gobas un vīksnas. Vecajai dižliepai krītot, no tās celma paceļas atvases, kas pēc 100 gadiem izveido milzīgu slaidu stumbru buketi. Lielākā daļa Latvijas svētliepu jeb elku liepu ir daudzstumbraiskas. Tas norāda, ka šīs liepas ir sava māteskoka veģetatīvais turpinājums otrajā trešajā paaudzē. Tādā veidā vecās upurļiepas spēj sasniegt pat lielāku vecumu nekā to brāļi ozoli.

Talsu rajona Laidzes pagastā aug Popraga svētliepa ar 24 stumbriem, kas saistās ar dramatiskiem notikumiem (sk. "23. Popraga 24 stumbru liepa").

Sēru formas koki ir ar gariem, nokare-

Avota strauts tek caur
egles kājām Amatas krosā.

niem zariem. Bērziem un eglēm tas nav nekas neparasts, bet priedēm tā ir reta parādība. Kā piemēru var minēt Mazbožu dižpriedi Drabešu pagastā Cēsu rajonā, kas vienlaikus ir arī senais bišu koks ar stumbrā izdabtu dori (sk. "81. Mazbožu jeb Simtēnu Zviedru dores priede").

Koki ar divām kājām jeb koki, kuriem viena stumbra vietā ir divas kājas. Tas tāpēc, ka divi blakuskoki saaug kopā un ilgu gadu laikā uz augšu no saauguma vietas izveido vienu stumbru. "Soļojoša" egle, pēc J. Vuškāna ziņām, aug pie Laukezera Jēkabpils apkārtnē, bet divkājaina apse ir Biržu mežniecībā.

Krokodilpriede – šādu nosaukumu J. Vuškāns devis kādai priedei, kurai stumbrs nav gluds un klāts nevis ar priedei raksturīgajām zvīņām, bet gan ar asiem, dziļiem mizas kreveljiem kā vecam ozolam vai atgādina krokodila muguru.

Krokodilegle. Pēdējos gados Tērvetes mežā pirmoreiz atrasts arī tāds koks (sk. "43. Krokodilegle").

Daudzgalotņu egles. Egles esam paraduši redzēt smailas kā baznīcu torņus. Tām ir izteikti raksturīgi viena centrālā stumbra koki. Tomēr zināmi arī daži gadījumi, kad eglēm ir vairākas galotnes. Šie koki atgādina daudzburu svečturus kā Latgales keramiķa Paulāna mākslas darbus.

Koki, kam stumbros ieauguši svešķermeņi. Zināmi arī gadījumi, kad koka stumbrā ieaug kapsētas krusti, pamesti metāla priekšmeti, darbarīki.

Koka ieaugšana neparastā vietā, piemēram, baznīcu torņos, pilsdrupu mūros.

Pastāv vēl citi brīnumkoku veidi un paveidi. Meklēsim tos vērigām acīm!!!

Melnalksnis
Rugāju
pagastā.

Zaru tilts
starp diviem
zirgkastāņu
stumbriem.
Virkusmizas
bātonu
kapos Bērzes
pagastā.

DZĪVI KRUSTA KOKI

Vecajos krusta koku stumbros ir sagriezti dažāda lieluma krusti. Latvijā vēl līdz mūsdienām sastopami atsevišķi gadījumi, kad, neilgi aizvedot uz dzimto kapsētu, dzīvā kokā iegriež krustu. Šīs arhaiskās paražas un ticības pēdējās izpausmes vērojamas Gulbenes un Madonas rajonu dažos pagastos.

Krusta koku veļu kulta tradīcija ir tik sena, ka paši tās izpildītāji vairs nezina šā rituāla patieso motivāciju. Šis ir tas unikālais gadījums, kad nezināma senuma un izcelsmes rituāls mūsu acu priekšā maina savu dziļākās būtības pamatojumu, bet saglabā ārējo rituāla čaulu – krusta iegriešanu dzīvajā kokā, aizgājēju vedot apbedīt.

Sākotnēji šī tradīcija neapšaubāmi ir pagāniska (dabas tautu) reliģija, kam pakāpeniski uzslāņojas kristīgās reliģijas motivācija, jo griež taču krustu, kas ir kristietības pamatsimbols. Daudzi nezina, ka krusts kā sargājošais simbols ir daudzkārt vecāks par kristietību. Senajām latviešu un baltu ciltīm krusts bija galvenais buršanās burts (buramzīme). Latviešu tautas ticējumos, paražās un tautasdziesmās pieminētie krusti paeglogas un pīlādžogas galā nav kristīgās ticības krusti.

Visemocionālākais un brīnumainākais šajā tradīcijā ir tas, ka krusta koki lielākoties atrodas pie senkapjiem vai izzudušām viduslaiku kapsētām. Šādu sakritību ir pārāk daudz, lai to varētu uzskatīt par nejaušību. Protams, ka senči krusta koku vietas neizvēlējās pēc arheoloģisko pieminekļu saraksta... Ja izslēdzam nesaprotamu enerģiju un gaišredzības spēju izmantošanu, tad atliek domāt par kaut kādām ļoti garām informācijas ķēdēm tautas atmiņā caur septiņiem gadu simteņiem, jo senkapi taču nav jaunāki. Zināmi kapīni, kurus nav reģistrējuši Valsts kultūras pieminekļu inspekcijas arheologi, bet savādās tradīcijas iekopēji tur ir izvēlējušies krusta kokus.

Krusta koku izvēlē koka vecumam un resnumam nebija nozīmes. Labākie bijuši pietiekami jauni koki, lai to miza nebūtu cieta un grubuļaina, bet gan gluda, mīksta, lai vieglāk krustu iegriezt. 1999. gadā fonda "Dabas retumu krātuve" eksperti ar Latvijas Kultūrkapitāla fonda atbalstu devās ekspedīcijās, lai meklētu un pētītu Latvijas krusta kokus. Izdevās atrast 72 kokus, kuru stumbros iegriezti 186 krusti. Lielāko tiesu šie krusta koki izvietojās astoņās birzīs un citviet. Mēdz būt arī šādi koki vieninieki, ar ļoti daudziem iegrieztiem krustiem (sk. "94. Krapas Krusta priede").

Silva krusta bērzs Liezeres pagasta

KĀ AIZSARGĀT UN APRŪPĒT DIŽKOKUS

DIŽKOKIEM IR TRĪS GALVENIE IENAIDNIEKI: CILVĒKS, ZIBENS UN CITI KOKI

1. Visvairāk mūsdienās cieš tie dižkoki, kas aug bijušajos tīrumos un pļavās. Kad lauki ir pamesti, tie aizaug ar krūmiem, un tīrumus pārņem mežs, bet klajumā augoši koki ir zemi, kupli. Pēc ieaugšanas jaunajā mežā šādi dižkoki pamazām, bet neglābjami nokalst. Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem katram dižkokam ir aizsargjosla, kas ietver platību zem vainaga un vēl 10 m aiz dižkoka vainaga robežām. Ja dižkoks pilnīgi ieaudzis kokos, tā atbrīvošanu ieteicams veikt pakāpeniski divos paņēmienu divu gadu laikā.
2. Tīrumā augošos dižkokus nedrīkst apart par tuvu stumbram, lai neizplēstu aizsargājamā koka saknes.
3. Pie dižkokiem nedrīkst veidot lūžņu un krāmu noliktavas, sasliet kokus, dēļus, žuburus, zārdus kokus un citas lietas.
4. Laukus apstrādājot ar ķīmikālijām, jāuzmanās, lai izsmidzinātās vielas un mēslojumi neķertu dižkoka lapotni.
5. Dižkoku dobumi nav jāaizmūrē, bet jāatstāj atvērti, lai tie vēdinātos. Ja dižkokiem dobumi atveras uz augšu, tad šādiem caurumiem jāuzliek jumtiņi, lai tur nenokļūtu atmosfēras nokrišņi.
6. Lielie, nokaltušie zari dižkokiem nav jānozāģē.
7. Ja divstaraino vai trīsstaraino dižkoku stumbri draud pārplīst, tad tie jānostiprina. Vislabākais paņēmiens – savilkt apdraudētos stumbrus ar caururbumā ievietojamu un saskrūvējamu stieni. Mazāk efektīvs paņēmiens ir vainaga saīsināšana, nozāģējot daļu no vainaga augšas. Divstarainajam kokam nekādā gadījumā pilnīgi nedrīkst nozāģēt kādu no starām.
8. Ja dižkokam iepļīst vai draud nolūzt zemie līmeniskie zari, tos vajag "stutēt" ar balstiem, vislabāk ar atbalstu burta A veidā.
9. Zibens atstātās brūces, arī rētas un citus ievainojumus ieteicams izziest ar potvasku vai nokrāsot ar koksnes aizsargkrāsu.
10. Dižkoku sakņu zonā nedrīkst izmainīt gruntsūdens līmeni, apbērt vai apbūvēt sakņu daļu, tur novadīt vircu, ķīmiskās vielas vai neīrus ūdeņus.
11. Dižkoka zaros nedrīkst celt būdas vai platformas, pienaglot kāpnes.
12. Ja dižkoka zarā iekar šūpoles, tad jārupējās, lai ķēdes vai troses nepārrīvētu mizu.
13. Pie dižkoka ieteicams novietot brīdinājuma zīmi un informācijas plāksni ar koka nosaukumu, izmēriem un norādi, ka tas ir aizsargājams dabas piemineklis.
14. Par apdraudējumiem un pāri darījumu dižkokiem ziņojiet sava reģiona vides aizsardzības inspekcijai.

SAĪSINĀJUMI UN APZĪMĒJUMI

raj.	– rajons
pag.	– pagasts
mj.	– māja
c.	– ciems
l.t.	– pilsētas, pilsētciemata vai ciemata lauku teritorija
lab. krastā	– upes, ielejas labajā krastā
kr. krastā	– upes, ielejas kreisajā krastā
lab.	– ceļa labā puse
kr.	– ceļa kreisā puse
mž.	– muiža
bij. mž.	– bijusī muiža
kps.	– kapsēta
pmkr.	– pamatkrasts
Z, D, A, R	– attiecīgi debespuses: ziemeļi, dienvidi, austrumi, rietumi
ZA, ZR	– ziemeļaustrumi, ziemeļrietumi
DA, DR	– dienvidaustrumi, dienvidrietumi
P	– stumbra apkārtmērs
H	– koka augstums
S	– dižkoka vainaga vertikālās projekcijas laukums
Attālums	– attālums kilometros no Rīgas līdz konkrētajam kokam

II DAĽA.

**100 DĹŽÄKO UN
SVETAKO
DZIVESSTÄSTI**

1. LIEPĀJAS MELNALKSNIS

(ALNUS GLUTINOSA)

Stumbra apkārtmērs	P = 4,20 m
Augstums	H = 23 m
Vainaga projekcija	S = 320 m ²
Vecums	180 gadi
Attālums	217 km
Adrese	Liepāja, Raina parka Z
Koordinātas	56°31'21", 21°01'26"

par 51 centimetru. Var izrēķināt, ka vecajam parka skaistulim vidējās gadskārtas platums šajā laikā ir 3,0 milimetri. Ja melnalksnis visu laiku būtu ieturējis šādu augšanas tempu, tā vecums būtu 222 gadi.

Jādomā, ka jaunības gados šā parka koku virsaitis ir audzis straujāk. Tagad tā veselības stāvoklis vairs nav tik izcils kā 1981. gadā, no vainaga zaļo aptuveni divas trešdaļas.

Liepājas melnalksnim ir divi lieli māzeri gluži kā sēnu grozi. Viens zarā 5 m augstumā, otrs – pie zemes, uz stumbra sakņu kakla.

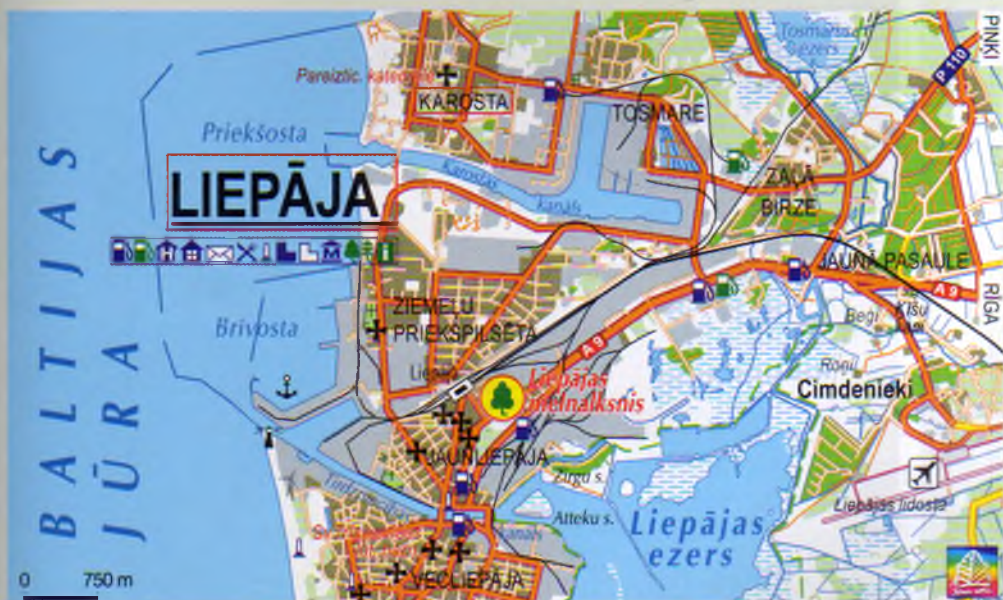
Liepājā, Raiņa parkā ir augsts gruntsūdens līmenis un ļoti mitra augsne – istā vieta melnalkšņiem, kuru tur ir liela bagātība. Vairākiem no tiem stumbra apkārtmērs pārsniedz 3 m, bet daudzi citi tuvojas šim resnumam, kas ļautu tos pieskaitīt dižkokiem.

Liepājas melnalksnis – vainaga krāšņuma un kupluma rekordists – mīt "pilsētā, kurā piedzimst vējš", Raiņa parkā. Šā dižkoka vainaga resno zaru atvērzeni izpletušies uz visām debesu pusēm kā ozolam – 10 un 12 metri. Stumbrs 2,8 m augstumā sadalās divās stārās. Koka veselības stāvoklis ir apmierinošs. Kādreiz nolūzis pirmais žuburs. Tā vietā 2 m augstumā rēgojas atvere un liecina par dobumu vecā koka stumbrā.

1981. gadā kuplais melnalksnis bija 3,69 m resns, tātad tas gadsimta ceturksnī pieaudzis

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Metalurģu muzejs, Brīvības iela 93, Liepāja, TIC tālr.: +371 26114601, jurnalciemakajumi@inbox.lv, www.jurnalciemakajumi.viss.lv, www.liepaja.lv

Mārtiņa Lutera baznīca, Brīvības, Jelgavas ielas krustojums, Liepāja, TIC tālr.: +371 26114601, +371 26212997, jurnalciemakajumi@inbox.lv, www.jurnalciemakajumi.viss.lv, www.liepaja.lv

Liepājas Svētā Dominika klosteris, Jelgavas iela 17, Liepāja, www.liepaja.lv

Dunikas dabas liegums un purva taka, Dunikas pag., Liepājas raj., www.mammadaba.lv

2.

ZINGBERGA SODA LIEPA

(*TILIA CORDATA*)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,48 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 70 m ²
Vecums	180 gadi
Attālums	183 km
Adrese	Liepājas raj., Kazdangas pag., pie Rokaižu autobu pieturas
Koordinātas	56°43'52", 21°39'48"

Iztrupējušais zars, pie kura 1906. gadā tika pakārts skolotājs Juris Zingbergs.

Latvijā nāveskoku, pie kuriem izpildīti slepkavnieciski nāvessodi, ir daudz. Visvairāk tie saistīti ar 1905. gada revolūciju. Pēc tās sagrāves nošāva un pakāra apmēram 2040 cilvēku un nodedzināja 300 zemnieku mājas. Ļoti daudzus izsūtīja, un viņi nomira Sibīrijā. Soda ekspedīcijas, ko vadīja vietējie vācu baroni un krievu cara armijas virsnieki, revolūcijas dalībniekus un arī pilnīgi nevainīgus cilvēkus sita un nogalināja bez tiesas sprieduma.

Rokaīžu alejas pirmās liepas zarā pakāra Lažas pagasta pašaieliedzīgo un talantīgo skolotāju Juri Zingbergu (1875–1906).

Turklāt cara armijas pulkvedis pavēlēja, lai zaldāti iešauj netaikim galvā ar sprāgstošajām lodēm, kas izārdīja galvaskausu. No drausmīgā skata Zingberga tēvs paģība. Pat daži kareivji nespēja skatīties un aizgāja aiz kroga ēkas.

Folklorists un literatūrzinātnieks Pēteris Birkerts savācis aculiecinieku stāstījumus par šo un daudziem citiem drausmīgiem soda ekspedīcijas izricības faktiem, kurus viņš apkopojis 1927. gadā Rīgā izdotajā grāmatā "1905. gada revolūcijā cietušie Latvijas sko-

lotāji". Par necilvēcīgi noslepkavoto skolotāju tajā rakstīts: "Nebija visā pagastā un apkārtnē neviena latvieša, kas nemīlētu skolotāju Juri Zingbergi... visi viņu apraudāja. Skolniekiem viņš bija atdevis savu sirdi, visu savu mīlestību, visas zināšanas. Viņš viņus mīlēja, mācīja un audzināja uz katra soļa. Kas tanī laikmetā bija par skaistiem ļaudīm, kas par skaistu, varenu dziedāšanu! Kad atklāja biedrību, mēs dziedājām: "Dievs svētī Latviju" uz astoņām balsīm. Kas tās bija par varenām, jaukām skaņām, kas par jūsmu!... Tā dziedam "Dievs svētī Latviju" es vairs nekad neesmu dzirdējis. Nekad mēs vairs neesam dzirdējuši tik vareni un ar tādu sajūsmu dziedam "Gaismas pili", "Dzimteni" kā Zingberga laikos. Viņam bija tāda enerģija, ka viņš mūs visus pacēla un aizrāva nepazīstamā, skaistā gara dzīves pasaulē."

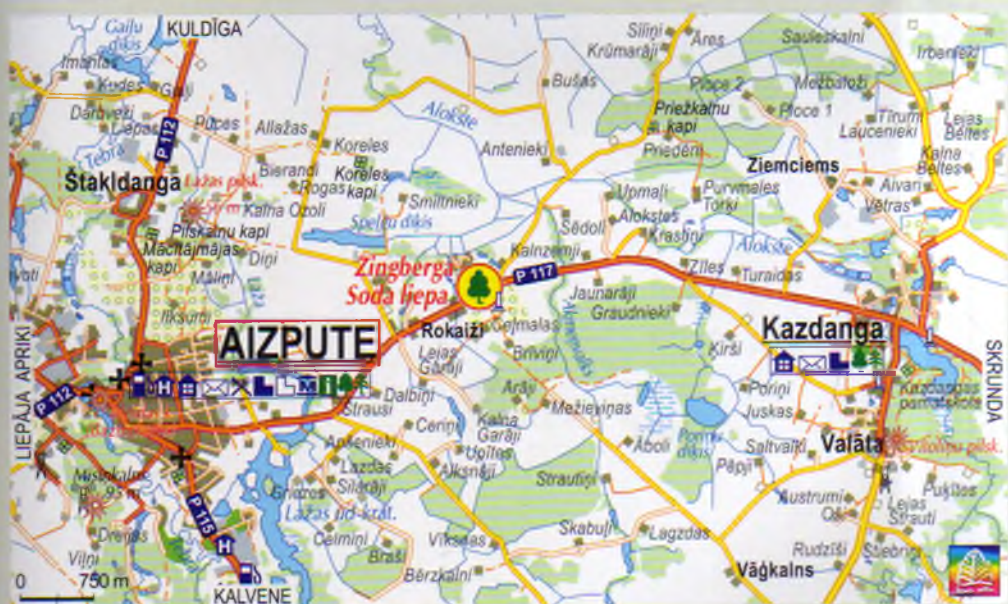
Sociāldemokrāti savāca ziedojumus naudu un Zingbergam zem viņa nāves liepas 1921. gadā iekārtoja pieminekli ar vecajā drukā akmeņi iekaltiem vārdiem:

Skolotājam Zingbergam
Par tautu, brīvi, cilvēci
Tu atdevi savu dzīvību
1906. 5. II.

Alejas pretējā pusē vēl nesen bija dižliepa, ko vētra 2005. gadā jau nolauzusi, bet istā soda liepa ar pieminekli vēl turas. Liktenīgajā nāves cilpas zarā iemetusies trupe, un zars izskatās kā sile ar prauliem, tas vairs nesalapo.

1 km uz austrumiem, pa šoseju uz Kazdangas pusi, ir Zīļu mājas. Tur pakārts otrs 1905. gada revolucionārs Jānis Pumpurs, bet citi seši biedri turpat nošauti.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Kazdangas pils un parks. Kazdanga, Kazdangas pagasts, Liepājas raj., tālr. +371 63445757, www.kazdanga.lv

Kazdangas piškalns, Kazdangas pagasts, Liepājas raj., tālr. +371 63445757, www.kazdanga.lv

Kazdangas muizas apbūve, Kazdanga, Kazdangas pagasts, Liepājas raj., tālr. +371 63445757, www.kazdanga.lv

3.

DAINU MELNALKSNIS

(ALNUS GLUTINOSA)

Stumbra apkārtmērs	P = 4,7 m
Augstums	H = 14 m
Vainaga projekcija	S = 60 m ²
Vecums	100 gadi
Attālums	155 km
Adrese	Kuldīgas raj., Rudbāržu pag., Dainu mj.
Koordinātas	56°38'55", 21°52'54"

Dainu melnalksnis Latvijā ir resnākais savas sugas pārstāvis. Kad 1982. gada marta rītā pirmoreiz redzēju šo koku, tas pārsteidza ar skaistu, dekoratīvu vainagu, tumšiem cikcainiem zariem – kā ozolam.

Patlaban dižajam kokam puse no vainaga skaistajiem zariem ir aplūzuši. No milzu vālei līdzīgās stumbra lejasdaļas saaugušas daudzas atvases. Dažas no tām jau ir prāvi koki. Kopskatā Dainu melnalksnis ar savu spocīgi resno apakšdaļu atgādina Amazones džungļu koku.

Melnalkšņa stumbrā iemetusies trupe. Savu sakņu augšanas spēku repuljainais koks triec sakņu un stumbra vāles atvasēs. Dižais melnalksnis uz savu sakņu kakla kumpainā pacēluma strauta ielejas slīpumā uztupies gluži kā uz troņa. No prāvā sakņu kalna izspraukušās trīs atvases, kas jau pārsniegušas 1 m apkārtmērā un barojas no vecā melnalkšņa sakņu labumiem. Stumbra apkārtmēra noteikšanu sarežģī tas, ka 1 m augstumā jau ir pirmais zars.

Dainu melnalksnim vainags gan pavisam šaurs, no tā zaļo tikai kāda trešdaļa, jo pārējais ir nolūzis. Uz dienvidiem un rietumiem zaru vairs nav.

Latvijas resnākajam melnalksnim nav nekādas ainaviskās vērtības, to nav iespējams pat pamanīt, kamēr ar Dainu māju saimnieces Ināras Graudušas atļauju neiziet cauri viņu dārzam un nepaskatās aiz šķūņa, kas aizbūvēts priekšā vecajam melnalksnim.

Saimniece pie sava melnalkšņa.

Novadpētnieks Laimonis Brizga Rudbārzu 59 ha lielajā mežaparkā uzmērījis 64 dižkokus un citus resnākus kokus, kas nākotnē varētu par dižkokiem izaugt. Visā pagastā ir 28 valsts nozīmes dižkoki. L. Brizga uzmērījis un reģistrējis vairāk par 200 vecajiem kokiem, kas varētu tapt par nākotnes dižkokiem.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Rudbārzu evaņģēliski luteriskā baznīca, Rudbārzu pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63335293, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv

Rudbārzu muiža, Rudbārzu pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63335336, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv

Gariņu muiža, Rudbārzu pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63335293, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv

4.

KONINCIEMA ÉLKU BIRZS

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 4,25 m
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 235 m ²
Vecums	220 gadi
Attālums	180 km
Adrese	Kuldīgas raj., Turlavas pag., 0,5 km ZA no Koninčiem, Elku birzs D stūrī
Koordinātas	56°49'51", 21°44'53"

Ķoniņu Elku birzs – tā ir leģendas turpinājums, kur skarbi brīnumi notiek vēl mūsdienās, kaut arī no vecās elku vietas pāri palikusi tikai niecīga daļa, un tā pati pāršķelta ar Kuldīgas–Aizputes šoseju. Birzs atlikusī platība ir apmēram 5 ha, tikai tāds džungļu mežiņš un samuļjāts mitrājs, saraktas bedres, kas pilnas ar ūdeni.

Birzī aug trīs dižliepas. Veselīgākajai un skaistākajai Elku birzs liepai (sinonīms – Elkas liepa) stumbrs ir monolīts, saglabā resnumu līdz 7 metriem. Koks par 10° sasnēriem uz dienvidiem, tā sēru formas zari līgani liecas līdz zemei.

Divas tievākās dižliepas – 3,80 m un 3,72 m resnas – ieaugušas krūmu briksnājos. Ceturtā dižliepa ir 4,0 m resna, nolūzusi aptuveni 2005. gadā. XX gs. sākumā Elku birzī esot bijušas 12 ļoti resnas liepas ar savērtiem, kupliem zariem un lieliem dobumiem.

Septiņu ciemu Kuršu ķoniņi nekad nav bijuši dzimtļaužu kārtā, bet gan brīvļaudis. Pēc profesora Arveda Švābes pētījumiem, kuršu ķoniņu dzimtas ir seno kuršu valdnieku pēcteči. Ķoniņciema Elku birzs ir bijusi netālā Lipaiķu pilskalnā atbilstīgā kulta vieta, savukārt Tontegode bijis novada kungs. Šāds uzvārds pirmo reizi fiksēts 1320. gada lēņa grāmatā.

Lai gan seno kuršu valdnieku pēcteči pēc vācu ordeņa iespiešanās Kurzemē zaudēja politisko varu, viņi saglabāja brīvību, daļēji ieguva vācu vasaljiem raksturīgās tiesības un

privilēģijas. Formāli viņi bija kļuvuši par kristiešiem, tomēr pieturējās pie pagāniskajām kuršu tradīcijām.

Ieskatoties folklorista Sanda Laimes nepublicētajā rakstā "Kuršu ķoniņu svētās birzis senāk un tagad", var uzzināt, ka Ķoniņciema Elku birzs ir tā vieta, kur kurši sadedzināja savus mirušos. Par to franču bruņinieks Žilbērs de Lanuā (*de Lannoy*) savās ceļojuma piezīmēs rakstījis 1414. gadā, kad pats piedalījies kuršu

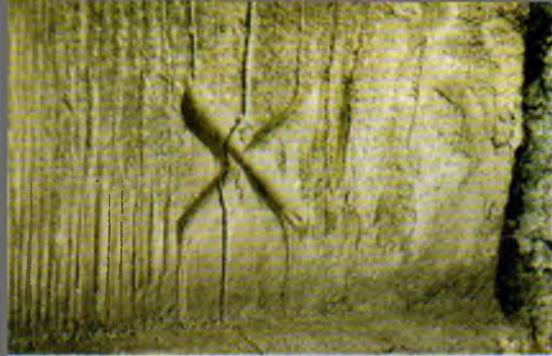
Peniķu dzimtas ģerbonis Ķoniņu ciemā.

Klēts Ķoniņu ciemā ar raksturīgām kolonnām un durvīm no 1788. gada. Žumāls "Nedēļa" 1924. gadā.

Ķoniņu zīmogs. Žumāls "Nedēļa" 1924. gadā.

Senās, maģiskās aizsargzīmes Peniķu dzimtas Atālmauļu klētiņas griestu sijās un apakšējā balķī.

ķoniņa Peniķa bērēs: "Minētiem kuršiem, kaut gan viņi padarīti par kristīgiem ar varu, ir kāda sekta, kas savus mirušos, ietēptus un labākām rotām greznotus, apbedīšanas vietā sadedzina kādā tuvākā birzī vai mežā, ceļot sārtu no tīras ozolkoka malkas; un viņi domā, ka tad, ja dūmi ceļas stāvus pret debesīm, dvēsele ir glābta, bet, ja dūmus nes sānis, dvēsele ir pazudusi."

Zināms, ka mirušo kremācija kuršiem saglabājusies līdz pat XV gs. sākumam. Svētajā Elku birzī nedrīkstēja ne zariņu nolauzt, ne zvērus medīt, tikai uz Ziemsvētkiem tur sarīkoja medības. S. Laime savā pētījumā citē aptiekāra un publicista Reinholda Lubenaua aprakstu, kas datēts ar 1585. gada 20. decembri: "Tā kā tuvojās Ziemassvētki, viņi brauca medībās uz savu svēto mežu, kurā viņi citādi cauru gadu nekā nemedī, arī nevienas rīkstes necērt. Visu, ko viņi tagad tur nomedīja: stirnas, briežus un zaķus, tie nodīrāja un izcepa,

Otrās dižliepas stumbrā sadzīti pakavi, lai varētu uzkāpt.

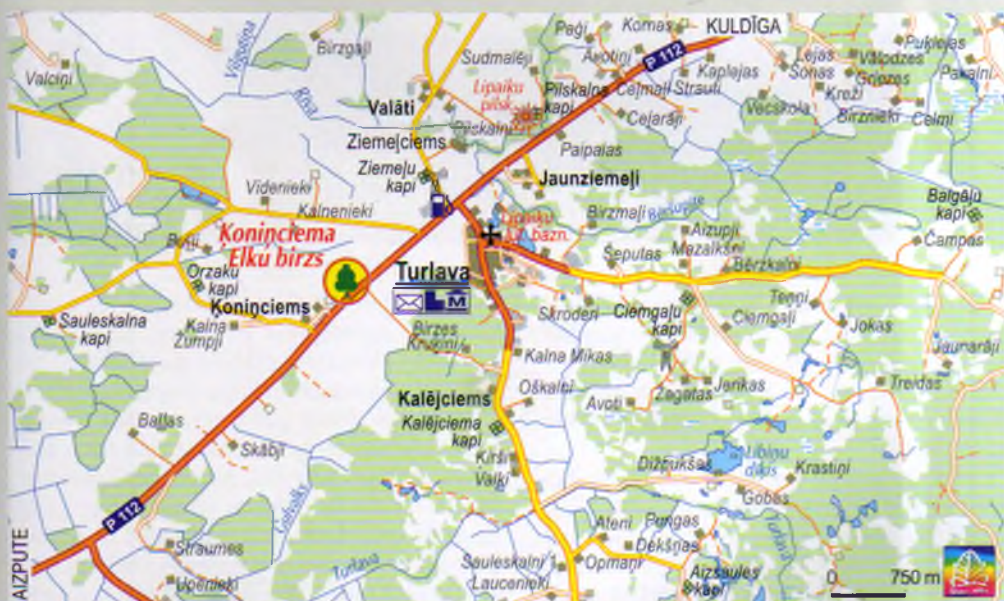

Elku birzs no rietumu puses.

un nolika garā galdā. Pie galda viņi piestiprināja pulka vaska sveču savu vecāku, bērnu un radnieku dvēselēm. Pēc tam, gan stāvēdami, gan šurp un turp staigādāmi, viņi ēda un dzēra, un spieda arī mūs to darīt. Vēlāk viņi atnesa tukšu alus mucu un sita uz tās divi nūjām, un vīrieši un sievietes, kā arī bērni dejoja ap galdu, tas vilkās cauru nakti."

Mūsdienās savādi ir tas, ka visā Turlavā ļaudis tic: Elka ir svēta un neaizskarama, jo kad televīzija Elku birzī filmas uzņemšanai iekurināja ugunsgrāku, nākamajā rītā pulksten sešos nodega Kruķiņu māja. Arī citu reizi, kad tur liepu nocirta, pēc dažiem mēnešiem nodega vairākas mājas...

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

- Lipaiku evaņģēliski luteriskā baznīca, Turlavas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63372343, turlava@kuldiga.parks.lv
- Jāmaiku muižas parks, Turlavas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63372343, www.turlava.lv
- Turlavas (Kundu) pilskalns, Turlavas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63372343, www.turlava.lv

5. CIEMĢĀLU MEŽĀBEĻĒ

(MALUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,48 m
Augstums	H = 11,5 m
Vainaga projekcija	S = 130 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	175 km
Adrese	Kuldīgas raj., Turlavas pag., 2,4 km DA no Lipaiņu baznīcas, 50 m no Ciemģāļu mj. drupām
Koordinātas	56°49'45", 21°48'27"

Ciemģāļu mežābele ir Latvijā visvecākā, resnākā un dižākā. Tā ir arī rekordiste augstumā, jo krietni vien pārspēj sugai "atvēlēto" 6–10 m augstumu. Vairākkārt vecajai ābelei ir nolūzuši lielie zari, stumbrā izveidojies 70 cm plats dobums.

Pirms 20 gadiem mežābelei nolūza lielais žuburs (stara), kas bija vairāk nekā viena trešdaļa no ābeles vainaga. Pagāja gadi, bet nolūzušais 14 m garais un 7 m platais zars gulēja plakaniski pie zemes, balstīdamies uz sānu zariem, un joprojām zaļoja: katru gadu tas salapoja un pat ziedēja. Tāpēc vecās ābeles vainaga projekcija ir tik ļoti liela. Izpētot apstākļus, redzams, ka pēc nogāšanās kāda mizas josla palikusi kā savdabīga nabas saite

ar veco ābeli. Patlaban tur ir vērojams pieaugums un aprētojuma velvējums. Šā apstākļa dēļ vecā Ciemģāļu mežābele jāuzskaita arī brīnumkoku (savdabīgo) koku grupā.

Diemžēl 2007. gada ziemā atkal nolūza viens lielais žuburs, izraudams lielu robu ābeles vainagā un stumbrā. Ņemot vērā mežābeles neizsmejamo dzīvības enerģiju, var cerēt, ka arī šo brūci ābele spēs aizdziedēt un ar savu pastāvēšanu saglabās Ciemģāļu vietvārdu.

Šo mežābeli 1986. gadā atrada sikspārņu pētniece Ināra Buša un koka sugu identificēja Latvijas Universitātes profesors Voldemārs Langenfelds.

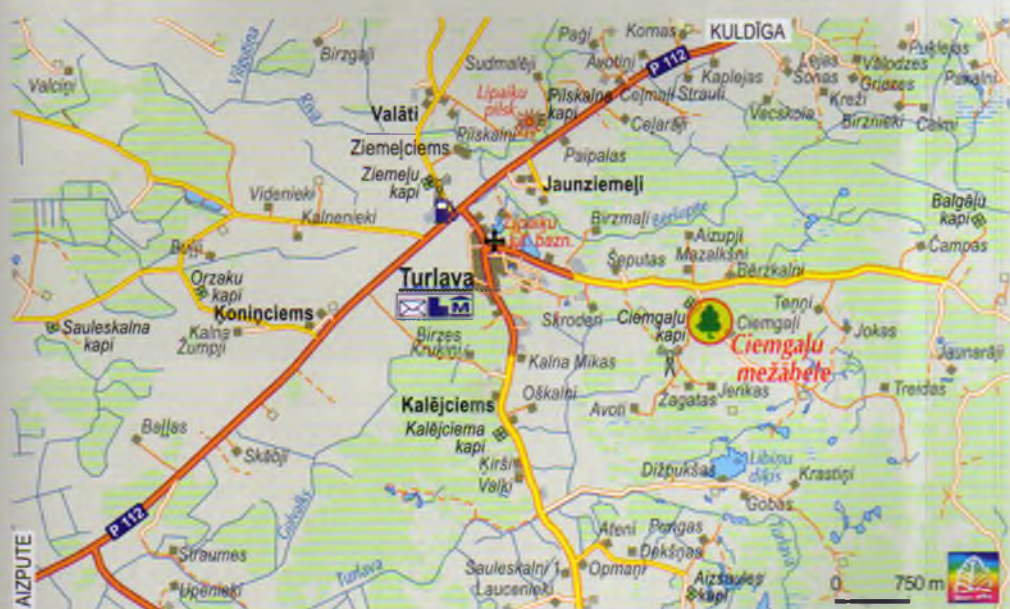
Ābeles Latvijas laukos jau kopš seniem laikiem uzskatītas par svētiem, neaizskaramiem

un visādi citādi saudzējamiem kokiem. Ābele, mežābele latviešiem ir mīlestības, dažkārt pielūgsmes objekts un auglības simbols. Visbiežāk tā pielīdzināta mātei – sērdieņu žēlotājai, labestības nesējai. Mežābele ir Latvijas nozīmīgāko augļkoku – ābeļu – ciltsmāte.

Var teikt, ka Latvija ar dižām mežābelēm ir diezgan bagāta! Ciemgaļu mežābei cieši seko Sviestiņu mežābele no Ziemeļlatvijas, proti, Alūksnes rajona Annas pagastā ar stumbra apkārtmēru 3,42 m, augstums gan mazāks – 9,0 metri.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Lipaiku evaņģēliski luteriska baznīca, Turlavas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63372343, turlava@kuldiga.parks.lv

Vitrāža ar kuršu ķoniņa brīvciami Kalējiemeņa ģerboni, Turlavas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63372343, turlava@kuldiga.parks.lv

Lipaiku pilskalns, Turlavas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63372343, turlava@kuldiga.parks.lv

6. UPATU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,62 m
Augstums	H = 12,5 m
Vainaga projekcija	S = 100 m ²
Vecums	400 gadi
Attālums	160 km (caur Kandavu)
Adrese	Kuldīgas raj., Pelču pag., pie Upatu māj., 6 km D no Kuldīgas
Koordinātas	56°54'58", 22°02'27"

Upatu dižozols ir sestais resnākais Latvijā. Koka stāvoklis jau vairāk nekā 50 gadus ir bēdīgs. Nezināmi senos laikos zibens ozolam nospēris galotni un laikam metis savas ugunīgās bultas daudzreiz, jo resnajam stumbram ir vairākas platas nedzīvās koksnes joslas. Tuvējo māju vecie iedzīvotāji teic, ka no savas bērnības ozolu atceroties tādu pašu. Nesaprotamu spēku mudināts, Upatu ozols spītē vētrām un gadsimtiem, kā arī savam vecumam. Nolauzto stumbra galu vairākus gadu desmitus stārķu pāris izmantoja par dabīgu vietu savai ligzdai.

Tad 2004. gadā vējš ligzdu nogāza un kopš tā laika svētēļi ozolā vairs nav rādījušies.

Pirms vairāk nekā 30 gadiem Upatu, kā arī tuvējo Ķeiru un Kupšu māju apkārtnes lielajos kokos bija daudz apdzīvotu stārķu ligzdu. 2007. gadā diemžēl neredzējām nevienu.

Upatu dižozolu pirmoreiz skatīju un mēriju 1977. gadā. Kad atkal to redzēju pēc 30 gadiem, pavasarī, pirmajā brīdī likās, ka nekas nav mainījies – ainaviskums un veidols tāds pats, bet, izmērot stumbra apkārtmēru, brīnums bija liels – ozols krietni vien pieaudzis,

proti, no 8,1 metra līdz 8,62 metriem (!). Jo vairāk tas šķiet neticami tāpēc, ka ozola vainags ir neliels. Pagaidām ozola piebriedumam tādā vecumā, ar tik mazu vainagu neesmu radis izskaidrojumu.

Atšķirībā no citiem šāda milzīga izmēra kokiem ar Upatu dižozolu nesaistās neviena teika, ticējums, paražas vai nostāsti.

300 m uz dienvidaustrumiem pāri graviņai ir otrs dižkoku rekordists – Ķeiru vīksna (sk. "7. Ķeiru vīksna"). Savukārt pāri Ventai 1 km uz austrumiem Rumbas pagastā ir ainaviskais, 8,1 m resnais Grīdnieku ozols.

Nelielajā Pelču pagastā ar skolotājas Ainas Zutes palīdzību un piedalīšanos ir sameklēti un uzmērīti 70 aizsardzībā iekļaujami koki, no kuriem 26 ir valsts nozīmes dižkoki.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Pelču pils ar parku, Pelči, Pelču pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63326245, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv
Kaltīku muižas komplekss, Pelči, Pelču pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63322259, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv
Krūku pilskalns, Pelči, Pelču pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63326245, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv
Bezdiņeņa ezers, Kables pag., Kuldīgas raj., www.mammadaba.lv

7. KEIRU VĪKSNA

(ŪLMUS LAEVIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,1 m
Augstums	H = 25 m
Vainaga projekcija	S = 400 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	160 km (caur Kandavu)
Adrese	Kuldīgas raj., Pelču pag., pie Ķeiru mj., 6 km no Kuldīgas
Koordinātas	56°54'57", 22°02'44"

Kopš piromānijas apsēstie nelieši 1997. gadā nodedzināja Latvijas un Baltijas valstu resnāko (7,8 m) Lādzeres (Ošu) vīksnu, Ņeiru vīksna ir kļuvusi par resnāko un dižāko Latvijā, kā arī Baltijā.

Pirmoreiz pie šīs milzenes biju 1977. gada jūlijā. Tad varenā stumbra apkārtmērs bija 6,5 metri. 2007. gada martā tas bija piebrie-

dis līdz 7,10 metriem. Vienas paaudzes laikā tas kļuvis resnāks par 60 cm (2 cm gadā). Sanāk, ka dižākās vīksnas vecums ir aptuveni 350 gadi.

Laikā, kad Eiropā masveidā nikuļo un nokalst gobas, veselīgās un skaistās Ņeiru vīksnas vērtība kļūst unikāla.

Neatkārtojamā vīksna ir skaista pavasarī,

kad zarus iekar simtiem tūkstošu mazo nau-
diņu rūsganās ziedu bārkstis – gluži kā senlat-
viešu saktu piekariņus.

Ķeiru vīksna ir skaista arī rudenī, kad lapas
krāsojas līdzīgi kļavai, un vecā vīksna stāv no-
sarkusi kā līgavaiņa bildināta meitene.

Vīksna ir skaista arī ziemā, kad tās ķeburai-
no zaru asie likloči un cikcaki debesis zīmē it
kā latvju ugunskrustus, it kā zibens zīmes.

Dižās vīksnas stumbrs ir velvēts – atgādina
milzu tauvu, kas savīta no daudzām daļām.
Tuvāk zemei katra pavējuma daļa pāriet sakņu
kontrforsos, kādi redzami pie vecu baznīcu
sienām, lai mūri drošāk turētos. Arī vīksnai tā
ir gudra pašas dabas veidota stiprības arhi-
tektūra. Stumbra kontrforsī pie zemes pāriet
virszemes sakņu ķetnās, ar kurām vecā vīks-
na zemē turas droši un pārliecinoši, un gad-
simtiem klajuma vēji stumbram un vainagam
neko nespēj padarīt. Uz vienas milzu saknes
uzaudzis māzers triju futbolbumbu lielumā.
Savukārt uz stumbra ir daudz citu mazāku
māzeru.

Skaistā zara likloči ilgus gadus stārķim bija
ligzda. Ķeiru, Upatu un Kupču māju vecajos
kokos garos knābjus klabināja daudzas stār-
ķu ģimenes. Ķeiru māju un zemes īpašniece
Marija Eisimonte stāsta: *“Mans vecvecvectēvs
cara laikos par milzīgu naudu uz parāda izpir-
ka zemi no muižas... Tad 1934.–1938. gadā
viņš cēla kapitālu ķieģeļu māju pēc pilsētas
māju parauga. Mājinieki paši raka mālus, paši
veidoja un dedzināja ķieģeļus. Kad māja bija
gatava, Kārlis Ulmanis no aizņemtās summas*

Ceļš caur veco aleju uz Ķeiru mājām.

*atlaida pusi, jo tādi bija noteikumi – ja māja
uzbūvēta pēc pilsētas māju parauga.”*

Kad M. Eisimonte ar māti 1956. gadā no
Sibīrijas izsūtījuma atgriezās dzimtenē, viņām
laimējās tikt dzīvot senču sētā, lai gan zeme
piederēja kolhozam. 1998. gadā nomira
māte, māja palika tukša. Nākamajā gadā pa-

Sarkano ķieģeļu māja ieaugusi pašsējas kokos gluži kā inku piramīda džungļos.

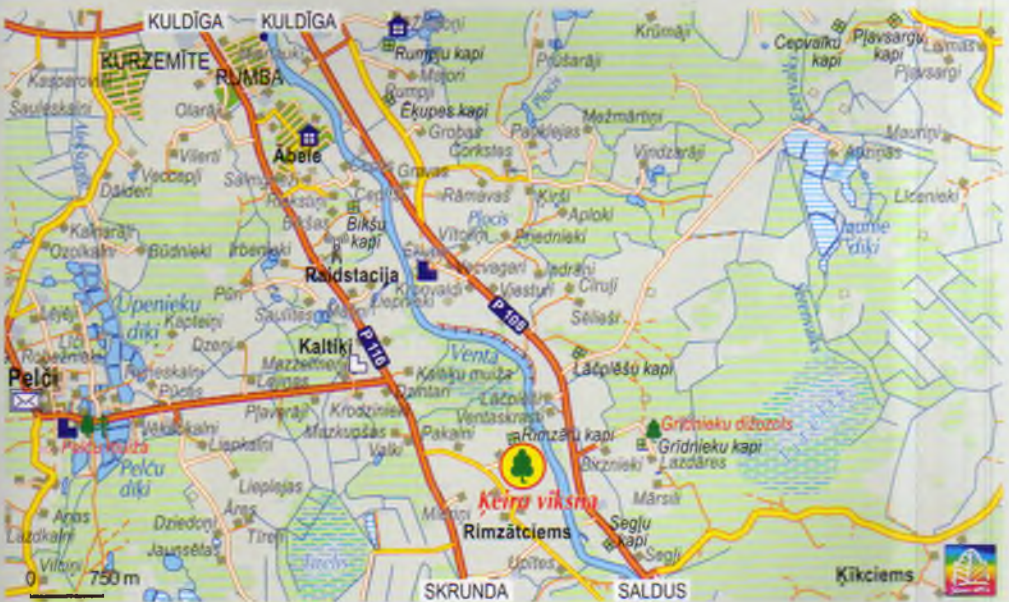
zuda arī stārķi. Nemīlīgs klusums valda Ķeiru pagalmā un viksnas vainagā. Sarkano ķieģeļu māja ieaugusi pašsējas kokos gluži kā inku piramīda džungļos.

Pie Ķeiru mājām vecajai viksnai aug vairākas meitas un mazmeitas. Vecākā no tām

jau sasniegusi valsts nozīmes dižkoka izmērus (stumbra apkārtmērs 4,00 m).

Pāri gravai 300 m uz ziemeļrietumiem klajā laukā stāv Upatu dižozols (sk. "6. Upatu ozols"). 1 km uz austrumiem, Ventas otrā krastā, ir ainaviskais, 8,1 m resnais Grīdnieku ozols.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

- Pelču pils ar parku, Pelči, Pelču pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63326245, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv
- Pieminas plāksne padomju represiju upuriem, Pelči, Pelču pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63326245
- Liču, Pakalnu un Zālišu senkapi, Pelči, Pelču pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63326245

8.

AUCENIEKU LIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,7 m
Augstums	H = 17 m
Vainaga projekcija	S = 100 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	163 km
Adrese	Kuldīgas raj., Padures pag. (starp Kuldīgu un Ēdoli), Aucenieku mj. pagalmā
Koordinātas	56°59'43", 21°49'20"

Aucenieku liepa stumbra apkārtmēra ziņā, formāli ņemot, ir otra resnākā liepa Latvijā. Patiesībā klasiskā izpratnē stumbra nemaz nav, redzamas tikai tā drupas.

Pirmo reizi piebraucot pie liepas, viens no maniēm palīgiem tēlaini iesaucās "Tā jau izskatās pēc pilsdrupām, ne pēc koka!"

Patiesi – dzīvās koksnes te maz – viens milzīgs, nelīdzens dobums, ko aptver dzīvās koksnes savdabīgs veidols – ar māzeriem, ar saaugumiem un izaugumiem, ar izlūzušo žuburu žaunām un lielo skabargu šķēpiem, kas aizšķērso piekļūšanu dobumam un ļoti apgrūtina stumbra apkārtmēra noteikšanu. Jau 2 m augstumā stumbrs ir par trešdaļu tievāks un augšā paceļas pieticīgs divu žuburu veidots vainags. Apakšdaļa milzīgos apjomus ieguvusi tāpēc, ka senatnē Aucenieku liepas stumbrs jau 1,5 m augstumā ir sadalījies divās starās, gluži kā milža Lutauša bikses. Ziemeļu puses stara atlūzusi ļoti sen, radot aizsākumu dobumam un stumbra jocīgajam augšanas veidam.

Stumbrs kā Lutauša greizā vāle: resgali – resna, uz augšu kļūst tievāka, vidū – tukša... Caurajā viducī dzīvo meža rūsganās skudras. Neviens nav skaitījis, cik reižu zibens spēris liepā. 1957. gada spēriens bijis tik neganti nelaimīgs, ka no liepas aizdedzies siena šķūnis, kas bija uzcelts tai blakus.

Aucenieki savus kokus mīl un aprūp. Starp māju un veco liepu aug otrs dižkoks – 4,1 m resns osis. Auceniekos saimnieko Zinta Bērziņa, kuras vectēvs 1911. gadā šo māju

Liepa no dobuma puses

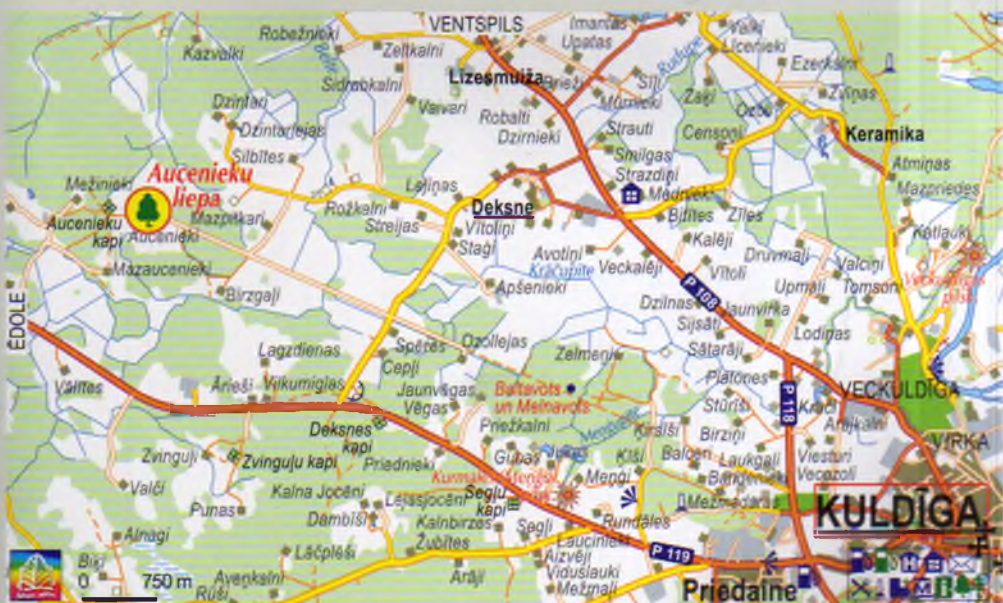
un zemi izpircis no barona. Tolaik vectēvam vecie ļaudis stāstījuši, ka pretim lielajai liepai audzis vēl resnāks ozols, kas it kā bijis senais uprozols.

Kad šeit dzīvot sācis Z. Bērziņas vectēvs, lielais ozols jau bijis nokaltis un nozāgēts, bet uz tā milzīgā celma kā uz pamatiem bijusi uzcelta neliela siena pūnīte.

Z. Bērziņa atceras, ka viņas bērnībā liepai bijuši vairāki milzīgi, zemi zari. Viens no tiem diem zariem uz rietumu pusi bijis ar iztrupējušu vidu – tik liels kā laiva, un bērniem tur augšā bijušas sanestas rotaļlietas un segas. Viņi uz šo zaru līduši augšā caur dobumu un vasarā tur gulējuši arī dienasvidu.

Savukārt mājvārds radies pēc tam, kad Ēdoles barons ar Aucē baronu, spēlējot kāršu partiju, sarunājuši apmainīt suņus pret dzimtajaudīm. No Aucē atvesti kalpi, tāpēc mājvieta ieguvusi tādu vārdu – Aucenieki.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Padures muiza ar parku un klētis, Padure, Padures pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63348149, www.padure.lv

Padures pilskalns, Padure, Padures pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63348149, www.padure.lv

Padures Sarkanās klintis, Padure, Padures pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63348149, www.padure.lv

9. ALLAŽU SVĒTLIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,0 m
Augstums	H = 17,5 m
Vainaga projekcija	S = 350 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	180 km
Adrese	Kuldīgas raj., Ēdoles p. 200 m ZA no Burtniek
Koordinātas	57°05'12", 21°42'05"

Allažu liepa ir ainaviska, skaista, īpatnēja. Agrāk te bijis Allažu ciems (no tā liepai cēlies vārds), tagad – trīs mājas mežu vidū... Par liepas svētumu nāk ziņas jau no tā dēvētajiem Latvijas laikiem. No tās esot izgatavots Ēdoles baznīcas altāris un koka skulptūras ap to. Tāpēc rodas divi jautājumi: vai liepa patiešām arī senos laikos ir bijusi kulta koks, vai arī Svētliepas vārdu tai devuši kristieši tikai tāpēc, ka no tās baznīcai izgatavotas svētās relikvijas? Tomēr kā tad liepa var būt dzīva, ja no tās stumbra izgatavots altāris? Varbūt no liepas stumbra izzāgēja tikai kādu daļu?

Tuvāk aplūkojot Allažu Svētliepas stumbru, atklājas, ka tas patiešām ir brīnumains. Pirmajā brīdī izskatās, ka liepa saaugusi no diviem vai trim stumbriem. Paceļot acis uz augšu, redzams, ka stumbri savienojas vienā. Istenībā liepas 6 m resnajā stumbūrā ir divi vārti – lielle un mazie. Lielā vārtu platums ir 1 m, augstums – 4 m un tie iziet uz austrumiem. Mazā vārtu platums tikai 0,4 m, augstums – 1 m un tie iziet uz rietumiem. Stumbūrā neskaitāms daudzums māzeru, sākot no mazajiem “puņiem” plūmes un ķirša lielumā un beidzot ar ķirbja lieluma izaugumiem. Dobuma malas un vārtu veidojumi velvēti ar liepas apaugumiem. Neizprotams ir fakts, ka Svētliepa kopš 1979. gada, kad to pirmoreiz izmēriju, nemaz nav pieaugusi resnumā. Liekas, ka tas nav iespējams, jo liepas vainags ir pietiekami kupls, blīvi zarots un vitāls. Atliek vienīgais skaidrojums – tā būs augusi ar dzīvo koksnī uz do-

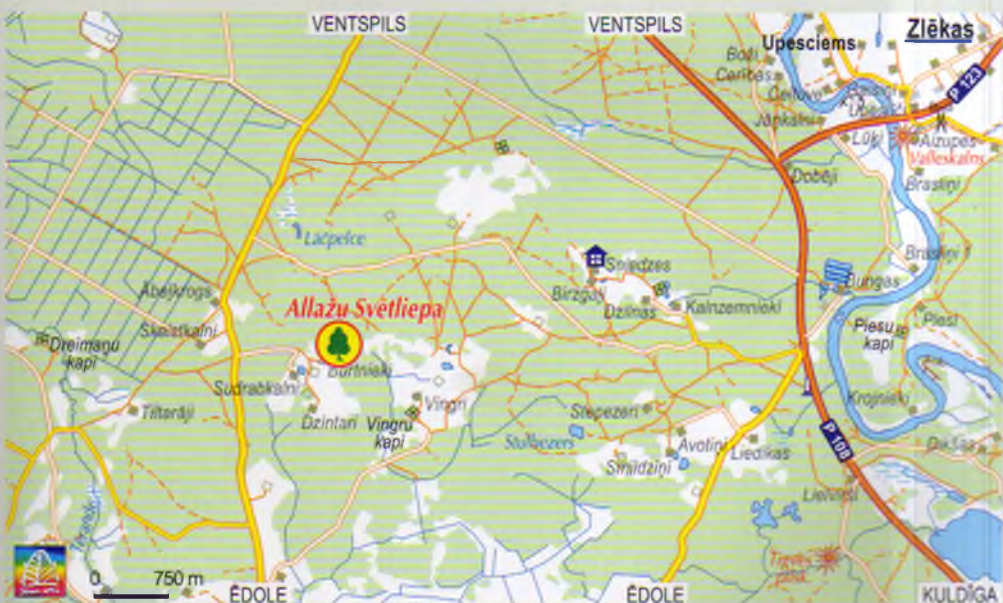
buma iekšpusi. Kokam tādu “iekšējo pieaugumu” var ļoti redzēt.

Neparastās augšanas dēļ liepas dobumā un vārtos veidojas dažādas it kā plastiskas figūriņas. Viss liepas stumbrs izaudzis lielās un mazās sakņu atvasēs un arī citos kokos.

Ēdoles pagasts Latvijā ir viens no bagātākajiem dižkoku skaita ziņā. Visiespaidīgākie ir Naižu ozoli 3 km uz dienvidrietumiem no Allažu Svētliepas. To vareno stumbru apkārtmēri ir 7,4 m, 6,9 m un 6,1 metri.

3 km uz dienvidrietumiem aug divainā Aucenieku dižliepa (sk. “8. Aucenieku liepa”).

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Pinku grava, Ēdole, Ēdoles pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63348149, www.edole.lv

Ēdoles pils, Ēdole, Ēdoles pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63348149, www.edole.lv

Mīlestības aleja un Rūķišu ozols, Pils parks, Ēdole, Ēdoles pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63348149

10.

LANDZES LIEPA

(*TILIA CORDATA*)

Stumbra apkārtmērs
Augstums
Vainaga projekcija
Vecums
Attālums
Adrese

P = 6,55 m
H = 22 m
S = 400 m²
370 gadi
170 km
Ventspils raj., Piltenes l.
pie Landzes baznīcas,
3 km ZR no Piltenes,
Ventas krastā.
Koordinātas
57°14'14", 21°37'36"

Landzes liepa – Latvijas dižākā – savu varenumu gana ilgi slēpusi. Pie brīnumainās liepas pirmoreiz nokļuva 1984. gadā, bet to pirmais trīs vasaras agrāk bija mērījis dendrologs Raimonds Cinovskis.

Kāpēc dižākā, ja citu sešu liepu resnuma mērījumi uzdoti lielāki? Tās citas liepas ar stumbru resnumu īstenībā mānās, jo lielie zaru žuburi ir ļoti zemu – apkārtmēra noteikšanas augstumā. Ja ir tādi gadījumi, tad mēra tievākajā vietā starp krūšu augstumu (1,3 m) un zemi.

Dižkokam lielie zari – žuburi, kas izauguši tuvu zemei, ļoti palielina stumbrā apkārtmēru. Piemēram, Valdemārpils Elku liepai milzīgie žuburi izlokās turpat pie zemes un katrs par sevi ir gandrīz vai dižkoka resnumā. Resnākajām dižliepām tāda pavisam zema zarošanās ir vērojama bieži.

Toties Landzes dižliepai ir īsts, monolīts stumbrs gandrīz vai līdz 10 m augstumam. Tas noklāts ar lielākiem un mazākiem māzeļiem. Prāvākais ir 1,4 x 0,8 x 0,6 metri. Visu māzeļu skaits nemaz nav nosakāms. Ja ņemtu vērā arī sīkos, tas ir, no plūmes lieluma sākot, tad kopējais skaits varētu pārsniegt simtu.

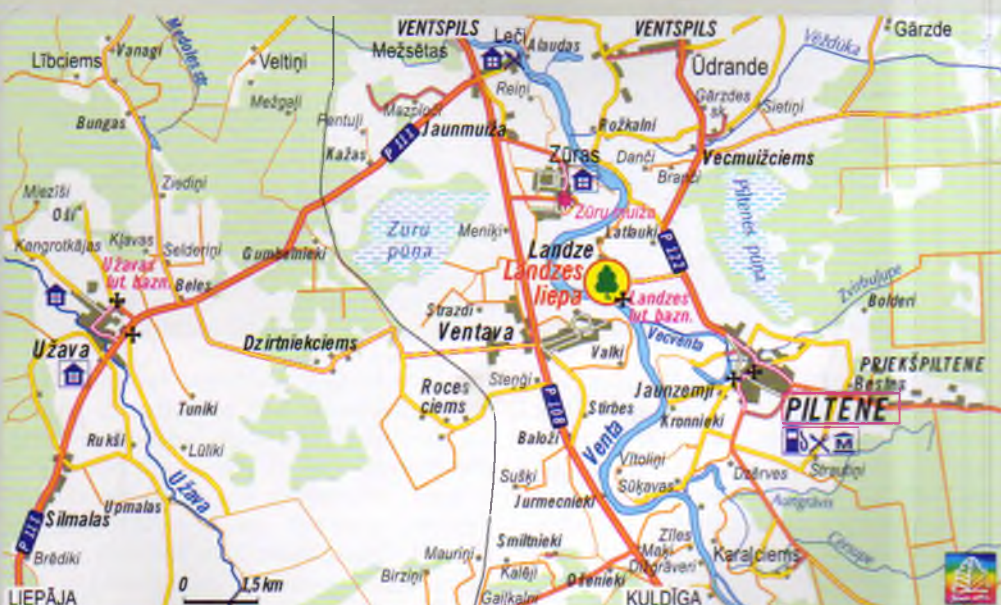
Metru no zemes varenajā stumbrā ir sprauga uz dobumu, kas pilns ar žagariem, 10 cm plata sprauga – kovārņu vai vārņu centīgais darbs. Tās nozīmē, ka augšā ir atvere, pa kuru putni tikmēr met iekšā žagarus, kamēr dobums pilns un virs samestajiem žagariem var izveidot ligzdu. Liepas varens stumbrs

zarus veido tikai 8 m augstumā. Tie ir tik lokani un skaisti, ka spēj līdzīgi līgavas plīvuram nokarāties līdz pašai zemei.

Ap veco, leģendām apvīto Landzes baznīcu (tā ar veco kapsētu līdzās izvietojusies uz Ventas stāvā krasta) aug vēl piecas citas dižliepas (resnākā – 5,8 m). Turpat alejā uz baznīcu divi oši izauguši dižkoka resnumā.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Piltenes evaņģēliski luteriskā baznīca, Piltene, Ventspils raj., tālr. +371 63622263, www.vietas.lv

Zūru muiza, Zūras, Vārves pagasts, Ventspils raj., tālr. +371 63697580, www.vietas.lv

Zūru dzimnava, Zūras, Vārves pagasts, Ventspils raj., tālr. +371 63697580, www.vietas.lv

11. ANČES SVĒTLIEPA

(*TILIA CORDATA*)

Attālums

175 km

Adrese

Ventspils raj., Ances pag.
Stendes kr. krastā, 0,5 km
lejpus Ances–Ventspils
tilta, pie Upesleju mj.

Koordinātas

57°31'38", 22°01'59"

Ances Svētliepa ir Kurzemes senākais, teikām un ticējumiem bagātākais kulta koks. Kas vidzemniekiem ir Tūteres ozols, tas kurzemniekiem – Ances Svētliepa, ko sauc arī par lerciema Svētliepu, Upesleju Svētliepu.

Pirmās ziņas par Ances Svētliepu ir sniedzis Tērbatas universitātes vēstures profesors Frīdrihs Krūze, kurš liepu apmeklēja 1839. gadā. F. Krūze publicējis arī senāko zināmo Ances Svētliepas zīmējumu. Latviešu folkloras krātuves fondos par Ances Svētliepu savāktas vairāk nekā 50 teikas.

Visu daudzo teiku galvenā vadlīnija ir līdzī-

ga. Ancei tuvojas ienaidnieka karaspēks. Ļaudis pie Svētliepas lūdz palīdzību, lai paglābj no iebrucējiem. Tād ļaudis Svētās liepas zarus met Stendes upē un zilē: ja zari peldēs pret straumi, ienaidnieks līdz Ancei netiks. Kad trešoreiz zarus met upē, tie tiešām peld pret straumi. Dievs ienaidnieka karaspēka vadoņiem sajaucis galvas tā, ka viņi iemaldījušies purvā un sākuši savā starpā kauties, līdz asinis strauvēn plūdušas. Tā radies Asiņu valks.

Jāpiebilst, ka zari pret straumi tiešām varēja arī peldēt vēja ietekmē, jo Stendes upei šeit līdzināmā nav jūtama straume.

Vecā Ances Svētliepa nolūzusi XX gs. sākumā. Palikusi atvase, kas pārdzīvojusī abus pašules karus un augusi līdz 1980. gadam, kamēr kāds traktorists to izgāzis. Sacēlies tračis: vēsturnieki un kultūras darbinieki vaimanājuši. Tad traktoristam grēciniekam likuši svētās liepas vietā iestādīt citu... Jaunā liepiņa Svētās liepas zemē augusi labi. Līdz atkal – kāds meža darbinieks to 1998. gadā nozāgējis, jo ap svētvietu izveidota priedišu jaunaudze, kas bijusi jākopj.

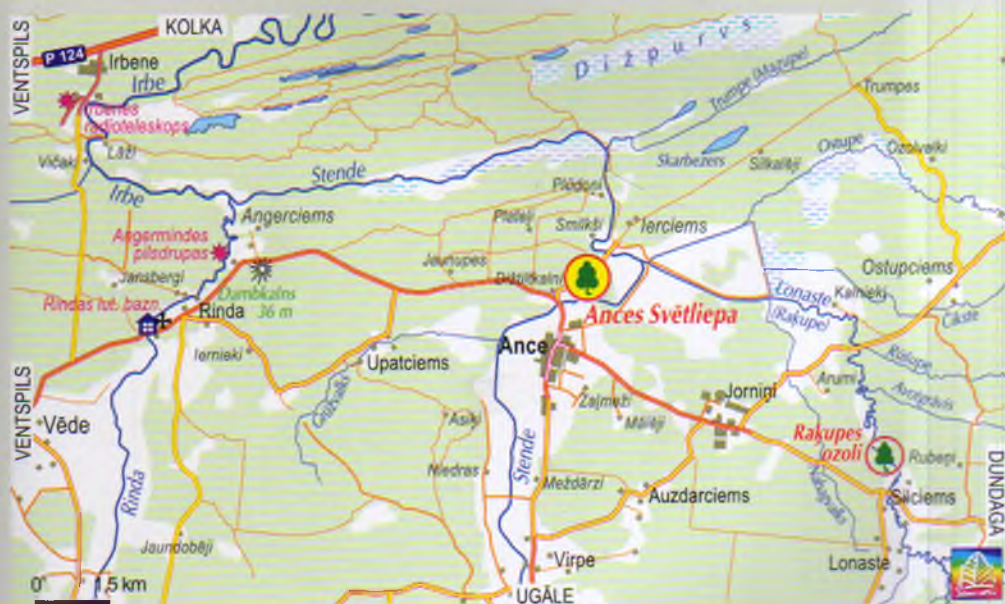
Fonda "Dabas retumu krātuve" ekspedīcijas laikā 2003. gadā atklājās, ka nozāgētā Svētliepas vietniece sadzinusi kuplas atvases jau divu vīru augumā.

2008. gada pavasarī Svētliepu fotografējām šai grāmatai. Izrādījās, ka atvasēs saaugušo liepiņu atkal kāds meža darbinieks ir nozāgējis, lai apkoptu priedišu stādījumus, un atkal nesen nozāgētā liepiņa sadzinusi zaļi atvasišu pudurīti jau 1 m augstumā. Izskatās, ka šeit darbojas divi mistiski pretspēki...

Turpat, Stendes vecupes līkumā, līdz ar ūdens līmeni, ir Zviedru Naudas akmens, zem kura it kā glabājoties kara kases mantu lāde.

Ances Svētliepas zīmējums, ko 1839. gadā publicējis Tērbatas universitātes vēstures profesors Fridrihs Krūze.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Angermindes pils, Rindas upes kreisajā krastā, Ance pagasts, Ventspils raj., tālr. +371 636 94375, ance@ziemelkurzeme.lv

Dīzpurvs jeb Trumpes purvs, Ance pagasts, Ventspils raj., tālr. +371 636 94375, ance@ziemelkurzeme.lv

Silkalēju ezers, Ance pagasts, Ventspils raj., tālr. +371 636 94375, ance@ziemelkurzeme.lv

12.

BRANDU SVĒTLIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,17 m
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 155 m ²
Vecums	nezināms
Attālums	190 km
Adrese	Ventspils raj., Tārgales p. Lielirbes c., 100 m DA n. Lielirbes kps., 0,5 km uz no Brandu mj., tīrumā
Koordinātas	57°37'00", 22°06'28"

Jaunajā mežā ieaugusi Svētliēpa 2003. gadā pēc
atbrīvošanas no apauguma.

Šī līvu īstenā Svētliepa no jauna tika atklāta tikai 2003. gadā, kad Brandu māju saimnieks Austris Stūris izcirta ap slaveno koku izaugušos džungļus, kas bija izpletušies padomju varas laikā.

Rita un Austris Stūri Lībiešu krasta direkcijai dāvāja dokumentālu pierādījumu – liepas fotogrāfiju, ko 1928. gadā uzņēmis pirmais igauņu etnogrāfijas doktors, Igaunijas Nacionālā muzeja direktors Ferdinands Linnus. Fotogrāfijas otrā pusē ar Linnusa roku rakstīts "piva – pārna, Brānda...", kas igauņu un līvu valodā nozīmē "svētā liepa". Vēl 16 gadus agrāk Brandu Svētliepu Lielīrbē pirmoreiz fotografējis un dokumentējis somu zinātnieks Vilho Setele kopā ar tēvu Ēmilu Nestoru Seteli. Fotogrāfija nav publicēta, bet atrodas Somijas Muzeju apvienības fotoarhīvā.

Ieskatu Brandu Svētliepas vēsturiskajā pagātnē man sniedza lībiešu kultūrvēsturnieks Edgars Silis.

No vēsturiskās Svētliepas dabā ir saglabājusies tikai viena līka atvase ar lielu, metru platu dobumu, ap kuru jau saaugušas piecas nākamās paaudzes atvases. Patlaban nav nosakāms, kuras paaudzes atvases tās ir, tāpēc arī nevar izvērtēt, kuros laikos meklējami Brandu Svētliepas pirmsākumi.

Arī Brandu mājvieta ir sena un nozīmīga. Lībiešu kultūrvēsturniece Valda Šuvcāne grāmatā "Lībiešu ciems, kura vairs nav" raksta, ka pēc 1710. gada mēra sērgas tikai divās sē-

tās – Brandos un Galdniekos – cilvēki palikuši dzīvi. 1834. gadā Brandos dzīvojuši jau 20, bet 1881. gadā – 44 cilvēki. Grūti iedomāties, kur un kā viņi tur satilpa vienā mājā, vienā sētā!

Lībiešu krasta bagātība ir dižjūras balt-smilšu krasts ar vēl atlikušajiem zvejniekiem, daudzajiem dižkokiem, Irbes upi, kas pa smilšaino zemi 20 km plūst līdzteku jūrai, kur kangari un vigas cits aiz cita mijas kā Dieva apturēti, sastinguši zemes viņņi.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Augstākā kāpa "Dižkalns", Lielīrbe, Tārgales pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Tīrgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv

Ovišu bāka, Oviši, Tārgales pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Tīrgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv

Mikeļbāka, Mikeļtorņis, Tārgales pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Tīrgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv

13.

MAZIRBES VILKAČU PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 1,60 m
Augstums	H = 8 m
Vainaga projekcija	S = 45 m ²
Vecums	130 gadi
Attālums	164 km (caur Talsiem)
Adrese	Ventspils raj., Dundagas pag., šosejas Kolka–Venstpils lab. pusē, Mai: Kalna nogāzē, 0,9 km no Mazirbes autobusa pietur: 57°40'16", 22°18'36"
Koordinātas	

Vilkači saskaņā ar latviešu mitoloģiju ir burvjiem, zīlniekiem, burtniekiem, raganām, spīganām un laumām līdzīgi cilvēki, kuriem piemita spējas īpašos apstākļos pārvērsties par vilkam līdzīgu būtni. Galvenais paņēmieni, kā pārvērsties par vilkati, esot izlīšana caur koka saknēm – jālien kailam, jaunā mēnesī, vislabāk ap rudzu ziedēšanas laiku. Lai atkal tiktu atpakaļ par cilvēku, caur saknēm jālienot pretējā virzienā. Ja kāds pa to laiku aiznesis vai aizskāris līdēja drānas, tad vairs atpakaļ par cilvēku viņš nevarot tikt un visu mūžu par vilku jāskraidot.

Vistrakākais bija tas, ka vēl XVI un XVII gs. vilkačiem ticēja varas pārstāvji, tiesneši, mācītāji un tā laika inteliģence. To apliecina daudzi protokoli no tiesu prāvām pret burvjiem, raganām un vilkačiem, kurus sadedzināja uz sārta. Par tipisku vilkaču zemi uzskatīja Livoniju un arī Lietuvu.

Īpatnējus kokus ar augstām gaisa saknēm, zem kurām var izlīst cilvēks, arī mūsdienās sauc par vilkaču jeb vilkatu kokiem.

Vispopulārākais vilkaču koks jau no seniem laikiem ir tūristu rakstos daudz minētā Mazsalacas Vilkaču priede. Bet Mazirbes vilkaču priede ar vislielākajām gaisa saknēm aug Talsu rajona Slīteres nacionālajā parkā, vienu kilometru no Mazirbes (agrāk – Maģirve). Vilkaču priedes gaisa sakņu vijumi atgādina milzīgu pasaku zirnekli ar 2 m augstām kājām. Te vilkatim nav jāmetas četrpāpus, jo caur lielajām saknēm var iziet pilnā augumā. Veikls jātnieks pat varētu izaulot ar visu zirgu, lai pārvērstos par kentaurvilkaci jeb vilkačkentauru.

Vilkaču priedei vitalitāte ir spēcīga, vainags – biezi zaļojošs. Diemžēl unikālā koka stubrs ar katru gadu nolīkst arvien tuvāk zemei uz kāpas nogāzes pusi. 1980. gadā priede bija nosvērussies uz dienvidiem par 20, bet

noturētu sašķiebtu stumbru. Atcerēsimies, ka šeit ir divkārtšas aizsardzības teritorija: Slīteres nacionālais parks un kultūrvēsturiskā teritorija "Libiešu krasts".

patlaban jau par 45 grādiem. Sliktākais ir tas, ka brīnumpriedei uzbrucis kāds mūsdienu cilvēkveidīgais vilkatis, jo tai ziemeļu pusē ir nozāģētas piecas saknes, bet leļpusē – viena sakne aizcirsta. Tāpat aizcirsta vislielākā, skaistākā sakne, kā arī priedes stumbrā redzami vairāki cirvja cirtieni. Ja šādai priedei atzāģē un pār-cērt gaisa saknes, tā slīgst aizvien zemāk, jo stumbra sasvērums un vainaga svars to pamazām noliec pie zemes un pietrūkst sakņu, kas

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Dundagas ūdenstornis, Dundaga, Talsu raj., Dundagas TIC, tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv www.dundaga.lv
 Ūdensdzimavas un ūdenskrītums, Dundaga, Talsu raj., Dundagas TIC, tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv
 Vēdzimavu drupas, Dundaga, Talsu raj., Dundagas TIC, tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv

14. RIGZEMJU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 9,3 m P = 7,2 m (2,0 m augstumā)
Augstums	H = 16,5 m
Vainaga projekcija	S = 300 m ²
Vecums	400 gadi
Attālums	170 km
Adrese	Talsu raj., Dundagas pils., Rīgzemju mj. 100 m DR no Rīgzemju mj.
Koordinātas	57°37'22", 22°23'13"

Rīgzemju ozols dižkoku pētniekiem ir grūtību, sarežģījumu un neatbildētu jautājumu koks. Cik patiesībā resns ir šis ozols? Ja mēra krūšu augstumā no zemes, tad stumbra apkārtmērs iznāk 9,3 m, ja mēra 2 m augstumā no zemes, tad tikai 7,2 metri. Tas tāpēc, ka ozols ir uzaudzis gluži kā tāds Eifeļa tornis. Stumbra apakšdaļa noaugusi ar milzu māzeļiem kā veca, rētaina un pumpaina seja. Ja Rīgzemju ozola resnumu uzdod 9,3 m, tad neiznāk godīgi pret citiem dižozoliem, kuriem stumbra lejasdaļa nav tik ļoti paplašinājusies kā vāle. Dīvains ozolvecis aug mitrā pļavā, kur augsts gruntsūdens līmenis.

Literatūrā Rīgzemju ozols pirmoreiz pieminēts S. Saliņa dižkoku grāmatā 1974. gadā, bet valsts aizsardzībā tas ņemts 1977. gadā.

Ozola fotogrāfija kopā ar Rīgzemju saimnieku Frīdrihu Adamoviču (rakstnieks, tulko-tājs un pedagogs, izdevis skolas grāmatas un pedagoģisko literatūru) ir skatāma kādā XX gs. divdesmito gadu ģeogrāfijas grāmatā.

Rīgzemju ozolam viss vidus ir iztrupējis vienā lielā dobumā, bet iekļūt tajā nevar. Pa šauru "lūku" vienīgi ziemeļu pusē ar lukturīša palīdzību var ielūkoties noslēpumainajā dobūma telpā, kur dzīvo Eiropā aizsargājama kukainis – skarabeju dzimtas vabole, lapkoku

praulgrauzis (*Osmoderma eremita*). Tā viņš tur liela kāpura izskatā 4–5 gadus ēd praulus, nenodarot dižozolam nekādu ļaunumu, līdz beidzot izaug par lielu, melnu, spožu vaboli, kura dzīvo tikai dažas nedēļas, kamēr laiž pasaulē nākamo paaudzi. Bez īpaši aizsargājāmās vaboles kā galma dāmas dobumā sadzīvo vēl arī citi apakširnīki: augšstāvā – bites, pa vidu – sirseņi un pie pašas apakšas – pagrabstāvā – arī lapsenes. Pagaidām trūkst ziņu par pelēm un pūcēm. Šis ir īstais piemērs tam, kāda vērtība ir dobumainam ozolam kā dabas daudzveidības vairotājam.

Lai gan jāteic, ka pašam ozolvecim nepavisam nav bijusi viegla dzīve. Jau sen zibens tam nospēris galotni un stumbrā visā garumā ir gandrīz vai 2 m plata rēta.

Savukārt kolhoza laikos teji caurām dienām bradājuši pa ozola virszemes saknēm, noraujot tām mizu. Bez tam lopīņi pret stumbru rīvējuši arī kniesošos ragus. Vēl arī cilvēki cirtuši un dūruši, atstādami stumbrā daudz mazu un lielu brūču. Savulaik ap stumbru pēc Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības pieprasījuma uztaisīja žogu, bet atkal un atkal lopi salauza žogu, lai varētu mīdīties un rīvēties pie ozola. Tagad tam no vainaga zaļo labi ja divas trešdaļas.

Apmēram 100 m tālāk no vecā ozola lauka vidū aug tā dēli – 5 m resni dižozoli, kas arī ir izcili ainaviski.

Pie ozola stāv Fricis Adamovičs. XX. gs. 20. gadu foto.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Slīteres Nacionālais parks. Dundagas pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63291066, +371 63200855, www.slitere.lv, www.slitere.gov.lv
Slīteres bāka, Dundagas pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63291066, +371 63200855 www.slitere.lv, www.slitere.gov.lv
Dundagas pils un parks. Pils iela 14, Dundaga, Talsu raj., tālr. +371 63237860, +371 26460858, www.dundaga.lv

15.

DUNDAGAS DĪZLIEPU ALEJAS RESNĀKĀ LIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,72 m P = 7,2 m (2,0 m augstums)
Augstums	H = 25 m
Vainaga projekcija	S = 250 m ²
Vecums	220 gadi
Attālums	150 km
Adrese	Talsu raj., Dundaga
Koordinātas	57°30'19", 22°20'13"

Dundagas alejas apzāgētā daļa.

Dundagas II alejas vecais bruģis.

Lai gan Latvijā ir daudz dižkoku aleju, tomēr visiespaidīgākā, lielākā ir gar Dundagas–Pāces ceļu. Līdz 2004. gadam tur bija 77 liepas, 22 no tām – dižkoki.

2004. gada ziemā aleju sāka zāgēt un likvidēja 24 liepas. Labi, ka ne vislielākās. Iejaucās Saeimas deputāte Anna Seile, dendrologu biedrības prezidents Andrejs Svilāns un Dundagas dižliepu alejas turpmāku postīšanu apturēja. Dundagas alejas stāvokļa fiksāciju 2007. gadā veica skolotāja Sarmīte Dinsberga ar 6.a klases audzēkņiem.

Otra, laukakmeņiem bruģētā baronu laika ceļa, aleja Dundagā iet līdztekus Talsu šosejai. No šīs dižliepu alejas pāri palicis maz – tikai ik pa posmam atsevišķas sirmās liepas.

Patlaban ar Latvijas Ministru kabineta lēmumu valsts aizsardzībā ir ņemtas tikai 60 alejas.

Sakarā ar ceļu būvi un restaurēšanu aleju aizsardzības jautājums Latvijā ir īpaši aktuāls. Tā dēvētās pirmās brīvvalsts laikā valsts aizsardzībā bija ņemtas 335 alejas 474 km garumā.

Ļoti bieži alejas ir dižkoki vai dižkoku kandidāti, kā arī vērtīgas introducēto koku sugas. Pēc iespējas drīzāk jāuzsāk nopietna Latvijas aleju inventarizēšana.

Valsts aizsardzībā kā kultūrvēstures pieminekļi būtu jāņem visas alejas, kuru vecums pārsniedz 100 gadus, tas ir, visas alejas, kas stādītas līdz Pirmajam pasaules karam.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Dundagas pils un parks, Pils iela 14, Dundaga, Talsu raj., tālr. +371 63237860, +371 26460858, www.dundaga.lv

Dundagas evaņģēliski luteriskā baznīca, Dundaga, Talsu raj., tālr. +371 63237860, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv

Pieminekļis "Krokodils", Dundaga, Talsu raj., Dundagas TIC, tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv

16.

KAZINU DORŪ PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs

P = 3,35 m

Augstums

H = 20 m

Vainaga projekcija

S = 117 m²

Vecums

300 gadi

Attālums

160 km

Adrese

Talsu raj., Dundagas pag.

270 m uz DR no Kazīņu m.

Pāces lab. pmkr. nogāzē

57°29'09", 22°12'34"

Koordinātas

Kaziņu doru priede – unikālākais kultūrvēstures un senās dravniecības piemineklis. Latvijā vairs reti kur saglabājušies bišu koki, kuros atbilstīgi vissenākajam, tūkstošgadu vecajam dravniecības paņēmienam izkaltas dores.

Šī priede ir divkārtīgi unikāla. Pirmkārt, tās stumbrā cita virs citas izkaltas veselas trīs dores (3,20; 5,10 un 6,50 m augstumā no ze-

mes). Otrās priedes brīnums un atklājums ir vienreizējs no latviešu mitoloģijas pētnieku viedokļa, proti, uz dores iekšējās sienas ir iekalta maģiskā aizsardzības zīme – slīpais krusts (10 x 10 cm).

Kaziņu priede ir neatkārtojama arī kā savdabīgs koks ar saviem plūvurzariem, kas līdzīgi krāšņām mežģīnēm ciku cakās, cilpu cilpās no

Kārķļu Lielā doru priede ir 30 metru augsta

vainaga augšas nokarājas pār krauju līdz zemei. Tagad šie zaru mežģiņu plīvuri ir melni un nedzīvi, jo visa apakša – puse no priedes vainaga – nokaltusi. Tas noticis tāpēc, ka priedi gandrīz vai pilnīgi noēno pāraugušie alkšņi, lielie bērzi un citi koki. Neatkārtojamā brīnumpriede, mūsu tautas darba un gara tradīciju glabātāja, ir saliekusi savu stumbru par 17° uz kraujas pusi, kur vairāk gaismas meklē priedes ne visai augstais vainags, jo priedei jau senlaikos, kad dēja (kala) dores, nocieta arī

galotni, lai koku nenolauztu vēji (stumbrs pēc doru izkalšanas zaudē stiprību).

Kā liecina stumbra apkārtmēri, tad kopš Kažiņu dižpriedes apzināšanas brīža 1982. gadā līdz 2008. gadam pieaugums ir tikai 0,15 cm gadā, gadskārtas platums – 0,24 milimetri. Šādā stāvoklī priedes augšana pēdējos 20 gados ir tikpat kā apstājusies.

Aptuveni 1 km uz dienvidiem pāri Pāces upes ielejai, nebeidzamai plašajos Dundagas mežos ir varenā Kārķļu dores priede (3,40 m

resna), kuras stumbrā arī ir izkalta dore un tās iekšpusē – maģiskās aizsardzības slīpais krusts.

Vēl tālāk pāri Pāces–Kārķu ceļam, starp Pāci un Kārķu mežsargmāju ir trešā priede ar dori, kurā rūpīgi iekalts slīpais krusts. Zīmīgi, ka šī ir vistievākā no Latvijā zināmajām doru priedēm, jo stumbra apkārtmērs ir tikai 2,44 metri. Turklāt tās stumbrs iztrupējies visā garumā – kā tāda caurule. Brīnumainā kārtā tieši tā vieta, kur iegriezta maģiskā aizsargzīme, ir ļabi saglabājusies trupes neskarta.

Acīmredzot šie senie bišu koki ir piederējuši vienam zemniekam, kurš vēl ticējis aizsardzības zīmēm. Nav šaubu, ka piederības (īpašuma) zīme šī nav. Piederības zīmes iegriezta virs dore pakārtajā valnā (koka kluča lāču atbaidīšanai) tā, lai visi redz, kam pieder bišu koki. Īpašuma zīmes iegriezt dore iekšpusē ir ne tikai grūti, bet tādi rīcībai arī nav nekādas jēgas.

Šis unikālās doru priedes zināja Kārķu iecirkņa mežsargs Ivars Zāle, bet viņš neko nenojauta par maģiskajām zīmēm to iekšienē. 2003. gada vasarā fonda “Dabas retumu krātuve” ekspedīcija pētīja dižkokus un to dore un pirmoreiz atklāja, ka doru iekšpusē vēl diezgan nesēn iekalti senie burti (buramzīmes). Varbūt ir noskaidrots, kāpēc doru dējējus (izveidotājus) senāk sauca par burtniekiem.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Dundagas evaņģēliski luteriskā baznīca, Dundaga, Talsu raj., Dundagas TIC, tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv
 Dundagas piiskalns, Dundaga, Talsu raj., Dundagas TIC, tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv
 Dakterleja un veselības avots, Dundaga, Talsu raj., Dundagas TIC, tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv

17.

RAKUPES OZOLI: KĪEGELNĪCAS ÓZOLS'

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,75 m
Augstums	H = 20 m
Vainaga projekcija	S = 300 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	166 km
Adrese	Ventspils raj., Ances pag., 200 m Z no Kieģelnīcas m.
Koordinātas	57°29'47", 22°08'05"

Imanta Ziedoņa grupa 1984. gadā atbrīvo pie Kieģelnīcas ozolus no alkšņu apauguma. Tagad šeit veidojas jauns mūžamežs.

Ap Raķupes ozoliem pasaka, džungļi, pilnīga pamestība, pirmatnējās dabas diktatūra, nesaprotama audzēlība, meža cūku, bebru un briežu valstība. Cilvēks te uzvarēts vairākas reizes. Daba visā savā mežonībā atgriežas apkārtnes plāvās, bijušo māju tīrumos un pagalmos.

Raķupes kreisā krasta plāvās ir savdabīgi dižozoli. Varbūt tādas upju ielejas bija akmens laikmetā, kad cilvēki klaiņoja no vienas vietas uz citu. Upe te plūst savos bezgalīgajos likumos lēni caur savu plašo palieņu plāvu dižozolu torņiem gluži kā iemilējusies sapņotāja.

17 km joslā pa upes ieleju abos krastos no

Jāņkntu mājas Raķupes labajā krastā pamestas sen.

lerniekiem līdz Pūkaku tiltam slejas 110 dižozoli un vēl kāds ducis citu sugu dižkoku. Tas ir vislielākais tāda veida dižozolu kopojums Latvijā.

Raķupes dižozolu atklājējs, Valdemārpils mežzinis Jānis Metuzāls uz šo brīnumzemi aizveda 1982. gada pavasarī, kad pļavas ziedēja kā šatierētas segas, bet vecie ozoli šajā zaļajā augšanas, ziedēšanas, rūgšanas, lapošanas un dziedāšanas ritmā vēl stāvēja melni un kaili kā marmorā kalti obeliski.

Raķupe aizrāva kā pasaku grāmata, kā Dundagas mežu teiksma. Nebeidzamajās upes cilpās griezāmiem līdzī kā lēnā valša dejā no viena ozolmilža uz nākamo. Rukšķot sveicināja meža cūka ar strīpainajiem sivēniem. Pļavās vēl siena šķūniši bija ar iegrieztiem veciem

gadskaitļiem. Vēl bija divas apdzīvotas mājas. Patlaban tās ir tukšas un pļavas pilnas ar krūmiem.

Toreiz uz Raķupi bija jābrauc vēl daudz-kārt, iekams 110 dižozolus samērījām, aprakstījām, safotografējām.

1983. gadā un aiznākamajā arī uz Raķupes ozoliem četras reizes brauca Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāju grupa, lai glābtu zemzarišus, kas ieauga alkšņos un eglēs.

1987. gadā tika izveidots Raķupes ielejas īpaši aizsargājama kompleksais dabas liegums 2204 ha platībā. Tas iekļauts Eiropas Savienības īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīklā *Natura 2000*. Diemžēl liegums neietver Raķupes tālāko daļu aiz Lonastes, kur upi nezin kāpēc arī sauc par Lonasti. Savukārt dižozoli tur tāpat ir gluži kā smagsvara atlēti.

Tā kā šajā vietā ir 12 Eiropas nozīmes aizsargājami biotopi, pēc Raķupes dabas lieguma nodibināšanas domāja, cerēja un solīja, ka pļavas atkal pļaus, alkšņus un krūmus cirtīs, lai saglabātos reto aizsargājamo pļavu augu biotopi, lai saglabātos unikālā ozolu ainava, lai ozolbajāriem nenokalstu apakšējie zari. Diemžēl 25 gadus pēc Raķupes brīnuma atklāšanas un izbaudīšanas šīs vietas vairs nepazīt. Garos un biezos alkšņu un ievu džungļos dižozolu stumbri nav saskatāmi. Tagad te ir kalstošo dižozolu un krūmu biežnās aizaugušo ziedu pļavu dabas liegums jeb, precīzāk sakot, noliegums, kur ielienot pilnībā var izbaudīt džungļu sajūtas...

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Angermindes pils. Rindas upes kreisajā krastā, Ances pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Tīrgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv
Dižpurvs jeb Trumpes purvs. Ances pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Tīrgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv
Silkalēju ezers. Ances pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Tīrgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv

18. MEDZERU OSIS

(FRAXINUS EXCELSIOR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,30 m
Augstums	H = 25 m
Vainaga projekcija	S = 400 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	155 km (Talsi, Dundaga)
Adrese	Talsu raj., Dundagas pa- Dundagas-Ģibzdes ceļā pusē, Medzeru mj. dārza
Koordinātas	57°26'57", 22°19'00"

Par Medzeru osi lepmi jāteic: atrasts resnākais osis Latvijā!!!

Kā lai netic, ka mūsu Tēvzeme patiešām ir dižkoku brīnumzeme! Jau 50 gadus dižkokus meklē, mēra un reģistrē mežsargi, dendrologi, biologi, vides inspektori, novadpētnieki. Nezināmu varenāko koku meklēšana un jauni atklājumi laikam nekad nebeigsies, jo rosīties uzsāk jau trešā dižkoku meklētāju paaudze.

2007. gadā dižkoku meklētāju ekspedīcija manā vadībā Ludzas rajona Istras pagastā atklāja Latvijas dižāko gobu (sk. "100. Istras goba").

Savukārt 2008. gada pavasarī fonda "Dabas retumu krātuve" eksperts Ansis Opmanis atklāja Latvijas resnāko dižosi Dundagas pagastā neapdzīvoto Medzeru māju aizaugušajā dārzā.

Osis izskatās kā dramatisks džungļu koks pamestā un aizaugušā indiāņu dzīves vietā. Augļu dārzs ir pārmežojies, ap dižosi plašā apkārtnē samests gandrīz vai 0,5 m biezs dzīves priekšmetu un pudeļu klājiens kā vesels kādas (ne)civilizācijas kultūrlānis. Pa vidu stāv osis ar melnu, milzīgu, pārorgļotu rētu krūtīs. 2 m platais un 4,7 m augstais dobums izvei-

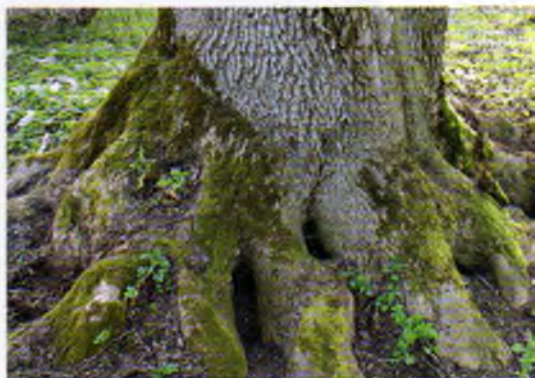
Līdz šim zināmā Latvijas resnākā Zilēnu oša apkārtmērs ir 5,9 metri (arī tam pareizi nomērīt stumbru ir diezgan grūti – sk. “46. Zilēnu osis”). Tādā jaunatrstais Medzeru dižosis par 40 cm pārspēj iepriekšējo rekordistu.

Interesants ir Medzeru mājvārds, kas nozīmē “medus dzērāji” (šejienes mežos esot bijušas mājas ar vārdu “Vācdzeri”, kas nozīmē “vāc un dzer”, un arī “Labdzeri”, kas nozīmē “labi dzer”). Medzeru skaidrojums nav nemaz tik tālu jāmeklē – pēc 5 un 7 km caur Dundagas mežiem ziemeļrietumu virzienā ir kultūrvēsturiski, lietišķi pierādījumi, proti, četras senās dravu priedes ar bišu dorēm un tajās iekaltām senču maģiskās aizsardzības zīmēm (sk. “16. Kaziņu doru priede”). Vietvārdi un vecie koki liecina, ka arhaiskā bišu dravošana ar doru izciršanu dzīvo koku stumbros Ziemeļkurzemē un Ziemeļvidzemē ir saglabājusies līdz pat XX gadsimtam.

dojies jau sen, proti, kad osim nolūza otra puse.

Dižosis aug sīkas gravas malā, kas visa sulo no melniem, dubļainiem avotiem. Tāda vieta ošiem patīk. Medzeru osis par avoksnāju pārmetis stipru virszemju sakņu tiltu līdz 3 m tālu. Kaut smagi ievainots, vecais dižkoks leņķī stāv savā vietā kā pārlicināts zemes sargs. Tā vainags ir gana kupls un augsts. No vainaga zaļo aptuveni četras piektdaļas, nokaltuši apakšējie zari, jo ap osi saauguši citi koki.

Medzeru osim ir sarežģīti noteikt precīzu apkārtmēru, jo tā stumbrs nav īsti cilindrisks, bet gan nelīdzens un ļoti maina resnumu atkarībā no mērījuma augstuma un slīpuma.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Peldangas alas, Liepniekvalka, Dundagas pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv

Kubalu skola – muzejs, Dundagas pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63232293, +371 63254335, +371 26514118, www.dundaga.lv

Valpenes piramīda, Dundagas pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63232293, +371 29444395, www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv

19.

ALLU PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 4,4 m
Augstums	H = 24 m
Vainaga projekcija	S = 150 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	148 km
Adrese	Ventspils raj., Usmas pag. ceļā Usma–Stikli, 300 m augšpus Stendes tilta, Stendes kr. krastā
Koordinātas	57°17'58", 22°10'17"

Allu priede Latvijā ir resnākā, savērtā šķiedrojuma, ar zibens zīmi stumbrā, cikū cākās ķeburotiem zariem. Pērkontēvs priedi apmeklējis pirms kādiem 150 gadiem, ziemeļaustrumu pusē atstādams dobumu, palikusi arī 22 cm plata un 35 cm dziļa rēta. Priedes stumbrā ar cirvi izkapāts pamatīgs robs – gan drīz vai 0,5 m platumā.

Koks piedzīvojis savu kritisko vecumu. Sasniedzot šādu resnumu – 4,40 m – nokalta Kalnieku dores priede Talsu rajonā (1990) un arī Kažu priede Valkas rajonā (1980). Vislie-

lāko resnumu (4,63 m) Latvijā sasniedza slavenā Zauskas priede, kas nokalta 1954. gadā. Pašlaik Allu dižpriedei uz pēdām min vairākas konkurentes, tikai kādus 5–10 cm atpalikdamas no savas dižās māsas. Lielākā daļa gan ir tā dēvētās cūku priedes, kurām zemie zari un staras ļoti ietekmē stumbra resnuma mērījumus.

Saglabājušās vairākas aptuveni 100 gadu vecas fotogrāfijas ar milzīgu priedi, kuras augums ir tikpat vareni žuburots kā ozolam. Pieminekļu valdes tehniskā vadītāja Artūra

Štāla (1897–1951) 1924. gada programmatiskajā izdevumā "Sargāsim savas tautas senatni!" zem šīs priedes fotoattēla rakstīts: "Jērcēnu priede atr. Kannenieku māju robežās Jērcēnu pagastā. Priedes apmērs 7 metri. Pēc kāda līguma starp muižas īpašnieku un māju saimnieku, pēdējam nav atļauts priedi nekad nocirst. Saimnieks savukārt saņem no muižas īpašnieka 1 zelta rubli gadā, kā samaksu par zemi, ko priede aizņem." Fotografijā pie priedes redzams vīrietis ar bisi. Attēls ļauj novērtēt, ka Jērcēnu priede tiešām ir bijusi visu vēsturisko laiku resnākais skujkoks 5 vai pat 6 m apkārtmērā. Taču ne jau tā varētu būt 7 m apmērā. Precīzu mērījumu neviens nav izdarījis. Padomju laikos unikālā priede esot iznīkusī vai iznīcināta.

Allu dižpriede izvēlējusies augt reti apdzīvotajā Kurzemes lielo mežu apvidū. Varbūt tāpēc par lepo kurzemnieci, resnāko Latvijā, nav nekādu agrāku ziņu – ne teiku, ne nostāstu, ne ticējumu...

Publikācijās to pirmoreiz 1974. gadā savā grāmatā gaismā izceļ Latvijas dižkoku tēvs S. Saliņš.

Patlaban Latvijas resnākā dižpriede ieaugusi jaunajos kokos. Fonda "Dabas retumu krātuve" ekspertu grupa 2000. gadā ar rokas zāģīšiem to centās atbrīvot. Tomēr daļa jauno koku ir tik lieli, ka tos bez saskaņošanas ar mežniecību vairs nedrīkst cirst.

Allu dižpriedes vainaga projekcija salīdzinājumā ar 1979. gadu ir samazinājusies. Visi

skaistākie līklocītie zari vainaga apakšdaļā ir nokaltuši, zaļo apmēram divas trešdaļas.

Lai gan vecās priedes garums ir tikai 24 m, tomēr tās koksnes krāja ir iespaidīga – 15 m³. Priede valsts aizsardzībā ir kopš 1977. gada.

Stendes upes pretējā, tas ir, labajā krastā – 300 m uz ziemeļrietumiem, Vārpu māju pagalmā pie tilta aug 6 m resns dižozols.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Pilsгалu apmetne, Usmas pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Turgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv

Plūču tīrelis, Usmas pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Turgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv

Čačrags, Dzirnelkrags, Elkragis, Usmas pagasts, Ventspils raj., Ventspils TIC, Turgus iela 7, tālr. +371 63622263, www.tourism.ventspils.lv

21.

IVES EGLE

(PICEA ABIES)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,8 m
Augstums	H = 32 m
Vainaga projekcija	S = 100 m ²
Vecums	150 gadi
Attālums	144 km
Adrese	Talsu raj., Īves pag., Īves parkā aiz mž. pilsdrupām
Koordinātas	57°25'41", 22°31'51"

Īves parkā māzerainu liepu rinda.

Īves egle ir resnākā Latvijā. Pirmais 1976. gadā to apzinājis un mērījis mežsaimnieks un gleznotājs Andris Vītols. Sacensībā par egles – resnuma rekordistes – pirmo vietu kopš dižkoku uzskaitīšanas laika pretendentes ir mainījušās vairākkārt. 1972. gadā nokalta tikko atrastā Vikmestes egle Siguldā ar stumbra apkārtmēru 3,8 metri. 1985. gadā nokalta Zaļkalnu egle Saldus rajona Gaiķu pagastā ar stumbra apkārtmēru 3,8 metri. 2005. gadā vētra nolauza 3,73 m resno Cibulu egli Liepājas rajona Ķiravas pagastā.

Egles sacensībā ar citiem dižkokiem par resnāko stumbru paliek pēdējā vietā (protams, neskaitot paegļus). Toties egles ir nepārspējamās garuma rekordistes. Tagad Īves dižegle stāv pie starta līnijas, lai nākamajos

gados sasniegtu jaunus resnuma rekordus. Pašreizējai rekordistei cieši uz papēžiem min vairākas citas viņas sugas māsas.

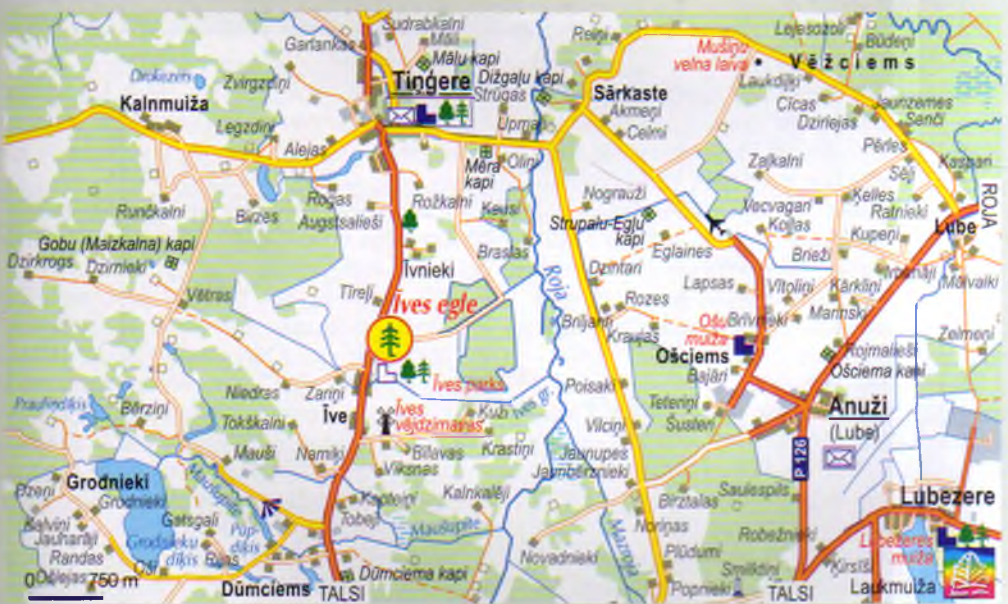
Īves dižegles stāvoklis ir apmierinošs, vitalitāte – laba, no vainaga zaļo augšējās divas trešdaļas. Īves dižegle stumbra resnumu saglabā līdz 8 m augstumam. Īpatnība ir tā, ka zaru vietās pie stumbra izauguši līdz 0,4 m lieli, konusveidīgi pāresninājumi, kas atgādina sivēnmātes vēderu ar stipri piebriedušiem, smailiem piena dziedzeriem. Savukārt stumbra lejasdaļā veidojas 0,3 cm dziļas iedobes un arī lielas sakņu ķepas. Egles vainaga platums – 12 m, stumbra koksnes tilpums – 15 m³.

Aptuveni 30 m tālāk augusi otra – 2,82 m resna – dižegle. Diemžēl tā 2000. gada vētras laikā nolauzta.

Īves parks ir pilnīgi pamests un aizaudzis. Kolhoza laikos parku izmantojuši kā lauksaimniecības tehnikas novietni un parādes pagalmā stāvējusi šķidrā amonjaka tvertne, kas noindēja vecu Dalekarlijas jeb šķeltlapu bērzu. Kādreiz parkā augušas 25 svešzemju koku sugas. Savulaik parkā stādītas arī ļoti retas krustābeļu sugas un to krustojumi, kas nekur citur Latvijā nav atrastas. Cik no šiem kokiem parkā atlaban vēl ir dzīvi, to neviens nav inventarizējis.

1 km uz ziemeļiem no Īves parka ir Īvnieku māju grupa, kur aug 7 m resnais Īvnieku ozols. Tā otrs vecākais un resnākais brālis jau no gadu nastas un zibens spērieniem gājis bojā. Abi šie ozoli bija to 12 pirmo koku grupā, kurus padomju varas laikā 1957. gadā iekļāva valsts aizsargājamo dižkoku sarakstā.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Īves parks, Īves pagasts, Talsu raj., Valdemārpils TIC, Raiņa iela 14a, tālr. +371 63254762, +371 26271742, www.valdemarpils.lv

Tīngeres muiža un parks, Īves pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63271636, +371 29172760, www.talsurajons.lv

Laumu dabas parks, Īves pagasts, Talsu raj., tālr. +371 26403240, +371 29477731 www.laumus.lv

Bāvēnu velna laiva – laukakmens krāvuma kapi, Laubes pag., Talsu raj., www.mammadaba.lv

Kaltenes kalvas, Rojas pag., Talsu raj., www.mammadaba.lv

Baltā kāpa (Pūrciema apmetne), Rojas pag., Talsu raj., www.mammadaba.lv

22.

VALDEMĀRPILS ELKU LIEPA

jeb Sasmakas Elku liepa

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,33 m
Augstums	H = 26 m
Vainaga projekcija	S = 400 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	132 km
Adrese	Talsu raj., Valdemārpils l. t. Sasmakas parkā, pretī pilī
Koordinātas	57°22'44", 22°36'01"

Valdemārpils Elku liepu kopš XX gs. septiņdesmitajiem gadiem uzskata par vienu no dižākajām, resnākajām un populārākajām Latvijā. Padomju laikos iegājies, ka šo dižkoku sauca par Valdemārpils liepu. Pareizāk būtu to saukt pēc ģeogrāfiskā un vēsturiskā nosaukuma – par Sasmakas (Valdemārpils nosaukums līdz 1926. gadam) Elku liepu, jo iespaidīgais koks aug Sasmakas ezera krastā, Sasmakas parkā pretī Sasmakas pilij.

Savādi ir tas, ka šo tik ļoti iespaidīgo koku nebija pamanījis neviens no tā dēvēto Latvijas laiku pētniekiem. Tad nu iznāk, ka visslaavenāko liepu 1969. gadā pirmais izmērijis un informāciju par to publicējis dendrologs Raimonds Cinovskis.

Es pie Valdemārpils Elku liepas nonācu jau 1959. gadā, toreiz neko nenojauzdams, ka Latvijā drīz vien radīsies jēdziens *dižkoki*. Pēc tā laika atmiņām un fotogrāfijām jaušams, ka šajā laikā liepa bija tievāka un citādāka. Stumbrs bija vesels, nekur nebija redzami ne dobumi, ne rētas. Nebija nolūzuši zari, ne-

vienam zaram nebija balsti. Liepa stāvēja kā skaista, stipra Zemes mātes meita aicinoši tuvu zemei plati izplestām zaru rokām – kā īstens Austras koks.

Nākamajos 50 gados ar liepu notika lielas izmaiņas. 1967. gadā Latvijā lielākā vētra no liepas atplēsa lielu daļu. Stumbrā atklājās milzīgs dobums, kas pilns ar prauliem. Tos iztīrīja un dobumu aizmūrēja ar baltajiem silikāta ķieģeļiem. Mūrējums veicināja tālāku trupes attīstību. Pēc daudziem gadiem vētra atkal kaut ko atlauza. Baltie silikāta ķieģeļi tika aizvākti un dobumu nosedza ar skārdu. Apakšējie liepas zari tika atbalstīti, jo milzīgā smaguma iespaidā tie bija nosvērušies tuvu pie zemes.

Valdemārpils Elku liepai patiesībā nav stumbra. Lielākā daļa liepas milzīgo zaru ložņā pa zemi kā tāda pasaku astoņkāja tautekļi, kas apauguši ar mazākiem un lielākiem māzeru puniem. Citi stumbri paceļas debesis 26 m augstumā. Saprotams, ka šādam stumbram apkārtmēru krūšu augstumā (1,3 m no

zemes) nav iespējams izmērit. Tas jādara tievākajā vietā, kas ir 0,3 m no zemes.

Ap 1980. gadu liepas stumbra apkārtmērs jau bija sasniedzis 8,8 m, bet pēc otrā vētras uzbrukuma un ķieģeļu izņemšanas no dobuma tās apkārtmērs saruka līdz 7,8 metriem. 2008. gadā stumbra resnums atkal bija piebriedis līdz 8,33 metriem.

Olafs Gūtmanis par Elku liepu ir uzrakstījis garu dzejoli. Lūk, daļa no tā:

"Sasauksimies koki! Kamēr saknēm stumbros, kamēr zariem lapās sulas dzīt,

Kamēr ir kam mūžu, kamēr ir kam liktens stāstu izstāstīt.

Kamēr vēl pie Usmas, kamēr vēl pie Papes elku māsas dzied,

Kamēr Kaives ozols, mūsu dižais brālis, spēkam dziesmu zied.

Kamēr vētras priedes Pāvilostas krastā vēl līdz kāpai nenolikt,

Kamēr vasas dzenam, kamēr mūsu sēklas dzimtā zemē dīgst,

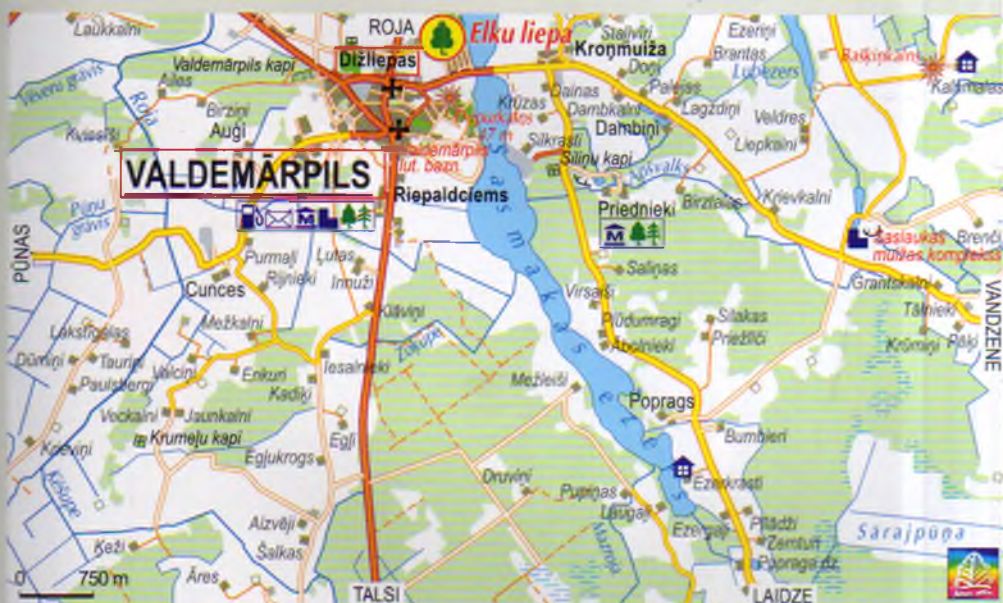
Sasauksimies koki!"

Zem liepas snauz vecais lielgabals.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Sasmakas muīža, Valdemārpils lauku teritorija, Talsu raj., Valdemārpils TIC, Raina iela 14a, tālr. +371 63254762, +371 26271742, www.valdemarpils.lv

Sasmakas ezers, Valdemārpils lauku teritorija, Talsu raj., Valdemārpils TIC, Raina iela 14a, tālr. +371 63254762, +371 26271742, www.valdemarpils.lv

Igurda Banka darbība "Zelji", Valdemārpils lauku teritorija, Valdemārpils lauku teritorija, Talsu raj., tālr. +371 29430282

23. POPRAGA 24 STUMBRU LIEPA

(TILIA CORDATA)

Popraga liepa ir senais kulta koks ar dramatisku vēsturi, izcili ainavisks.

Šo koku pirmo reizi piemin novadpētnieks Zelmārs Lancmanis 1924. gadā "Latvijas Vēstnesī": "Popraga liepa pēc nostāstiem bijusi upurlieta." Tikai pēc 50 gadiem ziņas par Popraga liepu publicē S. Saliņš savā dižkoku grāmatā, reto koku sadaļā.

Ar Ministru padomes 1977. gada lēmumu Popraga liepa ņemta valsts aizsardzībā.

Šī liepa nav dižkoks, bet tā ieskaitāma savdabīgo koku grupā. Stumbru biezoknis, stumbru buķete – kā tāds Zemes mātes puzzle.

Tomēr šis koks ir arī kultūrvēstures piemineklis, jo vecā Popraga liepa bijusi senčiem upurkoks. Vecie ļaudis stāstījuši, ka barons licis liepu nozāgēt, lai vietējos iedzīvotājus novērstu no pagāniskās ticības. Tād nozāģētajam

vecās liepas celmam izauguši divi jauni stumbri. Barons arī tos licis nozāģēt. Pēc nedaudz gadiem lielkungs ieraudzījis, ka no vecā celma kā neskaitāmu staru kūli pret debesīm uz visām pusēm ar milzu spēku izšāvušas zaļas, dzīvības spēka pilnas atvases. Nepārprotami tik spēcīgas, ka pats barons nobijies un sapratis, ka liepai tiešām piemīt neparasts spēks...

Par to, ka šeit bijusi kulta vieta, liecina arī tūrumā atrastās senlietas. Visu 24 stumbru kopējais apkārtmērs celma augstumā ir 8,18 metri.

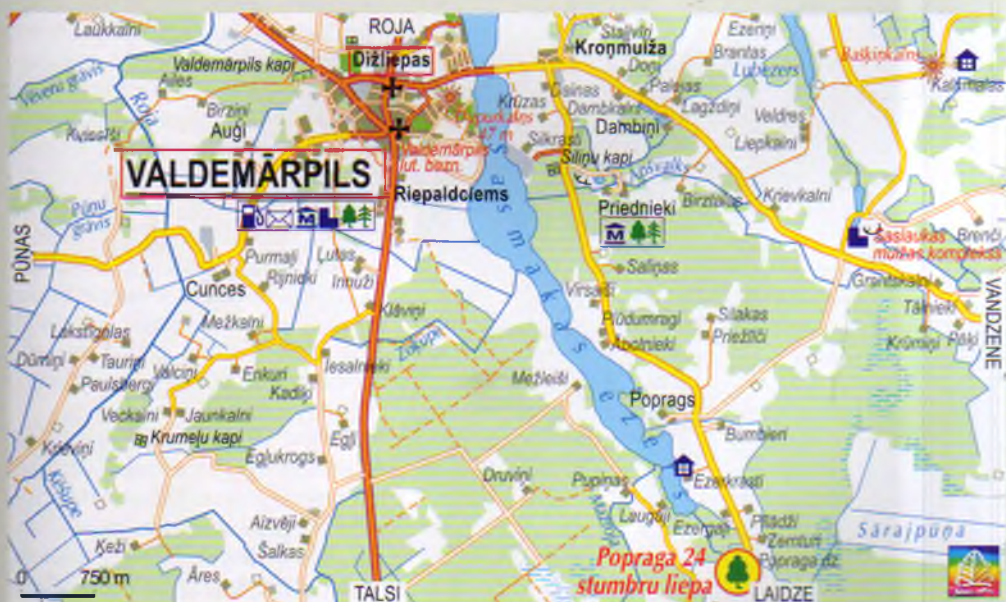
4 km no šejienes uz ziemeļiem pa Laidzes-Ārlavas ceļu ir Valdemārpils meža muzejs un 6 km uz ziemeļiem Sasmakas ezeram otrā pusē aug visiespaidīgākais dižkoks – populārā Valdemārpils Elku liepa (sk. "22. Valdemārpils Elku liepa").

Stumbra apkārtmērs P = 0,4–2,2 m
Augstums H = 22 m
Vaināga projekcija S = 300 m²
Vecums 140 gadi
Attālums 147 km
Adrese Talsu raj., Laidzes pag.,
50 m Z no Popraga dzirn.,
Laidzes-Ārlavas ceļa
kr. pusē

Koordinātas 57° 19'59", 22° 39'11"

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Laidzes muiža un parks, Laidze, Laidzes pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63216247, www.ziemeļkurzeme.lv

Sārcenes un Rocožu muižas, Laidze, Laidzes pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63216247, www.ziemeļkurzeme.lv, www.talsurajons.lv

Talsu paguraines dabas parks, Laidzes, Laucienes un Libagu pagasti, Talsu raj., tālr. +371 63216247, www.ziemeļkurzeme.lv, www.talsurajons.lv

24.

VICEŽU OSIS

(FRAXINUS EXCELSIOR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,7m
Augstums	H = 27 m
Vainaga projekcija	S = 260 m ²
Vecums	230 gadi
Attālums	115 km
Adrese	Talsu raj., Libagu pag., Vīcežu mj. pagalmā
Koordinātas	57°12'49", 22°34'40"

Vīcežu dižošus (tolaik bija trīs) pirmoreiz atklāju 1976. gadā. Lielais osis pie pilsmuižas dzīvojamās ēkas toreiz bija 4,9 m resns. Tolaik tas kļuva par resnāko Latvijas osi. Patlaban Vīcežu osis ar savu stumbra apkārtmēru 5,7 m ir trešais resnākais Latvijā.

2001. gadā atklājās, ka Vīcežu oša stumbam 40 x 40 cm lielā platībā ir norauta miza, otras rētas izmēri 18 x 15 cm un vēl piecas mazākas rētas. Valsts nozīmes dižkokam nācās ciest tāpēc, ka toreizējais Vīcežu saimnieks ap savu māju iekārtoja tādu kā mazu atrakciju parku – 20 šūpoles un dažādas citas izklaides ierīces. Lielās šūpoles bija iekārtas lielā oša zarā un šūpoļu cilpas rīvēja dižā oša zaru.

Īstas šausmas notika tajā pašā gadā turpat pie Vīcežiem. Šosejas malā tika nozāģēti trīs valsts nozīmes dižoši un vēl daži dižo ošu kandidāti. Ar to tika iznīcināts lielākais dižo ošu vienkopu grupējums Latvijā. Jau ilgi pirms tam, proti, 1979. gadā, šeit, paplašinot iebraucamo šoseju Talsos, tika iznīcināta lielāko ošu aleja Baltijā. Tā nu vecais Vīcežu ošu tēvs šeit palicis viens pats, bez saviem brāļiem un dēliem. Viņam laimējies, jo neaug pie šosejas. Vīcežu ošus 2001. gadā nozāģēja ceļa daļa saziņā ar Libagu pagasta priekšsēdētāju, bet kriminālieta netika ierosināta.

Noziedzīga kultūrvēsturisko aleju zāģēšana Latvijā ir turpinājusies Kaivē, Līgatnē, Barkavā, Dundagā, Skultē un Siguldā. Satiksmes ministrijas cirvis pār Latvijas alejām ir pacelts joprojām...

Tagad Vīcežos ir cits saimnieks. Jaunais mājas īpašnieks vecajam osim pāri nedara. Turpat netālu reizēm redzami rūķīšu zirdziņi – poniņi, bet tālāk kalnā ganās alpakas, kuras ar saviem garajiem kakliem un cilvēcīgi lielajām acīm var aburt katru jūtīgāku cilvēku.

1,5 km uz austrumiem Mundigu ezera krastā aug varenais Mundigu Upurozols (sk. "25. Mundigu

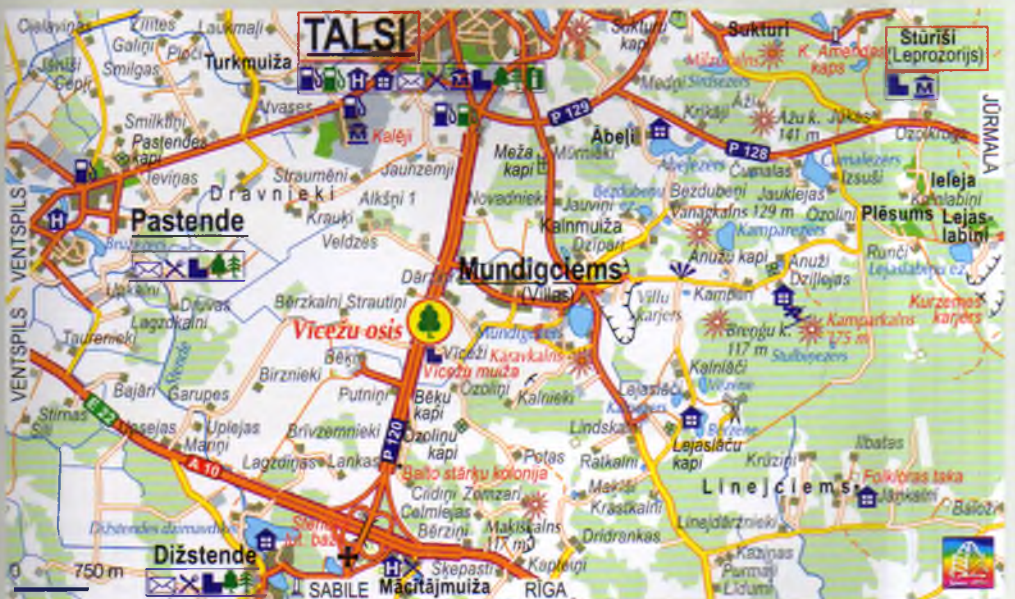

Tagad pie Vicežu oša dzīvo poniji un nedaudz tālāk alpakas.

Upurozols"); 1,5 km uz dienvidaustrumiem aug ļoti iespaidīgais Potu ozols ar seno bišu dori (sk. 26. "Potu doru ozoli"), 200 m no tā ir nokaltušais dižozols ar divām dorēm(!); 2 km uz dienvidiem šoseju krustojumā aug Zemeņu dižbērzs (sk. 27. "Zemeņu bērzs") – kuplākais bērzs Latvijā.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Viceži, Lībagu pagasts, Talsu raj., Talsu TIC, Lielā iela 19/21, tālr. +371 63224165, www.talsi.lv
 Latvijas Lauksaimniecības muzejs, Ceļnieku iela 11, Talsi, tālr. +371 63291343, +371 29403183, www.kaleji.et.lv
 Talsu novada muzejs, Kārļa Mīlenbaha iela 19, Talsi, tālr. +371 63232213, +371 29102628, www.muzejiv.lv

25.

MUNDIGU UPUROZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs

P = 7,78 m

Augstums

H = 18 m

Vainaga projekcija

S = 380 m²

Vecums

450 gadi

Attālums

112 km

Adrese

Talsu raj., Libagu pag., pie

Mundigu c., Villu ezera

D krastā

57°12'46", 22°36'18"

Koordinātas

Mundigu dižozols uzmanību piesaista ar savu vainaga blīvo, cirtaino zarojumu. Lieliska lapotne, lieliskas zaru formas, varenas sakņu ķepas. Tūristi saka: "Īsts baobabs!" Ozola vainags ir līdzīgs bumbu vītoli līdzēni gludeniem vainagiem – it kā rūpīgi cirpta eziša frizūra. Vēl var sacīt, ka ozols ar savu vainagu atgādina milzīgu pāraugušu ziedkāpostu.

Man vislielāko pārsteigumu un izbrīnu iz-

raisa neparasti lēnā ozola augšana. Pa 35 gadiem, novērojot Mundigu Upurozola resnuma pieaugumu, redzams, ka tas ir vislēnākais – vairāk nekā trešdaļā gadsimta tikai 33 centimetri. Ja tik lēni ozols būtu audzis visu savu mūžu, tā vecums būtu 750 gadi.

Varenā ozola veselības stāvoklis no sākotnēji ļoti labā ir arvien pasliktinājies. Milzīgo, līmeniski augošo rietumu zaru trupe izgrau-

zusi tukšu kā abru, kurā tagad krājas debesu ūdeņi. Zars vairs zaļo tikai mazliet, tas steidzami jāatbalsta.

Senču svētais ozols aug pašā Villu ezera krastā. Tā vainags aizsiedzies pār ezeriņu, spoguļojas rāmajos ūdeņos.

Par to, vai Mundigu ozols patiesi ir īstens senču upurozols, jautājums joprojām ir strīdīgs. Latvijas aizsargājamo arheoloģijas pieminekļu sarakstā kā kulta koks tas nav iekļauts. Kaut gan dabaspētnieks Edvards Jansons savā 1937. gadā publicētajā veco koku sarakstā "Koki – dabas pieminekļi Latvijā" (žurnālā "Daba un Zinātne") to sauc par Upurozolu Lībagu pagastā pie Mundigu ciema.

1977. gadā Mundigu ozols iekļauts valsts aizsargājamo dabas pieminekļu sarakstā.

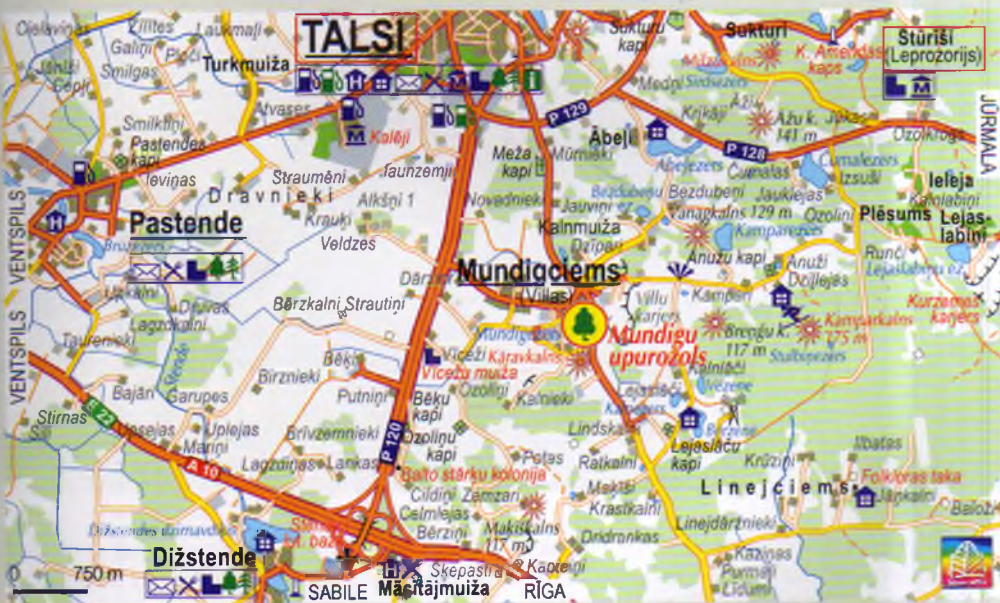
Savukārt es ar kulta vietu pētnieka profe-

sora Jura Urtāna palīdzību ieguvu informāciju, ko viņš pirms 40 gadiem izrakstījis no Talsu novadpētnieka Tīca Dzintarkalna (1874–1937) vākuma XX gs. divdesmitajos gados: "Vecs, kupls ozols pie Mundigu ciema. Vecs upura koks, agrāk zaros kārti ziedojuši, bet mācītājs noliedzis, pielicis pat sargu, kas stāvējis dienu un nakti pie tā. Kāda meita ezerā noslikusi un piektdienas vakaros apsēžoties un gauži raudot. Kad pēc tam divi puīši noslikuši, tad vairs nerādotes."

Pilnīgi pietiekami, lai Mundigu ozolu iekļautu arheoloģisko pieminekļu sarakstā kā aizsargājamo kulta vietu!

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Talsu Mācītājmuīža, Talsi, tālr. +371 63223135, www.talsurajons.lv

Skaņu takas dabas parkā "Talsu pauguraine", Talsi, tālr. +371 63223135, www.talsurajons.lv

Kamparkalna skatu tomis dabas parkā "Talsu pauguraine", Talsi, Talsu TIC, Lielā iela 19/21, tālr. +371 63224165, www.talsi.lv

26.

POTU DORES OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,9 m
Augstums	H = 17,7 m
Vainaga projekcija	S = 400 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	112 km
Adrese	Talsu raj., Libagu pag., 200 m R no Potu mj.
Koordinātas	57°12'09", 22°35'32"

Potu dores ozols ir izcils skaistulis, koka stumbrs taisns, monolīts – kā sargtornis. Zari kā spēcīgi drednauta lielgabali līdztekus zemei raugās pēc gaismas uz visām debesu pusēm. Vainags kuplojas uz zemi līdz 1 m augstumam. Ļoti vitāls, jo visi zari zaļo.

Šis ozols jāpieskaita īpatnējo koku gru-

pai, jo dīvaini, ka stumbrs klajumā augušam zemzariša ozolam saglabā savu iespaidīgo resnumu līdz 6,5 m augstumam, kaut gan no stumbra, jau sākot ar 2,4 m augstumu, atdalās daudzi lielle perpendikulārie zari. Pa tiem var staigāt kā pa balķiem, pieturoties pie kāda no augšējiem zariem. Protams, vainaga

Otrajā Potu ozolā iekaltas divas dories.

augšdaļā ozols zarus izsviež kā šķēpus pretim gaismai un saulei.

Potu ozola galvenā vērtība ir 5 m augstumā iekaltā dore. Koks ir tūkstošgadīgās dravniecības liecinieks, kad bišu mājas iekala lielo, dzīvo koku stumbros. Apmēram gadsimta laikā dore izeja aizaugusi. Palikusi tikai tāda

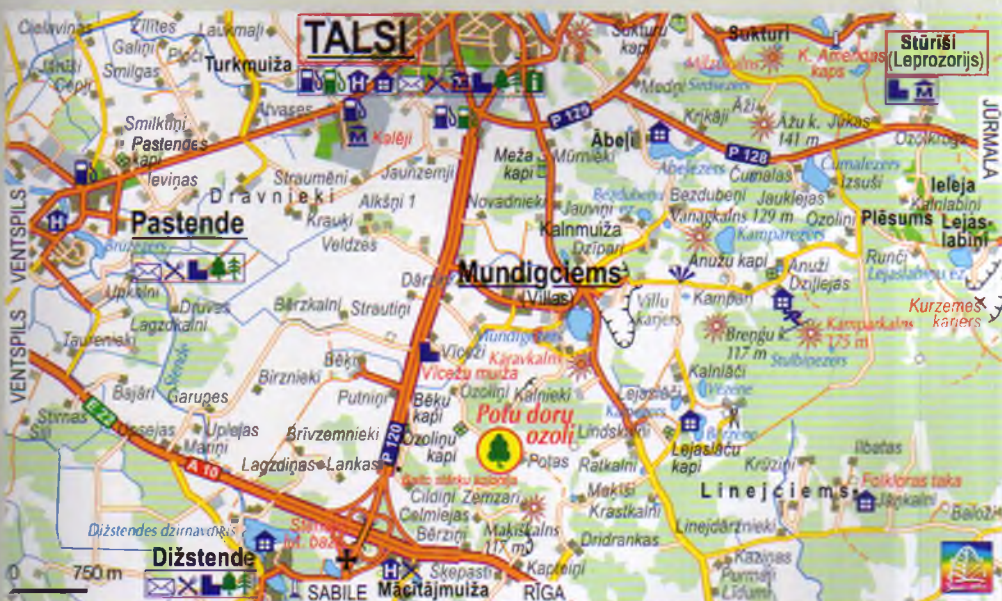
4 cm plata sprauga, pa kuru spēcīga elektriskā lukturīša gaismā dobuma ejā var redzēt kalta cirstās pēdas. Dore izejas aptuveni izmēri bijuši 65 x 15 centimetri. Iekštelpas lielumu grūti noteikt, jo ozola vidus jau pārvērties dobumā, tāpat kā daudziem citiem šāda vecuma koku karaliem. Potu ozols jāsaudzē kā kultūrvēstures piemineklis.

180 m uz rietumiem tālāk mežā ir interesants otrs Potu ozols ar divām dorēm, kuras izkaltas viena virs otras, kas ir ārkārtīgi rets gadījums. Diemžēl šis 4,6 m resnais, unikālais koks nokaltis tāpēc, ka ieaudzis jauna meža biezoknī. Apakšējā dore dēta (iekalta) 3,70 m, augšējā – 9,5 m augstu. Tā kā ozols nokaltis jau sen, izdabtas bišu mājiņas nav paspējušas aizaugt un tās var izmērīt. Dorēm izejas spraugu izmēri: platums – 15, augstums – 60 un 65 centimetri. Virs katras dore saglabāties iedzīts kalts dzelzs āķis, kur novietot valnu (virs dore piekārts koks, kas traucē lācim kāpt pie bitēm). Kā jau tas pienākas, dore izdabtas uz austrumiem, pret rīta saules stariem.

Pētot un tīrot šīs dories, tajās starp prauļiem atradās putna kauli un caunas mūmija. Tātad veco bišu māju vēlāk par savu mitekli izmantojis lunkanais zvēriņš.

1,5 km uz ziemeļrietumiem Vīcežu dižosis, 2 km uz dienvidrietumiem pie šoseju krustojuma Zemeņu bērzs – kuplākais bērzs Latvijā. 2,5 km uz dienvidrietumiem atrodas Dižstendes parks ar dižkokiem, diķiem un muižas pili. 1,3 km uz ziemeļaustrumiem Mundīgu ezera krastā ir Mundīgu Uprozols.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Kamparkalna skatu tornis dabas parkā "Talsu pauguraine", Lībagi, Lībagu pagasts, Talsu raj., www.talsurajons.lv

Folkloras taka "Jānkalniņ", Lībagi, Lībagu pagasts, Talsu raj., tālr. +371 26096415, www.janukalni.lv

Talsu pilsēta, Talsi, Talsu TIC, Lielā iela 19/21, tālr. +371 63224165, www.talsi.lv

27.

ZEMENU BĒRZS

(BETULA PENDULA)

Stumbra apkārtmērs

P = 3,84 m

Augstums

H = 25 m

Vainaga projekcija

S = 370 m²

Vecums

180 gadi

Attālums

112 km

Adrese

Talsu raj., Libagu pag.,

Zemenu mj. dārzā

Koordinātas

57°11'49", 22°34'03"

Zemeņu bērzs ir otrs resnākais Latvijā, bet pēc vainaga – patlaban arī viskuplākais, jo tā zaļās cepures platums ir 22 metri.

Savulaik viskuplākais dižbērzs auga Cēsu raj. pie Drabešu pagastmājas. Tā vainaga projekcija pārsniedza 500 m², bet platums bija 32 metri. Diemžēl XX gs. beigās šo rekordistu nolauza vētra.

Zemeņu bērzam vēl pirms dažiem gadiem vitalitāte un veselības stāvoklis bija ļoti labi, jo, augdams pagalmā un baudīdams dārza zemes labumus, bērzs varēja briedināt stumbru resnumā un vainagu kuplumā. Diemžēl 2008. gadā vainagā parādījās daudz kalšušu zaru. Vismaz piektdaļa no varenā bērza vainaga ir iekaltusi. Saimnieki savu bērzu mīl, sulas neurbj, zem kuplā vainaga pie stumbra iekārtots galds ar soliem, kur karstās vasaras dienās lapotnes paēnā pusdienot.

Interesants ir dižbērza ģeogrāfiskais novietojums. Mūsdienās tas aug šoseju Rīga–Ventspils–Talsi krustojumā. Lielā šoseja iet gandrīz vai bērza galotnes augstumā, bet loku ceļi Zemeņu māju ietver dubultos asfalta riņķos.

Pie Zemeņu bērza 1948. gada vasarā risinājušies dramatiski notikumi, par kuriem atmiņu pierakstus atstājis Stendes selekcijas stacijas grāmatvedis Ambrozijs Grīnums (1910–1993):

“Netālu no mūsu skoliņas, Talsu–Stendes ceļa malā, pie Zemeņu mājām bija smēde. Tur pēc Otrā pasaules kara strādāja kalējs, kurš... bija pārcēlies no Suntažiem. Viņš bijis Suntažu aizsargu nodarbes labākais šāvējs. Kalējs bija uzziņājis, ka viņu Suntažos meklējot čekisti. Kalējs

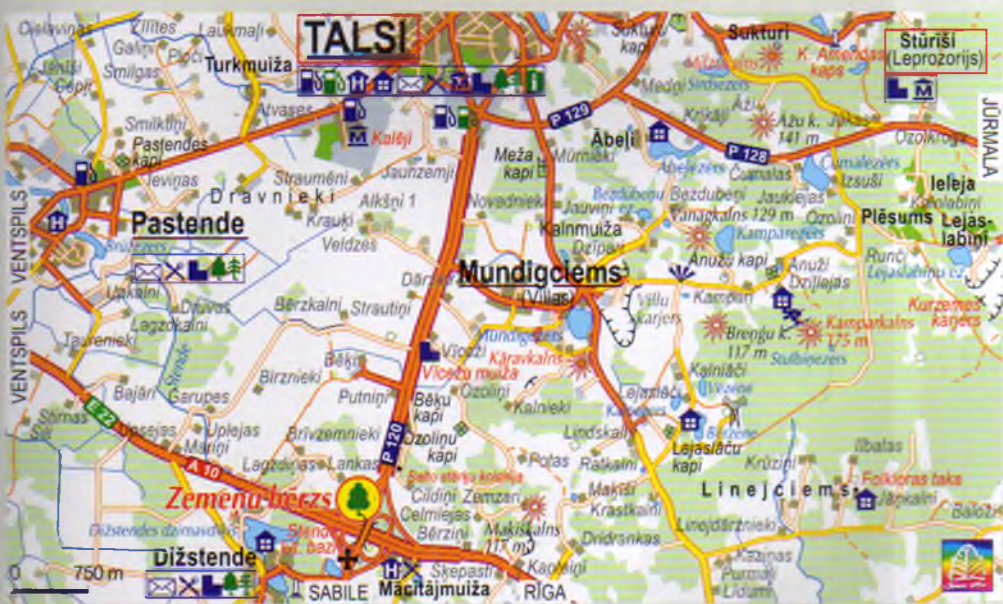
šād tad ciemojās pie mūsu vecpapa un tam sacījis, ja viņu mēģināšot apcietināt, tad dzīvību lēti neatdošot.

No Suntažiem Stendē bija iebrāucis milicijas leitnants, paņēmis līdzī trīs Stendes “istreibekļus” un ieradās apcietināt kalēju. Kalēju pārsteiguši smēdē, kārtīgi pārmeklējuši kabatas un pažobelē atraduši automātu. Kalējs dzivoja Zemeņu māju jumta istabiņā kopā ar sievu un trim bērniem... Kalējs palūdzis atļauju pārmainīt tērākū žaketi, kas karājusies uz naglas pie sienas. Divi “istreibekļi” [gājuši] pa priekšu, bet milicijas leitnants ar vēl vienu – no aizmugures. Kad priekšējie nokāpuši pa trepēm un izgājuši pa ārdurvīm, kalējs strauji apgriezies, nošāvis abus aizmugurē ejošos, bet vienu priekšējo lode panākusi kādus piecus metrus no ārdurvīm, ceturto nošāvis metrus divdesmit tālāk. Tad kalējs atgriezies istabiņā, sieva sataisījusi maizes kultīti, atvadījušies, kalējs uz šosejas apturējās garābraucošu automašīnu un aizbraucis...

Pēc gadiem trim vai četriem kādā iedzeršanā pie Spāres mežsarga sākuši runāt par kalēju. Mežsargs... pastāstīja, ka kalējs slēpies pie viņa. Strādājis mežā un saslimis ar plaušu karsoni, bet tā kā viņš baidījies saukt ārstu, tad kalējs nomiris. Viņš arī esot kalēju mežā apracis. Noslēpums nonāca milicijā. Milīči likuši uzrādīt kapa vietu. Kalējs izrakts un identificēts. Mežsargu tiesāja. Pēc toreiz pastāvošām “normām” viņš saņēma 25 gadus. Pēc Staļina nāves mežsargu atbrīvoja, rehabilitēja, atjaunoja darbā...”

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Dižstende. Libagu pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63224166, +371 26469057, www.talsurajons.lv

Stendes muiža. Dižstende, Libagu pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63224166, +371 26469057, www.talsurajons.lv

Pastendes muiža. Pastende, Libagu pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63221128, www.gibuili.lv

28.

ANDUMU UPUROZOLS

jeb Vecmuižas Upurozols

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,56 m
Augstums	H = 20 m
Vainaga projekcija	S = 200 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	112 km
Adrese	Talsu raj., Libagu pag., ZA no Andumiem, 1,8 DA no Mežītes pilskalni
Koordinātas	57°10'12", 22°43'17"

1976. gadā

Lai mežu vidū atrastu Andumu Upurozolu, braucot pa Ventspils šoseju, 6 km pirms Talsu krusta, pie Lībagiem, jāiegriežas pa labi ceļā uz Laucienu (asfalts). Pēc 4 km jāiegriežas meža ceļā pa labi un jābrauc vēl 2 kilometri. Ozols ir ceļa malā pa labi.

20.–30. gadu brīvās Latvijas literatūrā Andumu ozols vairākas reizes minēts kā Upurozols ar 20 galotnēm. Andumu mežā esot redzams akmeņiem aplikts uzkalniņš – kā sena upuru vieta. Teika vēstī, ka te senos laikos dzīvojis kāds priesteris Tors.

Andumu vārds rakstītos avotos minēts jau XIV gadsimtā. Par to, ka Andumu apkārtnē atradies senās reliģijas centrs, netieši liecina 1476. gada dokuments, kurā rakstīts, ka Verners Butlers no Hansa Švanka pērk svēto mežu pie latviešu ciema (*Lettenorpe*). Senākos laikos Andumu ozola apkārtnē bijusi apdzīvota un pie ozola bijusi muīža, tāpēc ozolu sauc arī par

Vecmuižas ozolu, bet lielā mēra laikā ļaudis izmiruši un senās mājvietas pārņēmis mežs.

Patiesībā šis ozols ir par jaunu tiem senajiem pirmsmēra laikiem. Varbūt ozols ir svētā meža pēctecis un pēdējais tā pārstāvis?

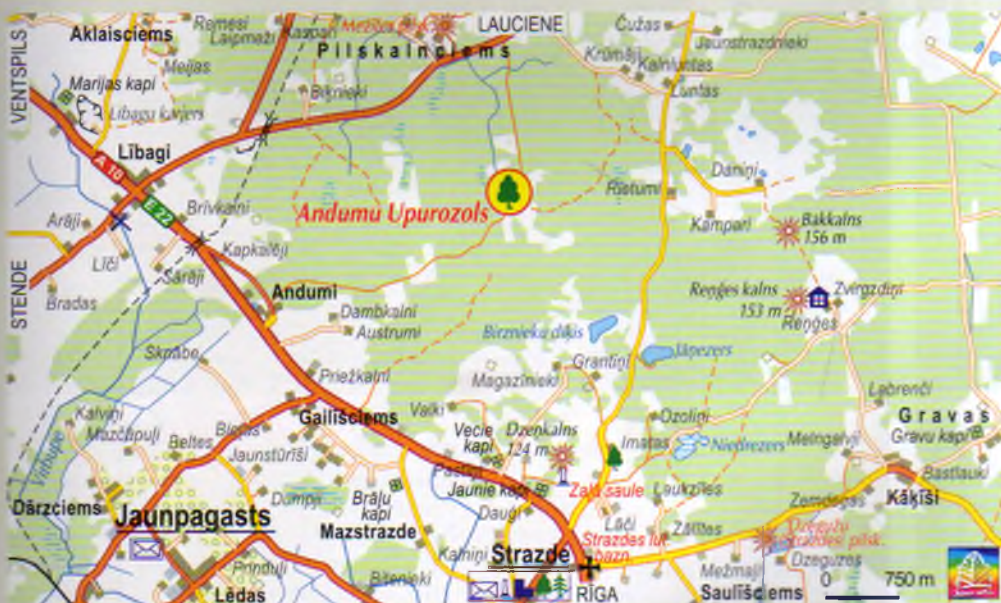
Dīvaini notikumi ap Upurozolu risinājās jaunākos laikos. 1983. gadā dzejniekam I. Ziedonim tuvojās 50 gadu jubileja. Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrija, vēlēdamās viņu iepriecināt ar kaut ko ļoti savdabīgu, izlēma uzdāvināt dižozolu. Noslīpēja skaistu granīta akmeni, spoguļgludajā virsmā iekala vārdus: "Imanta Ziedoņa dižozols" un nolika zem Andumu Upurozola kupļajiem zariem. Tur dziļi mežā jau daudz cilvēku nenāca, bet pēc kāda laika pret šādu Upurozola pārdēvēšanu sākās protesti. Tāpēc nu jau pirms daudziem gadiem Imanta Ziedoņa akmens tika pārvietots uz Jaunmoku pils dārzu pie jauna, nīpra ozoliņa un mudina zemzarīša drīzāku izaugšanu par dižozolu.

Kopš 1983. gada Upurozolum klājas arvien sliktāk. Agrākais kuplais daudzgalotņu vainags samazinās, galotnē daudz nokaltušu zaru. Pie tā nav vainīgi cilvēki, bet gan pērkons. Ozola stumburā ziemeļu pusē ir 0,6 m plata un 0,3 m dziļa zibens atstāta brūce. Daudzi citi ozoli šādu un pat platāku ievainojumu pārcieš diezgan labi. Domājams, ka zibens Andumu ozolu ievainojis vairākas reizes, tāpēc no vainaga zaļo tikai trešdaļa.

Andumu ozols kā kultūrvēstures piemineklis Valsts arheoloģijas pieminekļu sarakstā ietverts 1969. gadā, kā dabas piemineklis valsts aizsardzībā ņemts no 1977. gada.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Strazdes evaņģēliski luteriskā baznīca, Lībagu pagasts, Talsu raj., tālr. +371 29341545, www.talsurajons.lv

V. Tišana skulptūra "Zaļā saule", Lībagu pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63224166, +371 26469057, www.talsurajons.lv

Mežtēis piļskalns, Lībagu pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63224166, +371 26469057, www.talsurajons.lv

29. STRĒLU SVĒTÓZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,00 m
Augstums	H = 15 m
Vainaga projekcija	S = 70 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	130 km
Adrese	Kuldīgas raj., Rendas pa- Abavas ielejā 150 m DR no Strēlu mj.
Koordinātas	57°04'42", 22°20'50"

Strēļu Svētozolu no jauna atklāja viscentīgākais dižkoku meklētājs Atis Baiža, kaut gan vecais ozols pieminēts jau 1921. gada aprīļa mēnešrakstā "Kultūras Vēstnesis". Kara un kolhozu laikos varēja pazust ne tikai cilvēki, bet arī milzīgi, simtgadīgi dižkoki. Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāju grupu A. Baiža turp aizveda 1980. gada martā.

Ozols bija ieaudzis biezos un garos alkšņos. No uzmācīgo alkšņu apēnojuma tam daudzi zari bija nokaltuši un citi aizkaltuši.

Milzīgs žuburs lūzdams un krizdams bija pieslējis resnajam stumbram, dobumu no ārpuses nevarēja redzēt.

Tolaik Imants Ziedonis šādu visiem pamestu un nezināmu ozolu nosauca par Ernestu – par godu ievērojamajam latviešu muzikologam, kordirģentam Vģneru Ernestam (1850–1933), kuram pāri Abavai kaimiņu pagastā, proti, Kabiles pagasta "Liekmaņos" bijušas dzimtās mājas.

Pēc daudziem gadiem uzzināju, ka 50 m

uz Strēļu māju pusi bijis otrs tikpat varens ozols, kas aptuveni 1965. gadā nodedzināts. Strēļu māju saimnieks tad izaudzinājis no degošā ozola izsprukušos pūces bērņus.

Pēc 18 gadiem ozols atkal ieauga alkšņos un atkal bija jāatbrīvo.

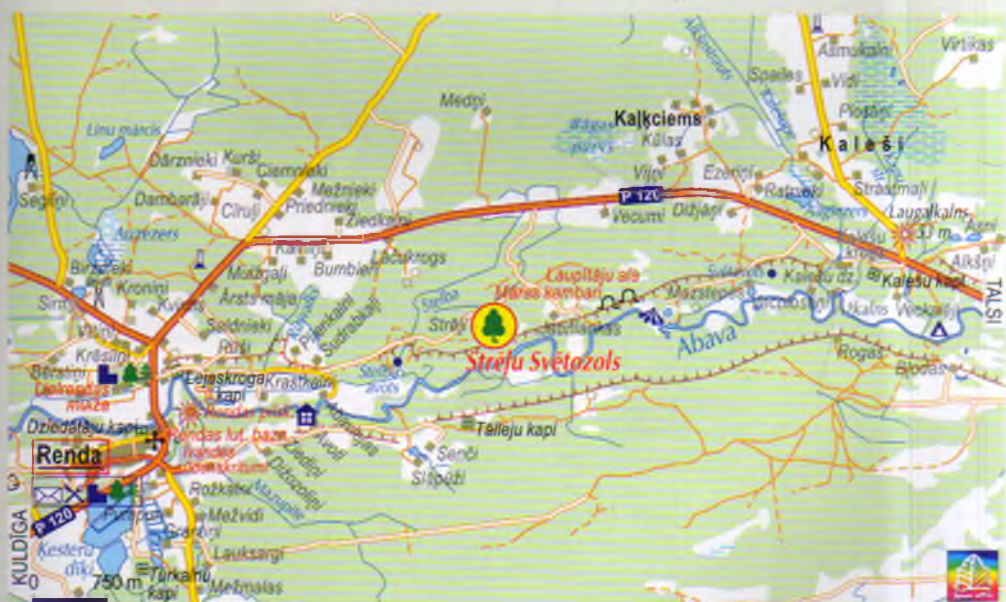
Tikai tagad, lasot profesora Heinriha Stroda sastādīto un 1999. gadā izdoto grāmatu "Latvijas mežu vēsture līdz 1940. gadam", apjautu, ka varētu nākt uz pēdām vēl vienam aizmirstam mūsu senču svētožolam. Minētās grāmatas 16. lpp. ievietota kupla, resna dižozola fotogrāfija ar parakstu: "Senču svētožols Kuldīgas apriņķa Rendas pagastā pie "Strēļu" mājām 20. gados". Redzams, ka ozols aug tīruma vidū, pilnīgā klajumā, tālāk lejā krūmos ieaugusi Abava. Pie ozola stāv solīds vīrs ar mapīti padusē. Jā, šis ir tas pats mūsu divas reizes atbrīvotais ozoltēvs, vecākā dzīvība Abavas krāšņajā ielejā!

Patlaban Strēļu ozols ar stumbrā resnumu 8 m starp vairākiem dižozolu tūkstošiem ir septiņpadsmitais. Tagad alkšņi un krūmi ap veco svētožolu izcirsti, bet egles un priedes izaugušas lielas, pāraugušas Strēļu ozola vainagu un to noēno. Dižkokam no kādreizējā kuplā vainaga vairs atlikuši tikai trīs zaļojošu zaru žuburi.

Strēļu ozola nelaime ir sākusies agrāk, vēl pirms tam, kad Abavas ielejā aizauga kolhoza neapstrādātie lauki. Stiprs zibens lādiņš nolauzis ozola augšējo daļu 6 m augstumā un stumbrā ziemeļu pusē atstājis milzīgu, 3 m platu, nedzīvu joslu.

Pie Strēļu mājām par dižkoku izaudzis arī ainavisks osis ar 4,07 m resnu, monolītu stumbru un skaistiem sakņu izcilumiem.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Ivandes upes ūdenskritumi, Renda, Rendas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63322259, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv
 Rendas baznīca, Renda, Rendas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63322259, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv
 Usmas baznīca, Rendas pagasts, Kuldīgas raj., tālr. +371 63322259, +371 29334403, tourinfo@kuldiga.lv, www.kuldiga.lv

30. ZĪLU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,6 m
Augstums	H = 13 m
Vainaga projekcija	S = 100 m ²
Vecums	400 gadi
Attālums	115 km
Adrese	Talsu raj., Sabiles novads, Abavas pag., Valgales c., Zīlu mj.
Koordinātas	57°03'09", 22°28'35"

Zīļu ozols ir septītais resnākais ozols Latvijā. Par šo koku nav teiku, nav vēstures notikumu aprakstu, kaut arī tas nodzīvojis tik garu mūžu.

Jau 1937. gadā Zīļu ozolu savā Latvijas dižkoku sarakstā iekļāvis biologs Edvards Jansons, minēdams, ka tā stumbra apkārtmērs ir 8 metri. Valsts aizsardzībā ozolu vectētiņš ņemts jau 1957. gadā.

Agrākajos laikos dižozols audzis pie Valgales muižas. Kad ozolam nolauzta vai zibens nosperta visa augšējā daļa, nav zināms, bet

jau tajos laikos kalējs izkalis milzīgu, platu dzelzs stīpu, ar kuru savilkts koka aplauztais un iepļisušais stumbrs.

Pēc Pirmā pasaules kara un Latvijas brīvības cīņām muižas zeme tika iedalīta jaunsaimniekiem. Tagadējās saimnieces Bertas Dzintares vīratēvs savu māju nosauca par Zīlēm, savukārt kaimiņš savu saimniecību – par Zīlitēm.

Agrāk tur bijusi pļava un ozols atradies teju aplokā. Jau tajos laikos ozola stumbkā bijis tik liels dobums, ka dunduru laikā tajā slēpušies teji – tur varējuši satīpt četri ragulopi, astes

vien palikušas ārā, vicinoties pret dunduriem. Padomju laikos dabumu izmantojušas vistas, dējušas olas, reizēm izperējušas čālus.

Cieši gar dižkoka milzīgajām saknēm plūst strautiņš, pa kuru, kā stāsta Zīlišu saimnieks, agrāk "nākuši laši". Kolhoza laikā strautiņa gultne mainīta, pārrokot zemi un izveidojot strautiņa teci ozolam otrā pusē, kas, protams, dižkoka sakņu sistēmai par labu nenāca.

Otrā pasaules kara laikā ozolā bijusi stārķu ligzda, pie ozola svinēti Līgo svētki.

Pie Zīļu ozola pirmoreiz biju 1977. gadā. Vecais milzis stāvēja pilnīgi pamests un aizmirsts. Ar cirvi strādāju stundas divas, lai atbrīvotu līko ozoltēvu no baltalkšņu biezokņa, lai pavērtu saules gaismu dižkoka zemajam vainagam.

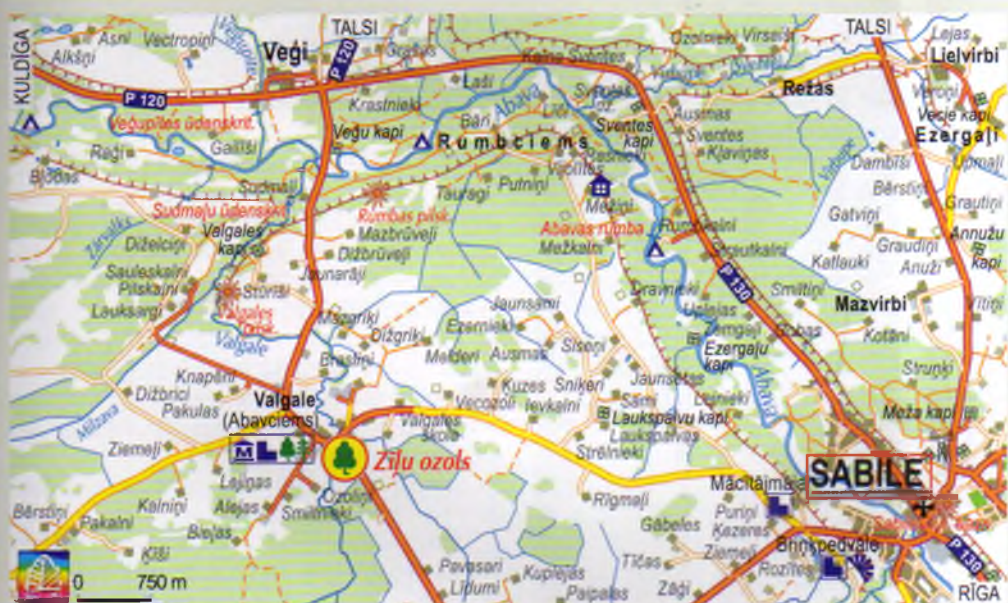
Katrā nākamajā tikšanās reizē ozola stā-

Dobuma iekšpusē liela dabas daudzveidība.

voklis izrādījās sliktāks. Vairs nav līdzējusi arī kalēja kaltā vecā dzelzs stīpa. Lielākā daļa no ozola zariem nolūzusi un karājās pāri stīpai ar galotnēm uz leju. Lūzušajos žuburos kā milzu silē sasējušies un saauguši dažādi krūmi un avenāji. Nav saprotams, kāpēc nenolūst atlikušie šķībie zari. Saskaņā ar fizikas likumiem tiem jau sen bija jānokrīt. Bet stāv... Turies, ozol!

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Valgales muiža, Abavas pagasts, Sabiles novads, Talsu raj., tālr. +371 63251525, www.sabile.lv

Vīna kalns, Sabile, Sabiles novads, Talsu raj., tālr. +371 63252344, www.sabile.lv

Pedvāles Brīvdabas mākslas muzejs, Sabile, Abavas pagasts, Sabiles novads, Talsu raj., tālr. +371 63252249, www.pedvale.lv

31. CIEMITU GOBA

(ULMUS GLABRA)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,30 m
Augstums	H = 25 m
Vainaga projekcija	S = 140 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	115 km (caur Tukumu)
Adrese	Talsu raj., Laucienes pa pie Ciemitu mj.
Koordinātas	57°14'44", 22°54'27"

Ciemitu goba ir resnākā Latvijā un Baltijas valstīs. Vainags gan tai nožēlojams, jo stipras vētras ik pa laikam nolauž resnā koka galotni un lielākos zarus. Pēc vairākiem vētru postījumiem ir šķitis, ka šī goba vairs nebūs pie-skaitāma dižkokiem. Taču tās resnais stumbrs ar neredzēti plašu virszemes sakņu sistēmu izaudzis virs avota kā ieburģēts ūdenstornis un saņem tādas dzīvības strāvas, ka drīz vien no atlikušajiem zariem atjauno vainagu un stumbrs pieņemas resnumā.

Pēc 2005. gada 9. janvāra vētras pāri palika tikai četri lielāki zari.

Starp Ciemitu gobas lielajām meitām krasta nogāzē aug arī vēl 4,30 m resna valsts nozīmes dižgoba, bet 200 m uz ziemeļiem krasta nogāzē – viena no cēlākajām Kurzemes dižliepām ar monolītu stumbru un simetrisku, blīvu vainagu kā tāda visu liepu prezidente (stumbra apkārtmērs – 5,20 m).

Nogāzē, kurā aug Ciemitu goba un dižlie-

pas, no vienas vietas sulo daudzi siki avotiņi. Šis ir Litorīnas jūras senkrasts no tiem laikiem, kad te bija subboreālais klimats. Šeit varētu būt mazs mikroliegums, jo vieta ir ļoti savdabīga.

Ciemitu goba pirmoreiz rakstos uzrādīta 1974. gadā S. Saliņa dižkoku grāmatā. Valsts aizsardzībā tā ņemta 1977. gadā.

Dižkoka saknēs mājot zalkši, kuri pavasara dienās lienot virs sakņu bruģa sildīties saulītē.

Māzers uz saknes atgādina ligzdiņu.

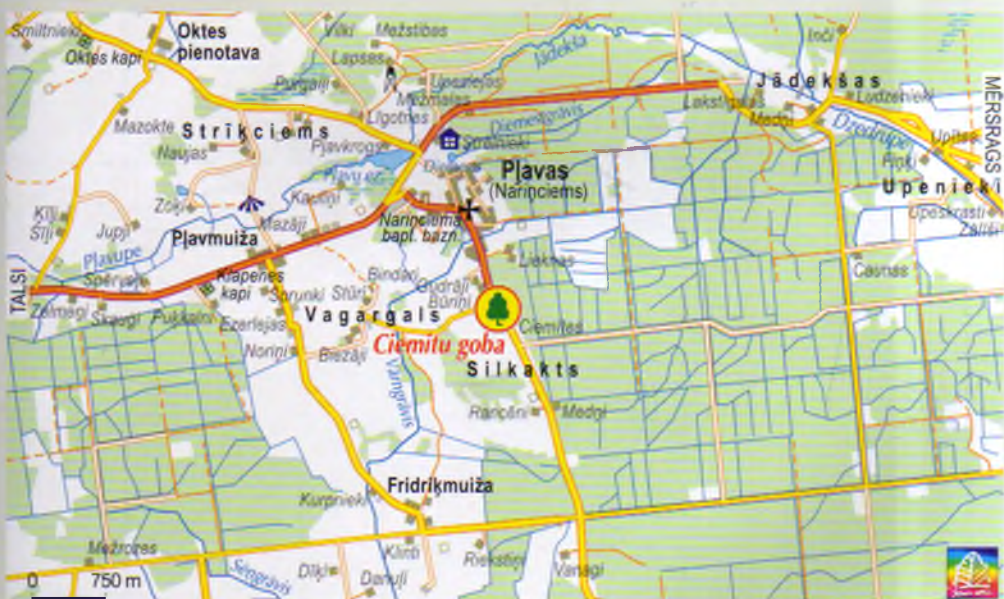
Kamēr māju saimnieki no 1947. gada vergoja Sibīrijas izsūtījumā, viņu pamatīgi celtajā mājā bija iekārtots MRS (mežrūpniecības saimniecības) kantoris un 2 istabās kopmītnes. Divas lielas degvielas cisternas stāvējušas pie dižliepas. No to laiku nebūšanām apkārtnē jau atkopusies. Pamazām gobai ataug vairākkārt vētru laužtais vainags. Cilvēki atkal uzsāk jaunu dzīvi. Grūti un smagi mēģina atjaunot savu sentēvu mājvietu.

Izlūzumi un plīsumi koka stumbkā apaug ar rētaudiem un jauniem atvašu zariem. Tomēr rētas paliek redzamas gan dižgobas stumbkā, gan Ciemitu dzimtā – no Piektā gada, no diviem pasaules kariem, no Sibīrijas un kolhoziem. Simboliski savijas cilvēku neželīgi grūtā dzīve ar vētrās postītā dižkoka likteni, cilvēku un koka apbrīnojamais dzīvības spēks. Ciemiti arī ir tā mājvieta, kur var rast atbildi, kāpēc te ir latvju zeme un kāpēc Latvijā dižkoku ir simtreiz vairāk nekā citās valstīs.

Šeit ēkas ir ļoti senas. Klētiņas sienā iegrebts gadskaitlis "1831". Ciemitu dzimta te dzīvo jau piecās paudzēs. Jauno īpašnieku Māra un Agra vecvectēvs piedalījies 1905. gada revolūcijā un tāpēc aizdzīts katorgā pie Baikāla ezera.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Nurmes evaņģēliski luteriskā baznīca, Laucienes pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63291185, www.sabile.lv

Iģenes evaņģēliski luteriskā baznīca, Laucienes pagasts, Talsu raj., tālr. +371 26435630, +371 63200373, www.sabile.lv

Mazo mājdzīvnieku dārzs Kūlciena "Apsišos", Laucienes pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63234539, +371 29421081, www.apsisi.lv

32.

VECMUIŽNIEKU GOBA

(ULMUS GLABRA)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,22 m
Augstums	H = 23 m
Vainaga projekcija	S = 240 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	100 km
Adrese	Talsu raj., Balgaļes pag. Vecmuižnieku mj.
Koordinātas	57°08'57", 22°54'50"

Vecmuižnieku goba Latvijā ir trešā stumbra resnuma ziņā. Tomēr tā ir skaistākā goba, paugura galā viena pati izcili ainaviska, ar skaistu stumbru un zaru veidolu. Koka stumbrā ir vecas, lielas rētas, bet uz sakņu kakla māzers – kā apaļais sēņu grozs. Stumbrs 2,3 m augstumā sadalās divās starās. Pirmie zari 4 m augstumā, taču vairāki lieli žuburi nolūzuši.

Kopš 1998. gada vainags krasi samazinājies, zaļo tikai puse, lapotne reta. Pastāv lielas bažas, vai arī šo izcilo gubu jau piemeklējusi holandiešu slimība – gobu mēris. Tomēr 2008. gadā varenais koks salapoja.

Simt soļus tālāk, pie klēts, gobai aug māsa ar stumbra izmēru 5,80 m, daudz veselīgāka – viss kuplais vainags biežā zaļumā gandrīz vai līdz zemei.

1928. gadā Vecmuižnieku gobu literatūrā pirmoreiz piemin novadpētniecības skolotājs un ievērojamais dabas pētnieks Zelmārs

Lancmanis. Padomju laikā valsts aizsardzībā 1977. gadā ņemtas abas gobas.

Vecmuižnieki ir kādreizējā Pēterciema muiža, ko 1804. gadā nopirka pirmais Karls Kristofs Līvens (1767–1844). Teika vēsti par lielu gobu ar trim galotnēm, pie kuras Vecmuižnieku barons negaisā gribējis apturēt zirgus, bet tie skrējuši tālāk. Tajā brīdī gobai nosperta galotne, bet kungs vietā, kur apstājušies zirgi, apsolījis uzcelt baznīcu. Pēc viņa rīkojuma 1809. gadā tapusi Balgales baznīca.

Tagadējais Vecmuižnieku saimnieks Egons Upītis ir bioloģiskās lauksaimniecības augļkopis un dravnieks. Viņa senlaicīgā māja ir arhitektūras piemineklis – ar manteļskursteni un klona grīdu. Par pagājušajiem laikiem atgādina arī plēsto akmeņu klēts ar stiprām, apkalātām durvīm un sarkano dakstiņu jumtu.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Balgales evaņģēliski luteriskā baznīca, Balgales pagasts, Talsu raj., tālr. +371 29616377, +371 63229494

Kalkļeju svētavots, Balgales pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63224166, +371 26469057, www.talsurajons.lv

Dienlilliju dārzs Laucienē, Balgales pagasts, Talsu raj., tālr. +371 63291301, +371 29457055, www.daylilie.lv

33.

ZENTENES ĪVE

(TAXUS BACCATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 2,55 m
Augstums	H = 12,5 m
Vainaga projekcija	S = 85 m ²
Vecums	150 gadi
Attālums	93 km (caur Sēmi)
Adrese	Tukuma raj., Zentenes pilij iepretim Zentenes pilij
Koordinātas	57°08'05", 22°58'46"

Zentenes parka ģve – relikts no mezozoja ēras juras perioda pirms 150 milj. gadu, patlaban visresnākā un dižākā Latvijā un Baltijā. Iespējams, ka arī kuplākā. Vainaga platums līdz 11,8 m, stumbrs 1,5 m augstumā sadaļās starās, kas veido divdaļīgu galotnes smaili. Stumbra dienvidrietumu pusē ir 25 cm plata, ietrupējusi josla.

2005. gada 9. janvāra vētra ģvei nolauza

dienvidrietumu staru. Stumbrā izveidojās jauna brūce un skaisti kuplajā vainagā tagad ir robs. Ģves spīdīgi tumšzaļie zari austrumos liecas gandrīz vai līdz zemei. No kuplā vainaga zaļo deviņas desmitdaļas.

Zentenes ģve ir vīrišķais eksemplārs, tāpēc tās zaros rudenos nekad nav redzamas skais-tās, koši sarkanās "ogas" (sēklsedži). Otrpus Zentenes pilij, 100 m uz dienvidiem aug 1 m

resna sievišķā īve. Abas īves tik tuvu, bet apu-
teksnēšanas vējiem kā nepārvarams šķērslis pa
vidu ir pils. Viss augs ir indīgs, izņemot skais-
tās "ogas", kas ir pat garšīgas. Īve ir izmirstoša
suga, tāpēc ierakstīta "Sarkanajā grāmatā" un
ņemta valsts aizsardzībā.

Jau 1903. gadā ar Mežu departamenta
cirkulāru īvēm tika noteikts valsts aizsardzī-
bas režīms. Tā dēvētās pirmās Latvijas brīv-
valsts laikā īvēm aizsardzības režīmu noteica
1927. gadā. Trešo reizi īvēm to noteica pa-
domju vara 1977. gadā. Kaut gan visas valdī-
bas īves ir ņēmušas savā aizsardzībā, šī krāšņo

koku suga visos laikos ir nežēlīgi postīta: īves
aplauza kapu vainagu veidošanai un telpu de-
korēšanai, kā arī izcirta, baidoties, ka ar tām
var saindēties mājdzīvnieki.

Latvija un Igaunijas salas ir īvju areāla
ziemeļaustrumu robeža. Uzskata, ka īves sa-
līdzinājumā ar citiem kokiem aug daudzkārt
lēnāk, bet labvēlīgajos klimatiskajos apstākļos
Anglijā, Francijā sasniedz vislielāko vecumu –
1500 gadus un stumbra apkārtmēru 10 m,
vecumā pārspējot ozolus.

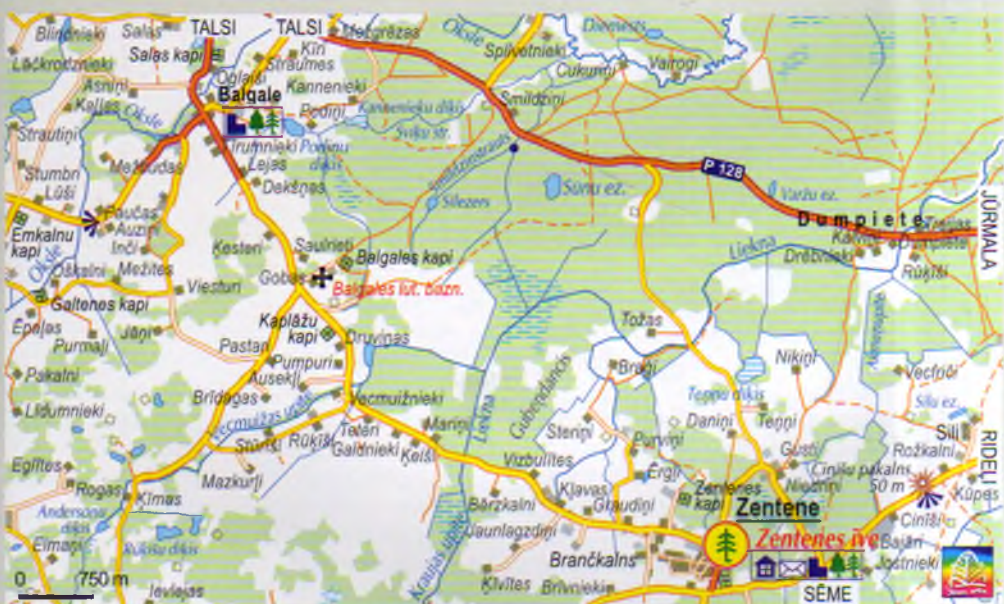
Šī īve ir ātraudzības brīnums: mērījumi no
1968. gadā liecina, ka stumbra apkārtmērs
40 gados pieaudzis par 0,67 metriem. Tātad
noapaļojot Zentenes īves vecums ir 150 gadi,
kas sakrīt ar pils tapšanas laiku – 1850. gadu.

Senos laikos īves saukuši par "meitukoku",
jo tās skuju novāriņums vai novilkums spirtā
lietots kā abortu izraisošs līdzeklis. Lietuvā
īve plaši izmantota melnajai maģijai, tautā to
sauc par "buršanās koku". Savukārt senie ro-
mieši īvi uzskatījuši par nāves koku. Indīgo īvi
latviešu zemnieki pratuši zināmās devās ieēdi-
nāt govīm, lai palielinātu izslaukumu.

Latvijā ir izveidoti trīs īvju audžu aizsar-
gājamie dabas liegumi: Daiķu audze (15 ha)
Dundagas pagastā, Nīcas audze (104 ha) Nī-
cas pagastā un Rucavas audze (195 ha) Ruc-
avas pagastā.

Zentenes parkā aug mastu priedes ar
stumbra apkārtmēru, kas tuvs dižkoka kritē-
rijiem, bet augstums varētu būt pat 38 metri.
Šie koki ir aptuveni 350 gadus veci.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Rideļu dzimavas, Rideļi, Engures pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 63161373, +371 26536532, www.vietas.lv

Pastariņa muzejs, "Bisnieki", Dzirciems, Zentenes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 63154518, www.tukumamuzejs.lv, tukmuz@apollo.lv

Zentenes muižas pils, Zentene, Zentenes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 63154514, skola@zentenesk.lv

34. KAIVES SENČU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 10,3 m
Augstums	H = 19 m
Vainaga projekcija	S = 250 m ²
Vecums	400 gadi
Attālums	82 km
Adrese	Tukuma raj., Sēmes p. Kaivē pie Senču mj. 57°03'51", 23°01'32"
Koordinātas	

1972. gadā, kad Kaives dižozolu ieraudzīju pirmoreiz, asinis iešalcās kā bērņībā, ieraugot jūru. Te apkārtnes ainavu pārvalda lielais virsaišu virsaitis, varbūt sacīt – dižkoku prezidents. Viena lieta ir skatīt fotogrāfijas, izlasīt skaitļus par dižākā lielajiem izmēriem, bet pavisam kaut kas cits savām acīm ieraudzīt koku karali dabas telpiskā veidolā, sajust tā sivi rūgtenu smaržu, dzirdēt gadsimtu sačukstēšanos lapotnē, aptaustīt un ielikt visu plaukstu mizas repuļu dziļumos, paskatīties caur zaru un lapu mirgoņu uz debesīm, lai savietotu lietu mērogus: savu augumu ar ozola augumu un... ozola augumu ar debesu plašumu.

Pārņākšņojis teltī pie ozola, nākamo dienu veltīju milzeņa apzināšanai. Tā sadraudzē-

jos ar Kaives ozolu, bet nevarēju iedomāties, ka mans liktenis izšķirs šā dižkoka likteni, ka man nāksies cīnīties par varenākā ozola dzīvību. Nevarēju iedomāties, ka koka liktenis vadīs manas dzīves gaitas, ka es 35 gados izmērīšu tūkstošiem Latvijas dižkoku. Toreiz, 1972. gadā, nevarēju apjaust, ka caur mani un Kaives ozolu ar daudzajām publikācijām, grāmatām, filmām un Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāju grupu tiks ietekmēti arī daudzu citu cilvēku dzīves ceļi un daudzviet tiks paglābta Latvijas ainava.

Pirmo reizi presē Kaives ozols ar fotogrāfijām un tekstu parādījās žurnālā "Nedēļa" 1924. gada 30. oktobrī: "Milzu ozols, saukts "Senču ozols", atrodas Sēmes pagasta Kaives

muižā, J. Stromaņa jaunsaimniecībā, 13 km no Tukuma, kalnainā apvidū. "Sencim" apkārt izmētātie atsevišķie lielie ozoli liecina, ka šeit reiz bijis ozolu mežs un, katrā ziņā, sena upuru vieta. Ozols 28 pēdas (8,5 m) apkārtmērā. Vidū tukšs, vienos sānos caurums, bet tas pamazām aizaug ciet. Ozols vēl pilnā zaļoksniībā. Pēc ļaužu nostāstiem, tuvējā Kaives muižā reiz bijis klosteris, kurš zviedru kara laikā izpostīts. Tajā laikā zem ozola saknēm paglabātas 3 mucīņas zelta. Sakarā ar šiem nostāstiem ap ozola saknēm nesen vēl redzēti rokamies "meklētāji", bet saknes noaugušas cieti kā čuguna vāks."

Tomēr par to, vai Kaives Sencis bijis upur-ozols, ticamu liecību nav. Tas audzis Kaives muižas tīrumos un ir no muižas īpašniekiem saudzēts kā izcila ainavas skaistuma sastāvdaļa. Var spriest, ka muižas laukos auguši arī citi atsevišķi ozoli. Muižas laikos Senču mājas nav bijušas. Jaunsaimnieki savai mājai vārdu izvēlējušies pēc vecā ozola.

Otrreiz ziņas par Kaives ozolu presē parādās tikai 1937. gadā žurnālā "Daba un Zinātne" 4. numurā, biologa Edvarda Jansona rakstā "Koki – dabas pieminekļi Latvijā".

Latvijas valsts aizsardzībā Kaives ozols ņemts 1926. gadā. Padomju varas gados valsts aizsardzībā kā dabas piemineklis ierakstīts 1977. gadā.

Otrā pasaules kara laikā un drūmajā pēc-kara periodā dižākais ozols bija pilnīgi pazudis. Uzmaniību Kaives dižozolam kā dabas brīnumam tūristi sāka pievērst ar 1962. gadu. Ozola popularitāte strauji auga. Tolaik Staņislavs Saliņš un citi mežkopji par dižākā ozola esamību vēl nezināja.

Pirmā padomju laiku publikācija par Kaives (Senču) dižozolu ir 1965. gada "Dabas un vēstures kalendārā" S. Saliņa rakstā "Saudzēsim dižkokus", tas ir, 28 gadus pēc pēdējām brīvās Latvijas laiku publikācijām.

Nākamā publikācija ir 1968. gadā "Latvijas PSR mazās enciklopēdijas" II sēj. (680. lpp.). Turpmākajos gados par Kaives ozolu publikāciju skaits aug lavīnveidīgi.

XX gs. septiņdesmito gadu sākumā ozolam milzīgā svara dēļ pats no sevis (bez vēja) nolūza lielais žuburs rietumu pusē. Vainaga kuplums būtiski samazinājās.

Pēc 1980. gada S. Saliņa vadībā ozolam zibens nospertās galotnes vietā tika uzlikts jumtiņš, lai nokrišņi neieklātu pa stumbra dobuma cauruli kā pa skursteni. Smagajiem zariem tika pielikti balsti. Vienlaikus tika aizmūrēta atvere uz dobumu. Tā ozolā izveidojās nevēdināma, mikla telpa, kas ļoti labvēlīga sēņotnes un pelējuma attīstībai. 1992. gada dobuma aizmūrējums tika izlauzts.

1989. gadā bezvēja laikā nolūza otrs milzu žuburs un 1991. gadā atšķēlās visvarenākais žuburs, izraudams stumbram dažus kvadrātmetrus lielu robu. Resnākajam Baltijas valstu

ozolam vairs palika tikai divi žuburi un viens zars.

1991. gadā visa Latvija cīnījās par neatkarību, nevienam nebija laika nodarboties ar ozola glābšanu.

1992. gada 14. maijā ar Tukuma virsmēzini Dzintaru Laivenieku savācām stiprus vīrus ozola glābšanai. Tika savesta arī spēcīga tehnika, garie augstsprieguma līniju balķi, kuri tik un tā augšā bija jāslīen un jāregulē ar rokām. Kā pratām un spējām pielikām ozola apdraudētajiem zariem balstus. Pēc 5 gadiem tie bija izslīdējuši. Atkal aicinājām stiprākos vīrus un alpinistus, lai kaut ar cilvēku spēku vien pieliktu pagaidu balstus. Aicinājām arī televīziju un valsts prezidenti, lai piesaistītu visas sabiedrības un valsts ierēdņu uzmanību:

1972. gadā atvere uz dobumu bija tik liela, ka varēja iekļūt noslēpumainā ozola iekšienē.

Kaives Senču ozols 1972. gadā.

1974. gadā pēc lielā žubura nolūšanas.

Dažādas lietīņas kā ziedojuši tiek
iesietas vecā ozola zaros

“Jāglāb viens no dižākajiem ozoliem Eiropā, kas ir mūsu – Latvijas – ozols!” Ozols izturēja un sagaidīja Latvijas Vides aizsardzības projekta naudu, tagad tā zari ir stingri atbalstīti un Senču ozols aug resnumā un atjaunina vainaga zarojumu. Tiešām var apbrīnot, cik strauji vecais ozols atjauninājis savu vainagu. Pie ozola ir novietots kokačelnieka Ģirta Burvja mākslinieciski darināts uzraksts.

1994. gadā Kaives ozolu iekļāva valsts aizsargājamo arheoloģisko pieminekļu sarakstā kā kulta vietu.

Pēdējos gados ekskursanti un kāzinieki pēc austrumnieku parauga pasākuši ozola zaros

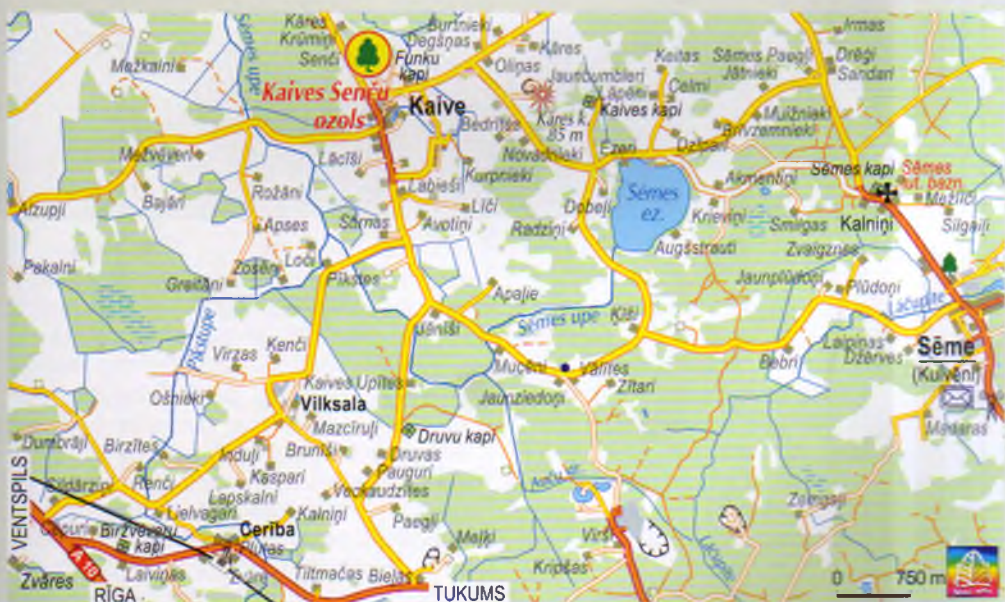
iesiet prievītes, dzīparus, krāsainas lupatiņas, ticēdami, ka tādā veidā iemantos ozola svētību. Tomēr šīs “piemiņas zīmes” ar laiku sapel un ozolam nav nekāda skaistā rota.

Agrāk ozola dobumā ligzdoja pūces un tas bija brīnišķīgs skats, kad dižkoka pusplaukušajos zaros pūces sēdēja kā krāšņas vāzes un lēnām grieza galvas kā lokatorus līdz cilvēka kustības virzienam. Kopš 1980. gada, kad aizmūrēja ozola dobumu un augšā uzlika jumtiņu, pūces ozolā vairs nedzīvo.

Kaives Senču ozola tuvākajā apkārtnē ir vairāki citi dižozoli – tādi kā mazdēli vecajam koku virsaitim – 4 un 5 m resni.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Jaunmoku pils, Tume, Tumes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 63107125, +371 26187442, www.jaunmokupils.lv, info@jaunmokupils.lv

Sēmes pagasta “Dekšnas”, Vijas Artmanes dzimtās mājas, Sēmes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 63124451, www.tukums.lv/turisms

Pieminekļis Z. A. Meierovicam, Sēme, Sēmes pagasts, Tukuma raj., TIC, Pils iela 3, Tukums, tālr. +371 63124451, www.tukums.lv/turisms

35. SAUSUPJU BĒRZS

(BETULA PENDULA)

Stumbra apkārtmērs	P = 4,32 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 200 m ²
Vecums	150 gadi
Attālums	60 km
Adrese	Tukuma raj., Smārdes p. Sausupju mj. – Rudumu mj., Z no Valguma ezera 56°59'29", 23°18'04"
Koordinātas	

Sausupju bērzs – patlaban resnākais Latvijas bērzs – aug Tukuma rajonā, netālu no krāšņā Valguma ezera, Smārdes pagastā, Sausupju un Rudumu māju pagalmā. Tā nelīdzena, ribainā un punainā stumbrs jau 2,5 m augstumā sadalās divās starās. Uz krevelainās mizas stumbrā nav saskatāms neviens sulas urbums. Laikam tieši tāpēc Sausupju bērzs ir varējies izaugt tik varens. Vienlaikus tas kādreiz bija arī kuplākais bērzs Latvijā.

Pēdējos desmit gados Latvijas dižāko bērzu piemeklējušas daždažādas nelaimes.

1998. gadā klusā bezvēja vakarā pēkšņi nolūzis apakšējais žuburs, stumbrā izraudams

1 x 0,5 m lielu robu, kurā tagad iekļūst nokrišņi un strauji attīstās trupe.

2000. gada lielajā vētrā bērza stumbrā izveidojusies plaisa starp divām starām. No Ķemeru nacionālā parkā ieradušies puiši un nostiprinājuši abas staras ar trosi, bet 2004. gada vasaras vētrā viens no žuburiem nolūzis virs troses sējuma vietas.

Rudumu māju īpašnieks, baidīdamies par savas dzīves vietas apdraudējumu, nozāģēja tos zarus, kas sniedzās virs mājas jumta. Tagad bērza vainags ir zaudējis pusi no sava kupluma un paliek tikai kā resnuma rekordists ar stumbru, kas savērpts lielos šķiedru mezglos – it kā būtu tauvām tīts.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Kemeru Nacionālais parks, Smārde, Smārdes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 63192244, www.smarde.lv

Slokenbeka muiža, Mīlzikalne, Smārdes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 63144394, www.smarde.lv

Slēpošanas trase "Mīlzikalns", Mīlzikalne, Smārdes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 26222333, www.smarde.lv

Kaniera ezers, Lapmežciema pag., Tukuma raj., tālr. +371 29253514, www.mammadaba.lv

36.

SUMPURŅA VĪKSNA

(ULMUS LAEVIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,9 m
Augstums	H = 17,5 m
Vainaga projekcija	S = 150 m ²
Vecums	nav nosakāms
Attālums	105 km
Adrese	Tukuma raj., Zantes pa Amulas kr. krasta krauj 800 m D no Venteru piiskalna, 250 m A no Novadnieku mj., mežā
Koordinātas	56°50'59", 22°40'13"

Sumpurņa vīksnas izcelsme ir grūti izskaidrojama. Ja senatnē tas bijis viens liels caurejama dobuma koks un dobums laika gaitā tik stipri aprētojis, tad šis koks ir resnākā un vecākā vīksna Latvijā. Ja tas ir divu koku sens saaugums, tad vīksna ir divkāršs brīnumkoks – māzers ar briesmoņa purnu un varens koku saaugums. Vēl labāk sacīt tā: uz divām milzu četrus metrus resnām kājām ir liks rumpis un sumpurņa galva.

Izēšana caur Sumpurņa vīksnas viduci ļoti ērta un visā augumā, jo velves augstums ir 2 m, bet platums – 0,7 metri. Katras Sumpurņa vīksnas kājas resnuma valsts nozīmes dižkoka apjomā – 4,1 un 4,2 metri.

Sumpurņa vīksnu atklāja Tukuma rajona galvenais mežzinis Dzintars Laivenieks un 1998. gada 29. martā to parādīja fonda "Dabas retumu krātuve" ekspedīcijai. 1911. gada zemes ierīcības plānos Dz. Laivenieks apskatījis, ka tajos laikos gar krasta krauju bijis klajums. Saprotams, ka sākotnēji šādi koki varēja izveidoties tikai klajumā. Uz izrobotās krasta kraujas augšmalas vēl samanāmi Otrā pasaules kara ierakumi. 60 gadu laikā klajā krasta nogāze pārvērtusies istā meža biežokņa rezervātā: aizaugusi kā Slīteres Undžavas krasts.

Uz grūti pieejamā stāvā krasta slēpjas daudzas vecās vīksnas ar koši zaļu sūnu apaugušiem stumbriem. Starp tām tepat pārsimts metru no Sumpurņa vīksnas uz vienu un otru pusi ir vēl piecas citas zarainas dižvīksnas. Resnākās stumbra apkārtmērs ir līdz 6 metriem.

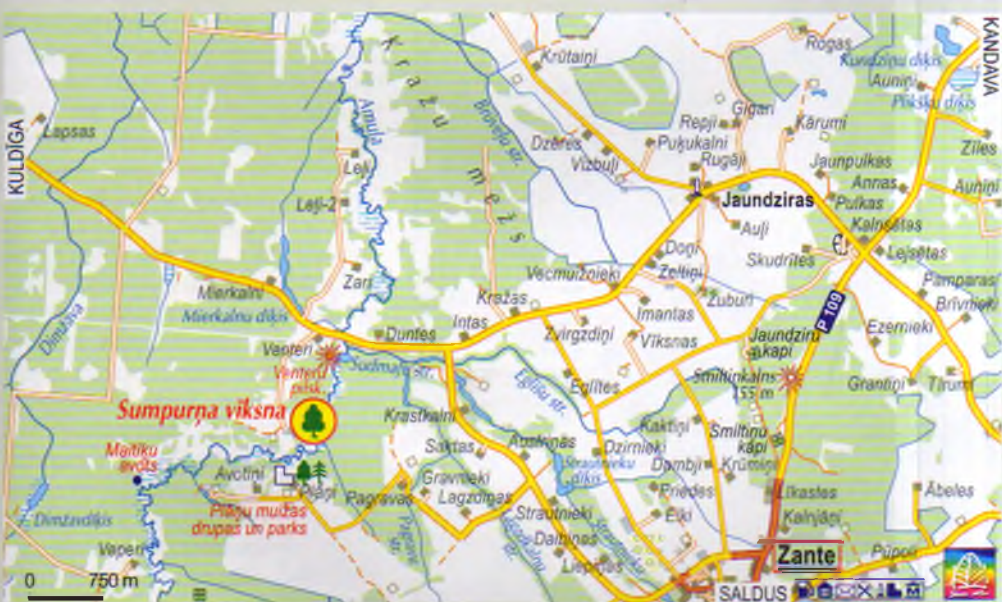
Jāpiebilst, ka šīm zarainajām džungļu vīksnām stumburu apkārtmēru ir gandrīz vai neiespējami noteikt, jo to māzerainos, resnos rumpjus apņēmušas apkaltsu stumbra sīkatvašu birstes. Laist mērlenti ap tādu stumburu ir tas pats, kas bāzt roku dzeloņaino alicu biežoknī. Turklāt vīksnām ir lielle zari gan 0,5 m, gan 1 m, gan 1,5 m augstumā. Vīksnu zemajos zaros iesprūduši kritušie un puskritušie koki. Grūtibas vēl palielina tas, ka trakās vīksnas aug uz stāva krasta, kur var "kaklu nolauzt". Savdabīgs, mežonīgs skaistums. Savukārt Sumpurņa vīksna ir šejienes daudzo spuraini resno dižvīksnu māte – gluži kā Meža māte, kas izsējusi sev līdzīgos bērnus.

Šī vieta savā pamestībā patiesi ir neparasta un liecina par pirmatnējās dabas uzvaru. Novadniekos ir tikai lielu ēku drupas. Pagalmu uzarušas meža cūkas, to pārvērdamas tīrumā. No seniem miera laikiem saglabājies un sētas vidū kuplo 5,3 m resns dižozols. Pa Amulas krasta džungļiem visur redzamas zvēru takas.

Pāri dziļajai Amulas senielejai otrā krastā ir bijusi Plāņu muiža, pareizāk sakot, tās drupas. Aizmirstajā Plāņu parkā aug vairāki vareni dižkoki: 5 m resns osis, 6 m resns ozols un 6 m resna goba. Šeit Amulas gravās varētu meklēt un arī atrast grūtajos apstākļos augošus nezināmus brīnumus.

800 m uz ziemeļiem Amulas krastā atrodas Venteru piļskalns un Mēra kalniņš.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Smiltiņkalns, Zantes pagasts, Tukuma raj., Tukums, tālr. +371 63124451, www.tukums.lv/turisms

Kurzemes cietokšņa muzejs, Skolas iela 8a, Zante, Tukuma raj., tālr. +371 63156692, +371 29442311, www.kurzemescietoksnis.viss.lv

Bioloģiskā zemiņu saimniecība "Rogas", Zantes pagasts, Tukuma raj., tālr. +371 29137117, www.tukums.lv/turisms

Bezdižbeņa ezers, Kabiles pag., Kuldīgas raj., www.mammadaba.lv

37.

REMTEŠ MĪLESTĪBAS OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,00 m
Augstums	H = 25 m
Vainaga projekcija	S = 320 m ²
Vecums	270 gadi
Attālums	110 km (caur Tukumu), 124 km (caur Brocēniešiem)
Adrese	Saldus raj., Remtes pa Remtes parka R malā
Koordinātas	56°44'14", 22°41'47"

Pie Remtes Mīlestības ozola arvien vairāk jaunlaulāto brauc kāzu dienā, lai tā zarā iesietu prievīti vai ap stumbru apjoztu baltu zīda lenti ar līgavas un līgavaiņa vārdiem, vai arī zaros iekārtu vainadziņu. Visriņķī ozolam zeme nomīdīta cieta kā klons, kas liecina par ozolam veltīto lielo mīlestību. Kad un kāpēc šāda tradīcija iesākusies, nav zināms.

Pirmais šo koku kā Mīlestības ozolu piemin novadpētnieks Kārlis Tīģeris 1934. gadā savā ceļvedī pa Remtes pagastu. 1977. gadā Remtes Mīlestības ozols ierakstīts valsts aizsargājamo dižkoku sarakstā.

Tagad apkārtnē pie Mīlestības ozola ir izcili labiekārtota – kā ne pie viena cita dižkoka Latvijā: milzīgi masīvi galdi un soli, nojumes, norādījumu informācijas stabiņi, autostāvieta, plāns.

Diemžēl pats ozols arvien vairāk nokalst, no tā zaļo puse. Stumbrā uz ziemeļiem ir veca 0,5 m plata zibens atstāta plata švīka. Pēc 7 cm dziļās rētas spriežot, spēriens varētu būt bijis pirms kādiem 35 gadiem. Iespējams, ka tas arī ir cēlonis ozola vainaga kalšanai. Kaut gan citos gadījumos ozoli arī lielākus zibens ievainojumus pārcieš veiksmīgāk.

Remtes parkā ir vairākas lapegles ar dižkokiem atbilstošiem izmēriem. 26 ha platībā grāfs Kārlis fon Mēdemss iekārtojis visādus brīnumus: starp parka alejām un ceļiņiem bijuši dīķi un kanālu sistēma ar Mīlestības saliņu. Kanāli bijuši izklāti ar dēļiem. Parkā vēl saglabājusies daļa no to laiku brīnumiem: Moku kambaris, Parka pagrabs, Lapene, Medību jeb Šūnakmeņu tornis, Jāniša pagrabs, piemineklis "Vāze", Peldu tornis pie ezera un, protams, pati 1800. gadā celtā Remtes muižas pils.

Aiz Remtes parka sakoptās daļas ir vēl lielāka parka mežonīgo džungļu daļa ar vēja sagāztiem kritušiem kokiem un zaru mudžek-

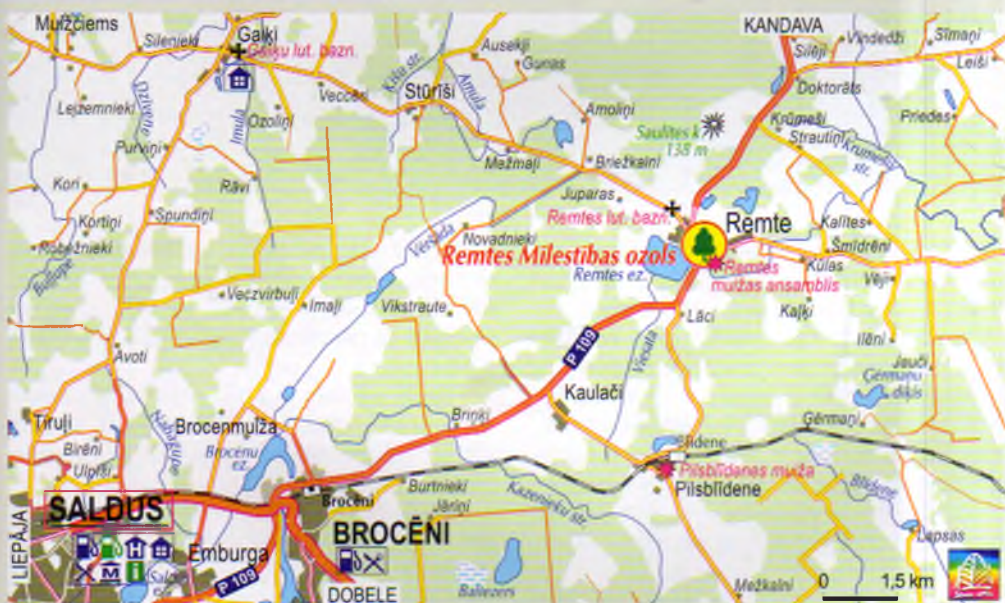

Milestības oļins

Ļiem, kur slēpjas šķeltu akmeņu krēslis, akmens stabi, zirgu vai suņu kapu uzkalns ar plakanu akmeni un akmens stabs ar gadskaitli "1201". Pretstatā parka sakoptajai daļai šie atrodas tādos brikšņu aizgāzumos, ka ir atrodami ar milzīgām pūlēm.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Remtes muļzas pils, Remtes pagasts, Brocēnu novads, Saldus raj., tālr. +371 63837293, www.cs.lpu.lv/kurzema/remtpag.html + Remtes + pagasts/iv
 Remtes vecā pils jeb "Vinkalni", Remtes pagasts, Brocēnu novads, Saldus raj., tālr. +371 63837293, www.cs.lpu.lv/kurzema/remtpag.html + Remtes + pagasts/iv
 Smuku muļzas apbūve, Smukas, Remtes pagasts, Brocēnu novads, Saldus raj., tālr. +371 63837293, www.cs.lpu.lv/kurzema/remtpag.html + Remtes + pagasts/iv

38.

KĒDARU ÓZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,30 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 500 m ²
Vecums	220 gadi
Attālums	180 km (caur Skrunda
Adrese	Saldus raj., Nīgrandu 300 m lejpus Spīņņu ūdenskrāt.
Koordinātas	56°25'48", 22°05'16"

Par Ķēdaru ozolu gribas teikt, ka tas ir Saldus rajona krāšņākais dižozols, kas aug uz Spīņņupītes augstās kraujas, iekēries starp lielu, šķautņainu akmeņu grēdām gluži kā alpīnists. Milzis noliecis savu apaļo vainaga cepuri pār ielejas dziļumiem. Vainags ir tik apaļš, ka šķiet – ar cirkuli uzvilktā puslode pie zemes malas. Zemes mala te ir tūruma mala pie dziļās ielejas. Lai, nākot pa lejas taku, tiktu augšā pie ozoltēvaiņa, jāraušas pa lielu, šķautņainu akmeņu stāvumu gandrīz vai kā klinšu kāpējam.

Kāpēc šeit tāds dažādu asu akmeņu krasts? Izrādās, ka tā ir Ķēdaru kūts un citu ēku pamati no kādreiz bagātās saimniecības. Ķēdaru mājas bijušas pakalnā 200 m uz ziemeļiem no dižozola. Kad kolhoza laukus meliorēja, te neraka bedri, kur sastumt ēkas, bet šķūrēja tās

uz stāvo krastu pie ozola, kur kaltie, krāsainie akmeņi vairākām kārtām uzgūla uz tā saknēm. Taču ozols neko neiebilst, spītīgi aug un vienīgais kā pieminekļis saglabā Ķēdaru mājas vārdu.

Tomēr ozolam ir cita, nepatīkama nelaieme – krasta kraujā augošie koki kā šmaugi pīķi salīduši zemzarīša vainagā un ozola apakšējie zari bez saules kalst.

2005. gadā fonda "Dabas retumu krātuve" eksperti ar Vides aizsardzības fonda atbalstu veica dižkoku apzināšanu Saldus rajonā. Pie Ķēdaru ozola aizveda Kalnu ciemata dzīgākais patriots, dižkoku, sporta un tūrisma lietu zinātnis Raimonds Klaipts.

Lai glābtu dižo Ķēdaru ozolu, šā paša gada 18. novembrī notika zemzarīša atbrīvošanas talka. Saulainā rītā sabrauca 22 tal-

Ozola atbrīvošanas talka 2005. gada 18. novembrī.

cinieki. Svinam lielus valsts svētkus, Rīgā list un visā Latvijā list, bet Saldus pusē visu dienu svētīga saule. Ar Latvijas karogu pa priekšu iet Jānis Blūms, tas pats, kuru Imants Ziedonis apraksta "Kurzemītē", tas pats, kurš kolhozā "Jaunais komunārs" uzcēla Kalnu ciematu, kas patlaban līdzinās skaistai Eiropas mazpilsētiņai. Tas pats J. Blūms, kurš nupat par saviem līdzekļiem Nīgrandes pagastā uzcēla pieminekli Latvijas brīvības cīnītājiem.

Es baudu savas sirds ātros pukstus, baudu dabas draugu talkas darba dedzību, baudu darba rezultātu, kā koku karalis pamazām nāk ārā no kokiem un krūmiem.

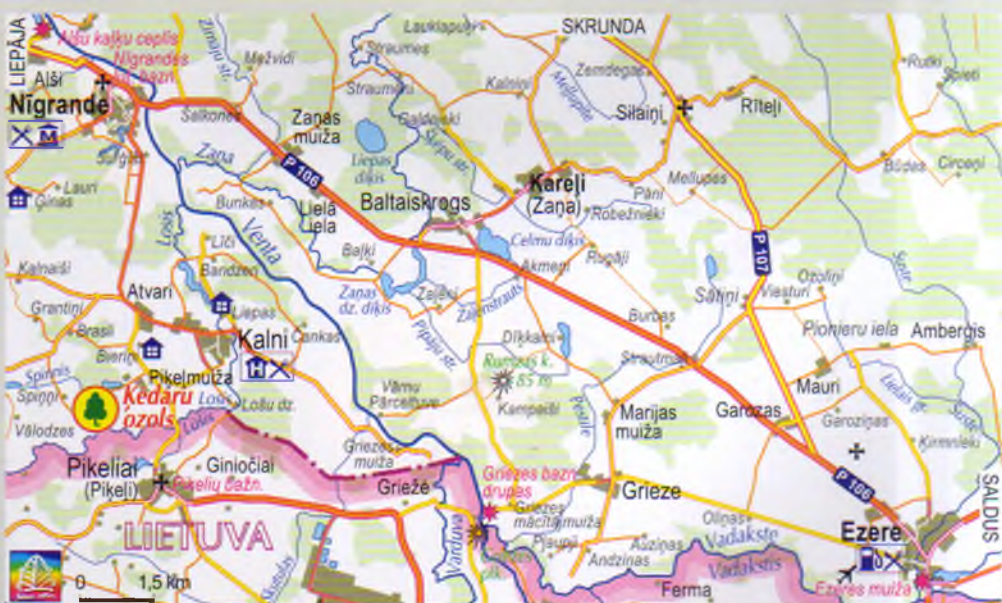
18. novembrī diena tomēr pārāk īsa. Pār-

nakšņojam jaukāajā Kalnu viesnīcā un otrā dienā darbu turpinām. Atbrīvojot vienu dižkoku, kura vainaga projekcija ir 500 m² (vainaga platums – 25 m), tas ir milzīgs darbs. Nodomāju, ka tagad Ķēdaru ozols ir pirmais un varbūt vienīgais Latvijā, kas atbrīvots tā, kā nepieciešams arī citur. Žurnālists Kārlis Reimanis saka: "Izskatās, ka vecais ozols iztaisno muguru un no krasta kraujas izslienās uz augšu."

Kad 2008. gada ziedonī ar fotogrāfu Valdi Semjonovu atbraucām pie Ķēdaru kuplā zemzarīša, lai dižo iemūžinātu šajā grāmatā, mums abiem sirds priecājas, kāds cēlums un augšana kuplumā – kā pateicība par ozola un ainavas atbrīvošanu.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Alšu kalņu cepis, Nīgrande, Nīgrandes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63864324, www.saldus.lv/nigrandespagasts/lv
 Nīgrandes muiža, Nīgrande, Nīgrandes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63864324, www.saldus.lv/nigrandespagasts/lv
 Zviedru skansts, Nīgrande, Nīgrandes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63864324, www.saldus.lv/nigrandespagasts/lv

39.

BALOŽU PALMU PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs

P = 1,52 m

Augstums

H = 13 m

Vainaga projekcija

S = 63 m²

Vecums

150 gadi

Attālums

145 km

Adrese

Saldus raj., Kursiņu pag.,

4 km DR no Kursiņu

centra, 420 m Z no

Baložu mj., tīrumā

56°29'28", 22°20'53"

Koordinātas

Baložu priede izskatās kā palma: uz 8,5 m augstā, slaidā bezzaru stumbra simetrisks vainags kā milzu bumba 9 m caurmērā. Priede ir divkāršs brīnums, jo augšā zarošanās vietā izeudzis maziņš, 0,5 m garš pilādzītis. Latvijā patlaban ir tikai viena palmu priede, bet mūsu koku vēsturē zināmas vēl divas šāda veidola priedes.

Viena palmu priede auga Vidrižu pagastā netālu no Bīriņiem. XIX gs. beigās Bīriņu muižas īpašnieks Augusts fon Pistolkors kā dāvanu savai mīlotajai sievai Emīlijai veidoja plašu parku pie pils, tāpēc izsludināja 300 zelta rubļu lielu prēmiju par unikālās priedes pārstādīšanu pie muižas. Taču tik lielu koku neviens neņēmas pārvietot. Padomju laikos Mičurina kolhozs pie šā koka uzcēla lopu fermu, zeme applūda ar vircu un palmu priede 1960. gadā nokalta. Otra palmu priede, kas auga Salacgrīvā pie Vairogu mājām, nolūza 1969. gada vētrā.

Tāpēc Baložu palmu priede ir vienīgā tāda Baltijas valstīs.

Neviens vēl nav ņēmis izskaidrot, kāpēc izaug palmu priedes, kurām visi zari tāpat kā palmu lapas aug radiāli no viena punkta.

Mana hipotēze ir tāda, ka palmu priedes ir lielas, pāraugušas vēja slotas, kas izveidojušās simetriskā zarojumā.

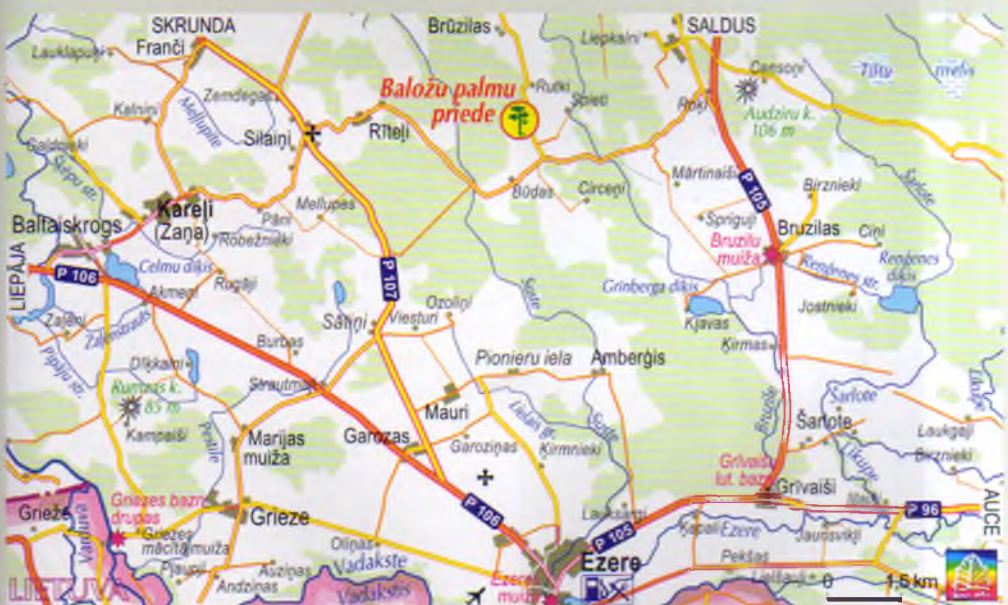
Pirmās ziņas par Baložu palmu priedi sniedza kulta vietu pētnieks, profesors Juris Ur-tāns 1976. gadā.

Pie Baložu mājām 300 m attālumā kādreiz audzis milzu ozols, kura dobumā kara laikā esot pārgulējuši trīs cilvēki. Ozolu pēc kara sa-spēris pērkons. Savukārt XX gs. septiņdesmitajos gados melioratori vecā milzeņa atliekas novāca un zemi nolīdzināja.

Pamestajā un dzungļos pāraugušajā Baložu dārzā aug skaista, kupla dižkļava ar stum-bra apkārtmēru 3,5 metri. 2 km attāļajā Sauļu kapsētā iepretī vārtiem aug iespaidīgs, zibens ievainots dižozols ar stumbra apkārtmēru 6,3 metri.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Kursiņu ūdenskrātuve, Kursiši, Kursiņu pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63835286, www.kursisi.lv
 Sātiņu dīka dabas liegums, Kursiši, Kursiņu pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63835286, www.kursisi.lv
 Bruzīļu muiža, Kursiši, Kursiņu pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63835286, www.kursisi.lv

40. VADAKSTES SVĒTOZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,80 m
Augstums	H = 0 m
Vainaga projekcija	S = 0 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	124 km
Adrese	Saldus raj., Vadakstes pag. Vadakstes parkā, robežzīme Vadakstes lab. krastā
Koordinātas	56°22'20", 22°45'01"

Jānis Niedritis Vadakstes Svētozolu
gleznojis XX gs. 60. gados

Šis Svētozols Vadakstes parkā ir sena mīlētāju tikšanās vieta. Te vienmēr centās atnākt gan skolēni, jaunieši un arī visi citi pagasta ļaudis. Bez tam atbrauca arī ekskursanti no rajona un tālākām vietām. Tas bija Saldus rajona resnākais un svētākais koks.

Vēl XX gs. sākumā zemnieki pie ozola nesuši ziedot gaļas gabaliņus, zaros karinājuši dziju. Muižas barons to aizliedzis (muiža taču tepat blakus). Tad ļaudis ziedot gājuši pa nakatīm.

Ozolam piemītis dziedniecisks spēks. Slima bērns krekliņu pa nakti iekāra dobumā vai pakāra ozola zaros, lai tas pievelkas ar rasu. Ja šādu krekliņu slimajam uzvilka mugurā, tad otrā dienā bērns bijis vesels. Pēc Svētozola rāsas nākuši arī lietuvieši no Vadakstes pretējā krasta. Stāsta, ka ārstējušies arī ar ozola pelniem un mizu.

Reiz puikas ozola dobumā iekūruši uguni. Pēc tam dižkokam nokaltuši divi apakšējie zari. Aptuveni 1980. gadā ozols nogāzies

pār krastu un ar galotni iekritis Vadakstē. Arī patlaban, gandrīz vai pēc 30 gadiem, Svēt-ozola kritašais dobais stumbrs savīļņo ar savu varenumu.

XX gs. sešdesmitajos gados ozolu glezn- ojis Jānis Niedrītis. Glezna aplūkojama Vadaks- tes novadpētniecības muzejā.

Ap Vadakstes pili patlaban ir četri jaunāki, bet veselīgi dižkoki: divi ozoli (4,2 un 4,4 m),

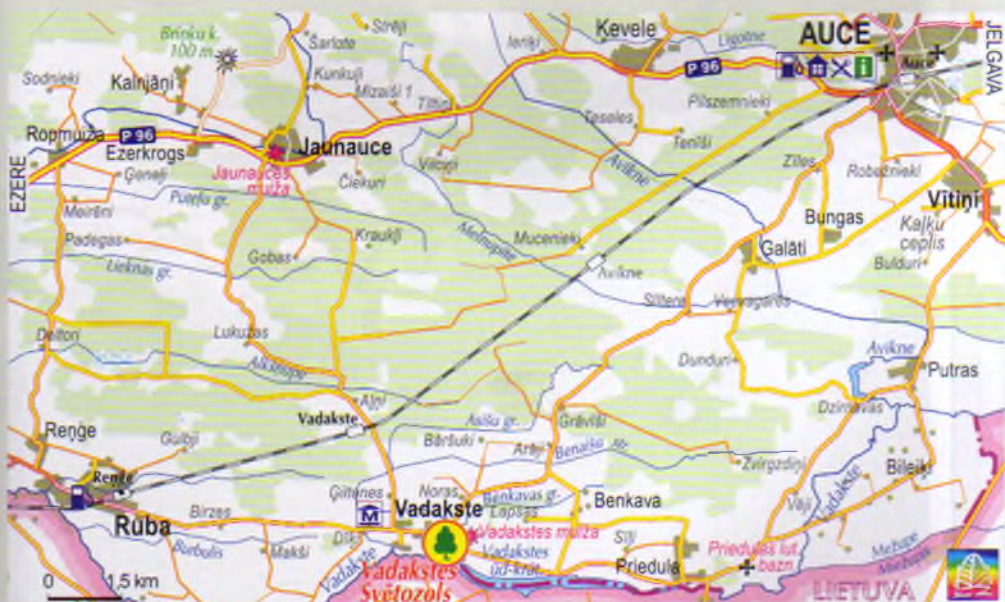
dižskābardis (3,9 m) un Mūru osis (3,75 m). Savukārt 1,8 km uz rietumiem no lielceļa Eze- res virzienā ainavā redzami gluži kā sardzē stājušies seni karavīri divi vareni Šārķu diž- ozoli – ar 7,0 un 6,4 m resnu stumbru. Sep- tiņmetrīgais ir otrs resnākais Saldus rajonā. Pavisam Vadakstē ir apzināti 13 dižkoki.

Pie Vadakstes pils ir arī Spoku kalniņš, kur saskaņā ar teiku zemgalieši aprakuši savu

mantu un tāpēc tur tagad spokojojies. Riņķi ap šo kalniņu aug ozoli ar gariem, monolītiem stumbriem.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Vadakstes muīza, Vadakste, Vadakstes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63841238, +371 63841216, <http://old.saldus.lv>

Pieminekļis represētajiem vadakstniekiem, Vadakste, Vadakstes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63841238, +371 63841216, <http://old.saldus.lv>

Priediņu senkapi, Vadakste, Vadakstes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63841238, +371 63841216, <http://old.saldus.lv>

Pokaiņu mežs, Naucītes pag., Dobeles raj., tālr.: +371 63729177, +371 63726212, www.mammadaba.lv

41.

PUKU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,00 m
Augstums	H = 16,5 m
Vainaga projekcija	S = 140 m ²
Vecums	275 gadi
Attālums	125 km
Adrese	Saldus raj., Vadakstes pa- 200 m ZR no Puku mj. drupām
Koordinātas	56°23'59", 22°49'26"

Puķu ozols ir viens no spočīgākajiem, jociģākajiem dižkokiem. Savdabīgs ozolvecis, ar kuru var sarunāties, jo tam ir varena mute ar brangiem vaigiem un biežām lūpām. Tā mute ir cilvēka izzāģēta 60 x 30 cm liela atvere uz ozola dobumu milzīga mēzera (1,5 x 1 m) vidū. Zāģējums ar mēzera rētaudiem apaudzis – izskatās ļautri un īpatnēji.

Ozola nosaukums arī skaists un priecīgs. Tomēr veselības stāvoklis meža vecim ir slikts. Vainags stipri iekaltis, no tā zaļa tikai puse. Tā acimredzot zibens vaina. Taču ozols ar savu amizantto muti tikai smeļ, kaut Puķu mājas jau drupās un visapkārt Benkavas mežos neaprakstāma vientulība.

Te kādreiz auguņas egles – tādas egles, ka no vienas iznāca trīs baļķi 7 m garumā. Bijuši arī diži un visāda veidola kadiķi, pa pilnam čūsku un zvēru. Uz Benkavas mežiem padomju kungi ar diplomātiem braukuši staltbriežu medībās.

Cik skaistas bija Puķu meitas, neviens nezināja pateikt. Kādreiz mājās visur bijusi kārtība un labi bijusi sakārtota lauksaimniecība; paši dzīvojuši turīgi un bijuši iecienīti pagasta sabiedrībā. Padomju laikā mājas pamazām izputējušas. Kolhozs beigu galā tur vēl izmitinājis talciniekus – viesstrādniekus, kuri uzraudzījuši aitu ganāmpulkus. XX gs. astoņdesmitajos gados ēkas pamazām sabruka un lauki aizauga.

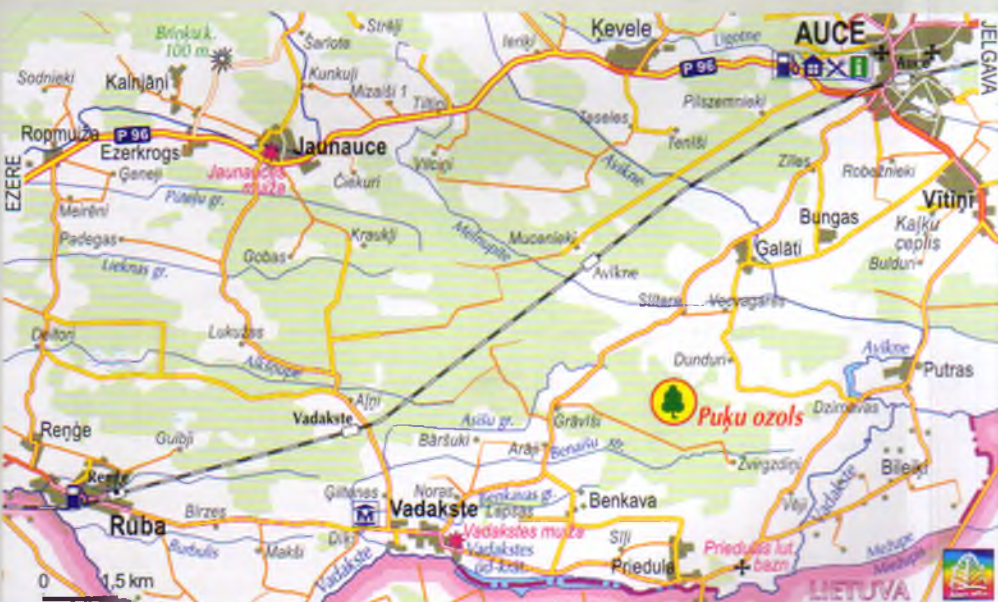
Novadniece Inta Tuze Latvijas Folkloras krātuvē par tepat tuvējo Puķu purvu atradusi šādu teiku: "Zviedru-poļu kara laikā zviedri

nogremdējuši Puķu purvā savas mantas un naudas lādes, kā jau tas bija pieņemts, par sargātājiem klāt pierakuši kritušos kareivjus, bet nepaspējuši vēl rakumu nolīdzināt, kad tuvumā paslēpušies poļi nākuši virsū un visus zviedrus apkāvuši... Manta gan palikusi tur, kur ierakta. Poļi sabijušies no savādajām skaņām, kas sākušas nākt tieši no pazemes, it kā no purva dziļumiem ar tādu dobjū dunoņu – tur skanējušas kara taures, tā kā zobenu šķindoņa, sāpju kļiedzieni un mirstošo vaidi... Poļi kādu brīdi klausījušies, tad atstājuši baidīgu vietu un mukuši, atpakaļ neskatīdamies... Vēl tagad reizēm no Puķu purva dziļumiem nākot savādi cīņas trokšņi, kas biedējot ļaudis, tamdēļ neesot ieteicams turp sēnēs vai ogās iet vienam pašam un pa dienasvidu, varot aiz bailēm pazaudēt valodu."

Atrast savādo Puķu ozolu bez pavadoņa, kurš zina ceļu, būs grūti. Ar mašīnu var piebraukt 1,5 km attālumā no koka, tālāk jābrien kājām.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Priedulas evaņģēliski luteriskā baznīca, Vadakste, Vadakstes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63841238, +371 63841216, <http://old.saldus.lv>

Vadakstes pagasta muzejs, Vadakste, Vadakstes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63841238, +371 63841216, <http://old.saldus.lv>

Vecmīķeļu senkapi, Vadakste, Vadakstes pagasts, Saldus raj., tālr. +371 63841238, +371 63841216, <http://old.saldus.lv>

42.

VECGAVIĻU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,52 m
Augstums	H = 15 m
Vainaga projekcija	S = 235 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	82 km
Adrese	Dobeles raj., Tērvetes pag. 1,5 km no Tērvetes, Tērvetes kr. un Svēpaines krast. 100 m D no Vecgaviļu māj.
Koordinātas	56°27'52", 23°22'16"

Ozols no dienvidu puses.

Vecgaviļu ozola krāšņums ir tā saknēs. Spēcīgs un skaists ozola vectēvs ir iekēries krasta nogāzē. Vētra nolauzusi galotni un stumbra lielāko daļu. Pērkontēvs ar savu aso zibenscīrvi atšķēlis labu daļu no stumbra ziemelpuses.

Ozols bija īsts zemzaris – trejdeksnis. Nu vairs nav! Trešo daļu paņēmis zibens. Tagad ziemeļu pusē, kalna pusē ozolam vaļā stāv 1,5 m plata ieeja dobumā un stumbra šķērs-griezums ir tikai pusloce, līdz 2,2 m augstumam, kur bija trejdeksņa treji vareni žuburi. Patlaban ir tikai viens, jo arī otrais nolūzis, atstājot 2 m garu stumbeni, kam ataugušas dažas atvases.

Skats no kalna puses uz ozolu bēdīgs, bet lejā, no dienvidiem pret kalnu acis pievēršas ozola milzīgajiem virszemes sakņu veidojumiem, kas tagad kā resni pasaku pūka nagi izstiepušies 3,8 m pa nogāzi. Uz ozola stum-

bra aug "Sarkanajā grāmatā" ierakstītā sūna, proti, zaļganā vijzobe (*Tartula virescens*). Ozols izpleties Svēpaines ielejas krasta nogāzē, pārsimt metrus no tās ietekas Tērvetē, iepretim Vecgaviļu mājām, kas muižas kalpu vajadzībām celtas 1859. gadā (rija no māla kleķa, tāpēc varbūt vēl vecāka).

Rakstos Vecgaviļu dižozolu pirmoreiz 1958. gadā piemin LU docents Edgars Vimba. 1977. gadā ozols ierakstīts dižkoku sarakstā kā valsts aizsargājams dabas piemineklis.

Gan S. Saliņa 1974. gada dižkoku grāmatā, gan 1977. gada valsts aizsargājamo dižkoku sarakstos Vecgaviļu ozols sajaukts ar vareno upurozolu, kas kādreiz audzis pie Tērvetes skolas. Šā pārpratuma dēļ izplatās viedoklis, it kā Vecgaviļu dižozols būtu tas senais upurozols.

Ozols no ziemeļu puses.

Par Latviju stāv sardzē ozoli
 Kā tautu dēli ziļu rotās,
 Kā karavīri bruņu kreklos.
 Kaut ievainoti stumbrus rētām,
 Tie stāv par dzimteni un mūsu sētām.

Vēl skaistas ir tās māju vietas,
 Kur drupām pāri ozoli un kļavas
 Pleš stiprās zaru rokas savas,
 Jo iztālēm jau nevar redzēt to,
 Ka māju nav, tik koki kaunu slēpj
 Un zaļo gaismu izstaro.

Kērpis Vecgaviļu ozolā – *Ramalina fraxinea*.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Tērvetes Staburags, Tērvete, Dobeles raj., tālr. +371 63726212, tervete@lvm.lv, www.marmmadaba.lv
 Tērvetes senvēstures muzejs "Jērumi", Tērvete, Dobeles raj., tālr. +371 29896804, lielkenins@inbox.lv, www.lielkenins.lv
 Grāmatnieku muzejs "Kīpi", Tērvete, Dobeles raj., tālr. +371 29351141

43.

KROKODILEGLE

jeb Kārpainā egle

(PICEA ABIES)

Stumbra apkārtmērs	P = 1,04 m
Augstums	H = 25 m
Vainaga projekcija	S = 12,5 m ²
Vecums	70 gadi
Attālums	80 km
Adrese	Dobeles raj., Tērvetes pag., Tērvetes meža ainavu parkā

Krokodilegle ir ļoti savdabīgs koks – īsts brīnumkoks. Zināms tikai otrais eksemplārs Latvijā. Uz egles stumbra nav parastā, gludā miza, bet tas no vienas vietas nosēts ar kārpainiem, asiem izciļņiem, tādām kā dažāda lieluma kārpām ar sasmailinātiem galiem. Tie nav vis koksnes izaugumi, tie nav arī māze-ri, bet gan ir egles mizas daudzu zvīņojuma kārtu noslāņojumi. Atgādina mazas mazītiņas it kā miniatūras inku vai ēģiptiešu piramīdas ar daudzām pakāpēm. Šo konusveidīgo kārpu augstums līdz 5 centimetriem. Egle atgādina krokodilādu, jo īpaši tā muguras daļu. Pilnīgi blīvs stumbra noklājums kārpējuma izciļņiem ir līdz 3,3 m augstumam. Vēl līdz 4,5 m augstumam nezināmās izcelsmes puni turpinās epizodiski. Tālāk uz augšu egles stumbrs ir gluds. Nevienam citam apkārtnes kokam šāda mizas īpatnība nav novērojama.

Šo meža brīnumu XX gs. deviņdesmito gadu sākumā atklāja mežzinis Visvaldis Banziņš. Visas apkārtējās egles, kas aug ap savādniecī, ir 1941. gadā sastādītās mežaudzes egles. Vai nu kārpainā egle ir iestādīta vienlaikus ar citām savām kaimiņņiem, vai arī pati iesējusies, drošu atbildi nevar dot.

Tērvetes krokodilegle ir otrais gadījums Latvijā. Pirmo kārpaino egli Rēzeknes rajonā Viļaku mežniecībā atklāja meža patologs Jāzeps Vuškāns (1919–2005). Viņam pieder arī vienīgās krokodilpriedes atklājums Jēkabpils rajona Ābeļu mežniecībā. Krokodilpriedes mizas kreveļu veidojums ir citādāks nekā krokodilegles mizas kārpainie izaugumi. Šī parādība pagaidām nav pētīta un nav izskaidrojami tās cēloņi.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Tērvetes dabas parks un Tērvetes piļskalns, Tērvete, Dobeles raj., tālr. +371 63726212, tervete@lv.m.lv, www.mammadaba.lv

Klosterkalns un Zviedru kalns (Svētkalns), Tērvete, Dobeles raj. tālr. +371 26115333, www.mammadaba.lv

Annas Brigades muzejs "Sprīdīši", Tērvete, Dobeles raj. tālr. +371 26532691, spridisi@spridisi.lv, www.spridisi.lv

44.

VEVERU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,50 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 560 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	75 km
Adrese	Dobeles raj., Bērzes par 3 km DA no Bērzes c., 300 m no Gauratas upītes kr. krasta
Koordinātas	56°40'25", 23°23'37"

Plaša rapšu lauka vidū kā dzeltenā tuksnesī vientulis Vēveru ozols skumst. Bērni, kuri basām kājām skraidīja no Vēveru mājām pa tā saknēm un vēlāk vainagus ozolā meta, sen izauguši lieli un kļuvuši sirmi. Neviena vairs nenāk ciemos pie sirmā ozola.

Izcili ainavisks dižozols kā cēls piemineklis. Taču pie tā nevar piekļūt, aizbraukt nevar, aizbrist arī nevar. No dienvidu puses izbagarēta un iztaisnota Gaurata, ar bebru aizsprostiem uzpludināta, no citām pusēm – plaši, stepei līdzīgi tīrumi. Kā tu, cilvēk, kilometru vai divus bridīsi pa rapšu lauku? Vai dieviņ, ja rapši ir saauguši, tad bez mačetes i simts metrus netiksi uz priekšu.

Es domāju: kādas tās mājas bija? Kāda bija sēta un kādi bija ļaudis darbos un svētkos? Kāda tad ainava bija, kāda māja un rija, un kūtis vēl bija? Žogi un takas, un lopiņu ganāmpulks, un zirdziņš skrien ratos... Es it kā sapnī ar ozola acīm skatos. Kā un kāpēc tā māja zuda? Nav man vairs miera, es meklēju un taujāju bijušā Bērzmuižas pagasta ļaudis. Tomēr visi tā no mājām izdzīti un pa pasauli izkaisīti, svešumā ar varu aizdzīti.

Bagāta Zemgales zeme ir bijusi visos laikos. Taču neviens neko nevar pastāstīt, kā bija tad, kad mājas bija.

Ņemu vecos rakstus un izlasu, ka Vēveru mājvārds muižas papīros pirmoreiz ierakstīts 1732. gadā, kad kāds Gērts Vēveris ar 1/8 arklū nācis klāt Bērzmuižas saimnieku skai-

tam. Es ņemu veco karti un salīdzinu. – Ko es redzu!? Te visur bijušas zemgaliešu mājas: Gauratnieki, Bētiņi, Dēņi, Stoķi, Mazaušeikas, Lielaušeikas, Raikas, Strada Pikšas, Zīverti, Račiņas, Vecpuči, Jaunpuči, Jaunzemji, Latvieši, Ģeķiši, Vēji, Leišpēteri, Kātiņi, Līkkāji... skan kā sēru melodija pāri 12 km². Gara un dvēseļu tuksnesis. Kā lai ozols to iztur? Taču ir palikušas birztales pie bijušo māju vietām. Putni kā pastnieki ozolam atnes ziņas, ka arī uz Latviešiem, Ģeķišiem un Bētiņiem vairs neviens no bērniem nenāk ciemā. Miruši Austrālijas ziemā.

Beidzot, pēc meklēšanas pa visu Latviju, es Kuldīgā atradu Vēju vecsmātes meitu Brigitu Klingensteinu. Viņas vecmāmiņa Leontīne dzimusi Vēveros 1885. gadā, nodzīvojusi garu mūžu līdz 93 gadiem. Apprecējusies 23 gadu vecumā ar bagāto Vēju dēlu, kuram birzītē vēsturiskais Naudas akmens. Vecmāmiņa ar mazmeitu bieži gājusi ciemoties uz Vēveru mājām pie sava brāļa. "Ak Dievs, kas tās bija par mājām!" iesaucās Brigita. "Trīs skursteņi un trīs durvis. Pa vidu lielais manteļskurstenis. Katrā pusē četras istabas ar verandām. Bet kādas viņiem bija kūtis! Tādas nekur citur Latvijā nav. Tās bija celtas apļa veidā, kopā ar riju, klētīm un šķūņiem, mūžsen vecas, no astoņsimtajiem gadiem. Māja, kūtis un vecās ēkas bija no koka. Ja jumts vesels un kūtī kārtība un tīrība, tad balķi nepūst.

1944. gada vasarā, kad padomju armija

nobombardēja Jelgavu un izskrēja līdz jūrai, frontes līnija gāja caur Bēzres pagastu. Tad kara lādiņi sagrāva tikai Latviešu māju un citiem dažas kūtis.

Pēc kara bija kolhozs "Padomju zemkopis", pēc tam Kirova vārdā nosauktais. Kad Kirova kolhozs aptuveni 1977. gadā veica meliorāciju, visas mājas noraka zemē. Arī Vēverus ar visām vēsturiskajām kūtīm un citām ēkām noraka. Nošķūrēja arī lielāko daļu no Vēveru birzs. Palika tikai lielais ozols. To nespēja tik viegli izraut. Pie mūsu Vēju mājām auga divi tikpat resni un veci ozoli. Ar tiem melioratori ilgi stīvējās, beigās tomēr izgāza un noraka. Arī citas daudzās mājas sagāza un apraka līdz ar visiem kokiem un augļu dārziem. Tad jau melioratoriem bija liela un spēcīga krievu tehnika.

Bētiņu mājas palika. Tur bija milzīga kūts, kur stāvēja kolhoza teļi. Bētiņu mājas bija ļoti bagātas, jo vecais saimnieks bija Latvijas Zemes bankas prezidents. Māja bija divstāvu, moderna mūra kūts ar uzbrauktuvi, milzīgs ābeļdārzs ar daudzām neredzētām šķirnēm. Kolhoza laikos lasīja ābolus un veda uz Rīgas tirgiem, uz izstādēm.

Bētiņu dēls bija aizsargs un saprata, kas Latviju sagaida, kad atnāks padomju vara. Kad "atbrīvotāju" fronte ienāca Latvijā, viņš turpat mājās nošāvēs."

Konversācijas vārdnīcā atradu, kādi diži gara milži nākuši no Bētiņu mājām. **Jānis Bētiņš** (1830–1912) bija diriģents, ērģelnieks, mūzikas pedagogs, pirmais latviešu ērģeļu būvētājs, I un II latviešu dziesmu svētku virsdiriģents. Viņa skolnieki bijuši I. Kade, O. Šep-

skis, Vigneru Ernests u. c. mūziķi. **Kārlis Bētiņš** (1867–1943) bija pasaulē pazīstams slavens šahists, šaha problēmists, Baltijas šaha meistars. **Ludvigs Bētiņš** (1856–1930) bija Jāņa Bētiņa vecākais dēls, viens no ievērojamākajiem latviešu pianistiem, mācījies pie N. Rimskā-Korsakova, bijis mūzikas profesors Tbilisi un Maskavas konservatorijā. **Ādolfs Bētiņš** (1864–1911) bija Jāņa Bētiņa jaunākais dēls, arī pianists, ērģelnieks un diriģents, mūzikas pedagogs. **Teodors Bētiņš** (1859–1936) bija Bētiņu saimnieks, kurš savās mājās ar lieliskiem panākumiem veica augļkoku (pat persiku!) šķirņu pētīšanu un izmēģinājumus, audzēja lielu daudzumu Latvijā maz pazīstamu ābolu un bumbieru šķirņu. Lūk, kur vēlāk tam Kirova kolhozam ko acis ieplest par neredzētiem brīnumāboliem un pa Rīgu tirgoties un izstādēs lielities. Vēl tagad ap Bētiņu māju drupām pavasaros līgojas dažādu krāsu ceriņu mākoņi.

Brigita Klīngensteinā ar atmiņām atgriezās turpat kaimiņos pie Vēveru dižozola: "Tas ozols auga birzītē pie mājas. Tur mēs ar vecmammu vienmēr gājām sēņot. Pielasījām pilnus grozus ar gailenēm. Sēņu tur bija tik daudz, ka nēmām līdzī nēšus un sēņu grozus uz Vēju mājām stiepām ar nēšiem uz pleciem."

Atjaunotas ir Pikšas, Kārļa Ulmaņa dzimtas mājas. Taču Bētiņiem, Vēveriem, Gauratniekiem, Latviešiem, Līkkājiem u. c. nav pat piemiņas zīmes!

Latvijas kultūrvēstures ainavā ir jāsaglabā senie vietvārdi (toponīmi un mikrotoponīmi), kas ir tikpat dārgi un skaisti kā tautasdzies-

Bagātās un slavenās Bētiņu dzimtas mājvieta saglabāties tikai ceriņu dārzs un milzīgās kūts drupas.

mas. Vietvārdiem nav jābūt tikai pētnieku sējumos, tiem jābūt dzīviem Latvijas ainavā. Tēlnieks, nelaiķis Vilnis Titāns kā labdaris iekala zudušos mājvārdus akmeņos vai sagrauto māju pamatos, kur strādāja Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāju grupa. Dundagas pagastā Vilnis Titāns desmit gadus krāva milzīgu, deviņus metrus augsto Valpenes laukakmeņu piramīdu. Kolhoza priekšsēdētājs Aldis Zumbergs deva traktorus, autoceltni. Apakšējos akmeņos Titāns iekala senās piederības zīmes un iekala kolektīvizācijas un meliorācijas laikos zudušo seno māju vārdus.

Tā vajadzētu darīt arī visā Latvijā, simtiem gadu vecos vietvārdus saglabājot un parādot. XX un XIX gs. pazaudējam senās māju zīmes

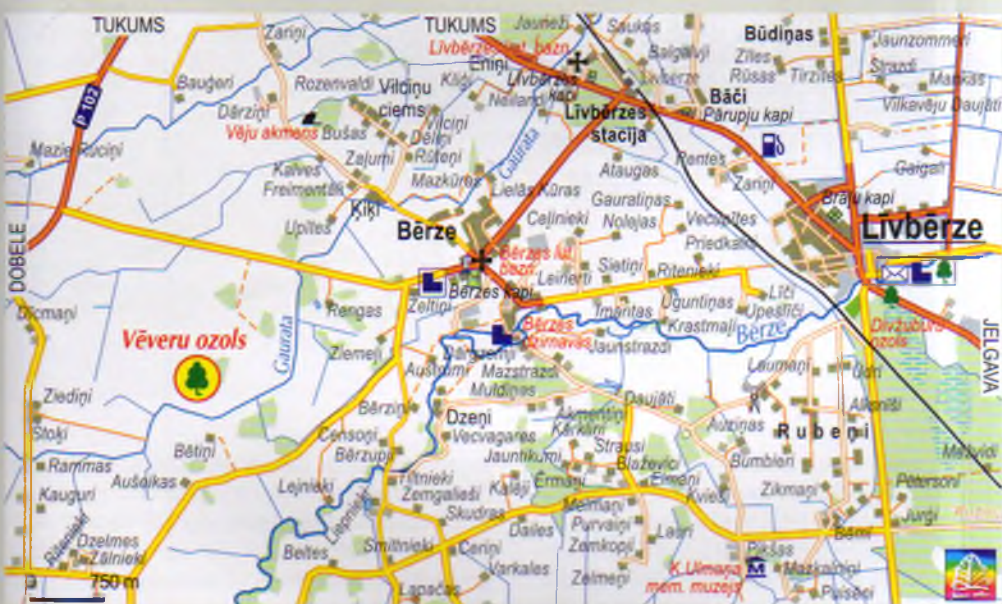
(piederības zīmes, īpašuma zīmes). Vai tagad ļausim pazust arī simtiem gadu vecajiem mājvārdiem?

Milzīgu piramīdu no akmeņiem grūti uzcelt un arī nevajag. Būtu labi, ja ceļmalā, no kurienes redzams Vēveru dižozols, savestu lielos, skaistos laukakmeņus – tik, cik bija zudušo māju. Akmeņus varētu salikt vienuviet un savstarpēji izkārtot tā, kā senāk šeit atradās latvju mājas. Pēc tam sarīkot tēlnieku plenēru un katrā akmenī iekalt zudušās mājas vārdu. Tad bērnu bērni zinātu, kur atbraukt un acīm senču zemi noglāstīt.

Vēveru ozols paaudzū paaudzēs paliktu tur lauka ainavas vidū kā zaļais karogs, kā orientieris ainavā. Lūk, tur ap lielo ozolu pie birttaliņām un plašo tīrumu klajumos ir to gadsimtiem veco māju vietas, kuru vārdi iekalti laukakmeņos. Garāmbraucēji un tūristi piestātu, lai skatītos akmeņu vārdos kā šejienes vēstures kartē. Katru gadu 18. novembra svētkos šajā vietā un citās tādās vietās vajadzētu pacelt sarkanbaltsarkano karogu. Es it kā sapnī Latviju iedomājos pēc daudziem gadiem, kad šajā pelēkajā rudens dienā visi brauktu savai senču zemei godu atdot un svētību saņemt. Visā Latvijā ceļmalās un pie vienuļajiem mājvietu ozoliem un liepām plīvotu sarkanbaltsarkanie karogi.

Patriotismam, Dzimtenes mīlestībai tāpat kā ozolam ir nepieciešamas saknes un saknēm vajag zemi!

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Bērze evaņģēliski luteriskā baznīca, Bērze pagasts, Dobeles raj., tālr. +371 63754116, www.zemgaletourism.lv

Bērzniežu vecā pamatskola, Bērze pagasts, Dobeles raj., tālr. +371 26764405, www.zemgaletourism.lv

Bērze ūdensdzimava, Bērze pagasts, Dobeles raj., tālr. +371 26439106, www.zemgaletourism.lv

45.

KARLA ULMAŅA OZOĻS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 2,60 m
Augstums	H = 17 m
Vainaga projekcija	S = 240 m ²
Vecums	71 gadi
Attālums	72 km
Adrese	Dobeles raj., Bērzes pag., pie Vecās skolas
Koordinātas	56°41'02", 23°25'33"

Visā Latvijā ir varbūt simtiem ozolu, kurus stādījuši Kārlis Ulmanis un ģenerālis Jānis Balodis. Tomēr šis ozols pie Vecās skoliņas patiesi ir tas īstākais piemiņas koks, ko K. Ulmanis iestādījis ar savām rokām savā dzimtajā pagastā, savas dzimtās skolas priekšā, kurā viņš mācījies 1886.–1889. gadā. Trīs ozoli stādīti viņa 60. dzimšanas dienā, proti, 1937. gada 4. septembrī.

Starp diviem ozoliem skolas gala pusē

tagad novietots neliels akmens ar iekalumu: "K. Ulmaņa ozoli". Tas ir maldinoši: kuru ozolu īsti stādījis Latvijas prezidents? Varbūt visus trīs stādījis viens pats? Par laimi, ir vēl dzīvi liecinieki no bijušajiem tā laika skolēniem, kuri piedalījās šajā pasākumā.

1923. gadā dzimusī Liesma Kalniņa stāsta, ka Ulmanis pats stādījis to ozolu, kas aug Vecās skoliņas priekšā tā, lai koks būtu redzams pa klases logu, pie kura viņš sēdējis skolas solā.

Šo faktu savos atmiņu pierakstos apliecina arī bijušais skolas pārzinis Jānis Sakša. Pasākuma svinīgā daļa ar uzrunām notikusi pāri ceļam skolas sporta laukumā. K. Ulmanis skolai dāvinājis karogu ar vēlējumu, lai šo karogu atritina viņa bērū dienā, kad viņu vedīšot uz Bērzes kapiem, kur mūža miegā dus tēvs, māte un Ulmaņu dzimtas senči.

Bērzes kapos tagad uzstādīts uz pušēm pāršķēlies kapa piemineklis ar uzrakstu: **“Šeit atdusas vietu izvēlēties Kārlis Ulmanis”**.

Pie Vecās skolas ir piestiprināta bronzas plāksne ar uzrakstu: *“Tev mūžam dzīvot, Latvija! No 1886. – 1889. Bēzrmuižas skolā*

mācījies Latvijas Valsts un Ministru Prezidents Dr. KĀRLIS ULMANIS”.

Bērzes Vecajā skolā iekārtota arī K. Ulmaņa Piemiņas istaba, ko var apskatīt vasarā, jo ziemā te neviens nedzīvo. Vecā skoliņa esot viena no pirmajām skolām Zemgalē.

Ulmaņa īstenais piemiņas ozols – memoriālais koks – 70 gados ir audzis lieliski, sasniegjis apbrīnojamu kuplumu un resnumu, katru gadu stumbra apkārtmēru papildinādams par 3,6 centimetriem.

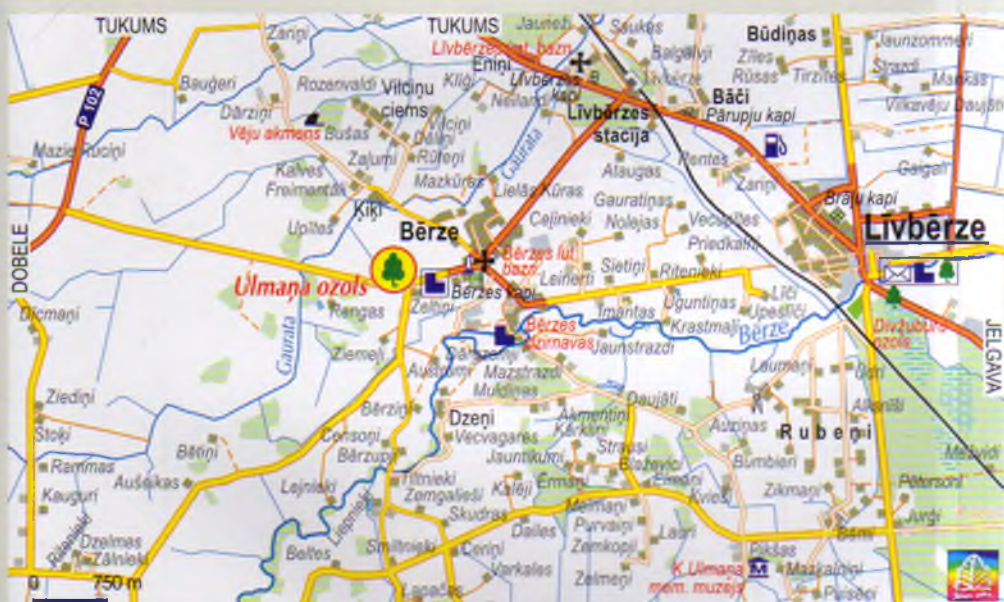
Kārļa Ulmaņa dzimtās mājas “Pikšas” no šejienes ir 5 km attālumā – pāri Bērzes upei uz dienvidaustrumiem. Sagraudātās mājas uzceltas no jauna, tajās iekārtots piemiņas muzejs, ko vada Kārļa Ulmaņa brāļa Jāņa mazdēls Gunārs Ulmanis. Viņš Latvijā ir atgriezies no Sibīrijas.

Pikšās pie Kalpu mājas zaļo 4,1 m resns ozols. Vai nu tā varētu būt, ka Kārlītis savos puikas gados nebūtu kāpelējis pa brašā ozolam – 50 gadi. Īstie gadi tādai nodarbei.

Zemgales auglīgā līdzenumā nelielajā Bērzes pagastā fonda “Dabas retumu krātuve” ekspertu grupa ir apsekojusi 32 dižkokus. Ieskatieties ainavā: mežu nav, bet laukus joprojām grezno birztales, dižkoki un bijušo mājvietu koku pulciņi!

2 km uz dienvidrietumiem no Vecās skoliņas plašu tīrumu vidū slejas izcili ainaviskais Vēveru dižozols, kas vienīgais glabā līdz ar zemi nolīdzināto veco Vēveru mājas vārdu un piemiņu (sk. “44. Vēveru ozols”).

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Vēju akmens, Bērzes pagasts, Dobeles raj., tālr. +371 26764405, www.zemgaletourism.lv

Piemiņas zīme K. Ulmanim Bērzes kapos, Bērzes pagasts, Dobeles raj., tālr. +371 26439106, www.zemgaletourism.lv

K. Ulmaņa piemiņas muzejs, “Pikšas”, Bērzes pagasts, Dobeles raj., tālr. +371 29364230, www.piksas.lv

46. ZĪĒNU OSIS

(FRAXINUS EXCELSIOR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,9 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 540 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	60 km
Adrese	Jelgavas raj., Platones pilsēta pie Zīlenu māj. (Eliasa dzimtas muzeja)
Koordinātas	56°30'11", 23°40'26"

Zilēnu osis – otrs resnākais Latvijā. Pēc vainaga – pats kuplākais no Tēvzemes diž-ošiem. Šo divaino koku, meklēdams kopā ar novadpētnieku Voldemāru Birznieku, atradu 1981. gadā. Toreiz stumbra apkārtmērs zem zariem bija 5,47 metri. Izmērīt oša patieso resnumu nav viegli, jo koks vainagā sadalās zemu, ap mērījuma vietu tam ir lielie zari un puni. Pirmais žuburs jau 1 m augstumā.

Zilēnu osis atgādina milzīgu krūmu. Parasti lielie, vecie oši ir augstu stumbru koki ar taisniem zariem, bet šis ir pavisam neparasts – bez centrālās galotnes, zari izlocīti elkoņos kā vecam ozolam. Izpletis zarus gluži kā pāvs asti. Pa gabalu izskatās, ka tur būtu vesela koku grupa. No putna lidojuma šis osis droši vien izskatās pēc zaļas, milzīgas bumbas.

Zilēnu dižosis savas sazarošanās un kuplā vainaga dēļ jāieskaita arī brīnumkoku (savdabīgo koku) grupā. Aptuveni 1995. gadā zemākais zars nozāgēts vai bijis nolauzts, tomēr

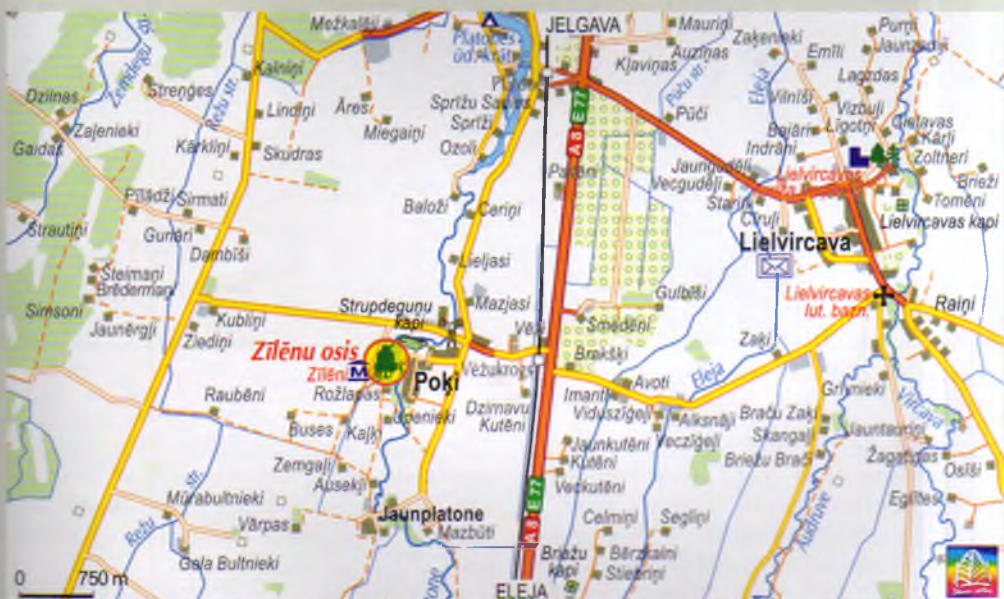
izmērīt stumbra apkārtmēru tik un tā ir ļoti sarežģīti. Tagad lielā zara vietā izveidojusies trupe, pamazām draud izveidoties dobums.

Osis aug Platones upes līkumā pie 1887. gadā celtajām gleznotāja Ģederta Eliasa un mākslas zinātnieka Kristapa Eliasa dzimtas mājām, kur mūsdienās iekārtots memoriālais muzejs. Mākslinieku vēsturiskā dzīves vieta aplūkojama tikai no ārpuses, apmeklētājiem pieņemšanas stundas nav paredzētas.

Turpat netālu, 50 m uz dienvidiem no klētiņas, aiz grāvīša, starp citiem bērziem aug arī bērzs, ko kādreiz, viesodamies Zilēnu mājās, iestādījis Tautas dzejnieks Rainis.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Lielvircavas evaņģēliski luteriskā baznīca, Poki, Platones pagasts, Jelgavas rajons, tālr. +371 63086511, www.vietas.lv

Pēterlauku vējdzirnavas, Poki, Platones pagasts, Jelgavas rajons, tālr. +371 63086511, www.vietas.lv

Lielplatones muiža, Poki, Platones pagasts, Jelgavas rajons, tālr. +371 63086511, +371 63061386, www.vietas.lv

47.

GAROZAS SVĒTOZOLS

jeb Zemgales krīvs

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,75 m
Augstums	H = 16 m
Vainaga projekcija	S = 350 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	50 km
Adrese	Jelgavas raj., Sidrabenes pag., pie Garozas skolas
Koordinātas	56°38'20", 23°56'40"

1980. gadā ozola dobums bija aizmūrēts.

Zemgales krīvs – šādu nosaukumu Garozas dižozolam 1932. gadā devis mežkopis Krišs Melderis savā grāmatā "Meža vakari". 1985. gada 25. janvārī avīzē "Darba Uzvara" Garozas pamatskolas ģeogrāfijas skolotājs Ārijs Strautnieks raksta: "Vispopulārākais un plašākā apkārtnē zināmais ir senču ozols pie Garozas astoņgadīgās skolas. Tā vecums vērtējams ap 1000 gadiem (plāksnītē pie dižozola gan uzrādīts tikai 500 gadu). Agrākos rakstos šis dižkoks saukts par Svētozolu jeb

"Zemgales krīvu". Ozols glabā daudz vēstures notikumus, kurus nespējam izzināt. Senči varēja pielūgt dievus, pulcēties ap to. Vēl klist nostāsti, ka tas palicis vienīgais no upurozolu birzs..."

Cik patiesības šajā informācijā? Ozola vecuma novērtējums 1000 gadi ir trīskāršs pārspilējums. Tālāk Ā. Strautnieks pastāsta faktus no vēsturiskajiem laikiem. Jau XX gs. sākumā līdz Otrajam pasaules karam pie ozola bijusi noklāta dēļu grīda zaļumballēm. Muzikanti

2007. gadā.

sēdējuši augšā ozolā, kur viņiem ozola masīvajos zaros bijusi iebūvēta īpaša platforma.

Ozols cietis 1967. un 1972. gada vētru laikā. Vēl tagad redzam sekas, kuru dēļ ozola vainags ir ļoti nevienāds. Ziemeļu pusē atrodas ieeja milzīgā dobumā, kas ir kādreizējā zibens spēriena (vismaz divas reizes) sekas.

Senatnē ozolam ir bijis dalītais stumbrs ar divām galotnēm. Otrā stara pirms aptuveni 100 gadiem nolūzusi, atverot ieeju uz dobumu.

Interesanti, ka ozola pieaugums resnumā pēdējos 30 gados ir niecīgs, kaut gan vainaga kuplums ir pietiekami liels. Secinājums: šeit

vērojama dīvaina parādība, ka koks neaug resnumā uz ārieni, bet gan uz iekšpusi, kur plašais dobums dod tādas iespējas.

Netālu no skolas – lecavas otrā krastā – aug arī citi dižkoki – Namiņu liepa un Namiņu ozols.

1287. gada 26. martā pie Garozas upes, domājams, ka tuvu tai vietai, kur tagad atrodas Emburga, notika slavenā Garozas kauja, kad leiši kopā ar zemgaļiem sakāva Livonijas ordeni. Arī Napoleona karaspēks 1812. gadā caur Garozas pagastu gājis Rīgas virzienā.

Garozas ozola attēls rotā 2001. gadā iesvētīto Garozas pamatskolas karogu.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

- Pieminekļis 14 karaskolas kadetiem, Vareli, Sidrabenes pagasts, Jelgavas rajons, tālr. +371 63085808, www.vietas.lv
- J. Čakstes dzimtas mājas-muzejs "Auči", Sidrabenes pagasts, Jelgavas rajons, tālr. +371 26392154, www.vietas.lv
- Stalģenes muīza, Stalģene, Jaunsvirlaukas pagasts, Jelgavas rajons, tālr. +371 63085808, www.vietas.lv

48. ĒBELMUIŽAS OZOĻS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs

P = 5,60 m

Augstums

H = 20 m

Vainaga projekcija

S = 250 m²

Vecums

300 gadi

Adrese

Rīga, parkā pie bij. mž.,
Valdeku ielā 54

Koordinātas

56°54'17", 24°05'57"

Ēbelmuižas ozols – Pārdaugavā visresnākais, Rīgas pilsētā visvairāk un visilgāk spīdznātais dižozols, kas dedzināts, apzāgēts, sacirsts, sanagliots, visādi citādi pazemots.

Ēbelmuižas dižozola liktenis ir uzskatāms pierādījums tam, ka cīņa ar ierēdniecības birokrātiju, ja tā apvienojas ar postītājiem, ir neiespējama.

Dižozolu apzināja Atis Baiža un mani pie

ozola aizveda 1975. gadā. Ēbeļmuižas parkā bija daudz lielu, resnu ozolu. Tur bija divi postīti dižozoli un kankarainu, šķību šķūnīšu rinda. Pats resnākais ozols stāvēja ar zibens saspertu galotni, dēļu konstrukciju atliekām galotnē. Vainagā dzīvības maz, tāpēc bija pat grūti ticēt, ka ozols izdzīvos.

Pagāja gadu desmiti, atnāca citi laiki. Šķībos klejotāju šķūnīšus un būceņus nojauca. Ēbeļmuižas parku piekārtāja. Pretim ozolam radās iela ar deviņstāvu namu rindu.

Pārdaugavas ozolvectēvu 1996. gadā ieraudzīju sazaļojušu, gluži kā atkopusus slimnieku. Stumbrā gan bija atvēries dobums – kā milzīga vāts, kas cilvēku izdedzināta. Iedzīvotāji nu bija sadalījušies trijās nometnēs. Vieni ozolā meta atkritumus, citi dražu aizdedzināja, bet trešie, ozola sargi, skrēja dzēst. Tā ik pa laikam viss atkārtojās. Ozolu sargi rakstīja sūdzības Saeimas deputātiem, Rīgas domei. Rīgas dome tikai atrunājās. Bija cilvēki, kuri ozolu aizstāvēja, un dižkoks pastāvēja. Bija birokrātiskas cīņas, raksti presē, komisijas, pa starpu – muļļāšanās, darbības imitācija.

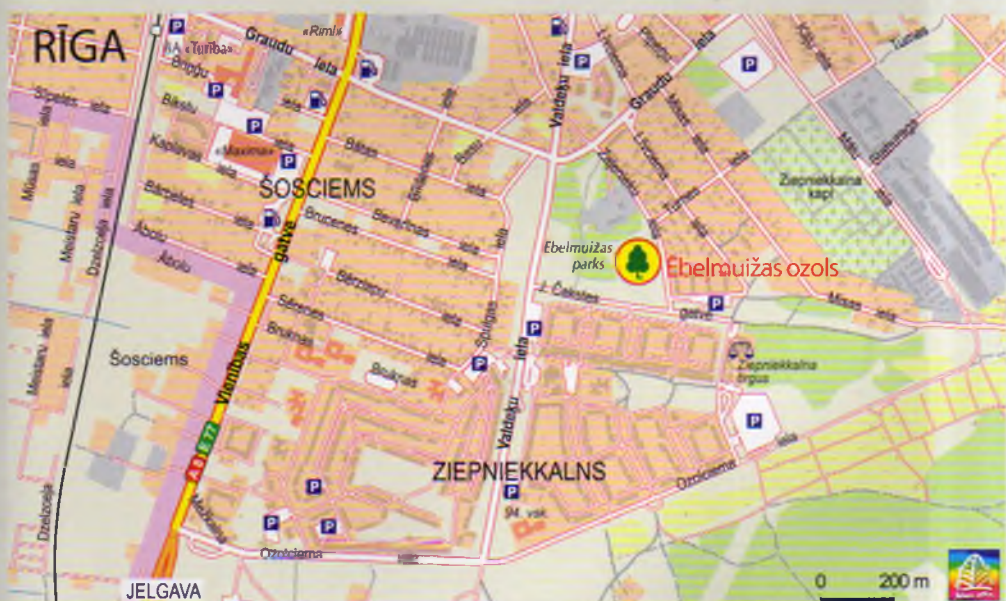
2000. gadā, uz Jāņiem, Latvijas Zaļā partija tuvējo vēlēšanu sakarā sarīkoja talku daudz cietušā ozoltēva ārstēšanai. Dobuma vidū ievietoja dzelzs nostiprinājumu, visas spraugas aizklāja ar metāla plāksnēm tā, lai saglabātos vēdināšanas iespējas. Šaubīgajiem žuburiem pielika balstus, ap stumbru noklāja melnzemi, uztaisīja sētiņu, novietoja informācijas plāksni.

Vairākus gadus dižozolam bija miers. Taču nu jau trešo gadu atkal iet vaļā. Stingrās metāla plāksnes ir aprakstītas ķēmu rakstiem un atlocītas, lai dobumā atkal varētu mest dražas.

Visu šī ozola ciešanu mēru nav iespējams aprakstīt. Brīnišķīgi, pat brīnumaini, ka ozols, balstīdamies tikai uz Dieva žēlastību, ar cauru, tukšu stumbru notur vētras vainagā un neparasti strauji aug resumā, grib drīzāk izveidot jaunu koksni caurā un vājā stumbra nostiprināšanai. Ēbeļmuižas dižozola galvenā sargātāja patlaban ir muzeju darbiniece Agriņa Pore. Viņa atzīst: "Jā, vecais koks atguvis spēkus un turpina dzīvot..."

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Ziepniekkalna kapi, Mālu iela 19, Rīga, tālr. + 371 67623264, www.rigatourism.com

Ēbeļmuižas parks, Ziepniekkalns, Rīga, tālr. + 371 67623264, www.viss.lv, www.rigatourism.com

Ziepniekkalna tirgus, Jāņa Čakstes gatve 70, Rīga, tālr. + 371 67672424, www.viss.lv, www.rigatourism.com

49.

ZASULAUKA KLAVA

(ACER PLATANOIDES)

Stumbra apkārtmērs

P = 5,34 m

Augstums

H = 26 m

Vainaga projekcija

S = 450 m²

Vecums

140 gadi

Adrese

Rīgā, Kalnciema ielā 31/32

Koordinātas

56°56'55", 24°03'39"

Zasulauka kļava ir resnākā, arī kuplākā Rīgā un Rīgas rajonā, un ceturtā Latvijā. Šo koku 1975. gadā pirmais atklāja un mērija Atis Baiža. Toreiz tās stumbra apkārtmērs bija 4 m, bet patlaban – 5,34 metri. 33 gados koks izaudzis par 1,34 metriem! Pārsteidzoši strauji! Var aplēst, ka kļavas vecums ir aptuveni 140 gadi.

Kļavas stumbrs 2,5 m augstumā sadalās divās starās (jeb žāklēs, žuburos, stumbros – kā labāk patīk!). Taču nevar piekrist tiem, kuri apgalvo, ka kļava ir divu stumbru saaugums. Tas ir viens koks, kam, strauji augot, abu staru sadalīšanās un saķeršanās vietā stumbrā stiprāku vēju ietekmē radusies plaša. Patlaban augšā abas staras ir sasaitētas. Kuplajai kļavai nav nekādas ainaviskās vērtības, jo tā aug iekšējā pagalmā, 3 m no dzīvojamās mājas sienas, pie Latvijas Universitātes Botāniskā dārza sētas, no visām pusēm citu koku ielenkumā. Īpatnība: stumbrs nevienāds, izveidojušies velvējumi un dziļas iedobes (ieloces). Zeme ap stumbru noblietēta kā bruģis.

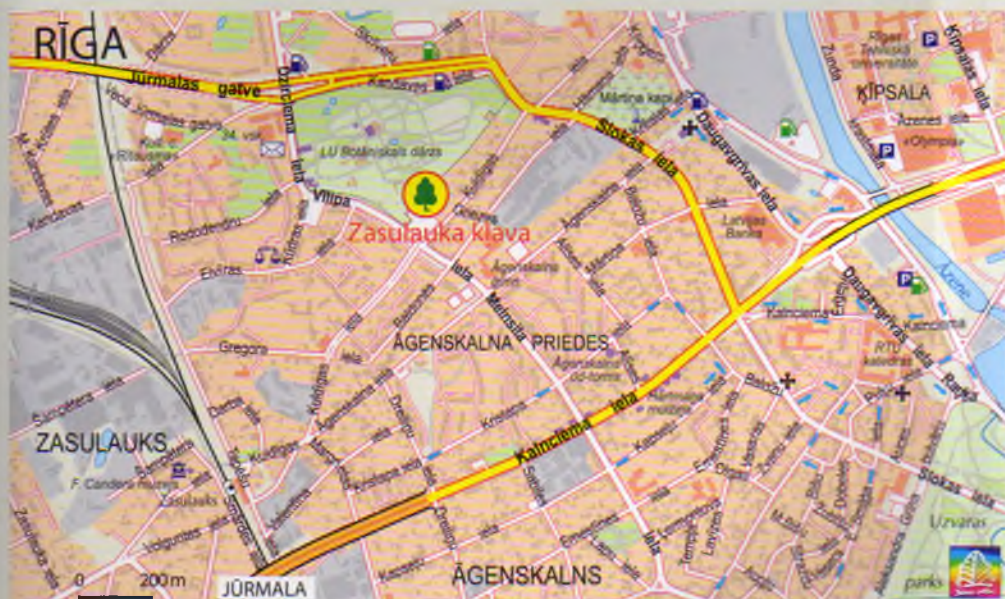
Agrāk Botāniskā dārza teritorijā bija Zassas muižiņa. 1745. gadā to nopirka latviešu muižnieks Johans Šteinhauers, kas jau iepriekš bija vāciskojis savu agrāko Jāņa Akmeņkalna vārdu, lai saglabātu mastu brāķera ienesīgo amatu. Šteinhauers atjaunoja mēra gados izzudušās Jāņu svinības un zāļu vakaru. Tād sākās tā dēvētās Šteinhauera latviešu tautiskā kustība. Zassalauka muižiņā viņš izsludināja zāļu un puķu tirgu un pacienāja visus savus

tautiešus. Zāļu vakars sakrita ar brāķera sievas Bārbas dzimšanas dienu, kura bija liela puķu mīļotāja, tāpēc latvieši ieradās ar ziediem, jāņuzālēm un zaļumiem. Svētki ar katru gadu vērtās plašumā...

Mūsdienās par Kuldīgas ielas koku likteni cīnās Aleju aizsardzības biedrības dibinātāja Ingrida Ērenpreisa. Viņa kopā ar Vides aizsardzības klubu organizēja vairākus svētīgus koku glābšanas pasākumus un pie Botāniskā dārza no koku izciršanas pasargāja vienu zāļu ielu.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Mārtiņa kapi un Mārtiņa baznīca, Hārmaņa iela 4, Stokas iela 34, Rīga, tālr. + 371 67458398, www.citariga.lv

Āgenskalna ūdenstornis, www.vietas.lv/

Hārmaņa muīža, Kalnciema 28, Rīga, tālr. + 371 67037900, www.pilis.lv

50.

LUCAVSALAS LIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,40 m
Augstums	H = 26 m
Vainaga projekcija	S = 350 m ²
Vecums	200 gadi
Adrese	Rīgā, Lucavsalā, pie Ziemeļu karā kritušo krievu karavīru piemineļi
Koordinātas	56°55'31", 24°07'34"

Lucavsālas liepa – resnākā un dižākā liepa Rīgas pilsētā un Rīgas rajonā. Gribētos to vērtēt arī kā Rīgas skaistāko dižkoku.

Šo liepu 1975. gadā beigās pirmais atrada Atis Baiža. Toreiz liepas stumbra apkārtmērs bija 5,34 m, patlaban – 6,40 metri (!). Tātad 33 gadus skaistules stumbrs piebriedis par 106 centimetriem. Var diezgan precīzi izrēķināt, ka liepai ir 200 gadi.

Liepas stumbrs atgādina milzu biķeri, kas uz augšu kļūst platāks, līdz 3 m augstumā izvēršas sešos stumbros, kuri kā šķēpi traucas pret debesīm, kamēr vainaga zaru apakšējā daļa meklē gaismu, noliecoties līdz pašai zemei. Vainags atgādina 26 m augstu un 22 m platu kupolu. Augdama tuvu krastmalai, liepa kā ligava Mazās Daugavas ūdeņos spoguļojas brīžos, kad ūdens virsmas spoguļi nesalauž ātro kuteru un motorlaivu asie vilņi.

Augšā, liepas žuburošanās vietā, kāds putns iesējis jāņogu krūmu. Vasaras otrā pusē ir interesanti vērot divus sprīžus garā krūmiņā divus sarkanu ogu ķekarus.

Turpat 40 m atstatu no dižliepas aug divas tās jaunākās māsas – viena 4,1 m resna, otra divstumbraina, kam katra stara stipri nosvērusies uz savu pusi. Savukārt nepilnus 100 m atstatu aug Rīgas dižākā (resnākā) vīksna ar stumbra apkārtmēru 5,8 metri. Vīksnas dobums norobežots ar stingru metāla režģi, lai ļaunprāši nevarētu dobumā mest visādu dražu un vēlāk ielaist uguni. Vīksnas stumbrs īpatnējs, ar daudziem 40 līdz 50 cm dziļiem

iedobumiem, kas izveidojušies stumbra nevienmērīgas augšanas dēļ. Tēpat Lucavsālā ir vēl divas dižas vīksnas – 3,9 m un 3,7 m resnas. Trešā, pati lielākā dižvīksna nolūza vējā pēc 1977. gada.

Līdz XVII gs. Lucavsālas vietā bijušas 4–5 sīkas saliņas, kas vēlāk, palu ūdeņu saskalotas, saplūda vienā, lai kļūtu par dižkoku paradīzi.

Vēsturiski notikumi šeit risinājās Ziemeļu kara laikā. Kaujā par Rīgu 1701. gada 10. jūlijā zviedru karaspēks pie Spilves sakāva sakšu karaspēku. Lucavsālā bija nocietinājušies 400 krievu karavīri, kuri sargāja pāreju pār Daugavu. Viņi arī pēc Rīgas krišanas nepadevās un tika iznīcināti. 1891. gadā Vidzemes ģenerālgubernators Zinovjevs krievu karavīriem šajā vietā uzcēla somu granitā kaltu 6 m augstu pieminekli, kura veidols atgādina pareizticīgo baznīcu. Piemineklis atrodas tikai 40 m no Lucavsālas dižliepas.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Ūdenstūrisma treniņi: Lucavsāla, Rīga, tālr. +371 67037900, www.onkulis.com/2007/06/28/udensturismstv-lucavsala

Lucavsālas mazdārzīni un Kazas sēklis (tautā sauc par "Šanhaju"), Lucavsāla, Rīga, tālr. +371 67037900, www.rigatourism.com

Televīzijas tornis, Zaķusāla, Rīga, tālr. +371 67037900, www.rigatourism.com, www.tvtornis.lv

51. KRIŠJĀNA BARONĀ OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs P = 2,15 m
Augstums H = 17,5 m
Vainaga projekcija S = 210 m²
Vecums 90 gadi
Adrese Rīga, Ziemeļblāzma,
Ziemeļblāzmas ielā 38
Koordinātas 57°02'16", 24°05'53"

Krišjāņa Barona
20. VIII. 19.
1 puķēti vīriņi = 19 gadi, 1999
5 p. ... = 14 3/4 = apm.

Kr. Barona rakstīta zīmīte,
kad ozolam palika
10 gadi

Pie ozola K. Barona mazmazdēls Jānis Barons

Kokrūpnieks, filantrops, mecenāts Augusts Dombrovskis (1845–1927) Vecmīlgrāvī pēc saviem projektiem un par saviem līdzekļiem uzcēla Ziemeļblāzmas pili, Zaļo skolu, bērnu-dārzu un Burtnieku namu. Pēdējo A. Dombrovskis 1907. gadā cēla ar īpašu mērķi – veidot darba un atpūtas vietu Latvijas radošās intelīģences pārstāvjiem.

Krišjāņa Barona mazdēls Paulis Barons atmiņās par savu vectēvu saistībā ar Burtnieku māju atceras, ka sākumā vectēvs ar vecmāti dzīvojuši Rīgā, Dārtas ielā: "Dzīvoklītis bija auksts un vectēva veselība pasliktinājās. Bija jādama par dzīvokļa maiņu. To uzzinājis, pie vectēva atbrauca A. Dombrovskis un laipni lūdza nākt dzīvot uz Burtnieku māju, kura bija celta pēc viņa projekta un no viņa personīgajiem līdzekļiem. Tā 1909. gada 21. martā Kr. Barona ģimene pārcēlās uz dzīvi Burtnieku mājā Ziemeļblāzmā. Mīlgrāvieši ar sajūsmu un sirsnību viņus sagaidīja. Apbūves gabals bija ierobežots ar sētu, mājas priekšā tā bija skais-ti izrotāta. Ap māju auga dažas priedes, bija uzcelta lapene. Mājas priekšā vectēvs kopā ar A. Dombrovski bija uzstādījuši saules pulkste-ni. Turpat tuvumā pie akas vectēvs iestādīja ozolu, kas labi auga un kuploja viņa dzīves laikā."

K. Barons Burtnieku namā dzīvoja 1909.–1919. gadā. Pēc zināma laika, proti, 1919. gada 20. augustā K. Barons ozoliņu rūpīgi pārmērījis un ar savu roku mērījuma rezultātus pierakstījis: "Mans ozols Burtn. 20. VIII 19. vienu pēdu virs zemes 19 collu apmērā, 5

J. Barons ar speciālistiem veic koka dendrotomogrāfiju, nosakot kokam veselības stāvokli ar skaņu viļņu palīdzību.

pēdas virs zemes 14 collas 5/8 apmērā." Mūsdienu mēru sistēmā tas būtu 32 cm augstuma virs zemes – 47,5 cm apkārtmērs, 1,6 m augstumā virs zemes – 37 cm apkārtmērs. Tas nozīmē, ka ozoliņš 10 gados ļoti labi pieņē-mies resnumā, proti, par 2,4 cm gadā.

Pēdējā gadā, kad visi no Ziemeļblāzmas aizmukuši, K. Barons pildījis apzinīga sarga uzdevumu. Ar paša darināto paegļa spieķi kā tāds senais krīvs ar krivuli apstaigājis Ziemeļ-blāzmas teritoriju un izdzenājis visādus vandāļus, kuri pamestajā teritorijā iekārojuši kaut ko paņemt.

Dažādos laikos Burtnieku namā dzīvojuši arī J. Jaunsudrabiņš, J. Zālītis, Em. Melngailis, K. Skalbe, G. Šķilters, J. Akurāters, A. Austrīņš un daudzi citi ievērojami rakstnieki un māks-linieki.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Daugavpils Baltā baznīca un kapi, Atlantijas iela 26, Rīga, tālr. +371 29775798, +371 67037900, www.rigatourism.com

Dombrovska mūzikas skola, Ziemeļblāzmas iela 38, Rīga, tālr. +371 67341483, +371 67037900, www.rigatourism.com, www.zl.lv

"Mīlgrāvis", bērnu un jauniešu centrs, Baltā baznīcas 14, Rīga, tālr. +371 67349473, www.rigatourism.com, <http://fp.interinfo.lv>, www.karavella.lv

52.

KALTIŅU OZOLS

(QUERCUS ROBŪR)

Stumbra apkārtmērs $P \approx 6,85 \text{ m}$
Augstums $H = 22 \text{ m}$
Vainaga projekcija $S = 190 \text{ m}^2$
Vecums 330 gadi

Adrese Rīgā, Bergu iela 160, aiz sociālās aprūpes centra "Ezerkrasti", pie Mašēnu ezera, pie Rīgas A robežas 280 m uz Z no Kaltiņu m.
Koordinātas $56^{\circ}58'35"$, $24^{\circ}18'47"$

Kaltiņu ozols ir visresnākais Rīgas dižozols. Turklāt visgrūtāk atrodamais koks, kam vairākkārt mainījies nosaukums un adrese.

Šis koks nav teikāms un nostāstiem apvīts, taču tā dzīves stāsts pēdējos 50 gados ir dramatisks un notikumiem izraibināts – gluži kā modernā šausmu filmā.

Pirmoreiz presē ozolu 1964. gadā minēja pirmais Latvijas dižkoku pētnieks S. Saliņš. 1967. gadā ozola dobums tika trīs reizes dedzināts. Uguni nodzēsa un dižozolu izglāba komunistu veterānu pansionāta iemītnieki, kuri 1968. gadā organizēja ozola dobuma aizmūrēšanu, lai ļaundari tajā nevarētu iekurt uguni.

1977. gadā daudz cietušo ozoltēvu iekļāva valsts aizsargājamo koku sarakstā.

Varētu šķist, ka nu beidzot Rīgas resnākajam un vecākajam dižkokam nodrošinātas laimīgas vecumdienas. Tomēr nē. 1981. gadā jau minētajam pansionātam sāka būvēt kanalizācijas ūdeņu attīrīšanas iekārtas Mašēnu ezera krastā, kas savienots ar Juglas ezeru, no kura Rīgas pilsētai ņem dzeramo ūdeni. Kanalizācijas ūdens attīrīšanas iekārtas izvēlējās celt tieši un cieši pie Rīgas dižākā ozola, kaut arī brīvas zemes apkārtnē bija pietiekami.

10 m uz dienvidiem no ozola stumbra zem lielā vainaga raka milzīgu bedri, lai betonētu netīro ūdeņu nosēdbaseinu. Ziemeļu pusē pavisam tuvu stumbram, izplēšot ozola saknes, raka vēl vienu bedri. Ar ekskavatoru ozolam nolauza lielu zaru. Izraktajā bedrē bija redza-

ma balta kāpu smilts, kas liecināja, ka ozols ir īsts varonis un ekoloģiskais rekordists, par dižkoku spējams izaugt ozoliem tik nepiemērotā zemē. 10 m attālumā no stumbra visapkārt vecajam ozolam uzbēra platu, 2 m augstu zemes valni – drošībai attīrīšanas iekārtu avārijas gadījumā, lai kanalizācijas ūdeņi plūstu nevis Juglas ezerā, bet gan ap dižozolu.

1981. gadā es pirmo un vienīgo reizi mūžā uzrakstīju sūdzību Latvijas PSR prokuratūrai un kompartijas centrālkomitejai. Rīgas pilsētas galveno dārziņu no darba atbrīvoja. Sākās izmeklēšana. Milzīgo bedri pie Kaltiņu dižozola stumbra aizbēra. Tālāku dižozola bendēšanu pārtrauca.

Ozols izturēja, izdzīvoja. Pēc vairākiem atveseļošanās gadiem Kaltiņu ozols pakāpeniski atkopjas. Patlaban tas atkal ieaudzis krūmos, pat grūti pamanāms.

Tagad veco ozoltēvu ir iemīļējušas dzīvās radības. Stumbrā 3 m augstumā meža skudras iekārtojušas pūzni. Ar apbrīnu var vērot, kā sīkie kukaiņi pa stāvo stumbru uz augšu nes savam augumam nesamērīgi lielus "baļķus" savas karalienes pils celtniecībai. Kad "baļķis" pasprūk, darbs jāsāk atkal no gala...

Rīgas dižākā ozola dobumā ir arī otrs brīnums – zeltpure (*Haplophilus croceus*). Šī ļoti retā sēņu suga iekļauta Eiropas Savienības valstu aizsargājamo sēņu sarakstā. Lūk, daudz cietušais un mocītais ozolvecis tagad pats sargā mazās radībiņas kā dabas dārgumus.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Etnografiskais Brīvdabas muzejs, Brīvības gatve 440, Rīga, tālr. +371 67994510, +371 67994106, www.virmus.lv, info@brivdabas-muzejs.lv

Juglas ezers, Rīga, tālr. +371 67037900, www.rigatourism.com

SIA "Juglas papīrs", Nautrēnu 12, Rīga, tālr. +371 67550408, +371 67550335, www.rigatourism.com

53.

SĒJAS OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 9,07 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 300 m ²
Vecums	450 gadi
Attālums	50 km
Adrese	Rīgas raj., Sējas pag., Sējas mž. parkā
Koordinātas	57°11'55", 24°35'19"

Sējas dižozols ir trešais varenākais Latvijā. Rīgzemju ozolam Dundagas pagastā gan stumbra apkārtmērs uzrādīts 9,3 m, tomēr tam ir liels raukums (sašaurinājums). Toties Sējas ozolam stumbrs ir varens kā tornis, resnumu saglabā līdz 5 m augstumam. Stumbrā neredz atvērumu uz dobumu, kas tomēr ir: "Pa nelielu augšējo caurumu puikas līda iekšā. Tur viņiem bija pipētava. Iekšpusē tukšums milzīgs – divas gultas droši varētu ielikt. Cau-

rums tagad aizmūrēts. Pēc Pirmā pasaules kara – ap 1923. gadu – augšā ozola zaros ierīkoja estrādi, kur zaļumbalļu laikā izvietojās koris un muzikanti – 68 cilvēki. Augšā ozola zaros spēlēja orķestris un dziedāja koris. Zaļumnieki griezās dejās zem ozola. Otrā pasaules kara laikā ozolu izmantoja krievu novērotāji. Mūsu ozolvectis ir abu pasaules karu dalībnieks – sašauts abos karos, stumbrs pilns ar lodēm un šķembām," – tā 1973. gadā stāstīja

tuvējo māju saimnieks. Viņš arī zināja, ka ozola galotnē vēl pēc Otrā pasaules kara bijušas divas (!) stārķa ligzdas.

Sējas ozolam par karošanu atmiņas jau no senlatviešu laikiem. Biologs Edvards Jansons 1937. gadā par to raksta: "Runā, ka senči pirms kaujas zem tā piesaukuši dievus", bet neuzrāda, kur viņš šādu teikumu uzzinājis.

1906. gadā Sējas pili apmetusies soda ekspedīcija, kas drausmīgi izrēķinājusies ar revolucionāriem. Tagad pils pamesta un stāv pussabrukusi. Uz ēkas saglabājies uzraksts "Anno 1766 erbanu renovirt 1883 bis 1905". "Muižas īpašnieks bijis grāfs Duntens. Muižas parku kopuši trīs četri dārza puīši. Visi parka celiņi bijuši nograntēti un tur nedrīkstējis neviens no zemniekiem staigāt. Parkā stādīti daudzu dažādu sugu vietējie un introducētie koki un krūmi. Tepat tuvumā ir Raudiņu purvs un Raudiņu mājas, kas šādus nosaukumus ieguvušas vergu laikos, jo tur mežā sabēguši kunga rijā pērtie zemnieki," – tā stāsta tas pats vecais māju saimnieks. Mūsdienās tikai sirmais ozols ir šo drūmo laiku dzīvais liecinieks.

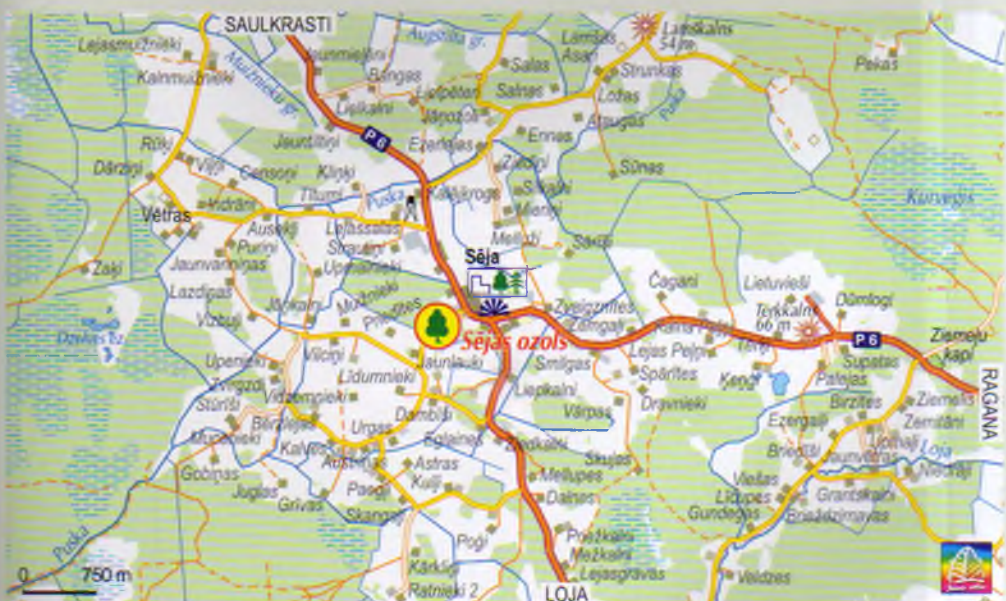
Dižkoka stumbrs tik tiešām ir iespaidīgs. Interesenti var izrēķināt, ka 1 m gara blūka tilpums ir 6,2 m³. Savukārt visa ozola stumbra un lielo zaru tilpums ir 45 m³, bet ar nosacījumu, ka neatskaita iztrupējušā dobuma tukšumu.

2003. gada 2. oktobrī krievu avīzē "Veski" par Sējas ozolu publicēta mūsdienās jaunradītā mitoloģija: "Turp braucot jaunlaulātie, lai pieskartos ozola mizai, tad viņiem būs ilga un laimīga kopdzīve."

Pēc rūpīgiem mērījumiem un novērojumiem par ozola augšanas dinamiku, kurus sāku 1973. gadā, redzams, ka vecā dižkoka augšana kļūst aizvien lēnāka un pēdējos gados ir gandrīz vai apstājusies.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Sējas muižas ūdenstornis, Sējas pagasts, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

Sāteseles pilskalns, Pēteralas iela, Sigulda, Siguldas novads, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

Gaujas nacionālais parks, Siguldas novads, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv

54.

TURAIIDAS ROZES LIEPA

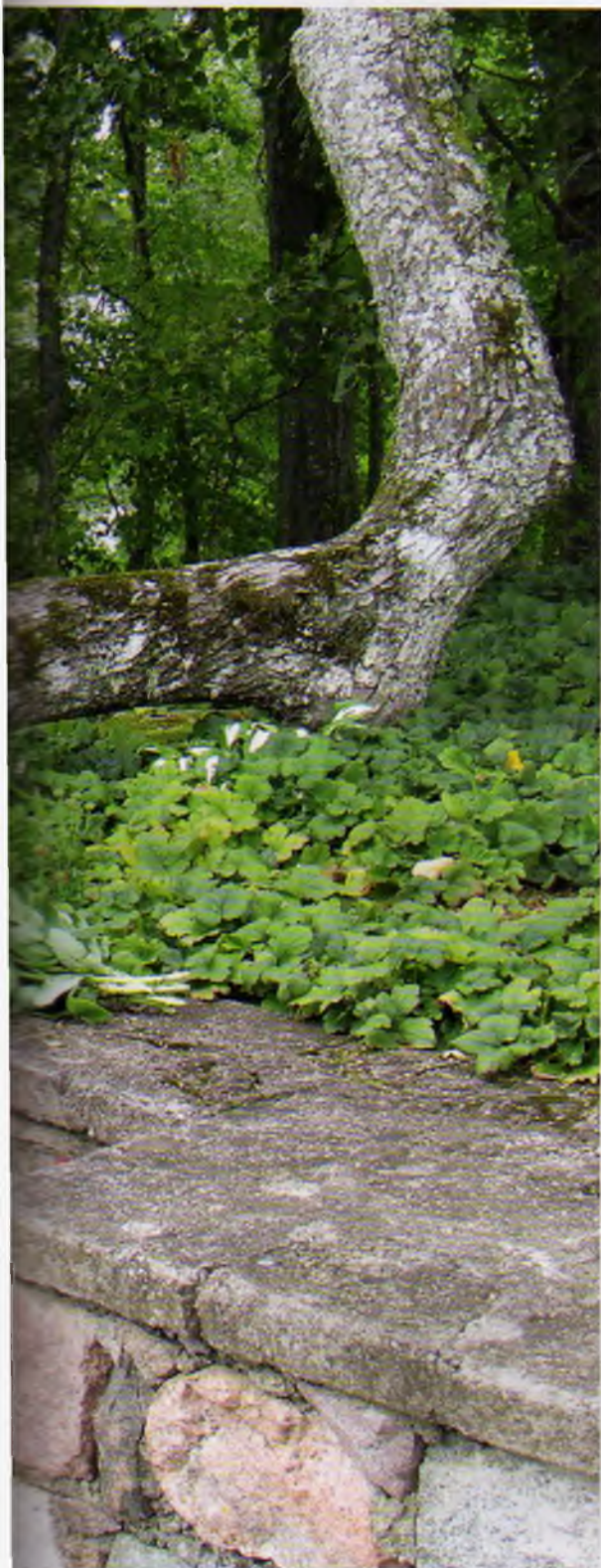
(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,30 m
Augstums	H = 7,2 m
Vainaga projekcija	S = 27 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	58 km
Adrese	Sīguldā, Turaidas muzejrezervātā, pie Turaidas baznīcas
Koordinātas	57°11'08", 24°50'56"

Vienīgais dzīvais zārs

Turaidas Rozes liepa ir visslavenākais, vispopulārākais dižkoks, jo patlaban gada laikā to skata 300 000 tūristu.

Te, Turaidas baznīcā, Turaidas muzejrezervātā, pie lībiešu virsaiša Kaupo pils, pie vācu bruņinieku Turaidas pils, līvu svētvietā, Dievu dārzā – Liepu dārzā, vecajā līvu Kapukalnā, kur ļaudis apglabāti kārtu kārtās, savijušies un pārklājušies spraigākie vēsturiskie notikumi un dažādas ticības, un dažādas kultūras arī septiņām kārtām, gandrīz vai kā Jeruzalemē. Ziņas par Turaidas Rozi iegūtas daļēji no Vidzemes hoftiesas aktiem, daļēji saglabājušās tautas nostāstos.

1601. gada pavasarī zviedru karapulki ieņēma Turaidas pili. Pēc kaujas pils rakstvedis Greifs starp nogalinātajiem atrada dažus mēnešus vecu dzīvu meitenīti. Greifs aiznesa bērnu mājās un apņēmās viņu uzaudzināt. Tas notika maija mēnesī, tāpēc arī meitenīti nosauca par Maiju.

Gāja gadi. Maija izauga par daiļu jaunavu.

Marmora plāksne tika izgatavota ar Jāņa Poruka kundzes gādību un 1922. gadā piestiprināta pie liepas.

Viņas skaistuma dēļ ļaudis Maiju dēvēja par Turaidas Rozi. Gaujas pretējā krastā – Siguldas pilī dzīvoja viņas līgavainis – dārznieks Viktors Heils. Vakaros viņi satikās pie Gūtmaņa alas.

Tai laikā pilī dienēja divi poļu armijas dezertieri – Ādams Jakubovskis un Pēteris Skudrītis. Jakubovskis iemīlēja Maiju, taču meitene bildinājumu noraidīja. Tās Jakubovski sanikņoja un viņš nolēma meiteni iegūt ar varu.

Jakubovskis uzrakstīja zīmīti (it kā no Viktora) un aizvilināja Maiju uz ierasto tikšanās vietu Gūtmaņa alā. Maija atnāca un saprata, ka ir piekrāpta. Meitenei ap kaklu bija sarkans zīda lakatiņš un viņa teica Jakubovskim, ka šim lakatiņam piemīt burvju spēks – tā nēsātājs tiek pasargāts no zobena cirtieniem, un aicināja to pārbaudīt. Tas bija laiks, kad cilvēki ticēja burvestībām. Jakubovskis sākumā vilcinājās, bet tad cirta no visa spēka. Meitene saļima pie viņa kājām. Godīgā Maija nolēma labāk mirt nekā tikt pazemota. Pēc notikušā Jakubovskis nobijās, ieskrēja mežā un pakārās.

Pievakarē Heils atrada Maiju alā nogalinātu un izmisis steidzās uz Turaidu pēc palīdzības. Pie alas tika atrasts dārznieka cirvītis. Tiesnesis nolēma, ka slepkava ir Viktors Heils. Tiesa notika Turaidas pilī un Viktoru gribēja notiesāt kā slepkavu. Tiesneši jau lēma, ka Viktoru vajadzēs spīdzināt, lai viņš atzītos. Tad tiesā ieradās Skudrītis un izstāstīja patiesību. Viktoru attaisnoja, bet Maiju apglabāja Turaidas Baznīckalnā.

1922. gadā ar Jāņa Poruka kundzes Ernestīnes gādību Baznīckalnā pie lielās liepas tika piestiprināta plāksne ar uzrakstu "*Še dus Turaidas Roze*".

Sīzets par Turaidas Rozi ir rosinājis dažādu darbu rašanos literatūrā, mākslā un dramaturģijā. 2007. gadā apritēja 80 gadi kopš Raina lugas "Mīla stiprāka par nāvi" pirmiestudējuma. Pēc lugas pirmizrādes Dailes teātrī Turaidas Rozes piemiņas vietā pabija Rainis, izrādes režisors Eduards Smilģis, kā arī aktieri Teodors Lācis un Emīlija Viesture.

Turaidas Roze ir mīlestības un uzticības

simbols, kurai ziedus savā kāzu dienā noliek jaunlaulātie.

Pēc teiku pētnieka prof. P. Šmita domām, stāsts par Tūraidas Rozi nav patiesš notikums, bet tikai teika, kuras pamatā leģenda par svēto Eifrosiju. XVI gs. Eiropā šādi nostāsti bijuši ļoti populāri.

Vietējie zinātāji Maijas kapa vietu norāda pie kāda akmens aiz baznīcas.

Ar pašu Tūraidas Maijas dižliepu nelaime notika 1971. gadā, kad tūristi no Ļeņingradas sakūra uguni vecās liepas dobumā. Liepa šausmīgi izdega un daļa nogāzās. Muzeja darbinieki uzskatīja, ka Maijas liepa ir beigta, un tāpēc abās pusēs vecajam stumbram iestādīja divas jaunas liepiņas. Vēlāk izrādījās, ka viens apakšējais zars, kas liecās pāri Maijas kapa vietai, tomēr ir dzīvs. Abiem vecajiem stumbriem uzlika jumtiņus, bet zem liepas māksliniecišķi un plaši no krāsainajiem kaltajiem laukakmeņiem izmūrēja memoriālo kapa vietu. Patlaban abas liepiņas ir izaugušas 90 cm resnas, kā prāvi koki un drīz sāks traucēt viena otrai un vecās liepas vienīgajam dzīvajam zaram.

Pēc Indriķa rakstītās hronikas var saprast, ka tepat kaut kur pie svēto Liepu dārza lībieši un baltā Liktenzīrga muguras uzšēdināja priesteri Teodorīki un veda to pāri šķēpam, vērodami, kuru kāju zirgs spers pirmo, lai izlemtu par viņa dzīvību vai nāvi.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Tūraidas muzejs rezervāts. Turaidas iela 10, Sigulda, Rīgas rajons, tālr. +371 67971402, turaida.muzejs@apollo.lv, www.turaida-muzejs.lv

Gūtmaņa ala. Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

Kraukļu eiza un ala. Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv,

55. KALNASIKŠŅU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,60 m (bija)
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 0 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	60 km
Adrese	Rīgas raj., Turaidas p., Kalnasikšņu mj.
Koordinātas	57°12'43", 24°50'54"

2005. gadā.

Cauri gadsimtiem un daudziem kariem Kalnasikšņu māju ļaudis visās gaitās ir pavadījis viņu sirmais dižozols, kas vēl nesēn bija Gaujas Nacionālā parka resnākais un vecākais koks. Šā dižozola dzīves stāsts ir viens no dramatiskākajiem Latvijā, it īpaši tā mūža pēdējā cēlienā. Ozols jau 1924. gadā ierakstīts pirmajā dižkoku sarakstā un turpmāk iekļauts arī visos nākamajos.

Ar Kalnasikšņu dižozolu iepazīnos jau 1972. gada rudenī. Vienlaikus radās izdevība sarunāties ar Kalnasikšņu veco saimnieku Pēteri Pētersonu un uzzināt vairākas kultūrvēsturiskas liecības.

Vecā ozola stumbrs uz leju bija ar milzīgu pasesnījumu un atgādināja Eifeļa torņa formu. Plaši atvērtajā dobumā rēgojās dedzināšanas pēdas – pārglotā koksne. Otrā pasaules kara pēdējā cēlienā vācieši, lai aizsprototu ceļu, visādi izmēģinājušies ozolu uzspridzināt, taču neveiksmīgi.

1972. gadā.

Lai turpmāk novērstu piromānijas apspēto pieklūšanu dobumam, Gaujas Nacionālais parks aptuveni 1978. gadā lielo dobumu rūpīgi aizbetonēja. Gāja gadi un ozola stumbrā sākās trupe. Tāpēc 1988. gadā Kalnasikšņu ozolam dobuma mūrējumu izlauza. Saimnieka mazdēls Atis Pētersons atgriezās saimniekot sava vectēva mājās.

2007. gadā pēc nolūšanas.

2000. gada ziema atnāca ar lielu nelaimi divkājaina nelieša izskatā, kas senču ozola dobumā iekūra uguni. Divas ugunsdzēsēju mašīnas dzēsušas divas dienas, līdz trešajā izdevies liesmas apslāpēt. Ozols bija izdedzis šausmīgi, bet vēl turējās uz mizas un dzīvās aplievis kārtas.

2001. gadā raidījuma "Dabas grāmata" veidošanas gaitā uzņēmām televīzijas filmu par Kalnasikšņu ozola traģisko likteni.

2005. gada septembra vētra daudz cietušajam ozolam noplēsa gandrīz vai pusi stumbrā. Nu ozolā izdzīvošanas spējas vēl vairāk samazinājās. No stumbrā atlika tikai plāna pusmēness forma.

Ozolu šādā stāvoklī ieraudzījām 2006. gadā. Sapratām, ka stumbrā atlikusi daļa pēc lapu saplaukšanas zaļā vainaga buras vējā nenoturēs. Tūlīt radās pasākumu plāns vecā milža glābšanai, ko nosūtīju Gaujas Nacionālā parka direktoram. Pēc mēneša saņēmu atbildi, ka rīkos sanāksmi, lems un saskaņos, kā izdarīt dižkoka nostiprināšanu. Laiks gāja, ozola lapas saplauka, smagi ievainotais ozols ar lapu vainagu turējās un gaidīja cilvēku palīdzību. Tomēr visu vasaru tas nespēja nostāvēt pret vējiem un vasaras otrajā pusē krita. Debesīs iedūrās dižozola 3 m augstumā lūzušā stumbrā melnās skabargas, bet galotne pieglaudās zemei...

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

- Krimuldas viduslaiku pils, Krimuldas iela, Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv
- Krimuldas muiža, Mednieku iela 3, Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv
- Nurmīžu muiža, Nurmīži, Siguldas pagasts, Siguldas novads, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

55. KALNASIKŠŅU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,60 m (bija)
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 0 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	60 km
Adrese	Rīgas raj., Turaidas pag., Kalnasikšņu mj.
Koordinātas	57°12'43", 24°50'54"

2005. gadā.

Cauri gadsimtiem un daudziem kariem Kalnasikšņu māju ļaudis visās gaitās ir pavadījis viņu sirmais dižozols, kas vēl nesen bija Gaujas Nacionālā parka resnākais un vecākais koks. Šā dižozola dzīves stāsts ir viens no dramatiskākajiem Latvijā, it īpaši tā mūža pēdējā cēlienā. Ozols jau 1924. gadā ierakstīts pirmajā dižkoku sarakstā un turpmāk iekļauts arī visos nākamajos.

Ar Kalnasikšņu dižozolu iepazinos jau 1972. gada rudenī. Vienlaikus radās izdevība sarunāties ar Kalnasikšņu veco saimnieku Pēteri Pētersonu un uzzināt vairākas kultūrvēsturiskas liecības.

Vecā ozola stumbrs uz leju bija ar milzīgu paresnījumu un atgādināja Eifeļa torņa formu. Plaši atvērtajā dobumā rēgojās dedzināšanas pēdas – pārogletā koksne. Otrā pasaules kara pēdējā cēlienā vācieši, lai aizsprototu ceļu, visādi izmēģinājušies ozolu uzspridzināt, taču neveiksmīgi.

1972. gadā.

Lai turpmāk novērstu piromānijas apsēsto pieklūšanu dobumam, Gaujas Nacionālais parks aptuveni 1978. gadā lielo dobumu rūpīgi aizbetonēja. Gāja gadi un ozola stumbrā sākās trupe. Tāpēc 1988. gadā Kalnasikšņu ozolam dobuma mūrējumu izlauza. Saimnieka mazdēls Atis Pētersons atgriezās saimniekot sava vectēva mājās.

2000. gada ziema atnāca ar lielu nelaimi divkājaina nelieša izskatā, kas senču ozola dobumā iekūra uguni. Divas ugunsdzēsēju mašīnas dzēsušas divas dienas, līdz trešajā izdevies liesmas apslāpēt. Ozols bija izdedzis šausmīgi, bet vēl turējās uz mizas un dzīvās aplieves kārtas.

2001. gadā raidījuma "Dabas grāmata" veidošanas gaitā uzņēmām televīzijas filmu par Kalnasikšņu ozola traģisko likteni.

2005. gada septembra vētra daudz cietušajam ozolam noplēsa gandrīz vai pusi stumbrā. Nu ozola izdzīvošanas spējas vēl vairāk samazinājās. No stumbrā atlika tikai plāna pusmēness forma.

Ozolu šādā stāvoklī ieraudzījām 2006. gadā. Sapratām, ka stumbrā atlikusi daļa pēc lapu saplaukšanas zaļā vainaga buras vējā nenoturēs. Tūlīt radās pasākumu plāns vecā milža glābšanai, ko nosūtīju Gaujas Nacionālā parka direktoram. Pēc mēneša saņēmu atbildi, ka rīkos sanāksmi, lems un saskaņos, kā izdarīt dižkoka nostiprināšanu. Laiks gāja, ozola lapas saplauka, smagi ievainotais ozols ar lapu vainagu turējās un gaidīja cilvēku palīdzību. Tomēr visu vasaru tas nespēja nostāvēt pret vējiem un vasaras otrajā pusē krita. Debesīs iedūrās dižozola 3 m augstumā lūzušā stumbrā melnās skabargas, bet galotne pieglaudās zemei...

2007. gadā pēc nolūšanas.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Krimuldas viduslaiku pils, Krimuldas iela, Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

Krimuldas muiža, Mednieku iela 3, Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

Nurmižu muiža, Nurmiži, Siguldas pagasts, Siguldas novads, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

56.

SAUTAS KALNA EGLE

(PICEA ABIES)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,04 m
Augstums	H = 45,2 m
Vainaga projekcija	S = 45 m ²
Vecums	450 gadi
Attālums	60 km
Adrese	Rīgas raj., Siguldas pag., Gaujas Nacionālā parkā Nurmižu rezervātā

Sautas kalna egle ir precīzi izmērītais visgarākais koks Latvijā. Šo egli es atradu 1971. gada pavasarī un gaidīju, kamēr tās stumbra apkārtmērs sasniedz dižkokam noteikto kritēriju – 3 metrus.

1997. gadā organizēju ekspedīciju, pieaicinot jaunekļus ar alpīnistu iemaņām. Aigars

Feldmanis uzkāpa līdz pašai egles galotnei. Izbidāmās mērlentes mēlīti viņš aizkabināja aiz galotnes augstākā pumpura, bet tālāk uz leju līdz zemei stiepās lokanā 50 metru mērlente. Nogaidot bezvēja brīdi, es suminājumu pavadījumā nolasīju: “45,2 metri!”

Meža biezoknī veco koku garumu nevar

precīzi noteikt, jo nav iespējams atkāpties tā, lai varētu vizēt uz gara koka noapaļoto galotni. Šādos apstākļos kļūdas ir neizbēgamas un būtiskas.

Tāpēc nav ticams, ka Tērvetes dižsilā garākā un preses izdevumos daudzkārt pieminētā priede bija sasniegusi 47 m augumā. Šo priedi nevienam nerādīja, jau 1953. gadā tā bija nolūzusi un tik stipri satrūdējusi, ka nebija iespējams ticami pārbaudīt tās patieso garumu.

A. Feldmanis kāpis daudzu milzīgo egļu galotnēs, līdz atradām šo Latvijas garāko koku karalieni.

Savulaik arī Moricsalā bija izmērītas 45 m garas egles. Tomēr, kad garā egle izgāzās, tās augums bija 40,75 metri.

Sautas kalna pakājē pārsimts metru attālumā uz abām pusēm aug vairākas līdzīgas, tikai nedaudz tievākas egles ar slaidiem stumbriem.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Siguldas viduslaiku pils, Pils iela 18, Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

Siguldas jaunā pils, Pils iela 16, Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67971335, info@sigulda.lv, www.tourism.sigulda.lv

Gaisa trosu ceļš pār Gauju, Poruka iela 14, Sigulda, Rīgas raj., tālr. +371 67972531, www.lgk.lv

57.

MINHAUZENA OZOLI

Resnais, Garais, Dobumainais

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,65, 5,81, 4,91 m
Augstums	H = 27, 31, 28 m
Vainaga projekcija	S = 400, 402, 130 m ²
Vecums	335 gadi
Attālums	60 km
Adrese	Limbažu, raj., Liepupes pag., Dunties muižā, 5 m no Gāršām
Koordinātas	57°24'16", 24°25'24"

Minhauzens kā reāla, vēsturiska persona ir folklorizējies – vairāk nekā literārie tēli Donkihots, Pērs Gints vai latviešu Švauksts. Reāla ir Dunties muiža, kurā dzīvoja Minhauzens, reāli un aptaustāmi ir Minhauzena laikabiedri – 3 dižozoli pie Dunties muižas, kur tagad atjaunots un iekārtots Minhauzena muzejs.

Minhauzena ozoli ir garuma rekordisti. Šodien no zināmajiem Latvijas dižozoliem Minhauzena Garais ozols ir sasniedzis 31 m augstumu. Tas ir lielākais garums starp šodien zināmajiem dzīvajiem dižozoliem. Minhauzena ozoli vienlaikus ir gan resniem stumbriem, gan ļoti gari. Tas apstiprina veco ļaužu stāstījumu, ka te bijusi dižu ozolu birzs, jo tikai tādi apstākļi lika zemzarišiem savstarpējā konkurencē tiekties uz debesīm. Šī apstākļa dēļ

ozoli stumbros veidojuši smalkus, cietus gadu riņķus.

No Minhauzena dižozoliem izdevās iegūt vislabākos un garākos urbuma serdeņus. Ozola stumbra dziļumā nebija trupes. Izurbtā serdeņa garums 64 cm. Saskaitītajās gadskārtās – 220 gadi. Proporcionāli pierēķinot klāt arī neizurbto stumbra trešdaļu, kopā iegūstam 335 gadus. Jāpieņem, ka visi trīs ozoli stādīti vienā laikā – ap 1673. gadu.

Minhauzens dzimis 1720. gadā, kad ozoliem bija 47 gadi. Kad brīvkungs Hieronīms Kārlis Fridrihs fon Minhauzens 1744. gadā Pernigeles (tagad Liepupes) baznīcā laulājās ar Jakobīni fon Duntena jaunkundzi, ozoliem bija ap 70 gadu.

Par Minhauzenu sarakstīti vairāki simti grā-

Brīvkungs Hieronīms Kārlis Fridrihs fon Minhauzens.

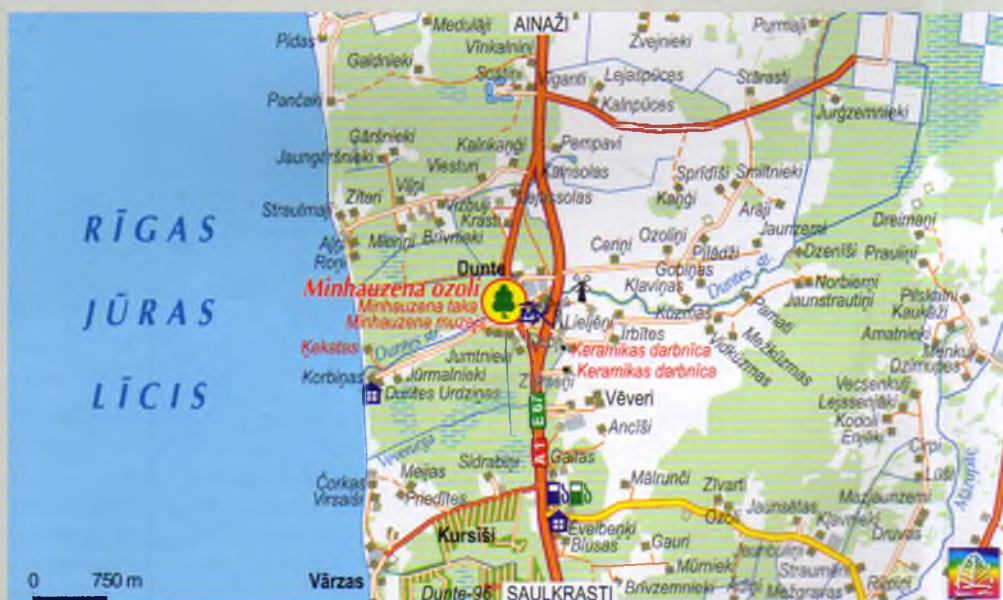
matu, viņam veltītas kinofilmas, lugas, vismaz divi muzeji – viens Vācijā Bodenverderā, otrs Latvijā, Duntē – šeit pie Latvijas visaugstākajiem dižozoliem.

Minhauzena muzeja darbinieki ozolus un visu apkārtni tagad ir lieliski sakopuši, izveidojuši interesantu taku.

Arī Latvijā par Minhauzenu ir izdoti darbi – līdz 1920. gadam izdotas 6 grāmatas, no 1920. gada līdz 1940. gadam – 2 grāmatas, Otrā pasaules kara laikā iznākušas 4 grāmatas. Pēc kara – 4 izdevumi. Uzrakstīta un uzvesta luga.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Keramikas darbnīca "Ceplis" un "Zelmenis", Skulte, Skultes pagasts, Limbažu raj., tālr. +371 29234867, www.elimbazi.lv

Minhauzena muzejs un meža taka, Dunte, Liepupes pag., Limbažu raj., tālr. +371 64065633, www.elimbazi.lv

Skultes baznīca, Skulte, Skultes pagasts, Limbažu raj., tālr. +371 64070632, www.elimbazi.lv

58. IKŠKILU SVĒTLIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P I = 3,17 m P II = 3,00 m P III = 3,45 m (nedzīvs)
Augstums	H = 16 m
Vecums	nenosakāms
Attālums	80 km
Adrese	Limbažu raj., Limbažu p. Kaijciemā, pie Ikšķiļu m.
Koordinātas	57°26'26", 24°47'10"

Ikšķiļu Svētliepa kā aizsargājama senā kulta vieta iekļauta valsts nozīmes arheoloģijas pieminekļu sarakstā. Pirmo reizi ziņas par šo liepu 1962. gadā ievācis arheologs, vēstures zinātni doktors Jānis Graudonis (1913–2005). Cilvēku atmiņā saglabājusies apziņa, ka svētā liepa aug uz senās baznīcas vietas un tur apakšā vēl esot baznīcas pagrabi. Savukārt fakti un dokumenti liecina, ka tepat apmēram 1 km attālumā ir Buļļumuižas akmenskrāvu senkapi, kur arheologi izrakumus veica 1981. gadā.

Vai Ikšķiļu liepa var būt 2000 gadus veca? Tam grūti noticēt. Koka vecumu nekādi nevar novērtēt, jo šī daudzstumbra liepa ir vecās mātesliepas daudzkārtējs turpinājums atvašu veidā un nav zināms – kurā paaudzē. Varbūt šie ļoti dobumainie stumbri ir kā savas vecmāmiņas mazmeitas, varbūt Ikšķiļu Svētliepas sākums ir vēl senāks. Teorētiski tādā veidā liepas mūžs kā veģetatīvs celmu un sakņu atvašu saaugums var turpināties bezgalīgi. Šo koka turpinājumu ļoti uzskatāmi var redzēt, stāvot Svētliepas tuvumā. No caurajiem stumbriem

dzīvība turas vairs tikai divos, bet ap veco liepu ir kādas 20 dažāda resnuma atvašu liepas. Daži stumbri ir taisni un šmaugi duras debēs. Tomēr lielākā daļa pēc gaismas lokās pie zemes – gluži kā čūskas, kā vītenaugi. Ap vecajiem stumbriem tagad tīruma vidū saaudzis vesels necaurejams liepu puduris – kā džungļu sala klajumā. 1993. gadā vēl bija dzīvi četri vecie stumbri, nu vairs tikai divi.

Acīmredzot šeit ir bijusi seno līvu svētnīca, par to liecina arī lībiskais mājvārds.

Austrumpuses stumbrs ir kā milzīga sile vai kā gara vienkoča laiva, kas pieslieta uz augšu ar vienu vienīgu vienpusēju zaru, kas, izmezdam greizu S veida cilpu, nosver liepu uz vienu pusi. Nav pilnīgi saprotams, pēc kādiem mehānikas un materiālu pretestības likumiem liepas vecais zars turas un nenolūst...

Gaisa līnijā mazliet vairāk kā 1 km dienvidaustrumu virzienā ir Skomaku liepa (sk. "59. Skomaku liepa"), kas arī varētu būt elku liepa.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Rīgas arhibīskapa pilsdrupas, Burtnieku ielā 7, Limbaži, TIC tālr. +371 64070608, +371 28359057, limbtic@apollo.lv

Sv. Jāņa baznīca, Lībiešu ielā 1, Limbaži, TIC tālr. +371 64070608, +371 28359057, limbtic@apollo.lv

Zviedru garnizona baznīca, Dzīnavu ielā 1, Limbaži, TIC tālr. +371 64070608, +371 28359057, limbtic@apollo.lv

59. SKOMAKU LIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,5 m (nosacīti)
Augstums	H = 16 m
Vainaga projekcija	S = 15 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	82 km
Adrese	Limbažu raj., Limbažu pag. Kajciemā, 100 m D no Skomaku mj.
Koordinātas	57°26'10", 24°47'50"

Skomaku liepa ir visspocīgākais, jocīgākais un grūtākais dižkoks. Ne resnumu nomērīt, ne vainaga projekciju sarēķināt, ne saprast, vai var seno upurkoku grupā ieskaitīt.

Tas tāpēc, ka resnais milzīgā dobuma stumbrs izplīsis uz trijām pusēm gluži kā banāna atlobīta miza. Pēc stumbra resnuma šī dižliepa nosacīti varētu būt otrajā vietā Latvijā. Nosacīti tāpēc, ka īsta stumbra vairs nav. Lai gan jau muižnieku laikos stumbrs bijis savilkts ar diviem dzelzs stiepiem, tas tomēr ir atvēries. Pirmā trešdaļa jau aizvākta vai satrunē-

jusi. Otrā – nav varējusi nogāzties līdz zemei, balstās uz saviem zariem un kā tāda liela laiva turas 2 m augstumā. Tur augšā laivas iekšpusē jau ieauguši vairāki pīlādzēni cilvēka augumā un barojas no vecās liepas trūdiem jeb varbūt parazitē no liepas sulas, jo šī atlūzusi daļa, kaut savienota ar savu veco celmu tikai plānā mizas kārtiņā, tomēr zaļo un zied. Pēdējā – trešā stumbra daļa – sagāzusies uz pretējo pusi par 45°, ar galotni viegli balstās kaimiņos augošajā jaunajā liepā.

Skomaku liepa ir īsts dendroloģijas un da-

bas gravitācijas spēku, arī dzīvības sīkstuma un pastāvēšanas brīnums.

Vai Skomaku liepa bija arī upurliedze? Limbažu rajona novadpētnieks Alfrēds Andriuss ziņo, ka skolotājam Zeltiņam viņas vecāstāvēs stāstījis, it kā Skomaku vecā liepa ir bijusi senču upurliedze. Latvijas vēstures un kultūras aizsargājamo pieminekļu sarakstā tā gan nav

ierakstīta. Laikam tādēļ arī neviens nerūpējas, lai liepa tiktu nostiprināta, jo ar brīnumspēkiem tā turas pati.

Nedaudz vairāk kā 1 km uz ziemeļaustrumiem pie Ikšķiļu mājām ir svētliepa (sk. "58. Ikšķiļu Svētliepa") ar vairākiem jau krītošiem senās liepas atvašu stumbriem.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Lādes muiža, Limbažu pagasts, Limbažu raj., tālr. +371 64070608, +371 28359057, www.elimbazi.lv

Nabes muiža, Nabe, Limbažu pagasts, Limbažu raj., tālr. +371 64070649, www.elimbazi.lv

Lādezersa izzināšanas taka, Limbažu pagasts, Limbažu raj., tālr. +371 64070608, +371 28359057, www.elimbazi.lv

60.

CEIPU UPUROZOLS

jeb Zviedru Ķēniņa ozols (QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,00 m
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 420 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	152 km
Adrese	Valmieras raj., Mazsalacas I. t., Ceipu mj.
Koordinātas	57°54'05", 25°02'48"

Ozolam milzīgs zemi zarots vainags. Tagad apakšējie zari aplūzuši un nozāgēti.

Kā īsts koku karalis, kā izcils ainavisks elements senču Upurozols pie Ceipu mājām izceļas tīruma vidū ar savu lodveidīgo vainagu, ar muskuļotām zaru rokām, kas izaugušas līdztekus zemei. Pēdējos gadu desmitos daudzi apakšējie žuburi sava lielā svara dēļ aplūzuši.

Vecajās Latvijas laika fotogrāfijās tas dēvēts par Zviedrijas Ķēniņa ozolu. Tātad Ceipu ozols ir kultūrvēsturisks dabas piemineklis un uzlūkojams ne tikai kā mūsu senču kulta koks, bet pieder arī tā saukto zviedru koku grupai. Cauri gadsimtiem ļaužu ilgas pēc kādiem labākiem jeb zviedru laikiem savijušās ar senas tautas reliģijas svētumiem, ar upurkoku godināšanu. Dzīvi saglabājušies senie upurkoki tautas atmiņā ir kā pagātnes labie, savas ticības laiki.

Pirmais par šo Upurozolu 1925. gadā raksta sabiedriskais darbinieks un rakstnieks Augusts Melnalksnis. Vācu mācītāji pagāniskās ticības kokus un akmeņus centās iznīcināt, lai zemniekus atturētu no "nepareizās" un pievērstu kristīgajai ticībai. Baznīcas hronikā rakstīts, ka Pantenes ozolu 1781. gadā pašrocīgi nocirtis mācītājs Gustavs Bergmanis, jo zemnieki baidījušies pirmie ozolam pieskarties. Kāpēc nenocirta Ceipu Upurozolu? Vienkārši tāpēc, ka šis ozols tajā laikā vēl bija visai neliels (aptuveni 20–30 gadus vecs). Rūpīgāk izpētot Latvijas dižozolu vecumu, esmu atklājis, ka šie ozoli ir vismaz divas reizes jaunāki, nekā dažādi cilvēki vērtēja līdz šim. No šā atklājuma izriet nākamais: mūsdienās zināmie upurozoli

Ceipu Upurozols, arī Zviedru ķeizara ozols. XX gs. 30. gadu foto.

un dievozoli ir veco upurozolu pagāniskās ticības apkaŗošanas laiku ozolu mantinieki. No tā izriet vēl kāds secinājums, proti, tad, kad mācītāji nocirta nelabos pagāniskā kulta kokus, zemnieki mācītāju stingrajiem rīkojumiem uzreiz vis nepadevās. Toties viņi kļuva uzmanīgāki un noslēpumaināki, sāka godināt kādu citu jaunāku un vientuļāk augošu koku. Tā jau tas bija noticis vēl agrākos gadsimtos – pēc vecā svētkoka mūŗa beigām viņa misiju pārņēma tā tuvumā esošais ozoldēls.

Lai nocirsto upurozolu vietā “jauniedibinātos” upurozulus atkal nenocirstu, ziņas un rituālus pie jaunā Ceipu Upurozola turējuŗi lielā slepenībā. Lūk, kāpēc par ŗo koku nav saglabājusies neviena teika, neviens nostāsts, palicis tikai nosaukums.

Pie Ceipu Upurozola padomju laikā bija novietots liels sarkana granīta laukakmens (gandrīz vai diŗakmens), kurā bija iestrādāta misiņa plāksne:

Ceipu Upurozols

Ŗeit 1919. gada maijā cīņā pret baltgvardiem kritis Mazsalacas strādnieku deputātu padomes loceklis Eduards Sīpols

1899 – 1919

Lūk, savdabīgs ideoloģiju sinkrētisms, ka ŗāds akmens jānovieto tieŗi ŗeit – zem senču Upurozola. Pēc brīvās Latvijas atjaunošanas krāsaino metālu zaŗšanas laikā ŗo plāksni norāva. Patlaban lielais akmens zem ozola stāvs ar neglītu robu gluŗi kā vēstures laikmetu vaņģinieks ar izrautām acīm.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Skaŗnaiskalns, Skaŗnākalna parks, Skaŗnkalnes pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 26429500, ticmazsalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

Lībieŗu pilskaŗns, “Lībieŗi”, Skaŗnkalnes pagasts, Mazsalaca, Valmieras raj., tālr. +371 28374774, ticmazsalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

Dauguŗu klintis un labirints, “Kalnsilmači”, Skaŗnkalnes pagasts, Mazsalaca, Valmieras raj., tālr. +371 28374774, ticmazsalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

61.

VELNOZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,45 m
Augstums	H = 21 m
Vainaga projekcija	S = 333 m ²
Vēcums	270 gadi
Attālums	145 km
Adrese	Valmieras raj., Sēļu pag. 400 m Z no Sēļu skoles
Koordinātas	57°50'53", 25°11'01"

Pie ozola zemes ipašnieki.

Esam pieraduši pie svētozoliem, upurozoliem. Tē negaidīti Velnozols, arī kultūrvēstures un dabas piemineklis!

Valodniece Valija Dambe pastāstīja, ka augšpus Burtņieku ezera Sēļu pagastā dzīvojot Joti mānīcīgi ļaudis. Vēl 1952. gadā, kad viņa tur vākusi vietvārdus, visi – skolotājus ieskaitot – ticējuši vietējiem velniem un spokiem. Dreimaņu mājās jau izsenis velns paņemts par iegātni, tāpēc saimniekiem bagātības nekad neesot trūcis. Toties jau septiņās paaudzēs aizvien kāds no ģimenes locekļiem mirstot nedabīgā nāvē. Tik tiešām, šajās mājās un apkārtnē spokošanos daudzi savām acīm redzējuši! V. Dambe, lai patiesību pārbaudītu, gribējusi vienu nakti spoku apsēstajā istabā pārgulēt. Sēļu skolas skolotāji no šā neprātīgā soļa nopietni atrunājuši, jo viņi pēc nostāstiem zinot, ka notikšot nelaime.

1989. gada pavasarī iebraucu Sēļu pagastā meklēt velna pēdas. Dreimaņu un Aņģišu māju vietā vienlaidus meliorācija – gludi tīrumi. Saglabājušies tikai daži lieli koki, kas norāda nelabā apsētās mājas vietu. Mazā Sēļu skoliņa likvidēta 1978. gadā. Gan atradām vienu vecu iedzīvotāju, Zentu Cunjanovu (dzimušu Karro), kura visus piedzīvojumus ar Dreimaņu vellu zināja. Tās mājas bijušas tik bagātas, ka saimniece aizdevusi naudu baronesei. Tad Dreimaņu mammītei divi bērni pēc dzemdībām palikuši zili un nomiruši kā nožņaugti. Trešo dzemdējusi ārpus mājas, viņš piedzimis, izaudzis un vēlāk vadījis saimniecību.

bu. Dreimaņos bijusi skaista klēts ar īpatnējām kolonnām. Tur saimnieks esot ēdinājis vellu. Z. Cunjanova parādīja birztalu, kurā aug varens dižozols. Šo ozolu saucot par Velnozolu, jo vecā Dreimaņu mammīte un Verners arī pie tā cienājuši vellu.

Pie Velnozola vecā kundze atcerējās, ko piedzīvojusi Dreimaņos: *“Es gribēju istabu izkvēpināt ar paegļiem. Atstāju bērna vāģišus ar meiteni uz ceļa un pati gāju Velnozola birztalā, lai salauztu zarus pie lielā paegļa. Pēkšņi ap paegļa krūmu milzīga, milzīga sarkanbrūna čūska vijas riņķī, taisni tā kā sargādama. Es projām, un nekad vairs tai birzītē neesmu gājusi. Lai gan skaista tā birzīte ir bez gala; tomēr nevienš nemil tur iet.”*

Patlaban skaistā birzīte ir biezs mežs, gandrīz vai džungļi. Velnozolam klājas grūti. To no visām pusēm ielenc gari, izstīdējuši jauni koki, īpaši egles. Piektdaļa apakšējo zaru jau nokaltusi. Ozolam ir arī liela mute: caurumu uz koka dobumu 1960. gadā izzāģējis kāds večuks, lai tiktu pie bitēm. Dobums kādreiz dedzināts, par ko liecina apogļojums.

0,5 km uz ziemeļiem pie Aņģišu purva apskatāmas un rokām taustāmas zaļi apsūnotā akmenī iemītas šā paša velna pēdas. 1,2 m lielajā akmenī septiņas īstas pārnadža pēdas, tādas kā lielam āzim – garums 9, platums 6, bet dziļums 5 centimetri. Pēdas iet taisnā rindā cita aiz citas, tās iemītas, kad velns bēdzis purvā, kas akmenim devis vārdu – Aņģišu Velna akmens vai Aņģišu Velnapēda.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Bioloģiskā saimniecība "Jaunbornji", Skaņkalnes pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 26464138

Zirgu audzētava "Kalnmeirēni", Skaņkalnes pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 28374774, ticmzasalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

Pantenes svētavots, Partene, Sēļu pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 28374774, ticmzasalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

62.

TŪTERES OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,5 m
Augstums	H = 10 m
Vainaga projekcija	S = 0 m ²
Vecums	450 gadi
Attālums	145 km
Adrese	Valmieras raj., Sēju pag., Mazsalacas-Košķeles ceļa malā
Koordinātas	57°50'16", 25°09'04"

Tūteres ozols ir divu gadsimtu garumā visdaudzinātākais un teikām apvītākais svētozols. Viena no teikām vēsti, ka Ivana Briesmīgā iebrukuma laikā krievu zaldāti pie koka piesējuši Tūteru saimnieku. Gribējuši, lai viņš izstāsta, kur dabūt bagātīgu laupījumu. Tā kā vīrs neko nav teicis, zaldāti sākuši viņu spīdzināt, dedzinājuši kāju pēdas. Tūters lūdzis palīgā senču Dieviņu, kurš caur ozolu devis tādu spēku, ka vīrs sarāvis virves, paķēris ratu ilksi, ar to apsisis 12 iebrucējus. Cita teika vēstī, ka tur pusdienojis zviedru ķēniņš un iespraudis zemē resnu nūju, teikdams: ja tā augs, tad zviedri atkal atgriezīsies Vidzemē.

Visneprātīgākā teika stāsta, ka ozols esot jau no Noasa laikiem. Novadpētnieks J. Meisters padomju laikos savās publikācijās uzskaitījis kā faktu patiesības, ka visi vēsturiskie notikumi Ziemeļvidzemē ir saistījušies ar Tūteres

Svētozolu. 1322. gadā Lietuvas kunigaitis Ģedimins ar saviem karapulkiem šeit atpūties un gatavojies atpakaļceļam. To pašu 1708. gadā darījuši Pētera I karapulki. Vācu krustneši jau 1208. gada ziemā, no Sakalas atgriezdami ar bagātīgu laupījumu, apstājušies pie ozola un nopostījuši upuraltārus pie tā. Savukārt 1210. un 1223. gadā gar Tūteres ozolu uz Imeru devušies sakalieši, bet 1127. gada vasarā – sāmsalieši, kad, sīrodami pa Metsepoli, pie ozola upurējuši vietējiem zemniekiem nolaupiņo aunu.

Jaunākos laikos, proti, 1782. gada vasarā arī Katrīna II sava slepenpadomnieka Bauņu grāfa Jēkaba Sīverss pavadībā atpūties pie ozola un norādījis, ka vainags saistāms ar dzelzs skavām. 1808. gadā, kad novadā plosījusies holēra un nomiruši 850 cilvēki, pie ozola notikušas sēru procedūras. Daudzajās pub-

likācijās ozola vecums visvairāk tiek minēts kā 900 gadi, retāk – 1000 gadi un vairāk.

Arī par Tūteres ozola resnumu nevaram būt droši. J. Meisters rakstīja, ka tā apkārtmērs bijis 8,5 metri. Taču biologs Edvards Jansons 1937. gadā raksta, ka ozola "apkārtmērs ap 7 m". Tē ir nesakrītība, nevar būt, ka vainagā jau visai vājš ozols 20 gadu laikā būtu pieaudzis par 1,5 metriem. Savas dzīves pēdējā posmā Tūteres Svētozols bija ar lielu dobumu. No stumbra bija saglabājusies tikai čaula, vainaga lielākā daļa bija noārdījusies, bez galotnes, tikai 10 m augsta. Dzīvā koksne un miza bija tikai šaurā stumbra josla.

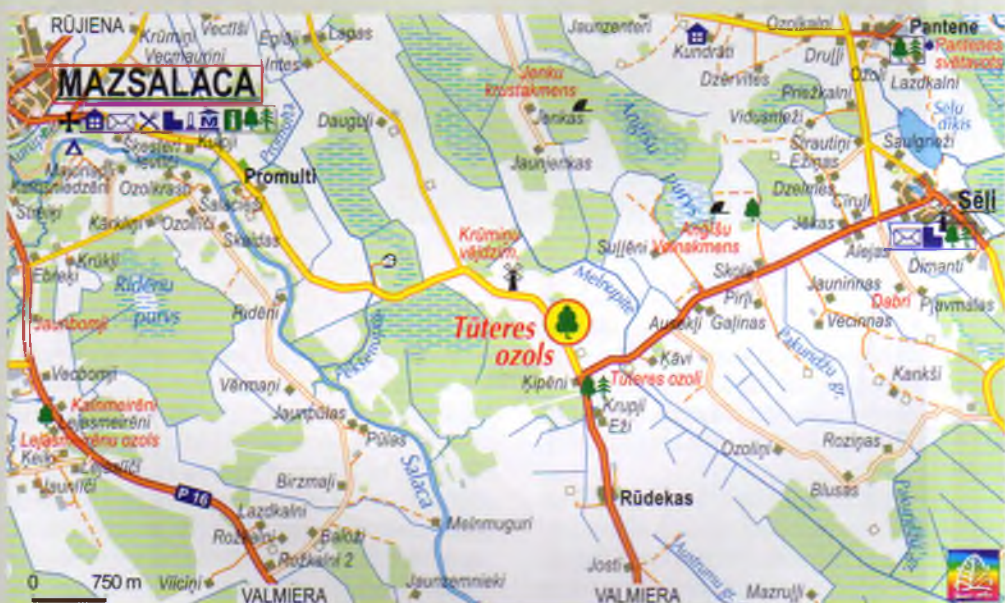
Slaveno svētozolu vētra nolauza 1967. gada naktī uz 18. oktobri. Mazsalacas kokačakarnieks Valters Hirte ozola materiālu izmantoja saviem meistardarbiem, jo īpaši viņam izdevās portretēt velnu raksturīgos tipāžus.

10 gadus pirms Svētozola nolūšanas, proti, 1957. gadā V. Hirte bija iedēstījis Tūteres Svētozola zīles. 1967. gadā šie ozoliņi jau bija paaugušies un tos varēja iestādīt pie bojā gājušā ozola celma. Pašu lielāko ozoliņu viņš iestādīja kritušā dižkoka dobumā, citus trīs – turpat blakus. Tagad, augdami Svētozola zemē, tie kļuvuši par brangiem ozoliem un sāk cits citam traucēt.

XX gs. 20. gados.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Jenku krustakmens, "Jenkas", Mazsalacas lauku teritorija, Valmieras raj., tālr. +371 28374774, ticmazsalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

Ekstotiskie putni un truši, "Dabni", Sēļu pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 28374774, ticmazsalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

Anģišu Velnakmens, pie "Dreimaniem", Sēļu pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 28374774, ticmazsalaca@inbox.lv, www.mazsalaca.lv

63.

BRIEDESKROGA VĪTOLS

(SALIX ALBA)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,20 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 330 m ²
Vecums	150 gadi
Attālums	120 km
Adrese	Valmieras raj., Burtnieku pag., 100 m ZA no Briedeskroga
Koordinātas	57° 40' 44", 25° 13' 43"

Pie dižā vītola zemes īpašnieks Jānis Jurašs.

Briedeskroga dižvītols ir otrs resnākais Latvijā. Interesanti, ka abi resnākie dižvītoli aug Latvijas ziemeļos (Dzenīšu dižvītols ir Apē (sk. "90. Apes Dzenīšu vītols") pie pašas Igaunijas robežas).

Šis dižvītols zaļo pie diķa līdzās citiem radniekiem. Tā vainags līdz zemei kā gaiši pelēkzaļš mākonis noliecies Briedes upes plavās. Aiz līganajiem zariem slēpjas negaidīti varens stumbrs, kas tikai septiņiem vīriem aptverams, jo tas uz augšu kļūst vēl resnāks un 2,2 m augstumā sadalās nesaskaitāma daudzuma galotnēs. Izskatās kā tādi kupli laksti milzīgam runkulim. Ja uzrāpjas augšā pie pāraugušajām

atvasēm, atklājas kaut kas neredzēts. Resnajā vītola virs varenā runkuļa starp daudzajām galotnēm ērti ieauguši trīs pilādži (23 cm resni un 5 m gari), viens osis dakšu kāta resnumā, viens 1,5 m augsts ērkšķogu krūms ar ogām. Jādomā, ka šis dižvītols acīmredzot vairākus gadu desmitus nav traucēts ar apgriešanu, tāpēc vecais stumbrs saaudzis ar milzīgiem atvašu dzinumiem, kas nu jau pārauguši par baļķiem.

Zeme, kurā aug vītols, pieder kādreizējam kolhoza "Burtnieki" priekšsēdētājam Jānim Jurašam. Viņš Briedeskrogā iekārtojis plašu un interesantu Zirglietu un seno darbarīku muze-

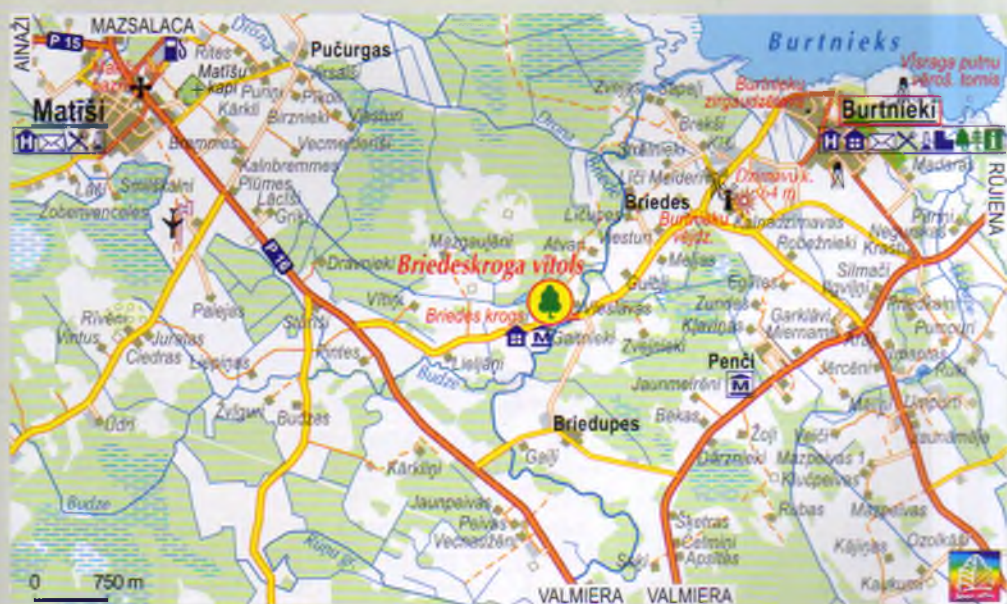
ju. Juraša kungs nodarbojas ar šķirnes zirgu audzēšanu un uzbūvējis lielu manēžu zirgu treniņiem.

Tikai 3 km no šejienes ir teikām apvītais Burtņieku ezers un paši Burtņieki ar parku un sirmām ozolu alejām. Pāri ezera stūrim apska-

tāms smilšakmeņu krasts, Burtņieku baznīca un milzīgais Dambju dižozols (sk. "64. Dambju ozols").

Uz dienvidiem no Burtņieku ezera atrodas vairāki teikām bagātīgi apvīti dižakmeņi.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Burtņieku mācītājmaīža, Burtņieki, Burtņieku pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 64226544, info@burtņieki.lv, www.burtņieki.lv

Burtņieku vārdzīmavas, Burtņieki, Burtņieku pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 64226544, info@burtņieki.lv, www.burtņieki.lv

Burtņieku ezers, Burtņieki, Burtņieku pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 64226544, info@burtņieki.lv, www.burtņieki.lv

Oleru purva taka, Jeru pag., Valmieras raj., www.mammadaba.lv

64.

DAMBJU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 9,0 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 400 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	120 km
Adrese	Valmieras raj., Burtnieku pag., Burtnieku ezera DA galā, 200 m A no Dambju mj.
Koordinātas	57°42'32", 25°18'26"

Dambju dižozols ir piektais resnākais ozols Latvijā. Tomēr par to nav zināma neviena teika, neviens nostāsts... Taču dižozolam bez lielā apkārtmēra ir vēl divi brīnumi: straujā augšana resnumā un milzīgais virszemes sakņu mūris (apkārtmērs pie zemes – 20 m).

Šis ozols aug uz gravas šķautnes stāvā nogāzē. Resnais stumbrs uz nogāzes pusi savu celma daļu izpleš daudz kvadrātmētru plašumā – izplūst uz leju pa nogāzi kunkuļu kunkuļiem gluži kā milzu sveces notecējis parafins. Lai izmērītu ozola stumbra apkārtmēru, krūšu augstuma (1,3 m no zemes) atskaites punkts jāizvēlas augšā kalna pusē. Lai nostieptu mērlenti ap stumbru kraujas nogāzes pusē, jāmeklē garas kāpnēs vai kā alpīnistiem jārāpo pa sakņu un stumbra izciļņiem.

Senos laikos ozols audzis kraujas malā vientuļš un neviens koks tam nav traucējis dienvienu nogāzē dzert sauli pilniem malkiem un briedināt savu stumbra resnumu dīvainā veidolā – kā tādu kalna cietokšņa sienu. Pa-

domju laikos stāvā gravas nogāze nevienam vairs nebija vajadzīga, zāli tur neplāva, krūmus necirta, viss aizauga ar alkšņiem, kārkliem, ievām un bērziem. Jauno džungļu biežokņa galotnes iespraucās vecā milža skaistajos, zemajos zaros, kas apakšpusē nokalta.

Katrā ciemošanās reizē gāju arī pie zemes īpašnieka vecajās Dambju mājās un centos pierunāt, lai viņš izcērt koku apaugumu zem dabas pieminekļa un ap to, lai iespaidīgais dižkoks kļūtu ainavā uztverams un, galvenais, lai apturētu ozola apakšējo zaru atmiršanu apēnojuma dēļ.

2008. gadā Dambju dižozolu apmeklēju 25. maijā, kad ieraudzīju neticami brīnišķīgu skatu. Ozolu vectētiņš bija atbrīvots no apēnotājiem un ainavu aizsedzošajiem kokiem. Ozols patiesi izskatījās kā koku karalis – tik majestātisks un varens iesēdies uz kraujas neizmirstulīšu zilajā paklājā, kādu nekad savā mūžā nebiju redzējis, it kā te kāds būtu iesējis zilo puķu tīrumu par godu ozola jubilejai...

Patlaban Latvijā ir viens 10,3 m resnais Kaives Senču dižozols un četri 9 m branģi dižozoli.

Labi, ka palīgos bija pats jaunākais fonda "Dabas retumu krātuve" biedrs Edmunds Cepurītis, kurš gandrīz vai kā zirnekļcilvēks spēja iekerties rauņķajā mizas krevēlēs un pārvietoties pa stumbru virs kraujas, lai pareizā līmenī nostieptu mērlenti ap resno stumbru.

1,2 km uz ziemeļiem pie Burtnieku baznīcas aug varena dižliepa ar stumbra apkārtmēru 5,75 metri. Savukārt 2 km uz dienvidrietumiem pāri ezera līcim ir slavenie Burtnieki ar parku, ar vecu ozolu alejām un dižozoliem. Zem vecās kapsētas ir ezera stāvkrasts ar kokos ieaugušām Burtnieku svītas smilšakmeņu klintīm. Apkārtnē ir vairāki dīvainām teikām apvīti dižakmeņi.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Burtnieku pilsmuīža, Burtnieki, Burtnieku pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 64226544, www.burtnieki.lv, info@burtnieki.lv

Rugāju pilskalns, Burtnieki, Burtnieku pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 64226544, www.burtnieki.lv, info@burtnieki.lv

Cāju ala, Burtnieki, Burtnieku pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 64226544, www.burtnieki.lv, info@burtnieki.lv

65.

OZOLU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,42 m
Augstums	H = 22 m
Vainaga projekcija	S = 640 m ²
Vecums	170 gadi
Attālums	162 km
Adrese	Valmieras raj., Naukšēnu pag., 500 m D no Ozolu ozola
Koordinātas	57°54'22", 25°28'27"

Ozolu ozols šajā grāmatā iekļauts kā Latvijas skaistākais ozols. Dzīvības biķeris. Zaļais kupols. Vainaga ozols. Savīto zaru ozols. Saulgriežu svētku vieta.

Te ir tā vieta, te ir tas kalns, kur ziedonī jādzied Imanta Ziedoņa dziesma:

*"Kā milzīgi svečturi ozoli stāv
Kailos rudenos, pavasaros.
Kā Latgales svečturi ozoli stāv
Ar mēness ugunīm zaros."*

Ozolu ozols aug ļoti, ļoti strauji. Katru gadu tā stumbrs pieņemas resnumā par 3,33 centimetriem. Tātad var izrēķināt, ka noapaļojot ozola vecums ir 170 gadi. Trakojojot ar tādu augšanas ātrumu, ozolam koksnes šūnaudi neveidojas tik blīvi kā parasti un arī koksne ir mazāk izturīga, lieli zari neiztur savu svaru. Tāpēc 2007. gada vasarā bezvēja laikā lūza viens žuburs un uzkrita virsū apakšējam. Nolūza abi.

Ozola jaunais saimnieks Raitis Lapacinskis no Ozolu mājām pats ir spēka un darba raituma pilns kā viņa dižozols. Viņš ļoti mīl ozolu un noraižējies par zaru nolūšanu, laikus nocirtis alkšņus, kas ieaug zemzariša vainagā, gatavojas zarus atbalstīt ar stutēm, pēc tam savstarpēji sasaistīt ar trosēm... Tā jaunie latviešu zemnieki pārņem senču paražas – godina dižkokus un saprotas ar tiem.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Nauksēnu muiža, Nauksēnu pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 64268021, +371 29359390, info@naukseni.lv, www.naukseni.lv
Jēču dzimnava, Nauksēnu pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 26597843, +371 26527214, info@naukseni.lv, www.naukseni.lv
Dabas taka, akmeņi, biotopi, tauru ganības, Nauksēnu pagasts, Valmieras raj., tālr. +371 26597843, +371 26527214, info@naukseni.lv, www.naukseni.lv

66.

STRAUTMALU ZVIEDRU LIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 4,05 m
Augstums	H = 16 m
Vainaga projekcija	S = 120 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	155 km
Adrese	Valkas raj., Kārķu pag., 180 m ZA no Strautmaļu mj.
Koordinātas	57°50'32", 25°33'43"

Vēl aizvien izdodas atrast un apzināt pirmstus senos kulta kokus (upurkokus), kas jaužu atmiņā turējušies ar pēdējiem pavedieniem. Viens no tādiem folkloras pētnieka Sanda Laimes atradumiem ir Strautmaļu Zviedru liepa.

2002. gadā fonds "Dabas retumu krātuve" izstrādāja projektu ar mērķi apzināt un izmērīt Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta dižkokus. Apceļojot visus rezervāta pagastus, nonācām arī līdz Kārkiem. Pensionētais mežsargs Edgars Sproģis ieminējās par Zviedru liepām pie Strautmaļiem. Senāk esot augušas trīs liepas apmēram 10 m cita no citas, patlaban Baltupītes ielejas kreisā krasta šķautnē zaļo vairs tikai vidējā. Mežsargs atcerējās teiku: "Kad Zviedru karš beidzies un Mierkalnos noslēgts miera līgums, pie Strautmaļiem zviedru komandieris esot iesitis zemē trīs liepu mietus. Ja tie augšot, tad zviedri vēl atgriezīšoties."

Māju tagadējās saimnieces Dagnijas Peterēnas dzimta Strautmaļos dzīvo jau daudzās paaudzēs. No saviem senčiem saimniece dzirdējusi, ka liepas kādreiz bijušas kā baznīca (Kārķos tū uzcelta tikai XX gs. deviņdesmitajos gados), tur baroti gariņi, noturēts arī svētbrīdis pēc vecvecmātes kāzām Ērgemes baznīcā. Vecvecmāte vēl pagājušā gadsimta vidū pie liepas gājusi kā uz baznīcu. Ap liepas stumbru puslokā bijis izlikts nelielu akmeņu krāvums, kurā atstāti ziedojuami gariņiem.

S. Laimē, Latvijā pētīdams ziedošanu pie kokiem un akmeņiem, secinājis, ka Ziemeļvidzeme ir viens no apvidiem, kur tā notikusi

visilgāk. Teikas par zviedriem un nostāsti par ziedošanu pie liepām Jauj Strautmaļu Zviedru liepas klasificēt gan kā mitoloģiskas, gan kā kulta kokus.

Līdz mūsdienām no trijām liepām izdzīvojusi viena. Otrā liepa nokaltusi XX gs. trīsdesmitajos gados, bet no trešās jau tai laikā bijis redzams tikai celms. Par dzīvās liepas grūto mūžu liecina nolauztais 10 m augstais stumbrs un liels dobums visā tā garumā. Koks gadu no gada cenšas ataudzēt nolauzto galotni. Uz stumbra un likajos zaros vairāki māzeri un saaugumu veidojumi. Dobumā kādreiz dzīvojuši pūce.

Kad 2002. gada pavasarī te nonācu pirmoreiz, skats bija ļoti bēdīgs, jo uz liepas saknēm kolhozu laikos bija sagāzts milzīgs akmeņu un dzelzs lūžņu krāvums. Jau pēc diviem gadiem Strautmaļu saimnieki bija aizvākuši lielo dzelžu kaudzes un pārcilājuši desmitiem tonnu laukakmeņu, izveidojot no tiem līdzenu sirdsveida krāvumu. Iestādītas puķes un saimniece bija sacerējusi garu balādi kā jauku veltījumu Strautmaļu liepai, ko iespējams dzirdēt viņas lasījumā tiem interesentiem, kas dodas apciemot liepu.

Ar Kārķu informācijas centra vadītājas Sandras Pilskalnes aktīvu dalību pie mums atgriezies senā teika par šiem kokiem.

Pirms 300 gadiem zemē iedzītie liepu mieti izauguši par Zviedru liepām. Interesanti, ka jaunuzceltajā Kārķu baznīcā mācītājs ir ieradies no... Zviedrijas.

i

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Veckārķu piis, Veckārķi, Kārķu pagasts, Valkas raj., Kārķu tūrisma informācijas punkts – Sandra Pilskalne, tālr. +371 64728151, piiskalne@inbox.lv

Bezdzibēna purvs, Veckārķi, Kārķu pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64740435, karkik@inbox.lv

Spīgu ala un avots Rūcekītis, Veckārķi, Kārķu pagasts, Valkas raj., Kārķu tūrisma informācijas punkts tālr. +371 64728151, piiskalne@inbox.lv

Briežu dārzs "Jasmīni", Kārķu pagasts, Valkas raj., tālr. +371 29417661, edmunds.juskevics@inbox.lv

67. STAIŠU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,20 m
Augstums	H = 22,5 m
Vainaga projekcija	S = 620 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	135 km
Adrese	Valkas raj., Ēveles pag., 100 m R no Staišu mj, drupām, pie Ēveles pag. D robežas
Koordinātas	57°40'32", 25°30'59"

Staišu varenais ozolmilzis interesants ar to, ka nav atrodams, pareizāk – grūti sameklējams, un ar automašīnu pie tā aizbraukt nevar. Ja iegriežas tur, kur pie Lizdēnu–Ēveles ceļa novietots rādītājs “Staišu ozols – 1 km”, tad var aizbraukt ellē ratā uz Latvijas pamestības un krūmos aizaugšanas zemi. Labāk iebraukt Pauku mājās un palūgt ceļa zinātāju palīdzību.

Toties vientulība šeit sāpīgi skaista! Pēc lielo ēku drupu plēstajiem laukakmeņiem noprotams, ka Staišu mājās kādreiz darbojušies strādīgi un bagāti saimnieki.

Labi, ka 2007. gada Meža dienās mežsargs sarīkoja krūmu un koku izciršanu zem un ap lielo ozolu. Tagad to var skatīt un fotografēt ainavā.

Pēc resnuma Staišu ozols ir desmitais resnākais dižozols Latvijā. Tā varenais stumbrs uz augšu kļūst vēl resnāks un 3 m augstumā izveido 13 žuburus – kā sava vainagkupola

spraišļus. Viens no kuplākajiem Latvijas ozoliem. Vainaga platums ir veseli 30 metri. Tātad Staišu ozols ir tieciens platumā daudz vairāk nekā augstumā.

Tik daudz varenuma šajā kokā, bet tas nav bijis upurozols! Nav zināma arī neviena teika, arī nekādus vēsturiskus notikumus par ozolmilzi kaimiņi nezina pastāstīt.

Kā dabas piemineklis Staišu ozols valsts aizsardzībā ir kopš 1977. gada.

Zem ozola saknēm savu drošu mājvietu iekārtojusi lapsa. Tur apakšā droši vien jābūt veselam alu labirintam, jo ārpusē izkārpīta varena kaudze smilšu un ozola praulu. Medību suns pa lapsas alām zem ozola saknēm esot dzīvojis divas stundas.

Vecais ozols visriņķī ap sevi sasējis biezu jauno ozoliņu audzi – kā stādaudzētavā. Nāciet un ņemiet – te varat dabūt simtiem stādu, veselām alejām pietiktu...

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Ēveles evaņģēliski luteriskā baznīca, Ēveles pagasts, Ēvele, Valkas raj., tālr. +371 26454301

Ēveles muizas kēls un parks, Ēveles pagasts, Ēvele, Valkas raj., tālr. +371 64733710, eveles.pag@inbox.lv

Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts, Ēveles pagasts, Ēvele, Valkas raj., tālr. +371 64733710, eveles.pag@inbox.lv

Meža taka "Ko glabā mežs", Plāņu pag., Valkas raj., www.mammadaba.lv

68.

KANĒPJU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs

P = 9,4 m

Augstums

H = 17 m

Vainaga projekcija

S = 300 m²

Vecums

450 gadi

Attālums

137 km

Adrese

Valkas raj., Jērcēnu pag.

Kaņepju mj., 1,2 km ZA no

Jērcēniem

57°42'05", 25°39'42"

Koordinātas

Kaņepju ozols ir otrs resnākais koks Latvijā un Baltijā. Kopš 1977. gada šis dižozols iekļauts aizsargājamo dabas pieminekļu sarakstā, kopš 1994. gada arī arheoloģijas pieminekļu sarakstā, jo pie tā atrasts akmeņu krāvums un lielākā daudzumā ogles.

1933. gadā visu laiku populārākais latviešu žurnāls "Atpūta" izsludināja Latvijas varenākā ozola konkursu. Lasītāji sūta fotogrāfijas un savus ierosinājumus. Pirmo vietu ieguva Kaņepju dižozols, un saimnieks par to kā balvu saņēma žurnāla "Atpūta" gada abonementu.

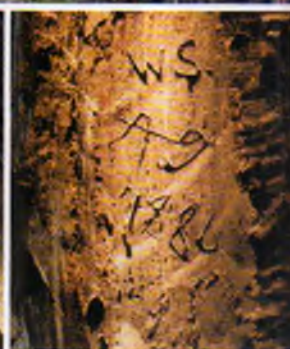
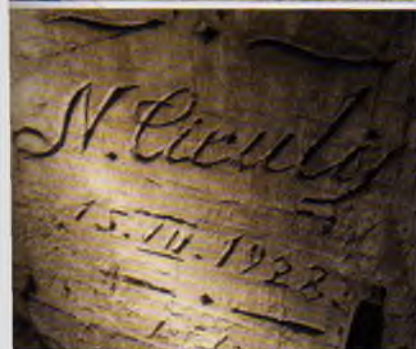
Vecā ozola liktenis ir bijis ļoti dinamisks. XIX gs. vai varbūt vēl agrāk vairāk nekā pusi no ozola stumbra nedzīvu padarījis zibens, it kā pārakmeņojis. Vēl mūsdienās 3,5 m plata nedzīvās koksnes rēta redzama stumbra ziemeļu pusē. Ozola pašā viducī ir tik liels dobums, ka tajā reiz sagājuši 15 cilvēki. Koka dobumam ir trīs ieejas: lielā ziemeļos, mazā sprauga dienvidos, kur parasti, izbāžot no dobuma uz āru galvu, mēdz fotografēties tūristi. Trešā atvere ir augšā pret debesīm. Lai lietus

un sniegs nononāktu dzižā ozola iekšpusē, virs lielā dobuma uz četriem stabiem izveidots plats jumts. Turpat dobumā uz nedzīvās koksnes iegriezti daudzi vārdi un iniciāļi. Vecākais gadskaitlis no 1886. gada liecina, ka trakais zibens spēriens ir noticis jau agrāk. Dobumā iegriezts arī Kaņepju saimnieka vārds: "N [Nikolajs] Cīrulis 15. VII 1928".

Apbrīnojama ir šā ozolmilža izturība, tas, ka koks ir spējis pēc tik iznīcinoša zibens spēriena, kad pāri palikusi tikai mazākā stumbra daļa, tomēr atjaunot dzīvības sulas plūsmu auguma veselajā daļā. Tāpēc ozola stumbrs un vainags audzis tikai no vienas puses. Šis dižkoks ir izcils ainavas elements, jo aug klaja lauka vidū un, braucot pa Jērcēnu–Kārķu ceļu, pamanāms jau iztālēm.

Pēdējos gados Jērcēnu pagasta ļaudis Līgo vakarā pulcējas pie senču svētā ozola, lai ar dziesmām un rotaļām svinētu vasaras saulgriežu atnākšanu un godinātu pagasta čaklākos ļaudis.

Vecākie iegriezumi ozola dobumā no 1887. gada. N. Cīrulis tolaik bija Kaņepju māju saimnieks.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Jērcēnu muīža un parks, Jērcēni, Jērcēnu pagasts, Valkas raj., tālr.+371 64734732, jercenumuiza@e-apollo.lv
Jērcēnu dižakmens, Jērcēni, Jērcēnu pagasts, Valkas raj., tālr.+371 64734732, jercenumuiza@e-apollo.lv
Sedas purvs, Jērcēni, Jērcēnu pagasts, Valkas raj., tālr.+371 29171961, jercenumuiza@e-apollo.lv

69.

RIETEKĻA PAEGLIS

(JUNIPERUS COMMUNIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 2,9 m
Augstums	H = 9,3 m
Vainaga projekcija	S = 16 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	120 km
Adrese	Valmieras raj., Valmieras pag., Baložu m.
Koordinātas	57°35'26", 25°31'55"

Rietekļa paeglis – dabas un kultūrvēstures piemineklis stāv kā piķa dūzis lauku ainavā. Resnākais un, gribētos sacīt, arī skaistākais paeglis jeb kadiķis Latvijā un Baltijā, kā arī Eiropā. Daži pētnieki ir izteikušies, ka paegļa stumbrs ir divu koku saaugums. Nē, tas ir viena celma, vienas saknes un viena stumbra koks, kas 1 m augstumā dalās divās paralēlās starās, starp kurām laika gaitā iemetusies trupe un veidojas

dobums. Zem skaistā koka patika sēdēt dzejniekam Rieteklim, īstajā vārdā Jūlijam Eduardam Balodim (1856–1940) no Baložu mājām, tautā iemīļotās dziesmas “Še kur līgo priēžu meži” autoram.

Dižā paegļa foto pirmoreiz presē parādās 1914. gadā skolotāja J. Novoselova izdevumā krievu valodā “Latīši” (Latvieši). Savukārt “Kultūras Vēstneša” 1923. gada 1. numurā rakstīts: “Valmieras pagasta Baložu māju robežās, Simanēnu Svētozola tuvajos kaimiņos atrodas piramīdveidīgs kadiķis, kura stumbra apkārtmērs pārsniedz 8 pēdas. Pagājušajā vasarā (1922. gada – G. E.) nezināmi nelieši noplēsuši milzeņa kraupaino mizu.”

Tātad kļūst skaidrs, ka unikālais koks neliešu postījumu spējis pārdzīvot un priecē daudzas paaudzes jau trešo gadsimtu, un preses izdevumos to piemin diezgan bieži.

Patlaban ap paegli ir stingrs nožogojums un novietota informācijas zīme, diemžēl ar kļūdainu tekstu.

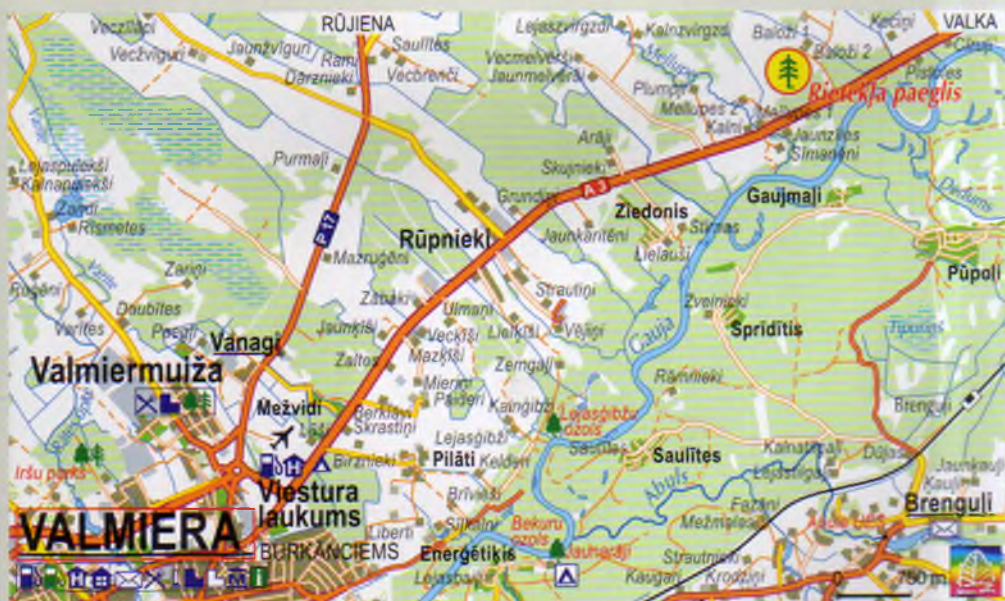
Otrpus Mellupītei 0,5 km uz dienvidrietumiem ir slavenās Sīmanēnu mājas ar leģendāro senču svētozolu birzes vietu, no kuras atlicis tikai viens Sīmanēnu ozols (sk. “70. Sīmanēnu Svētozols”) un citi dižkoki tuvākajā apkārtnē.

Vecajā fotogrāfijā redzams dzejnieks Rieteklis XX gs. sākumā.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Mellupes tīts, Valmieras pagasts, Valmieras raj., Valmieras TIC, Rīgas iela 10, tālr. +371 64207177, www.valmiera.lv

Lejasģībšu ozols, Valmieras pagasts, Valmieras raj., Valmieras TIC, Rīgas iela 10, tālr. +371 64207177, www.valmiera.lv

Bekuru ozols, Brengļu pagasts, Valmieras raj., Valmieras TIC, Rīgas iela 10, tālr. +371 64207177, www.valmiera.lv

70. SIMANĒNU SVĒTOZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,20 m
Augstums	H = 21 m
Vainaga projekcija	S = 320 m ²
Vecums	400 gadi
Attālums	110 km
Adrese	Valmieras raj., Valmieras pag., 250 m DR no Simanēnu mj.
Koordinātas	57°34'56", 25°31'38"

Sīmanēnu Svētozols patlaban (pēc Tūteres ozola krišanas 1967. g.) ieņem pirmo vietu starp Latvijas visvairāk daudzdzinātajiem svētozoliem. Līdz mūsdienām saglabāties tikai viens no trim šejienes Svētozoliem. Pie ozoliem ļaudis nesuši ziedojumus. Starp tiem ir bijis arī akmeņu krāvums – upuraltāris. To padomju laikos izrakuši un akmeņus samaluši šķembās šosejas būvei. Pirmais no vecākajiem ozoliem pirms 100 gadiem gājis bojā dabīgā nāvē. Otro Svētozolu, kam jau bijusi nolauzta galotne, nelieši 1921. gada Vasarsvētkos ap-laistījuši ar benzīnu un aizdedzinājuši, neliela stumbra daļa starp krūmiem pakrastē saglabājusies līdz mūsdienām.

Vecais Sīmanēnu Svētozols XIX gs.

viss pārgrozās, tā arī še: kur senāk Pērkoņa tēvam tika upuri nesti un Pikolam ziedots, tur tagad saraiņi, ēd mierīgi nobirušās zīles.”

1989. gadā Svētozola milzīgo dobumu piebāza ar akmeņiem un aizmūrēja, kas tā veselībai par labu nenāca, jo dobumā izveidojās trūdēšanai labvēlīga vide.

Sīmanēnu māja un apkārtnē ir kā brīvdabas muzejs, kā stūrītis no citas, romantiskās Latvijas. Vecā lauku māja, grantēti celiņi, vēsturiska klētiņa, kurā Apsīšu Jēkabs 1902. gadā rakstīja savus darbus, un Gaujas leja ar dižkokiem. Sāk atdzīvoties pat tas dižozols, ko laikos, kad Sīmanēnu kūti bija kolhoza lopī, nopludināja ar vircu.

Vecais Svētozols XX gs. sākumā.

Pēdējais no Sīmanēnu Svētozoliem ir izdzīvojis brīnumainā kārtā, jo arī tam jau Pirmā pasaules kara laikā dobumā ielaiduši uguni. Ozols šaušalīgi izdedzis. No stumbra palika pāri tikai čaula. Milzīgais dobums ozola stumbra lejasdaļu pārvērtā gandrīz vai par tādu kā arku. Tomēr ozols izdzīvoja.

Par šiem ozoliem dzejnieks Rieteklis 1890. gadā žurnālā “Balss” publicēja teiku: “Senākos laikos viņi (Sīmanēnu ozoli – G. E. pieb.) bijuši svēti, jo še ticis daudzkārt ziedots. Ļaužu mutē par viņiem dažādas teikas uzglabājušās, stāsta, ka pie šiem ozoliem Gaujā tapuši Latvieši kristīti, bet tad nu, no kristīšanas nākot, citi baidījuši: “Ko nu jūs esiet darījuši!”, tad kristību atkal tuvējā upītē nomazgājuši. Tanī vietā vēl šo baltu dienu krietna bedre jeb ūdens mutulji redzami, bet upīte pati aiz ūdens trūkuma pusizsīkusī. Runā, ka svēto ozolu tuvumā atrodoties apakš zemes pagrabs iz “Zviedru laikiem”, jo še kara laikos Zviedru lēģeris esot stāvējis. Kādus gadus atpakaļ daži mēģināja šos pagrabus atrast, jo viņā uzglabājoties vēl kara mantas, bet visi mēģinājumi palika bez sekmes. Ka še varēja būt vēsturīga vieta, to liecina daudzkārt atrastie cilvēku kauli. Senāk šie ozoli no Valmieras pilsētniekiem daudzkārt tika apmeklēti, jo izskats še ir īsti romantisks. Bet tā kā pasaulē

Vecais Svētozols krita 1921. gadā, kad ozola dobumā cilvēki ielaida uguni.

Vecā Svētozola celms 1967. gadā.

Pēdējais no Sīmanēnu Svētozoliem 1973. gadā.

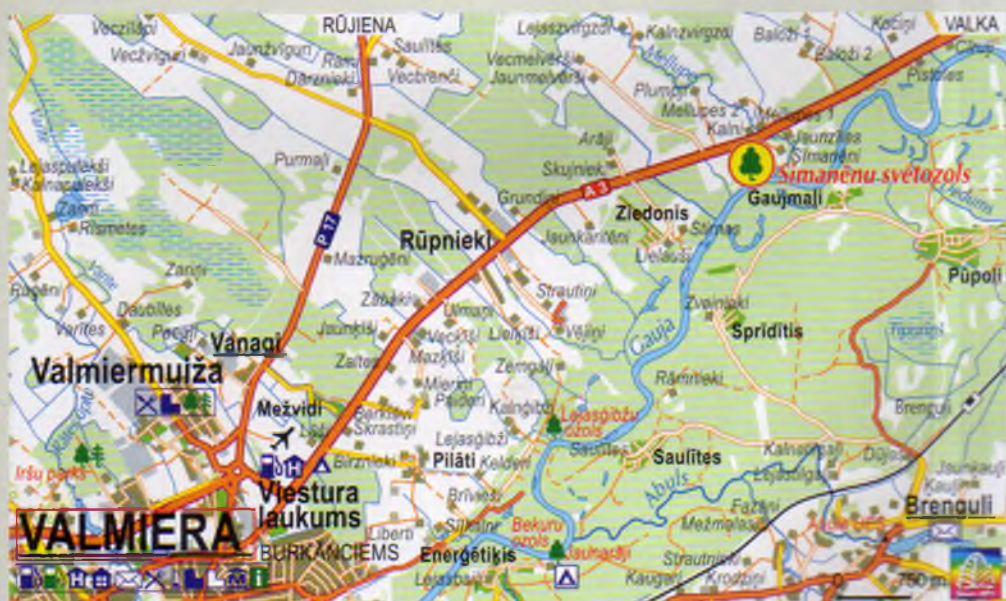
Vecā svētozola atliekas 1973. gadā.

1852. gadā Sīmanēnu mājas tagadējās saimnieces Adas Pabērzas vecvectēvs pircis no barona Līvenšteina. A. Pabērzu apcietināja 1948. gadā un izsūtīja uz Sibīrijas lēģeriem, bet viņa atgriezās... Kāds spēks šai vietai – dedzināti ozoli un mocīti cilvēki spēj celties un sakņoties Sīmanēnos!

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Valmiermuižas pils tornītis, Valmieras pagasts, Valmieras rajons, Valmieras TIC, Rīgas iela 10, tālr. +371 64207177, www.valmiera.lv
 Iršu Parks, Valmieras pagasts, Valmieras rajons, Valmieras TIC, Rīgas iela 10, tālr. +371 64207177, www.valmiera.lv
 Valmieras teātris, Valmiera, Lāčplēša ielā 4, tālr. +371 64207297, www.valmiera.lv

71.

KAKU PRIEDE

(PINUS SÝLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,05 m
Augstums	H = 27 m
Vainaga projekcija	S = 57 m ²
Vecums	380 gadi
Attālums	138 km
Adrese	Valkas raj., Plāņu pag., 2 km A no Oliņu pirts, 600 m D no bij. Kaķu mj., Strenču mežniecības 341. kvart, 30. nogabalā
Koordinātas	57°37'12", 25°53'39"

Kaķu dižpriede ir absolūta rekordiste Latvijā – kā visu laiku vecākā priede, šajā ziņā pārspējot arī visslavenāko Zauskas priedi, kurai pēc nokalšanas un nozāģēšanas zinātnieki saskaitīja 370 gadskārtas. Kaķu priede joprojām ir dzīva, šis priežu vecmāmiņas veselības stāvoklis apmierinošs. No vainaga zaļo vismaz divas trešdaļas, kaut arī galotne un apakšējie lielie zari ir nokaltuši.

Šis koks aug jaundibinātajā Ziemeļgaujas aizsargājamo ainavu apvidū Gaujas vecupes krasta slīpumā, par 5° sasvērīs uz kraujas pusi pēc gaismas. Priedes stumbrs kā monolīta kolonna savu resnumu saglabā līdz 15 m augstumam. Tās koksnes (krājas) tilpums ir 9,0 m³. Par dižkoka veselību rūpējies *dakteris* dzenis. Priežu vecmāmiņas stumbrā redzami vairāki izkalti dobumi, lai izņemtu kaitēkļu

kāpurus. Pieredzējušiem dižkoku meklētājiem priede nemaz neizraisī īpašu interesi. Viņi var jautāt: "Kas tur sevišķs?", jo stumbra resnums tikai par 5 cm pārspēj dižpriedēm nosacītā kritērija robežu.

"Bet jūs nezināt, kas ir šajā priedē iekšā," atbildēs Ziemeļgaujas aizsargājamā ainavu apvidus veidošanas tēvs Aldis Liepiņš, šā koka atklājējs un uzrādītājs. "Priedes cietajā stumbkā, ko trupe nav skārusi, slēpjas 380 gadskārtas."

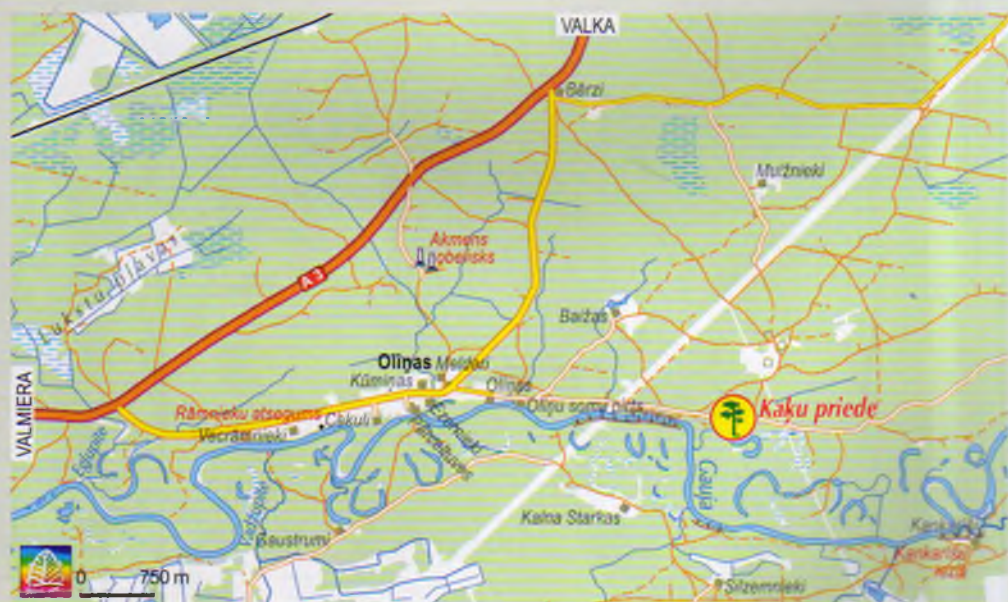
Atceros, kad A. Liepiņš 1999. gada rudenī minēto koku parādīja, viņš pats nezināja un nenojauta, ka šai parastai dižpriedei ir vislielākais vecums. To noskaidrot palīdzēja Preslera svārpsts, kas ir tāds stiprākā zviedru tērauda urbis ar cauru vidu. Pēc urbuma no stumbra var izņemt mazu gadskārtu serdeni, uz kura var saskaitīt koka gadskārtu gredzenus.

Kaķu priedes serdena gadskārtas dendroloģijas laboratorijā ar īpašu instrumentu palīdzību skaitīja vēstures zinātnu doktors Māris Zunde. Viņš ieguva 360 gadskārtas, kurām pieskaitījām apmēram 10 gadus, tas ir, gadus, kamēr priede izauga līdz urbuma vietas augstumam (1,3 m). Protams, jāņem vērā iespējamā kļūda un vēl pagājušos deviņus gadus, un, noapaļojot rezultātu, 2008. gadā Kaķu priedes vecumu noteiksim – 380 gadi.

Tātad ne vienmēr ir tā, ka lielākais resnums atbilst arī lielākajam koka vecumam.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Obelisks Krievijas lielkņazam, Plāņu pagasts, atrodas vecā ceļā Valka – Oļiņas–Strenči malā, Valkas raj., tālr. +371 64729590, padomeplani@inbox.lv

Kankariņu iezis, Vīciema pagasts, pie Vijas ietekas Gaujā netālu no mājām "Kankariņi", Valkas raj., tālr. +371 64729590, padomeplani@inbox.lv

Rāmnieku smilšakmens atsegums, Plāņu pagasts, Gaujas labajā krastā netālu no "Vecrāmnieku mājām", Valkas raj., tālr. +371 64729590, padomeplani@inbox.lv

72.

RŪTIŅU KĻAVA

(ACER PLATANOIDES)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,15 m
Augstums	H = 26 m
Vainaga projekcija	S = 200 m ²
Vecums	150 gadi
Attālums	143 km (caur Strenčiem), 133 km (caur Cempmuīšu)
Adrese	Valkas raj., Trikātas pag., Rūtiņu mj., 1 km DR no Trikātas
Koordinātas	57°32'11", 25°41'26"

Rūtiņu kļava ir Latvijā un Baltijā resnākā. Tās stumbra augšanas ātrums resnumā ir apbrīnojams. Kad 1980. gadā to mēriju pirmoreiz, stumbra apkārtmērs bija tikai 4,97 metri. 28 gadu laikā kļavas apkārtmērs pieaudzis par vairāk nekā metru. Zinot augšanas ātrumu, jāteic, tās vecums nav sevišķi liels – 150 gadi.

Interesanti ieskatīties S. Saliņa 1974. gada dižkoku grāmatas sarakstā, kur starp 626 dižkokiem ir tikai četras kļavas, resnākā no tām – 3,7 metri. 1977. gada "Zaļās grāmatas" sarakstā jau ir 18 kļavas, no kurām kā resnākā minēta Bajāru kļava (4,8 m). 1985. gadā re-

ferātu krājumā "Mežsaimniecība un mežrūpniecība" publicētajā sarakstā no 1530 kokiem 32 ir kļavas, resnākā – joprojām Bajāru kļava Rīgas rajonā pie Dalbes (stumbra apkārtmērs 4,8 m). Nākamajā gadā vētra Bajāru kļavu nolauza. Līdz 1985. gadam ziņas par Rūtiņu vareno kļavu pie dižkoku saraksta sagatavotājiem nebija nonākušas.

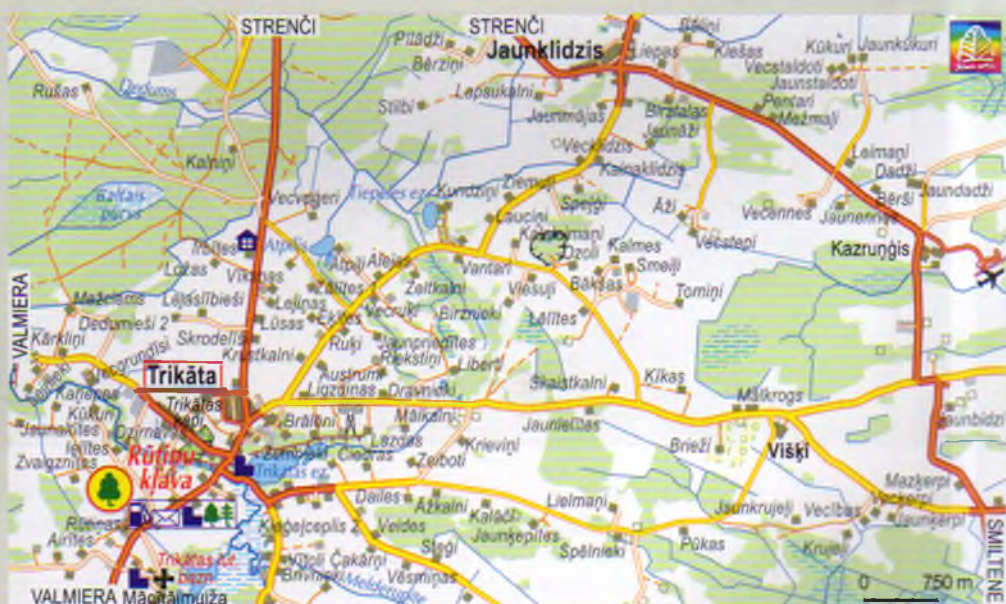
Rūtiņu kļavas dobumaini punainais stumbrs 3,6 m augstumā sadalās divās starās. Mazāk pieredzējušam vērotājam var šķist, ka kļavas stumbru veido divu koku saaugums, jo visa stumbra garumā ir dažus centimetrus plata plaīsa. Tomēr kļava ir viens divstarains trīsgalotņu koks, kam vējš stumbru ieplēsis divdaļīgās zarošanās vietā. Pa plīsuma spraugu var izpētīt, ka kokam vidū ir milzīgs dobums. Vainaga vidusdaļā vējš izlauzīs lielu žuburu un daļu skeletzaru, proti, kopā trešdaļu no vainaga.

1998. gadā kļavā ligzdojusi lielā gaura ar 12 pilēniem, kaut gan ūdens (upe Abuls) no šejienes ir 0,5 km attālu. Nākamajos gados kļavā ligzdojis ūpis. Vēlāk sirseni un arī kaķene savu kaķubērnu paglābšanai no "jūrskolas" kļavas dobumā radusi drošu patvērumu.

Trikātas parkā un ceļa alejā aug pieci dižozoli, kā arī dižliepa un dižkļava. Resnākais no ozoliem ir 5,8 m apkārtmērā.

Abula krastā ir Trikātas pilskalns, ko vairāki uzskata par seno Beverīnu. 2 km tālāk uz ziemeļiem ir 8 m resnais Atpiļu ozols (sk. "73. Atpiļu Upurozols").

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

- Tālavas valstu centrs, Beverīna, Trikātas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707043, www.trikata.lv
- Atpiļu ezers, Trikātas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707043, www.trikata.lv
- Jēna kalns, senkapi, Trikātas pagasts, Trikāta, Valkas raj., tālr. +371 29102673, arnisbuss@inbox.lv, www.trikata.lv
- Cārtenes pilskalns, Smiltene, Valkas raj., www.mammadaba.lv
- Niedrāju ezers, Launkalnes pagasts, Valkas raj., www.mammadaba.lv

73.

ATPIĻU UPUŅOZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,03 m
Augstums	H = 18,7 m
Vainaga projekcija	S = 50 m ²
Vecums	400 gadi
Attālums	130 km
Adrese	Valkas raj., Trikātas pag., Atpiļu mj., 2,2 km ZA no Trikātas centra
Koordinātas	57°33'39", 25°43'43"

Skats ir iespaidīgs – Atpiļu Upurozols atgādina milzīgu, 18 m augstu abstraktu skulptūru ar nesamērīgi sīkām zaļo zaru roķelēm. Šķiet, ka lapu spārni debesis nes sveicienus senču dvēselēm!

Profesors, kulta vietu pētnieks Juris Urtāns savā grāmatā raksta: "No seniem laikiem Atpiļu ozols tiek saukts par Upurozolu. Vēl XIX gs. septiņdesmitajos gados vecie apkārtnes ie-

dzīvotāji Atpiļu Upurozalam ziedojuši naudu, prievītes un citas sīkas lietišas. Apkārtējos tīrumos tajos laikos atrasti vairāki ordeņa laika naudas gabali. Māju saimnieki Upurozolu vienmēr rūpīgi sargājuši, lai gan tā lapotne apēnojusi visu apmēram puspūrvietu lielo māju dārzu..." Jāsecina, ka šis Upurozols saistāms ar Ziemeļvidzemē plaši izplatīto mājas garu pielūgšanu.

Pēc valodnieka prof. J. Endzelīna pētījuma, Atpiļu vārds pirmoreiz dokumentos minēts 1684. gadā, kad uz minētās mājas zemes uzdots izveidot lopu muižu.

1924. gadā "Latvijas Vēstnesī" šis ozols iekļauts slavenā novadpētnieka Zelmāra Lancmaņa sagatavotajā pirmajā dižkoku uzskaitījumā ar stumbra apkārtmēru 7,25 un augstumu 20 metri.

Patlaban ozola apkārtmērs sasniedzis 8,03 metrus. Tomēr dižkoka izskats ir vairāk nekā dramatisks. Tas cīnījies gan ar zibeni, gan stipriem vējiem, gan savu gadu nastu, gan ar cilvēku pāridarījumiem.

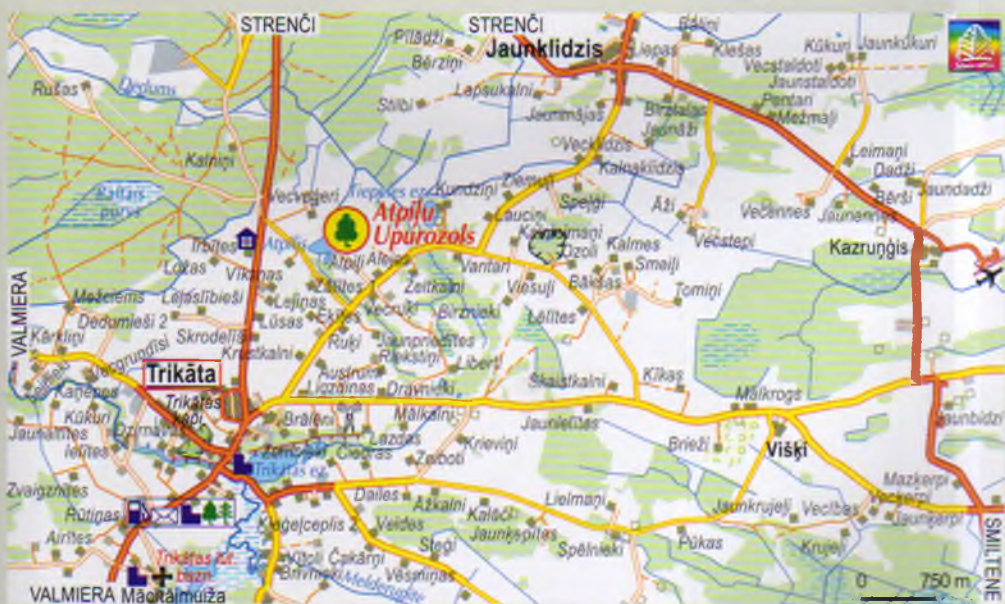
Valsts aizsargājamo dižkoku sarakstā tas iekļauts 1977. gadā.

1980. gadā ozolam no vainaga zaļoja tikai desmitā daļa, patlaban vairs labi ja viena divdesmitā... Ne tikai ozola smagie zari ir nolūzuši, bet arī milzīgās virszemes sakņu ķepas ir iztrupējušas ar dobumiem. Atpiļu māju vairs nav, dižķļavas, kas auga pie mājas kaimiņos vecajam ozolam, arī vairs nav. Tagadējais zemes saimnieks Rihards Circenis kopš 2001. gada ir nocirtis pāraugušo koku biežokni ap veco ozolu un bijušo mājvietu, iztīrījis apkārtni no atkritumiem, iesējis zālienu, izvietojis skaistus laukakmeņus un solus. Uzcēlis jaunu klētiņu senatnīgās klētiņas izskatā, sakārtojis un izveidojis skaistu ezermalu. Taču arī tad, kad ozolam pārstās plūst pēdējās dzīvības sulas, tam ir tādām jāpaliek un jāstāv šajā vietā kā kultūrvēstures piemineklim...

2008. gada 23. aprīlī, Ūsiņu dienā, Atpiļu atjaunotajā pagalmā no Vidzemes un Rīgas pulcējās dievturi tautas tērpos ar dziesmām un senajiem rituāliem. Otrreiz draudze te pulcējās 2. augustā, lai atzīmētu Trikātas 800 gadus.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Trikātas evaņģēliski luteriskā baznīca, Trikātas pagasts, Trikāta, Valkas raj., tālr. +371 64733435, +371 26519219, www.trikata.lv

Trikātas mācītājmuiža, Trikātas pagasts, Trikāta, Valkas raj., tālr. +371 29102673, amibuss@inbox.lv

Trikātas viduslaiku pilsdrupas, Trikātas pilskalns, Trikātas pagasts, Valkas raj., www.trikata.lv

Silvas dendrārijs, Launkalnes pag., Valkas raj., www.mammadaba.lv

Vīciema čiekurkalne, Mežmuiža, Vīciema pagasts, Valkas raj., www.mammadaba.lv

74.

MĒRU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,40 m
Augstums	H = 27 m
Vainaga projekcija	S = 820 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	140 km
Adrese	Valkas raj., Bilskas pag., Mēru mž. parkā pie pils
Koordinātas	57°26'41", 26°05'37"

Mēru ozols ir viskuplākais dižozols Latvijā. Gribētos domāt, ka arī kuplākais koks Baltijā.

Ozola vainaga platumšs tiešām ir fantastisks – 34 metri. Dižkoka zaļais, apaļais vainaga apjoms pārsniedz mūsu baznīcu kupolu izmērus, jo tā projekcija vertikālajā plaknē iznāk 600 m².

Var tikai aptuveni iedomāties, kāds milzīgs vēja spiediens jāiztur ozola zaļajām burām, kad visapkārt plosās vētra!

Mēru dižozolam nav centrālās galotnes, bet grūti saskaitāms daudzums milzīgu žuburu, kuri katrs par sevi ir varenu koku resnumā un uz visām pusēm vēdekļveidīgi veido debesu spraišļus lielākajam dzīvības kupolam. Tāpat reti kādam no kuplā vainaga dižozoliem ir tāds augstums.

Neticami liels var likties šā dižozola augšanas ātrums resnumā, ko Mēru dižozolam esmu noteicis vairākas reizes. 1974. gadā tā stumbra apkārtmērs krūšu augstumā bija 4,50 metri, bet 2008. gadā jau 5,40 metri. Tātad viena gada laikā ozola stumbrs kļūst resnāks par 2,73 centimetriem. Mēru dižozolam lielo stumbra pieaugumu dod milzīgais vainaga kupols, kas līdzinās gandrīz vai vienai nelielai ozolu birzītei.

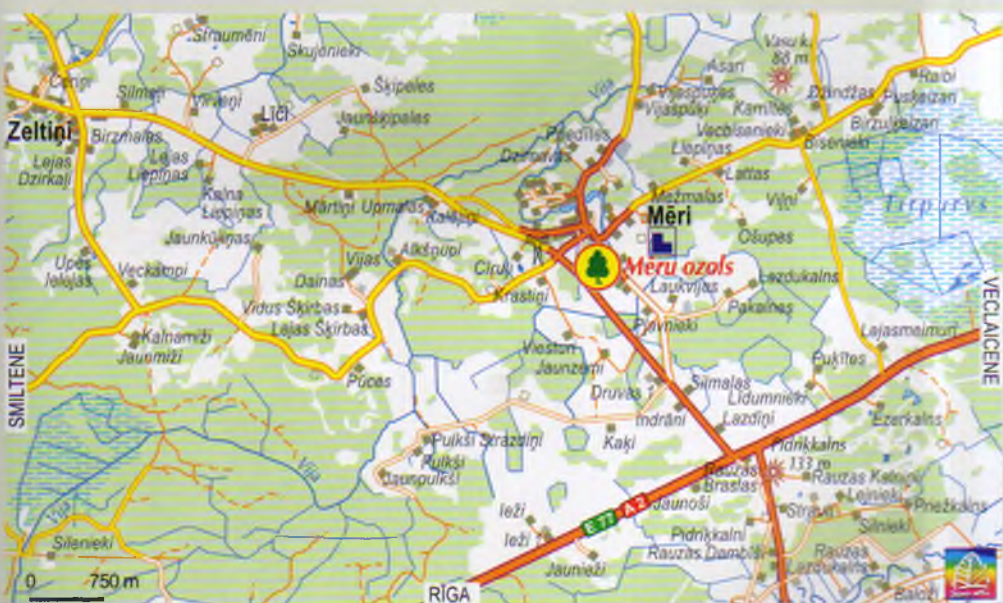
Agrāk un arī vēl tagad mežkopji un dendrologi neticēja un netic, ka tāds var būt dižkoka pieaugums lielā vecumā. Visiem gribējās domāt, ka šādi milzeņi ir tūkstošgadīgi...

Laikam tieši tāpēc lietuvieši savu 9,3 m resno Stelmužas ozolu pa visu bijušo Padomju Savienību pasludināja par 1500 gadu vecu, proti, kā visvecāko Eiropā. Īstenībā Stelmužas ozolam nav vairāk par 500 gadiem. To es varu droši aplicināt, jo arī šī leišu ozola augšanas dinamiku esmu izsekojis.

*Kupls auga ozoliņš
Saules teka maliņā.
Tur saulīte jostu kāra,
Ik rītiņu uzlēkdama.*

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Mēru muiža un parks, Mēru muiža, Bišķas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707468, bišķas.pagasts@inbox.lv, www.vietas.lv

Raudina, Bānūzis, Pāpina, Zeltiņi, Jaunbišķa, Vecbišķa, Bišķas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707468, bišķas.pagasts@inbox.lv, www.vietas.lv

Lidacīnu, Vecruiku, Panderu, Piltiņu, Dzirkalu senkapi, Bišķas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707468, bišķas.pagasts@inbox.lv, www.vietas.lv

75.

KALNAEGLU UPUROZOĻS

jeb Vecais Tēvs

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 5,68 m
Augstums	H = 17 m
Vainaga projekcija	S = 180 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	145 km
Adrese	Valkas raj., Bilskas pag., pa- bij. mājvietas, 3 km DA no Bilskas
Koordinātas	57°28'32", 26°01'50"

Senāk apkaimes vecie ļaudis Kalnaegļu ozolu sauķuši par "Veco Tēvu", pie tā agrāk nesuši ziedus. Mūsdienās ozols noderot kā laika pareģonis, proti, pēc lapu plaukšanas un biršanas nosakot laiku.

Ziņas par Kalnaegļu ozolu pirmoreiz publicējis Andris Ziemelis 1926. gada martā žurnālā "Jaunā Nedēļa", savukārt biologs Edvards Jansons 1937. gadā žurnāla "Daba un Zinātne" 4. numurā uzdod ozola stumbra apkārtmēra izmērus – pusmetra augstumā no zemes ir 5,7 metri.

1992. gada rudenī stumbra apkārtmērs bija 5,63 m, bet koka augstums 16 metri. Viens pats kalna galā ar kuplo vainagu tas izskatījās kā ērglis ar izplestiem spārniem pirms lidojuma, bet virszemes sakņu ķepas – kā ērgļa nagi. Lielisks zarojums, interesants lielo zaru un žuburu kārtojums. 3,5 m augstumā stumburā atvere uz dobumu. Lielie zaru žuburi ar savu lapotni tiecās uz zemi, lai pieskartos rudzupuķēm un maizes vārpām. Tā bija...

Savukārt 2007. gada augustā vēroju pilnīgi citu ainu: kilometriem tāla pamestība. Nav arī neviena, kam ceļu vaicāt. "Vecajam Tēvam" nolūzuši četri lielākie žuburi, vainagam atlikusi labi ja trešdaļa. Zem Upurozola stumbra iemītinājies kāds alu dzīvnieks. To var redzēt pēc lielajām smilšu kaudzēm, ko viņš izkārpījis no milzu koka stumbra apakšas. Kādi cilvēki dzīvnieka alas ieeju aizkrāvuši ar akmeņiem. Tad nu alas iemītnieks pretējā pusē izplēsis otru eju. Arī to aizbāzām ar resnu koku, jo nedo-

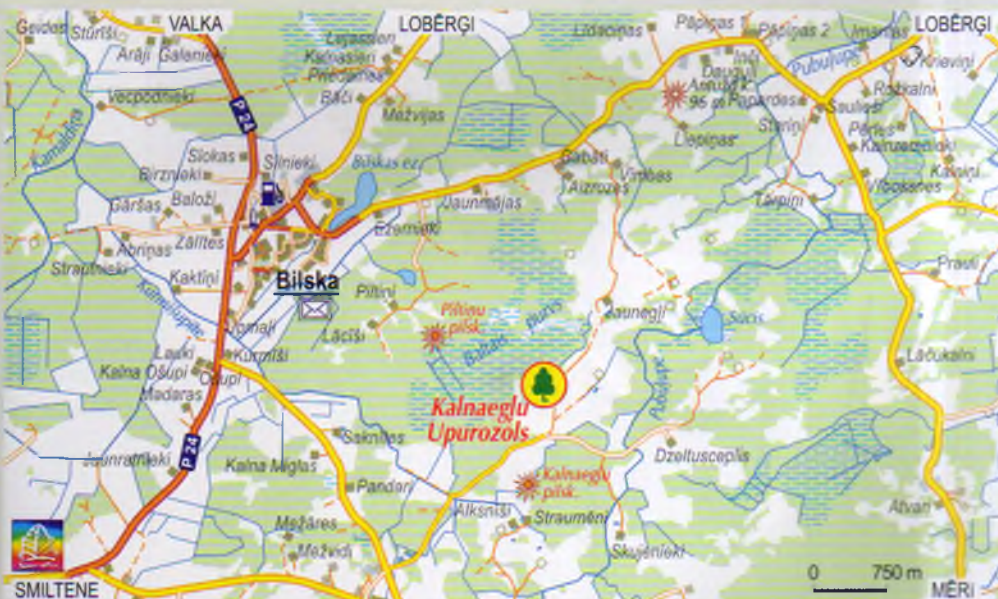
mājām, ka šis nezināmais kārpītājs "Vecajam Tēvam" dara ko labu.

1977. gadā ozols ierakstīts dižkoku sarakstā kā dabas pieminekli. 1994. gadā iekļauts arheoloģisko pieminekļu sarakstā kā sena kulta vieta.

Vienu kilometru uz dienvidiem no Upurozola redzams senlatviešu Kalnaegļu pils-kalns.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Pārkalņu naudas akmeņš atrodas (2,4 km attālumā no ozola), Bilskas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707468, bilskas.pagasts@inbox.lv

Mēru muīža un parks, Bilskas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707468, bilskas.pagasts@inbox.lv

Bilskas, Sūča un Mēru ezers, Bilskas pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707468, bilskas.pagasts@inbox.lv

76.

ZAUSKAS PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs P = 4,63 m
Augstums H = 13,75 m
Vainaga projekcija S = nav zināma
Vecums 370 gadi
Attālums 136 km
Adrese

Valkas raj., Smiltenes pag.
4 km pa Smiltenes–
Valmieras šoseju, lab. pusē
pietura "Zauskas priede"
57°26'36", 25°50'12"

Koordinātas

Zauskas priede ir visu laiku nepārspētākā rekordiste: visdzižākā, visslavenākā, visresnākā, visvecākā priede kļuvusi par dabas un kultūrvēstures pieminekli pēc bojāejas. Visvairāk aprūpētākā un pētītākā, arī kulta koks, visvairāk agrāko un vēlāko laiku literatūrā daudzinātā.

Priede tiešām izskatījās iespaidīgi: ar savērptu stumbru, milzu zariem. Jau senatnē tai bija nocirsta galotne, jo tās varenajā stumbrā bija izdabota bišu dore. Tā kā dore ir liels tukšums koka stumbrā, koks zaudē pretestību vētrām. Tāpēc senos laikos, kad medu ievāca no dzīviem bišu doru kokiem, tiem mēdza nocirst galotni, lai dore saimnieks būtu drošs, ka ļoti stiprie vēja brāzieni viņa dravu neiznīcinās, kokus nolaužot.

Uz Zauskas priedes stumbra bija iegriezti daudzi lielāki un mazāki krusti, tāpat sirmā priežu māmuliņa bija arī krusta koks. Šajā pusē bija ļoti sena tradīcija – vedot nelaikī uz kapsētu, bērnieku gājiens apstājās pie zināmā koka, apļautāja koka saknes ar stipriem dzērieniem, tā ziedojoņ veļiem, un iegriezja kokā krustu, lai mirušā dvēsele vairs nenāktu mājās.

1954. gadā priede nokalta. Latvijas dižkoku pirmais pētnieks un pirmās dižkoku grāmatas autors, mežu zinātnieks S. Saliņš 1958. gadā organizēja un vadīja priedes nozāģēšanas, izpētes un saglabāšanas darbus. Vienu stum-

bra daļu novietoja Dabas muzejā, to stumbra daļu, kurā bija izdabota bišu dore, novietoja Etnogrāfiskajā Brīvdabas muzejā, bet trešo zaroto daļu nolika ceļa malā priedes augšanas vietā. Ārā novietotās daļas tika rūpīgi impregnētas un augšā nostiprināti jumtiņi, lai unikālā koka piemiņas daļas nespētu bojāt laika apstākļi.

Noskaidrojot priedes vecumu, izrādījās, ka tai ir tikai 370 gadi.

Senāk arī zinātnieki bija rakstījuši, ka Zauskas priede ir 500–600 gadus veca. Tāpat aprēķināja, ka priedes krāja – koksnes tilpums (bez mizas) – bijis 14,9 m³, bet garums līdz nocirstajai galotnei 13,75 metri.

Pagājuši 50 gadi, dižā koka stumbra nogrieznis sācis strauji trupēt, tāpēc steidzami nepieciešams veikt pasākumus, lai saglabātos šī daļa no Latvijas visslavenākās priedes.

Vēsturiskā priede XX gs. 20. gados.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Alkāsu liepa, Smiltēnes pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707575, tourism@smiltene.lv, www.smiltene.lv

Piemīņas akmens Vilhelms Purvītis, Smiltēnes pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64707575, tourism@smiltene.lv, www.smiltene.lv

Veczelītes blodakmens, Mācītājmuīza, Smiltēnes pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64772670, smiltpag@hotmail.com

77.

BRANDAVU VĒJA SLOTAS PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 1,79 m
Augstums	H = 19,0 m
Vainaga projekcija	S = 50 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	138 km
Adrese	Valkas raj., Blomes pag., 150 m R no Brandavu mī.
Koordinātas	57°25'05", 25°43'51"

Brandavu priedes vēja slota patlaban ir viena no lielākajām Latvijā – 5,3 x 7 metri. Kad dižkoku meklētājs Atis Baiža 1976. gadā to pirmais atklāja un izmērija, tad “zaļā” cepure bija 2,3 x 3 metri. 30 gados vēja jeb raganu slotas izmēri palielinājušies vairāk nekā divas reizes. Stumbrs resnumā pa šo laiku pieaudzis tikai par 18 centimetriem. Ja priede visu mūžu resnumā būtu augusi tik lēni, tās vecums patlaban sanāktu 300 gadi.

Brandavu priede pieder pie savdabīgo koku grupas, es saku – pie brīnumkokiem.

Kā rodas šādas brīnumainas cepures koku galotnēs un arī zaros? Dendrologi, biologi un mežu patologi ilgi lauzījuši galvas, līdz atraduši, ka ir gan vēja slotas un arī raganu slotas. Vēja slotas izveidojas lapu kokos vīrusu, sēņu, ērcu, baktēriju, kā arī mehānisku bojājumu dēļ. Skujkokiem šādas sabiezinātās zaru cepures veidojas mutāciju gaitā, tāpēc iespējams tās pavairot potējot vai ar spraudēņu palīdzību. Tātad skuju koku brīnumcepurēm izcelsme ir nevis patogēna, bet gan ģenētiska.

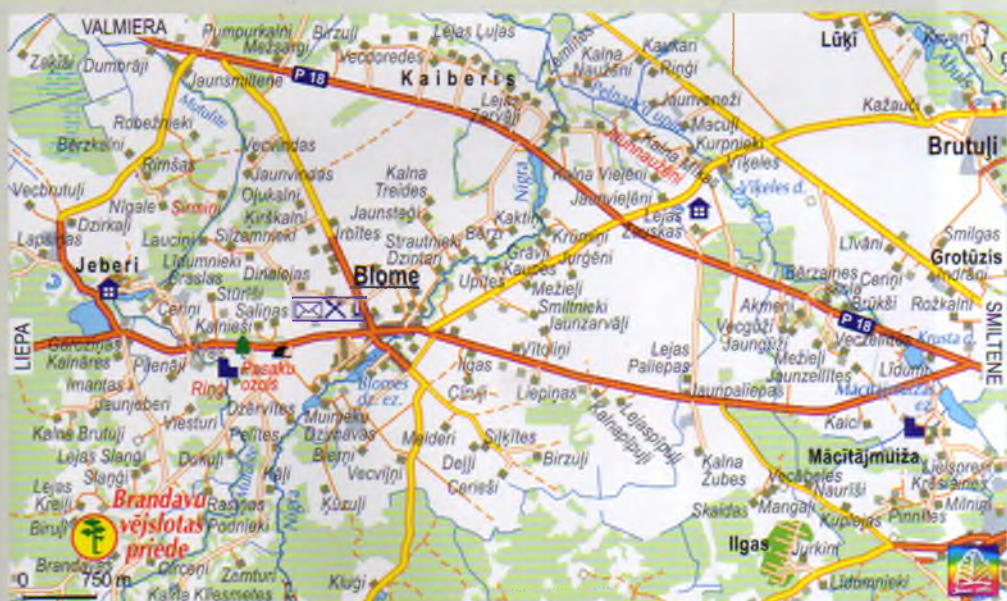
Zinātnieki skujkoku zaru sabiezinātās ce-

pures nolēmuši saukt par raganu slotām atšķirībā no lapkoku vēja slotām. Raganu slotas skan romantiski, bet tas ir burtisks tulkojums no krievu valodas “*vegmennije metli*”. Agrāk latvieši lietoja tikai vienu apzīmējumu – vēja slotas.

Katra raganu slota aizsargājama kā dabas retums. Šādas slotas priedēm var ieraudzīt biežāk, bet eglēm – krietni vien retāk.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Kūkuļu Jēkaba un Riņģu kambara taka, Brandava, Blomes pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64774370, www.blome.lv
 Blomes zajā taka un Blomes vēstures taka, Brandava, Blomes pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64774370, www.blome.lv
 Blomes muīza, Ozolkans, Belavas pagasts, Gulbenes rajons, www.pilis.lv

78.

DUČMANU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 7,83 m
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 200 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	115 km
Adrese	Valkas raj., Brantu pag., 150 m A no Kalnadučmaņu mj.
Koordinātas	57°23'09", 25°41'55"

Ducmaņu ozols pēc stumbra apkārtmēra ir septiņpadsmitais Latvijā. Tam ir izliektas formas stumbrs, kas lejasdaļā izteikti paplašinās. Jau XVIII gs. ozolā krustu sāpīgi cirtis zibens. No tiem laikiem vairāk nekā trešdaļas stumbra vairs nav, jo izveidojies milzīgs dobums gluži kā vārti 1,8 m platumā. Kalnaducmaņu ozolu mūža gaitā ir piemeklējušas visādas citas nelaimes.

Voldemārs Ducmanis, viens no šejienes vecās dzimtas, pirms gadiem desmit stāstīja: *"Kādreiz sešu metru augstumā ozolam bija norauta galotne. Tagad atkal ir ataugusi. 1933. gada ziemā atkalā nolauza lielo žuburu. Tad vecītis bijis pavisam bēdīgs. Tagad jau ir atkopies. Aptuveni 1970. gadā traktoristi ozolu dedzināja. Labi, ka koks izturēja. Ducmaņu mājas šeit pavisam četras. Kalnaducmaņos mēs bijām četri brāļi. Ducmaņu dzimtas uzvārds saglabājies no māju vārda. No Ducmaņu dzimtas nāk Latvijas laika senators Kārlis Ducmanis. Viņš arhīvu dokumentos sadzinis pēdas savai dzimtai, ka Ducmaņi šajās mājās jau no lēņu laikiem dzīvojuši."*

Kārlis Ducmanis (1881–1943) Senāta senators, diplomāts, rakstnieks, publicists, Latvijas pastāvīgais delegāts Tautu Savienībā (aizstāvējis Latvijas agrāro reformu pret bijušo muižnieku – vācbaltiešu sūdzībām), Latvijas sūtnis Dānijā, Zviedrijā, Čehoslovākijā un Dienvidslāvijā. 1927. gadā ievēlēts par Parīzes starptautiskās diplomātijas Akadēmijas locekli. 1934.–1936. gadā bijis starptautiskais

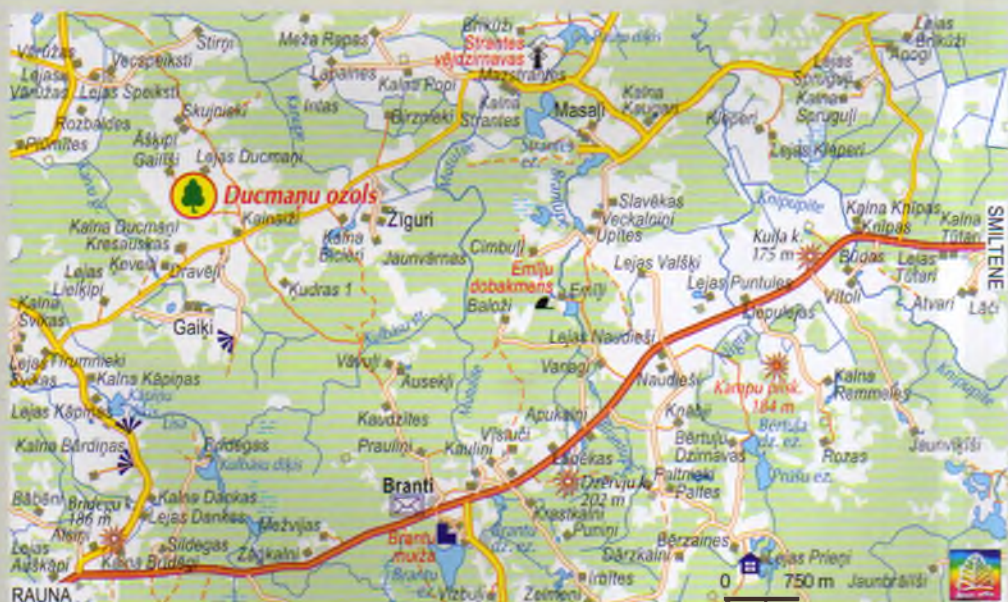
tiesnesis Zāras zemē Vācijā. Franču, angļu, vācu, krievu un zviedru valodā sarakstījis apmēram 20 grāmatas, kas izdotas Ženēvā, Vīnē, Dancigā, Londonā, Stokholmā, Kopenhāgenā un Rīgā. Savus darbus veltījis tiesību, politikas, filozofijas un literāriem jautājumiem, 1941. gadā viņš apcietināts un izvests uz Krieviju.

Lūk, kādus gudrus un stiprus ozolvīrus izaudzē ozolzeme. Ducmaņu dižozols ir pieminekļis un simbols šīs dzimtas stiprajiem dēliem. Daudzie Latvijas dižozoli ir bijuši paraugs, pēc kā līdzināties garā un vīra stājā.

Ducmaņu apkārtnē smaržo arī pēc senākas vēstures. Par to stāsta kaimiņmāju Gailišu saimniece: *"Pie Kalnaducmaņiem uz Cēsu rajona robežas ir lēzens tiruma pakalns. Vecie teic, ka tur bijusi zviedru pils. Kolhoza laikā, kad tur raka kartupeļus, atrada senu laiku prāņas. Kaimiņu mežā ir noslēpumainā Velna pils. Tur zem tumšo egļu zariem ir divas krustiskas akmeņu joslas. Stāsta, ka tur zeme skanot, apakšā vajagot būt tukšumam. 50 soļus tālāk ir zemē iegrimis Velnakmens, zem kura glabājoties zelta zobens."*

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Emiļu dobakmens, Branti pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64700866, pagastsbranti@inbox.lv, www.brantupagasts.lv

Strantes vējdzimavas, Branti pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64700866, pagastsbranti@inbox.lv, www.brantupagasts.lv

Kampu pilskaļns, Branti pagasts, Valkas raj., tālr. +371 64700866, pagastsbranti@inbox.lv, www.brantupagasts.lv

79. LAGĀTU PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 4,32 m
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 180 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	100 km
Adrese	Cēsu raj., Liepas pag., 1 km A no Irbišu mj.
Koordinātas	57°22'22", 25°30'43"

krūmiem, jaunie koki kā negantnieki spraucās priedes saulmīles brīnišķīgajā vainagā. Dižkoku atbrīvotāji strādāja centīgi, lai paspētu pēc iespējas labāk atbrīvot Latvijas kuplāko priedi, jo nezināja, kad atkal šurp atbrauks.

Pagāja 13 gadi, 1991. gadā Latvija raisījās brīva, un priedi ieraudzījām atkal, tikai vēl briesmīgāk alkšņu, bērzu, blīgzņu ielenktu. Apakšējie žuburi noēnojumā bija nokaltuši. Priede vairs nebija kuplākā Latvijā...

Patlaban bērziem aizaugušā tīruma mežā uz dienvidu pusi no priedes izdarīta kailcirte. Lagātu priedi var ieraudzīt jau iztālēm: Raudas–Sarkanu ceļa labajā pusē.

Pēdējos 20 gados stumbra pieaugums resnumā ir niecīgs – gadskārtas platums mazāks par 1 mm un vainaga projekcija no 280 m² samazinājusies līdz 180 m². No kādreizējā vainaga zaļo tikai puse. Atlūzušo zaru stubmeņos un stumbrā daudz kalējputnu izkalti dobumi – tagad tie ir lieliska mājvieta dobumperētājiem putniem. Resnais priedes stumbrs rietumvēju virzienā nošķiebies par 15 grādiem.

Diemžēl izcirstajā laukumā zem priedes pāri cilvēka augumam jau saauguši un savijušies jauno ieviņu un citu krūmu džungļi, ka grūti pat līdz dižpriedes stumbram aizspraukties un kur nu vēl ieraudzīt, kad tie salapo.

1 km uz dienvidrietumiem no Lagātu priedes aug lrbīšu dižpriede ar seno bišu dori, bet 3 km uz ziemeļrietumiem atrodas Eduarda Veidenbauma muzejs ar dzimtas stādītiem ozoliem, kas lēnām sasniedz dižkoku kārtu.

Lagātu dižpriede ir Latvijā otra resnākā priede, bija pirmā kuplākā un skaistākā. Par skaistuli ilgi neviens neko nezināja, tikai 1978. gadā to atrada dižkoku meklētājs, českas mocekļis Atis Baiža. Kā un kāpēc tāda priede varēja palikt nezināma? Pēc Otrā pasaules kara šajā apvidū tika uzbūvēts padomju armijas lidlauks un cilvēkiem no 14 apkārtnes mājām lika atstāt savus mitekļus, tai skaitā nolīdzināja arī Lagātu mājas, uz kuru zemes ainaviskā priede aug. Skaidrs, ka lidlauka tuvumā tolaik cilvēki rādīties nedrīkstēja.

A. Baiža Tautas dzejnieka Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāju grupu uz priedi veda 1978. gadā. Ieraudzīdams priedes sulīgo puslodi kā zaļu salu virs kokiem, Imants Ziedonis iesaucās: “Ū-ū! Tā nu gan ir skaistule – kā Latvijas pīnija!”

Pirmskara tīrums bija aizaudzis ar bieziem

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Lielā Elīte un Mazā Elīte, Liepa, Liepas pagasts, Cēsu raj., tālr. +371 64107300, www.liepaspagasts.lv, www.tourism.cesis.lv

Liepas muiža, Liepa, Liepas pagasts, Cēsu raj., tālr. +371 64107300, www.liepaspagasts.lv, www.tourism.cesis.lv

E. Veidenbauma muzejs “Kalāči”, Liepa, Liepas pagasts, Cēsu raj., tālr. +371 64195309, www.liepaspagasts.lv, www.tourism.cesis.lv

80. ĀRAIŠU ZVIEDRU PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 2,97 m
Augstums	H = 9,5 m
Vainaga projekcija	S = 120 m ²
Vecums	180 gadi
Attālums	82 km
Adrese	Cēsu raj., Drabešu pag., 300 m ZA no Āraišu vējdzirnavām pret Buliņu kps.
Koordinātas	57°15'00", 25°16'18"

Āraišu Zviedru priede ir izcili ainaviska, zema, biezi zarota, ar platai, zaļai cepurei līdzīgu vainagu. Zibeņu ievainota – 0,5 m plata rēta stiepgas no saknes līdz galotnei, kur nokaltis vainagā redzams zibens ķertais zars. Ceļš ved cieši gar stumbru.

Tā ir skaistākās leģendas priede. Teika ar konkrētām sīkdetalām padara stāstījumu ticamu

un aizraujošu. "1701. gada 28. jūnijā Zviedrijas karalis Kārlis XII ar saviem pavadoņiem bijis Cēsīs pie Šķimbīga avota, nogaršojis Cēsu ūdeni un caur Āraišiem devies tālāk – uz Nītauri, Koknesi ... Āraišos karaļa karietei nomucis ritenis, karalis brīdi izmantojis atpūtai, apsēdies uz akmens, uzrakstījis māšai uz Zviedriju vēstuli. Pēc tam turpat iestādījis arī priedīti "ar saknēm

gaisā" – tagadējo tā saukto Zviedru priedi. To izdarījis, kamēr salāpīja karieti. Kēniņa akmens esot iemūrēts Drabešu skolas pamatos."

Zināmas vairāk nekā 50 teikas par zviedru kokiem, bet to satūra būtība visām līdzīga – cerība: ja zemē iespraustais miets vai ar saknēm gaisā iestādītais koks augs, tad labie zviedru laiki atgriezīsies.

Zviedru kokus patlaban pēti folklorists Sandis Laime. Viņš jau savācis ziņas par 56 zviedru kokiem.

Zviedru kokus vieno kopējas pazīmes:

1. Tie aug tikai Vidzemē, kur cauri gadu simtiem un dažādu varu un karu laikiem ļaužu paaudzēs joprojām saglabājušās atmiņas par labajiem zviedru laikiem.

2. Tie parasti piesaista uzmanību ar divainu zarošanos un ķeburainiem milzu zariem.

3. Tie parasti aug ceļmalās.

4. Par tiem nostāsti vēstī, ka zviedru kēniņš tur dienoties un promiedams zemē iespraudis spieķi, teikdams: "Ja šis spieķis iesakņojas un izaug par lielu koku, tad zviedri atkal atgriezīsies Vidzemē."

Turpat netālu kalnā, savus majestātiskos spārnus izslējušas, stāv XIX gs. vidū celtās holandiešu tipa vēdzirnavas ar "grozāmo galvu". Tās ir interesants apskates objekts, turp savus pirmos ģimenes svētkus svinēt dodas jaunlaulātie. Savukārt Gaujas Nacionālā parka administrācija Jēkaba dienā dzirnavās rīko Maizes dienu.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Āraišu vēdzirnavas, Cēsu rajons, Amatas novads, Drabešu pagasts, tālr. +371 29238208, www.tourism.cesis.lv

Āraišu ezerpiļis, Cēsu rajons, Amatas novads, Drabešu pagasts, tālr. +371 64197288, www.tourism.cesis.lv

Āraišu muzejparks, Cēsu rajons, Amatas novads, Drabešu pagasts, tālr. +371 29238208, www.tourism.cesis.lv

Kaupēna ezers, Dzērbenes pag., Cēsu raj., www.mammadaba.lv

81.

MAZBOŽU

jeb Simtēnu

Zviedru dores priede

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,25 m
Augstums	H = 13,4 m
Vainaga projekcija	S = 50 m ²
Vecums	330 gadi
Attālums	83 km
Adrese	Cēsu raj., Drabešu pag., 50 m ZR no Mazbožu mj., 200 m A no Simtēnu mj.
Koordinātas	57°15'49", 25°10'47"

Savdabīga un skumji skaista Mazbožu jeb Simtēnu priede stāv nokalnes malā, savus garos zarus nolaidusi kā virves, kā sēru lentes no vainaga kupola augšas... Puse vainaga jau nokaltusi. Savā 300 gadu mūžā priede daudz ko ir redzējusi. Varbūt pat kādu zviedru virnieku satikusi. Par mūsu dzimtļaudīm sveķu asaras raudājusi. Beidzot Mazbožu kalnā par sēru priedi palikusi un savās cietajās koka krūtīs lielu noslēpumu glabājusi, daudzas bišu saimes auklējusi. Mazbožu laudīm daudz prieka un medus dāvājusi.

Trīs metru augstumā resnajā stumbrā ir izdabta 0,5 m dziļa senā bišu dore. Kalt dore augošu koku stumbros ir arhaiskais, tūkstošgadu vecais dravniecības paņēmieni.

2004. gadā fonda "Dabas retumu krātuve" ekspedīcijas laikā mērījām dori un pētījām tās iekšieni spēcīga luktura gaismā; un dziļumā atklājām uz dore sienas iegrebtu seno *burtu* – maģisko aizsardzības zīmi – slīpo krustu.

Jāatzīstas, ka *burtu* (senču valodā – buramzīmi) meklējām apzināti, jo iepriekšējā gadā šādus vecos bišu kokus ar dore iekšienē iekaltiem slīpajiem krustiņiem bijām atklājuši Dundagas pagasta mežos (sk. "16. Kaziņu doru priede").

Dores koki Latvijā saglabājušies maz. Ar gadiem vecās doru priedes nokalst vai vējš tās nolauž.

Mazbožu dore priede valsts aizsardzībā

ņemta 1977. gadā, vēl tad, kad nezināja par maģisko zīmi. Skaidrs, ka ikviens tāds koks aizsargājams kā kultūrvēsturiskais piemineklis.

Mazbožu dore priedei ir trīs augstākās vērtības:

- tā ir dižkoks stumbra resnuma ziņā,
- tā ir unikāls koks ar nokareniem zariem – sēru priede,
- tā ir senais kultūrvēsturiskais koks ar stumbrā izdabtu bišu dori un dorē maģisko aizsargzīmi – *burvu burtu*.

Tepat pāri kalna nogāzei ir legendārās Simtēnu mājas, kur saimniekoja legendārais novadpētnieks Roberts Dzirne. Viņš pie savām mājām atklāja ar daudziem noslēpumiem saistītu Simtēnu jeb Dzirnes alu. R. Dzirne pastāstīja, ka viņu pagalmā audzis vecs senču svētozols, kas bijis tikai atvase no senā upurozola. Tad, kad viņa ģimene bijusi izsūtīta uz Sibīriju, kāds nelietis svētozolā ielaidis uguni. Tas noticis tai pašā naktī, kad nodedzināja upurozolu uz senā Ureles pilskalna pie Ungurezera. Simtēnu ozols nogāzies naktī, bijis tāds rībiens, ka kaimiņi Mazbožos gultās uztrūkušies sēdus, domādami, ka lielgabali šauj.

Vēl 1990. gadā atliekas no senču svētozola varēja aplūkot Simtēnu sētā.

Gaisa līnijā aptuveni 1,3 km attālumā, pāri Gaujas senlejai, ir Latvijas skaistuma centrs, kur Kvēpenes pilskalns ar trijiem valņiem un milzum kuplais Kvēpenes dižozols (sk. "82. Kvēpenes ozols").

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Simtēnu ala, Drabešu pagasts, Amatas novads, Cēsu rajons, tālr. +371 641 21815, info@cesis.lv, www.tourism.cesis.lv

Rakstu kiņtis, Drabešu pagasts, Amatas novads, Cēsu rajons, tālr. +371 641 21815, info@cesis.lv, www.tourism.cesis.lv

Zvārtes lezis, Miglas lezis, Drabešu pagasts, Amatas novads, Cēsu rajons, tālr. +371 29335446, info@cesis.lv, www.tourism.cesis.lv

82. KVĒPENES OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,25 m
Augstums	H = 18,0 m
Vainaga projekcija	S = 660 m ²
Vecums	400 gadi
Attālums	95 km
Adrese	Cēsu raj., Raiskuma pag., Kvēpeņu mj., pie Kvēpenes pilskalna
Koordinātas	57°16'37", 25°10'53"

Kvēpenes ozols kā savas vietas zājais karogs aug Latvijas skaistuma centrā jau 400 gadus. Tā šo vietu nosauca 1993. gada publikācijā. Neviens to arī neapstrīdēja. Kopš pirmās reizes šī vieta vienmēr ir saņēmusi ar klusu, dievišķīgu spārnu pieskārienu.

Vientulība, tālas kalnu un mežu ainavas kā gleznas, klusums, senlatviešu noslēpumainais pilskalns, klintis, miglā kūpoši avoti, Gaujas līči, senielejas augstie krasti, vairākās talkās atraktie 60 m garie alas labirinti un dižozols visam viducī – tik kupls kā apjumts stadions – vainaga projekcija 660 m². Visapkārt ir noslēpumi. Gan saimnieki, gan ciemiņi paši iekļaujas to radīšanā.

Sākot ar XX gs. astoņdesmitajiem gadiem, pie dižozola ieviesusies jauna ziedošanas tradīcija: ozola zaros iesien lentes, jostas, austas prievītes, dzīparus, iekar zarā puķu un zāļu vainadziņus, mizas krevelos iesprauž monētas vai kādu gredzentiņu. Tē ir tāda kā Senlatvijas daļa, sirdij tuva, skaista, mīļa un zaļa.

Kvēpenes vārds ozolam un apkārtnēi nāk no tiem laikiem, kad šeit lielo mežu viducī bijis darvas ceplis, kā arī īpašas vietas kokogļu dedzināšanai.

Rakstos pirmoreiz sirmā Kvēpenes ozols pieminēts 1937. gadā, ievērojamā tūrisma kustības veicinātāja un organizatora Kārļa Vainaga "Ceļvedī par dzimto zemi" – 1. daļa "Vid-

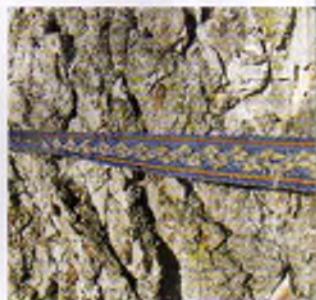
zeme–Latgale”, bet 1977. gadā tas iekļauts aizsargājamo dabas pieminekļu sarakstā.

Zaļās dzīves zaļie saimnieki Anitra Toma-Rijniece un Aivars Rijnieks (saukts par Kērpīti) arī ir šejienes zaļā skaistuma daļa. Viņi domā, ka zaļie *pieclatnieki* ir Kvēpenes ozola attēli. Taču tie ir spoguļattēli no Jāņa Tālberga 1986. gada fotouzņēmuma, kas publicēts mākslinieka ainavu albumā “Maizes smarža” (Rīga: Avots, 1988., 99 lpp.). Ozols fotografēts Bērzaunes pagastā, 4 km uz dienvidiem no Gaiziņkalna, Spilvenu māju apkārtnē, sen-tēvu stādīts Andulēnu māju zemē. Diemžēl 1998. gada aprīļa vētra to nogāzusi.

Kam patīk pārbaudīt zinātnisko patiesību, var ņemt grāmatu par Latvijas naudas zīmēm “Nauda Latvijā XX gadsimtā”, kuras autori ir Ēvalds Vēciņš, Dzintars Rubenis un Gunārs Rolands Grīns. Par J. Tālberga *pieclatnieka* ozolu un *desmitlatnieka* Daugavas ainavu rakstīts I daļas 2. sējuma 75., 93. un 175. lappusē.

Kvēpenes pilskalns.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Kvēpenes pilskalns, Raiskums, Raiskuma pagasts, Cēsu rajons, tālr. +371 641 21815, info@cesis.lv, www.tourism.cesis.lv

Raiskuma muiža, Raiskums, Raiskuma pagasts, Cēsu rajons, tālr. +371 641 21815, info@cesis.lv, www.tourism.cesis.lv

Ungurmuiža, Raiskums, Raiskuma pagasts, Cēsu rajons, tālr. +371 64158223, +371 29424757, info@cesis.lv, www.tourism.cesis.lv

83.

ZAUBES DIZOZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,06 m
Augstums	H = 17 m
Vainaga projekcija	S = 80 m ²
Vecums	350 gadi
Attālums	90 km
Adrese	Cēsu raj., Zaubes pag. centrā, Lejasezera Z krastā
Koordinātas	56°59'40", 25°15'25"

Ozols Zaubes parkā no Lejasezera pretējā krasta.

Pēc stumbra apkārtmēra Zaubes dižozols ir vienpadsmitais starp Latvijas resnākajiem ozoliem. Koks ir zibens sasperts, ar izlūzušu un nokaltušu lielāko vainaga daļu, zaļo vairs tikai desmitā daļa, bet stumbrs kā 8 m resna, monolīta kolonna apkārtmēru saglabā līdz 3,5 m augstumam. Nokaltuši visi zari noēnotajā ziemēlu pusē, kur arī zem mizas slēpjas zibens atstāta rēta.

Resnā stumbra vidū ir no ārpuses nepamanāms dobums. Atveres uz dobumu ir veco, nolūzušo zaru vietās kā lūkas uz bioloģiskās daudzveidības cietoksni. Zaubes dižozola lielā vērtība ir tā, ka koka dobumā sev drošu mājvietu atradis pasaules mērogā unikāls kukainis – lapkoku praulgrauzis *Osmoderma eremita*.

Vecais Zaubes dižozols ir *Osmoderma eremita* ekoloģiskais biotops, sargājams ar Eiropas un Latvijas likumiem. Lūk, Zaubes pagasta padome no Latvijas Entomoloģijas biedrības prezidenta 2006. gada 13. aprīlī ir saņēmusi vēstuli par lapkoku praulgrauža aizsardzību:

*“Vēlamies Jūs informēt, ka Zaubes ciemata teritorijā mūsu eksperti ir konstatējuši vairākus lapkoku praulgrauža apdzīvotus kokus. Lapkoku praulgrauzis *Osmoderma eremita* ir apdraudēta un īpaši aizsargājama kukaiņu suga, kuras aizsardzību nosaka Bernes konvencija, Eiropas Padomes direktīva par dabisko biotopu, savvaļas floras un faunas aizsardzību, kā arī Latvijas likumdošana:*

1) LR MK noteikumi Nr. 396 (18.11.2000.) *“Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu”;*

2) LR MK noteikumi Nr. 45 (03.02.2000.) *“Mikroliegumu izveidošanas, aizsardzības un apsaimniekošanas noteikumi”;*

3) LR MK noteikumi Nr. 117 (17.03.2001.) *“Noteikumi par zaudējumu atlīdzību par īpaši aizsargājamo sugu indivīdu un biotopu iznīcināšanu vai bojāšanu”.*

Lapkoku praulgrauzis apdzīvo bioloģiski vecus lapu kokus, kuriem ir izveidojies dobums...

Latvijas Entomoloģijas biedrības prezidents Viesturs Melecis”

Pie ozola vēl no seniem laikiem atrodas gludi izkalts akmens sols. Esot dzirdēts nostāsts, ka uz šā akmens sola veikta operācija kādam duelī cietušam kungam.

Zaubes ozolu presē – “Kultūras Vēstnesī” Nr. 2 – pirmo reizi pieminējis novadpētnieks

Ein Prospect von dem Gute Jürgensburg. 1796.

Zaubes (līdz 1926. gadam Jaunpils) ainava ar dižozolu 1796. gadā pēc Johana Kristofera Broces zīmējuma.

un izdevējs, literāts O. Krolls (1888–1969) jau 1921. gada aprīlī: “*Jaunpils muižā* (1926. gadā Jaunpili pārdevēja par Zaubi – G. E. pieb.) *ir ozols, kura apkārtmērs 4 pēdas no zemes ir 24,5 pēdas.*” Šis ozols iekļauts arī pirmajā Latvijas dižkoku sarakstā, ko sagatavojis Zelmārs Lancmanis un publicējis 1924. gadā “*Latvijas Vēstneša*” 24. numurā: “*Jaunpils muižas ozols, par ko jau ziņots, pēc jaunienākušās lapas, ir 7,9 metrus apkārtmērā (nepilnas 4 asis), atrodas 50 soļu uz SW no kopmoderniecības.*”

Zaubes dižozola zinātnisko un kultūrvēsturisko vērtību ceļ arī tas, ka šis ozols Lejas

ezera krastā labi redzams Johana Kristofa Broces 1796. gada zīmējumā. Iespējams, ka šis ir vienīgais no mūsdienās dzīvajiem dižkokiem, kas skatāmi J. K. Broces zīmējumos.

Pētot šā ozola augšanas ātrumu un vecumu (350 gadi), var rēķināt, ka Zaubes ozolam 1796. gadā ir bijuši aptuveni 150 gadi un stumbra apkārtmērs apmēram 3,5 m, kas atbilst zīmējumā redzamā ozola augšanas ātrumam un vecumam.

Salīdzinot J. K. Broces zīmēto koku ar Zaubes ozola fotogrāfiju XX gs. divdesmitajos gados, kļūst skaidrs, ka abiem ozoliem ir vienāda

stumbra forma un vainaga divdalīgais (divstāvu) veidojums. Zem sava zīmējuma J. K. Broce parakstījis: "Priekšplānā ir liels, vēl zaļojošs ozols un netālu kāda izdeguša ozola stumbrs. Šajā draudzē vispār ir daudz un veci ozoli, un šķiet, ka agrāk to te bijis vēl vairāk. Arī baznīca ir celta tikai no ozolkoka."

Tāpēc var droši teikt, ka Zaubes ozols starp Latvijas vecajiem, vēl dzīvajiem ozoliem var lepoties ar vairāk nekā 200 gadus vecu J. K. Broces portretējumu.

Šis dižozols valsts aizsardzībā kā dabas piemineklis ņemts 1977. gadā.

Jau pirms 212 gadiem slavenais mākslinieks un izcilais novadpētnieks J. K. Broce pievērsis uzmanību, ka šajā draudzē ir daudz vecu ozolu. Šāda veco ozolu ainava un tās skaistums ir saglabājis cauri gadsimtiem. Patlaban Zaubes parkā un ap Zaubes centru aug 17 dižkoki, bet visā pagastā ir 31 dižkoks, no kuriem – 22 dižozoli. 5 km uz austrumiem pie Griķu mājām aug 8,24 m resns Griķu dižozols.

Visi Zaubes dižkoki līdz ar citiem dabas un kultūrvēstures pieminekļiem lieliski attēloti pagasta kartē, kas ievietota 2005. gadā izdotajā, autoru kolektīva sarakstītajā grāmatā "Zaubes pagasts – vietas un vārdi".

i

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Zaubes parieticīgo baznīca, Zaube, Zaubes pagasts, Cēsu rajons, tālr. +371 64145583, zaube@zaube.lv

Annas muiža ar parku, Zaube, Zaubes pagasts, Cēsu rajons, tālr. +371 64145583, zaube@zaube.lv

Nītaures parieticīgo baznīca, Nītaure, Nītaures pagasts, Cēsu rajons, tālr. +371 28827124, www.tourism.cesis.lv

Līgatnes upes taka, Nītaures pag., Cēsu raj., www.mammadaba.lv

84.

NETEIČU PAEGLIS

(JUNIPERUS COMMUNIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 1,38 m
Augstums	H = 9,5 m
Vainaga projekcija	S = 4 m ²
Vecums	100 gadi
Attālums	40 km
Adrese	Ogres raj., Ogres novads Neteiču māj.
Koordinātas	56°47'54", 24°40'51"

Neteiču paeglis ir izcils ainavas elements – gluži kā ziemeļu ciprese. To 1975. gadā atradis aizrautīgākais dižkoku meklētājs Atis Baiža. Ziņas par paegli pirmoreiz publicēju 1976. gadā žurnālā "Lauku Dzīve".

Kā dabas piemineklis tas valsts aizsardzībā ņemts 1977. gadā.

Arī šim nelielajam dižkokam ir sava dramatiskā vēsture. Māju saimnieks šeit ieradies 1922. gadā. Ap paegli tad auguši krūmi, bērziņi. Saimnieks tos visus nocirtis, paegli atstājis. Tad skaistais skujkoks bijis cilvēka augumā un rokas resnumā. Kad 1970. gadā notikusi kolhoza lauku meliorācija, saimnieks ar cirvi rokās stāvējis pie sava paegļa, lai patriektu melioratorus. Tad sasaukta speciāla komisija, kas izlemtu, vai paegli atstāt, vai arī ne. Atstājuši. Taču drīz vien nākusi cita nelaime. Tā kā paeglis tolaik auga tīruma vidū, kolhoza traktoristi zemi noaruši līdz pašam tā stumbram. Viens misēklis un spēciģis traktora vilktais arklis varētu aizķert dabas pieminekli. Kad tīrumu pārstāja art, laukā iekārtoja aploku kolhoza teļiem, kuriem patika pie paegļa savus sānus un ragus rīvēt.

Šai laikā Rīgas kinostudija veidoja dokumentālo filmu "Dabas pieminekļi". Izmantodams šo apstākli, ierosināju filmēt sižetu, kā notiek rūpēšanās par mūsu dižkokiem. Operators filmēja, kā es dzenu zemē mietus un veidoju nožogojumu ap izcilo dabas pieminekli. Kadīķim jau bija noberzēta gandrīz vai visa miza un bija pat grūti ticēt, ka tas izdzīvos. To

mēr koks bija ļoti stiprs. Tā nelīdzenā stumbrā garenrievās bija paslēpušās dzīvās lūksnes un kambija šūnas, kas deva iespēju ar laiku atgūt dzīvību visā stumbrā. Vēlāk uzzināju, ka teļi manis steigā taisīto sētiņu gan esot sagāzuši.

Nezinu, kā turpmāk bija un ko visu dižais Neteiču kadiķis pēdējos 20 gados pārdzīvojis. 2007. gada vasarā dižkoks turējās stalts un skaists, gluži kā līgavainis balto margrietiņu lauka vidū.

Uzzināju, ka viņa kādreizējais saimnieks un glābējs ir miris, bet meita dzīvojot Ogrē. Saites starp cilvēku un viņa koku, kaut arī neredzamas, tomēr paliek...

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Dendroloģiskais parks "Lazdukalni" un **Kertes kalns**, Pavasara gatve 6, Ogrē, Ogres rajons, tālr. +371 65067503, www.ogre.lv/turisms

Ogres Vēstures un mākslas muzejs, Pavasara gatve 6, Ogrē, Ogres rajons, tālr. +371 65067503, www.ogre.lv/turisms

Ceļu vēstures un tehnikas attīstības muzejs, Pavasara gatve 6, Ogrē, Ogres rajons, tālr. +371 65067503, www.ogre.lv/turisms

85.

KALNAZIEDU UPUROZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,45 m
Augstums	H = 16,2 m (1994. g.)
Vainaga projekcija	S = 217 m ² (1994. g.)
Vecums	~ 700 gadi
Attālums	92 km
Adrese	Aizkrauklē, Daugavas krastā, 200 m D no Kalnaziēdu muzeja
Koordinātas	56°35'52", 25°16'18"

1993. gads.

Kalnaziēdu Upurozols likteņupes Daugavas augstajā krastā ir viskaistākais, visdramatiskākais, visiespaidīgākais, Latvijai vissimboliskākais, vissīkstākais senču Dievozols. Arī vārds ozolam ir brīnišķīgs – Kalnaziēdu Upurozols. Tēpat 200 m uz ziemeļaustrumiem ir Kalnaziēdu pilskalns, bet senkapi nogrima dzelmē pēc Pļaviņu elektropēkstacijas ūdenskrātuves uzpludināšanas.

Esmu redzējis ļoti daudzus un dažādus šausmīgi mocītus, izdedzinātus ozolmilžus. Zinu, ka ozoli ir apbrīnojami izturīgi un ar pārņemtiem stumbriem spēj atkal sazaļot. Tomēr tik daudzas reizes dedzinātu ozolu es vēl nebiju redzējis.

Kalnaziēdu Upurozola dzīvības spīts ir apbrīnojams. Šis mocītais koks vislabāk simbolizē latvju tautu tās grūtajās likteņgaitās. Ir ziņas, ka Pirmā pasaules kara laikā ozols ticis pat spridzināts. Arheologs Vladislavs Urtāns, kurš savos labākajos gados kā students tika aizvests no Latvijas un Sibīrijas lēģeros spīdzināts, pie Kalnaziēdu Upurozola kā pie simbola 1963. gadā izdarīja arheoloģiskos izrakumus un ap to atrada vairākas ugunscura vietas. Tautā saglabājušies nostāsti, ka ļaudis pie ozola ziedojuši labību, dažādus ēdienus un dzērienus.

Upurozola stumbrs nav apaļš kā citiem kokiem, tā ir šaura, greiza kādreizējā sirmozola atvase ar vairākiem apogļotiem izdedzinājuma

caurumiem. Ka tas ir tikai fragments no kādreizējās dižozola atvases, liecina sarepējušās, milzīgās sakņu ķepas, kas tālu slid virs zemes pār apaļā kalna pieri, tikai no vienas puses saturēdams atdzimušo zaļo vainagu un dīvainās stumbra šķēpeles. Ozola saknes ir senas kā šīs zemes tauta, kurai lemts dzīvot un augt kopā ar ozoliem Daugavas krastā. Sagnēs ir sistums un dzīvības spēks, un paudžu mantojums.

Vētras traucas pār Daugavas ūdenskrātuves plašumiem, purina ozola vainagu klajā kalna galā, bet Kalnaziēdu Upurozolam ir jānoturas kā simbolam. Pie dižkoka nāk tūristi un ceļinieki, Kalnaziēdu muzejs pie ozola rīko svētkus. Ar katru gadu Kalnaziēdu Upurozola vainags sazaļoja arvien kuplāks, ar jaunām

gadskārtām nostiprinājās ugunī pārrogļotais stumbrs.

Bet tad, 1994. gada septembra vakarā, kāds nelietis un senatnes nīdējs atkal aizdedzināja Upurozolu.

Nākamajā gadā Kalnaziēdu Upurozols nesaplauka. Muzeja meitenes raudāja...

Patlaban Daugavas krastā iepretī senču piļskalnā un Kalnaziēdu muzejam var redzēt neparasti līku, greizu, no gadsimtu šķiedrām savērtu stumbra daļu ar jumtīņu virs tā. Blakus zaļo jauns, 1996. gadā iestādīts ozoliņš. Tas vēl neko nezina par cilvēka ļaunumu, kas var izlauzties pēkšņi un negaidīti.

Jāpaiet vismaz diviem gadu simteņiem, lai no šā ozolbērna izaugtu jauns latvju dižozols!

Upurozols 1994. gadā pēc dedzināšanas.

Ugunszīmes Upurozola stumbrā.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Aizkraukles Vēstures un mākslas muzejs "Kalna ziedi", Muzeja iela "Kalna ziedi", Aizkraukle, www.aizkraukle.lv un <http://aizkrauklesrajons.lv/kalnaziedi/>

Aizkraukles Svētās Terēzes no Bērna Jēzus Romas katoļu baznīca, Lāčplēša 22, Aizkraukle, tālr. +371 29457320, www.aizkraukle.lv

Plāviņu hidroelektrostacija, Enerģētiku ielā 2, Aizkraukle, tālr. +371 65110309, www.aizkraukle.lv

Kokneses parks, Koknese, Aizkraukles raj., www.mammadaba.lv Alaines muižas ēku komplekss, Koknese, Aizkraukles raj., www.mammadaba.lv

Skīveru svaigzemju koku stādījumi, Skīveru pag., Aizkraukles raj., www.mammadaba.lv Elītes sēravots, Daudzevas pag., Aizkraukles raj., www.mammadaba.lv

86.

JAUNĀS- MUIZAS OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,00 m
Augstums	H = 25 m
Vainaga projekcija	S = 250 m ²
Vecums	450 gadi
Attālums	137 km
Adrese	Aizkraukles raj., Vietalvas pag., 300 m R no Jaunāsmuižas c.
Koordinātas	56°42'18", 25°45'00"

Imanta Ziedona dižkoku atbrīvotāji 1973. gadā.

Jaunāsmuižas ozols ir ar varenāko stumbru Latvijā. 8 m apkārtmērā tas kā majestātiska kolonna paceļas nemainīgā resnumā līdz 7 m augstumam. Līdzīga resnuma ozoli neviens vairs nav saglabājuši nemainīga apkārtmēra augstu stumbru. Tāpēc arī Jaunāsmuižas

ozolam koksnes tilpums ir milzīgs – 42 m³, proti, viens no lielākajiem Latvijā (Kaives ozolam – 50 m³).

Taisnības labad jāteic, ka ne jau viss resnais stumbrs sastāv no ozola koksnes. Cik lielu daļu stumbra iekšienē aizņem iztrupējums un dobums, nav zināms. Dienvidpusē pie zemes ir 12 x 12 cm plata atvere uz slēgto dobumu. No 2001. gada ir ziņas, ka augšā ozola dobumā dzīvo pūce.

Pirmoreiz par vareno ozolu varēja izlasīt 1974. gadā izdotajā S. Saliņa dižkoku grāmatā.

Valsts aizsardzībā ozols kā dabas pieminekļis ņemts 1977. gadā.

1979. gadā Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvošanas grupa nogāza lielās egles, kas cauri lapotnei jau centās pārsniegt vecā dižozola vainagu. Vēlākos gados pie Jaunāsmuižas dižozola atbrīvošanas ir strādājuši citi dabas draugi. Ozolam pēdējos desmit gados ir nolūzuši milzīgi zari. Nogāzušies no augšas kā balķi. Dižais ir zaudējis vairāk nekā trešo daļu no sava vainaga.

Dižais koks uzaudzis ainaviski skaistā vietā. Visapkārt šeit kalni un lejas, birzis un nelieli mežiņi mijas ar klajumiem. Te kalni kā Dieviņa maizes klaipi: Putnu kalns, Lēģerkalns, Pendēru kalni, Apšu kalni, Vaidas kalns, Silakalns.

200 m uz ziemeļaustrumiem pie Klētniekiem skaistuma sardzē arī stāv varens, vēl kuplāks dižozols, kam stumbra apkārtmērs ir 5,68 metri.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Odzienas pils, Odziena, Vietalvas pagasts, Aizkraukles raj., tālr. +371 65135122, tic@koknese.apollo.lv

Ausekļa ozols, Vietalva, Vietalvas pagasts, Aizkraukles raj., tālr. +371 65135122, tic@koknese.apollo.lv

Brāļu kapi, Vietalva, Vietalvas pagasts, Aizkraukles raj., tālr. +371 65135122, tic@koknese.apollo.lv

87.

VILLIJAS OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,76 m
Augstums	H = 18 m
Vainaga projekcija	S = 200 m ²
Vecums	59 gadi
Attālums	145 km
Adrese	Jēkabpils raj., Pīterānu c., Purmalspāgu mj.
Koordinātas	56°37'25", 25°59'39"

Villijas meita Alda pie mātēs 1949. gadā stādītā ozola

Villijas ozols ir visbrīnumaini ātraudzīgākais dižozols Latvijā un Baltijā (iespējams, ka visā Eiropā). Ozola mūža sākums saistībā ar cilvēkiem ir ļoti dramatisks. 1944. gada vasarā Otrā pasaules kara fronte no Krievijas ienāca Latvijā. Augustā pie Aiviekstes notika sīvas kaujas. No kauju lādiņiem vai degbumbas kā lāpa spēji uzliesmoja Purmalspāgu mājas. Uguns izplatījās tik strauji, ka jauna māmiņa Villija Mēnesis tik vien paspēja, kā paķert savu divus mēnešus veco meitiņu un izkriet pagalmā. Pārējais viss sadega, un nodega arī pārējās ēkas. Neskarta palika vienīgi pirtiņa. Tā arī visus pēckara gadus viņu ģimene dzīvoja pirtiņā. Joprojām Villijas jaunākā meita Alda dzīvo turpat. Lai būtu vairāk dzīvojamās telpas, pirtiņai uzcelta piebūve.

Pēc šā kara šausmu ugunsgrēka visapkārt bijis nepatīkams tukšums. 1949. gada pavasarī Villija no meža pārnesusi ozoliņu – tik lielu kā pīckīņu un iestādījusi 3 m no mājiņas loga. Pie dzīvojamās pirts loga tas audzis kā traks un sagādājis lielu prieku stādītājam. Tagad koks ir apņēmis māju savā kuplajā vainagā, un Alda bažijas, ka tikai ozols neuzkrit tai virsū, jo stumbram visā garumā izveidojusies plaša pirksta platumā.

Neviens dendrologs nespēj ticēt, ka ozols var augt ar tādu ātrumu – 59 gados tas kļūvis par dižkoku. Kaut arī liecinieku šim faktam

pietiek, es veicu dziļāku izpēti. Ozola stumbrā izdarīju divus urbumus ar Preslera svārpstu no divām pusēm. Šādam svārpstam ir caurs vidus un var iegūt serdeni, uz kura iespējams saskaitīt koka gadskārtas tāpat, kā to dara uz nozāģēta koka celma. Urbumu serdenus pārbaudīja un gadskārtas saskaitīja dendroloģijas laboratorijā bioloģijas zinātnu doktors Māris Zunde. Šī pārbaude apliecināja, ka vienas gadskārtas platums ir viens centimetrs (!). Tātad diametrā Villijas ozols pieaug par 2 cm gadā!

1,5 km uz ziemeļaustrumiem ir pamestās Vāgaļu mājas, no kurām 200 m uz dienvidrietumiem atrodas vēsturiskais Vāgaļu akmens ar iekaltu krustu un gadskaitli "1782". Vietējie iedzīvotāji to uzskata par Vitebskas un Vidzemes guberņu robežakmeni. Vienlaikus tas ir arī vēlākais Vidzemes un Latgales novadu robežakmens. 50 m no robežakmens līdz XX gs. astoņdesmitajiem gadiem auga milzīgs dižozols, kura stumbra dobumā varējuši saiet vairāki cilvēki. Vecā ozola dobums ticis izdezināts jau tā dēvētās pirmās brīvalsts laikā, kad dobumā iemājojuši sirseņi. Pēc tam ozols turējies tikai uz stumbra aploces čaulas.

Kad nomirusi pēdējā Vāgaļu saimniece, ozols tai pašā dienā nogāzies. Saimniece ārpus savas mājas mirusi no rīta, bet ozols bez vēja sabrucis pusdienlaikā.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Livonijas laika pilsdrupas, Variēšu pagasts, Jēkabpils raj., tālr. +371 65229643; +371 29490656, gar.psk@jekabpils-rp.lv

Unguru evaņģēliski luteriskās baznīcas drupas, Variēšu pagasts, Jēkabpils raj., tālr. +371 65229643, +371 29490656, gar.psk@jekabpils-rp.lv

Krievciema dolomīta karjers, Variēšu pagasts, Jēkabpils raj., tālr. +371 65229643, +371 29490656, gar.psk@jekabpils-rp.lv

Kalsnavas arborētums, Jaunkalsnava, Kalsnavas pag., Madonas raj., tālr. +371 64826568, 29233063, www.mammadaba.lv

88.

INDĀNU LIEPA

(TILIA CORDATA)

Stumbra apkārtmērs	P = 9,35 m
Augstums	H = 21,5 m
Vainaga projekcija	S = 300 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	166 km
Adrese	Jēkabpils raj., Gāršenes pag., Indānu c., Dārziņu m. dārzā
Koordinātas	56°04'40", 25°47'54"

Jaunatkļājums – varbūt Indānu liepa ir resnākā Latvijā. Tas būtu ļoti dīvaini, ka pēc 40 gadu meklējumiem vēl var atrast nezināmu resnāko dižliepu, gluži kā tādu zelta bikeri. Tomēr viss nav tik vienkārši. Arī es ar savu 38 gadu pieredzi dižkoku meklēšanā šaubos: vai šādu divu stumbru (staru) formu var uzskatīt par viena koka resnumu. Lai gan liepa nav divu atsevišķu koku saaugums, bet ir vienas saknes un sākotnēji, savā agrajā bērnībā, viena stumbra kociņš, kas tuvu pie zemes 10–20 cm vai 30 cm augstumā sadalījās divās starās (žāklēs).

Pēc daudziem gadu desmitiem abu staru žākles vieta arvien straujāk brieda resnumā, lai nostiprinātos pret vēju locīšanu un lauzieniem. Koki ļoti "pārzina" materiālu pretestības teoriju: tur kur šūnaudi sajūt stiprāku spriedzi (lauziena kairinājumu), tur tie pastiprināti audzē vairāk klāt koksnes šūnaudu. Kā piemēri redzamas lielo, resno koku stumbru apakšda-

ļas Eifeļa torņa formā, lielle zari pie stumbra kļūst strauji resnāki, liepām lielle līmeniski augošie zaru žuburi gravitātes spēka ietekmē nav apaļi, bet izteikti plakani – izstiepti vertikālā plaknē.

Indānu liepas "neīsti" resnais stumbrs 1,3 m augstumā (tieši tur, kur jāmēra kokam stumbra apkārtmērs) sadalās divās starās, kas paceļas uz augšu kā divi līki pīpes kāti, katrs saskvēries uz savu pusi, uz augšu strauji kļūdami tievāki. Arī 1,5 m augstumā katra stumbra resnums atbilst valsts nozīmes dižliepām noteiktajiem kritērijiem – 5,6 un 5,2 metri. Katram stumbram augšā un apakšā ir tumšas spraugas, kas ved uz stumbru dobumiem.

Istenībā liepa ar savu izspīlēti pāresnināto stumbru ir pieskaitāma savdabīgo koku grupai, ko saucu par brīnumkokiem. Vienlaikus Indānu liepa tik un tā ir dižkoks. Resnuma konkurencē salīdzināt Indānu liepas stumbra

lejasgala uzblīdumu ar citu dižliepu īstajiem stumbriem nebūtu īsti pareizi.

Pēc Daugavpils reģionālās vides inspektorates ieteikuma Indānu liepu pirmais 2002. gadā mērījis Latvijas Universitātes matemātikas katedras profesors Jānis Cepītis.

Grūti vērtējamā Indānu liepa atrodas 2 km no Lietuvas robežas dārzā pie Dārziņu mājām,

kuras jau kādu laiku ir pamestas. Vispār visā Indānu ciemā ir tikai trīs apdzīvotas mājas...

Igauņi gan ir samērījuši vienkopus savu Sipas svētliepas stumbru puduri un arī starās izplūdušu Rasina vītolu uzmērījuši kā 11 m resnu. Pat punktuālie vācieši ir septiņu ozolu puduri mērījuši visu it kā viena stumbra resnumā tāpēc, ka tiem viena sakņu sistēma.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

- Gārsenes muiža-pils, Gārsene, Gārsenes pagasts, Jēkabpils raj., tālr. +371 65229643, +371 29490656, gar.psk@jekabpils-rp.lv
- Gārsenes baznīca un kapliča, Gārsene, Gārsenes pagasts, Jēkabpils raj., tālr. +371 65229643, +371 29490656, gar.psk@jekabpils-rp.lv
- Gārsenes takas, Gārsene, Gārsenes pagasts, Jēkabpils raj., tālr. +371 65229643, +371 29490656, gar.psk@jekabpils-rp.lv
- Gārsenes meža parks, Gārsenes pag., Jēkabpils raj., www.mammadaba.lv

89.

STRODU PAEGLIS

(JUNIPERUS COMMUNIS)

Stumbra apkārtmērs	P I = 0,7 m P II = 0,6 m
Augstums	H = 8,5 m
Vainaga projekcija	S = 5,7 m ²
Vecums	98 gadi
Attālums	210 km (caur Rubeniem) 250 km (caur Daugavpili)
Adrese	Daugavpils raj., Dvietes pag., Strazdiņu mj.
Koordinātas	56°05'36", 26°13'34"

Profesors ar savu audzudēlu Peten.

Savas vecās mājas durvis.

Paeglis ir Strodu dzimtas piemiņas koks. Profesora, vēstures zinātņu doktora Heinriha Stroda vectēvs Jāzeps Strods 1910. gadā no meža līduma pārnesa mazu paeglīti rīkstes lielumā un iestādīja pie vecajām Strazdiņu mājām, kurās viņš bija dzimis un audzis. Viņa dēls Pēteris Strods (Heinriha Stroda tēvs) piedalījās Latvijas brīvības cīņās 3. Jelgavas kājnieku pulka sastāvā kaujās pret Bermontu Rundāles pils sturmēšanā. Viņš un cīņu biedri ar ložmetējiem pili ielauzās pa logiem.

Kad 1931. gadā uzcēla jauno māju, Pēteris Strods paegli pārstādīja pie tās. Paeglis gluži vai kā tāds smails kuģa priekšgals iet caur gadiem laika plūdumā, jau šķērsojis viena gadsimta un vienas tūkstošgades robežas un Strodu paudzēs vedīs tālāk pa laika upi.

Šim kokam nav vienota augsta stumbra. Paeglis ir krūmveidīgs: jau celma augstumā (10 cm) tas sadalās divos 70 un 60 cm resnos stumbros. Savukārt resnākais 70 cm augstumā atkal sadalās divās daļās. Paegļa vainags paceļas vienotā, ciešā, gludā piramīdā līdz 8,5 m augstumam.

Strazdiņos tagad saimnieko profesora audzudēls Pēteris Strods.

Heinrihs Strods vasarās strādā vecajā mājā, kas pārvesta un novietota tepat iepretim jaunajai mājai.

Tajā profesoram enciklopēdijas, grāmatas un griestos iestiprināta tā šūpuļīksts, kurā 1925. gadā šūpots pats vēsturnieks...

i

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Dvietes Sv. Staņislava Kostkas Romas katoļu baznīca, Dviete, Dvietes pagasts, Ilūkstes novads, Daugavpils raj., tālr. +371 65440826, www.visitdaugavpils.lv
 Bēbrenes muižas ansamblis, Bēbrene, Bēbrenes pagasts, Ilūkstes novads, tālr. +371 26109353, www.ilukste.lv
 Ekspozīcija "Koka priekšmets Dvietes palienes sētā", "Atāli", Putnusalā, Bēbrenes pagasts, Ilūkstes novads, Daugavp. raj., tālr. +371 26109353, www.ilukste.lv
 Svētes dabas parks, Svētes pag., Daugavpils raj., www.mammadaba.lv Eglukalna skatu tornis, Svētes pag., Daugavpils raj., www.mammadaba.lv
 Lielais Nicgales akmens, Nicgales pag., Daugavpils raj., www.mammadaba.lv

90. APES DZENĪŠU VĪTOLS

(SALIX ALBA)

Stumbra apkārtmērs	P = 8,8 m
Augstums	H = 23 m
Vainaga projekcija	S = 600 m ²
Vecums	130 gadi
Attālums	180 km
Adrese	Alūksnes raj., Apes pils. l. 4, pie Dzenišu mj., pie Apes pils. Z robežas
Koordinātas	57°32'35", 26°42'58"

Apes Dzenišu vītola stumbrs uz augšu kļūst aizvien vēl resnāks. Krūšu augstumā (1,3 m) stumbra apkārtmērs jau ir 9,3 m, jo resnais stumbrs 2,5 m augstumā dalās milzu vēdekļa neskaitāmos žuburos gluži kā izplesta pāva aste. Liela daļa no žuburiem ir resni, katrs pats par sevi ir liela koka apjomā. Stumbra vidū dobums. Miza vītolam sačervelējusies rupjos krevečos kā veca krokodila āda un veido savādus rakstus.

Brīnumainais Dzenišu vītols ir unikāls ne tikai Baltijas valstīs, bet arī visā Eiropā, jo 2002. gadā, pārskatot Eiropas valstu dižāko koku sarakstus, tur tik resnu vītolu nevarēja atrast. Apbrīnojams ir šā koka kuplums – vainaga projekcija 600 m², bet vainaga caurmērs 26 metri. Nevienam dižozolam ar šādu stumbra resnumu nav tāds vainaga apjoms, jo ozoliem, ja tie sasniedz 5–6 m resnumu, vainagi sāk rauties mazumā, zari pamazām nokalst un nolūst no lielā smaguma un zibens spērieniem.

Latvijā ir tikai pieci ozoli (Lietuvā – viens), kam stumbra apkārtmērs ir lielāks nekā Apes Dzenišu vītola stumbram. Kaives ozolam stumbra apkārtmērs ir 10,3 metri. Var aprēķināt, ka jau pēc 28 gadiem Dzenišu vītols ar savu ātraudzību sasniegs stumbra resnumu 10,8 m un resnumā būs apsteidzis Kaives dižozolu, kļūdamas par resnāko koku Baltijā.

Pirmoreiz šo dižvītolu mēriju 1978. gada

jūnijā, tad tā stumbra apkārtmērs bija tikai 6,80 metri. Tai laikā turpat Vaidavas ielejas plāvās 50 m attālumā auga dižāks un resnāks vītols ar stumbra apkārtmēru 7,6 metri. Diemžēl šis lielākais milzis sava smagā vainaga dēļ nolūza 1992. gadā. Patlaban tā resnākā stumbra daļa guļ pacilu no zemes, balstīdamās uz saviem zariem. Savukārt no stumbra uz augšu saaugušas daudzas atvases jau kājas resnumā. Izskatās kā

milzu ķemme. 250 m uz austrumiem Vaidavas palienu plāvā rindā zaļoja pieci dižvītoli, no kuriem viens arī ir nolūzis.

Apes vides gide Astra Binde no kaimiņmāju Jāņa Blūma uzzinājusi, ka vītulus stādījis viņa krusttēva vectēvs aptuveni 1880. gadā, lai iezīmētu savas zemes robežas. Tāpēc apbrīnojams vītolu rekordists arī mūsdienās aug uz Dzenīšu un Blūmcikūžu māju zemes robežas,

Dzeniņu vītols XX gs. 30. gadus.

Dižo vītolu rindā uz Lielaušu – Blūmcikūzu robežas XX gs. 30. gadi.

Robežvītoli pavasarī, kad Vaidava izgājusi no krastiem.

bet dižvītolu rinda atrodas uz Lielaušu robežas ar Blūmcikūziem.

Blūmcikūžu mājas kolhoza laikos nokurināja, bet dzimtas tēva zemē stādītie vītoli izauguši kā varenākie Eiropā un tādā veidā saglabās šīs dzimtas un šīs zemes piemiņu. Ar augšanas dinamikas metodi aprēķinot vītola vecumu, iznāk 125 gadi, kas sakrīt ar A. Binde ievāktajām ziņām par vītola stādīšanas laiku.

2002. gada pavasarī risinājās vītola mūžam izšķirīgi notikumi. Redzot, ka Dzeniņu dižvītols tik ļoti strauji pieņemas resnumā un vainaga apjomā, bija saprotams: kuru katru brīdi arī to var piemeklēt lielā brāļa liktenis – dobumainais stumbrs lielākā vējā var pāršķelties un nogāzties. Tāpēc 15 cilvēku zaļo aktivistu grupa ar zāģiem brauca uz Api, lai sarīkotu talku vītola smagā vainaga apzāģēšanai tā, kā parasti apzāģē vecos vītolos Latvijā un citās valstīs. Tad no kuplā vītola paliktu tikai milzu resnais stumbrs ar daudziem resno žuburu strupuļiem. Dižais vītols pazaudētu savu unikālo vainagu, bet būtu izglābts neredzēti resnais stumbrs, ar kura apjomu Latvija varētu lepoties varbūt vēl divas trīs paaudzes.

Apes pagasta vadība, skolotāji un tūristu

gide kodīja pirkstus, kasīja pakaušus. Viņi nevarēja samierināties, ka dižkokam vairs nebūs skaistā, kuplā vainaga. Atbrauca arī ugunsdzēsēji ar savu sarkano mašīnu, lai palīdzētu zāģēšanā. Tika gudrots un prātots līdz pat strīdiem, kamēr beidzot Apes pašvaldības pārstāvji pateica: "Nē, mēs zāģēt neatļausim!"

"Bet tad lielie žuburi paši lūzīs un pārplēsīs arī stumbru," es teicu.

"Mēs organizēsim daudzo stumbru un žuburu sasaitēšanu," apņēmās Apes vadība.

Paldies Dievam, ka zaļie aktivisti un apenieši neatļāva vītolu apzāģēt. Jo tikai pēc tam apjēdzām: ja vītolu patiešām vajadzētu apzāģēt, talcinieku spēki būtu par vājiem, lai tiktu galā ar tādu daudzumu resno stumbru, lai tos sazāģētu mazākos gabalos... Tomēr pats galvenais: Eiropas dižākais vītols joprojām stāv kā skaistuma paraugs mums pašiem un ciemiņiem par apbrīnu.

Vītola vērtības:

- zināms ir šā milža stādīšanas laiks;
- pierādīts, ka un kā vītols bez apzāģēšanas var izaugt tik liels, tik kupls un izturīgs;
- tas saglabā Blūmcikūžu dzimtas piemiņu;
- tas palielina dabas daudzveidību;

Dzeniņu mājas.

- tas ir lielisks tūrisma objekts, kuru apmeklē daudzi ārzemnieki no tālām zemēm, Japānu ieskaitot;

- tas ir sava novada un dzimtenes mīlestības simbols jaunatnes patriotisma audzināšanā;

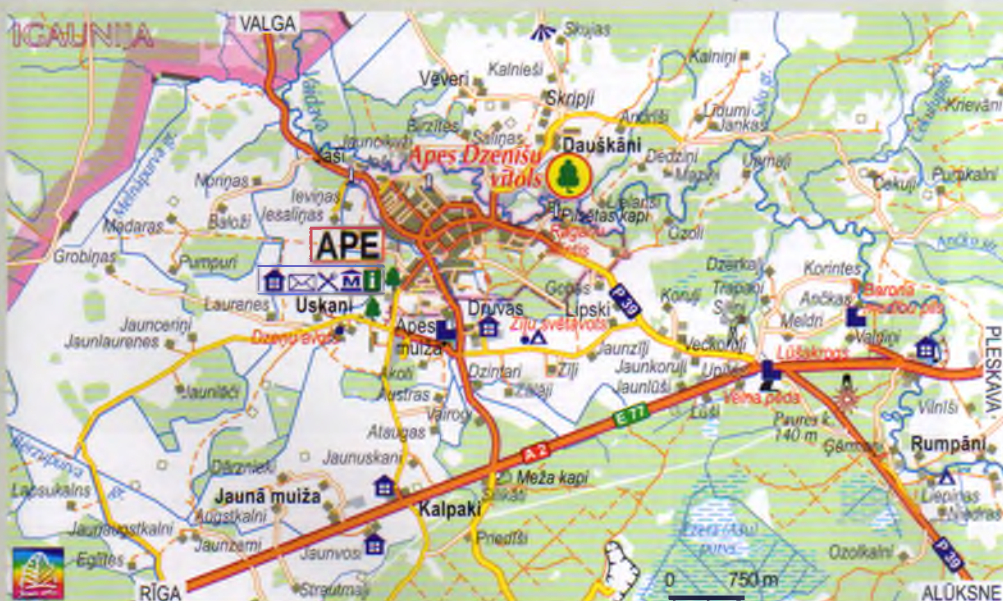
- turpinās dendroloģiskais eksperiments, kas notiks ar neapzāgēto koku.

A. Binde ik pa diviem gadiem rīko dižā vītola svētkus. Tad pie brīnumainā dabas pieminekļa pulcējas pašu jaudis un sabrauc ciemiņi no visas Latvijas.

0,5 km attālumā pāri Vaidavas ielejai pre-

tējā krastā ir teikām apvītās Raganu klintis ar alām un dziedniecisko Acu avotiņu. Apes pil-sētā, Parka ielā 2 klajuma vidū aug neparasta priede (sk. "91. Apes Vientuļā priede"). Pie vidusskolas ir Dvīņu priedes – saaugušas ar zaru tiltu gluži kā Siāmas dvīņi. Velna pēdas akmens pie Lūšukroga. Pie Vidzemes šosejas 5 km uz austrumiem uz Vaidavas upes bija Latvijas augstākais ūdenskritums (4,3 m). Tagad tas uzbetonēts par aizsprostu Grūbes elektro-spēkstacijai. Plašāku informāciju sniegs vides guide A. Binde (tālr. 64322272, 29439207).

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Smiļšakmens atsegums "Raganu klintis", Ape, Alūksnes rajons, Apes tūrisma informācijas centrs, tālr. + 371 64355505; + 371 29439207, tic@ape.lv, www.ape.lv
Ziju svētavots, Ape, Alūksnes rajons, Apes tūrisma informācijas centrs, tālr. + 371 64355505; + 371 29439207, tic@ape.lv, www.ape.lv
Dvīņu priedes ar zaru tiltu pie vidusskolas, Ape, Alūksnes rajons, Apes tūrisma informācijas centrs, tālr. + 371 64355505; + 371 29439207, tic@ape.lv, www.ape.lv

91.

APES VIENTUĻĀ PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 1,19 m
Augstums	H = 4,7 m
Vainaga projekcija	S = 22 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	180 km
Adrese	Alūksnes raj., Apes pils., Parka ielā 2
Koordinātas	57°32'30", 26°41'52"

“Dabas retumu krātuves” eksperts Ansis Opmanis nosaka gada dzinumu pieaugumu un novērtē vainaga blīvumu.

Apes Vientuļā priede – vismazākais dižkoks Latvijā. Rekordiste lēnaugšanā, 200 gadus veca, bet tikai zema un stubrs pat mazam bērnam ar rokām arņemams. Saprotams, ka vientuļniece ir brīnumkoks jeb, zinātnieku vērtējumā, iedalāma savdabīgo koku grupā.

Ikvienu cilvēku pārsteigs ļoti vecās, bet mazās priedītes blīvais zarojuma vijums, kas mezglojas un cilpojas līkločos un cikcakos, saaugdams vairākos bumbuļainos zaru tīltos. Jo ilgāk priedi aplūko, jo lielāku pārsteigumu un sajūsmu tā izraisa. Gandrīz vai tāda kā japāņu bonsai. Varētu likt podā un novietot arī telpās. Priedes vainags blīvs un biezs kā lāča kažoks, kam neiet cauri neviens ūdens piliens, kaut vai ar spaini lietu. Var jau būt, ka šeit pirms diviem gadsimtiem ir pabijis rūķis un par prieku vienai no Latvijas mūsdienu mazākajām pilsētām iestādījis šādu brīnumkoku.

Ja raugās zinātniski, tad Vientuļās priedes

vecītes vainaga blīvums ir līdzīgs vējslotas jeb raganu slotu blīvumam. Vai nav tā, ka viss mazās priedītes vainags ir tikai kā viena vējslota?

Vējslotas zinātniekiem vēl joprojām ir diezgan noslēpumaina lieta. Šai ziņā cīnās divi uzskati. Pirmais – vējslotu augšanu izsauc sēņu slimība, kā arī mehāniski bojājumi, ērces, baktērijas, vīrusi. Otrais un pēdējā laikā valdošais uzskats – skujkoku vējslotas veidojas mutāciju dēļ.

Apes Vientuļo priedi pirmoreiz apmeklēju 1978. gada vasarā, kad tās augstums bija tikai 3,8 metri. Pēc 20 gadiem priedes augstums bija palielinājies tikai par 30 cm, savukārt nākamajos 7 gados – par 60 centimetriem.

Zināms nostāsts ir kā priede iestādīta 1905. gada revolucionāru soda vietā. Pēdējo 30 gadu augšanas ātrums (lēnums) gan liecina, ka Vientuļajai priedei ir 200 gadi.

1 km uz austrumiem otrpus Vaidavai aug 8,8 m resnais Dzeņišu vītols (sk. "90. Apes Dzeņišu vītols"), dižākais vītols Eiropā. Pie vidusskolas ir priedes ar zaru tiltu, bet Vaidavas krastā – leģendārās Raganu klintis ar Acu avotiņu. Sīkāku informāciju sniegs vides gide Astra Binde (tālr. 29439207).

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Grūbes HES uz Vaidavas upes, Apes tūrisma informācijas centrs, tālr. +371 64355505; +371 29439207, tic@ape.lv, www.ape.lv

Ūdenskritums, Apes tūrisma informācijas centrs, tālr. +371 64355505; +371 29439207, tic@ape.lv, www.ape.lv

Dolomītu atsegums, Apes tūrisma informācijas centrs, tālr. +371 64355505; +371 29439207, tic@ape.lv, www.ape.lv

92.

GLIKA OZOLI

(QUERCUS ROBUR)

Vecās Derības ozols

Stumbra apkārtmērs P = 4,85 m
 Augstums H = 26 m
 Vainaga projekcija S = 390 m²
 Vecums 323 gadi

Jaunās Derības ozols

Stumbra apkārtmērs P = 4,50 m
 Augstums H = 25 m
 Vainaga projekcija S = 230 m²
 Vecums 319 gadi
 Attālums 200 km

Adrese Alūksnē, Pils ielā 15, 30 m
 ZA no Alūksnes mācītājm.
 Koordinātas 57°25'39", 27°02'28"

Glika ozoli ir visvecākie memoriālie dižozoli, kuriem zināms precīzs stādīšanas gads. Tāpēc ozoliem bez kultūrvēsturiskās un simboliskās vērtības ir arī liela dendroloģiskā vērtība.

Ernsts Gliks (1652–1705), vācietis, luterāņu mācītājs, literāts, latviešu zemnieku izglītotājs, pirmās skolas dibinātājs Vidzemē, latviešu ābece veidotājs – drosmīgi cīnījās pret muižnieku netikumiem. Iemācījās latviešu, igauņu un krievu valodu, lai tajās tulkotu Bībeli tieši no senebreju un sengrieķu valodas. 1685. gadā Gliks pabeidza tulkot “Veco Derību” un tam par godu Alūksnes mācītājmuižā iestādīja pirmo ozoliņu. Kad 1689. gadā viņš

pabeidza tulkot “Jauno Derību”, tad iestādīja otru ozoliņu.

1702. gada 26. augustā Ivana Briesmīgā karaspēks ieņēma un nopostīja Alūksni, bet Gliku ar ģimeni aizveda gūstā uz Maskavu. Glika audzumeita Marta Skavronska kļuva par cara Pētera I mīļāko un vēlāk par Krievijas cārieni Katrīnu I.

Salīdzinot ar citiem šāda resnuma dižozoliem, Glika ozolu augšanas ātrums ir divas reizes lēnāks.

Padomju varas sākotnējos gados Latvijā ozoliem neklājās īpaši labi – zem tiem bija ierīkots sakņu dārziņš un tievākajam ozolam apzāģēta daļa apakšējo zaru.

Mūsdienās ozoli saņēmušies kuplumā, pie tiem novietots pulēts sarkanā granīta akmens ar iekaltu uzrakstu "Glika ozoli".

Blakus Alūksnes baznīcai, Pils ielā 25a, iekārtots Bībeles muzejs, kas ir vienīgais Eiropā. Baznīca, kurā kalpoja Ernests Gliks un kura nodegusi Ziemeļu kara laikā, atradusies tā sauktajā Kanceles jeb Baznīcas kalnā apmēram 0,5 km uz ziemeļiem no Glika ozoliem. Kanceles kalnā, tai vietā, kur bijusi baznīcas kancele, novietota piemiņas zīme.

Kopš 1992. gada pilsētā notiek Glika dienas, kad svētbrīdī pie ozoliem uzstājas kori, ansambļi, mūziķi, mācītāji un citi viesi.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Bībeles muzejs, Alūksne, Alūksnes tūrisma informācijas centrs, Pils iela 74, Alūksne, tālr. +371 64322804, tic.aluksne@inbox.lv, www.aluksne.lv
Alūksnes Jaunā pils ar parku, Alūksne, Alūksnes tūrisma informācijas centrs, Pils iela 74, Alūksne, tālr. +371 64322804, tic.aluksne@inbox.lv, www.aluksne.lv
Livonijas ordeņa pilsdrupas, Tempļa kalns un Saules tilts, Alūksne, tic.aluksne@inbox.lv, www.aluksne.lv, www.jaunsetas.lv
Meža taka pie Jaunannas, Jaunannas pagasts, Alūksnes raj., www.mammadaba.lv

93. STĀMERIENAS DVĪNOZOLI

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 2,45 m (katram)
Augstums	H = 29 m
Vainaga projekcija	S = 350 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	200 km
Adrese	Gulbenes raj., Stāmerienas pag., Stāmerienas parka laucē
Koordinātas	57°12'59", 26°54'04"

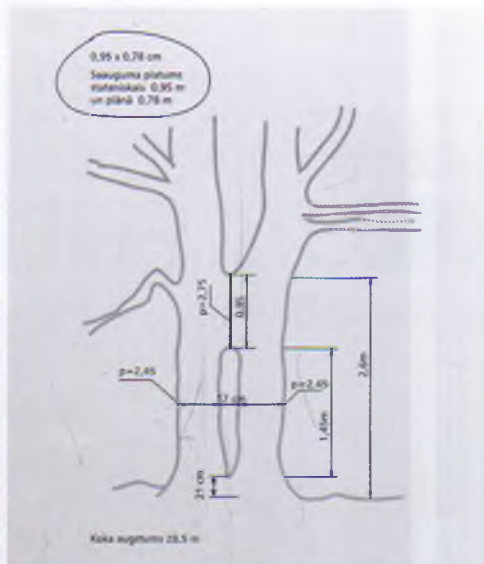

Stāmerienas dvīnozoli ir brīnumkoki un pieskaitāmi nevis dižkoku, bet gan savdabīgo koku grupai.

Starp cilvēkiem ir dvīņi, kas vienādi gērbjas, vienādi sukā matus, visur staigā kopā un tad ir grūti viņus atšķirt. Arī šie abi ozoli ir ar vienām saknēm, ar vienu celmu, ar vienu kopēju zaru vainagu, ar vienu kopīgu dzīvības sulu riti, sa-

auguši kopā ar stumbru krūtīm (gluži kā Siāmas dvīņi) – spēcīgi var stāties pretī vētrām. Ļoti brīnumaini ir arī tas, ka abiem dvīņiem ir pilnīgi vienāds stumbra apkārtmērs (līdz 1 cm precizitātei). Kopējais vainags paceļas 29 m augstumā, kas dižkokiem ir tuvu rekordlielumam. Gadu gaitā, kad ozoli vēl briedīs resnumā, sprauga starp abiem stumbriem pazudīs.

Stāmerienas parka Siāmas divņozolu plāns
09.05.1999.

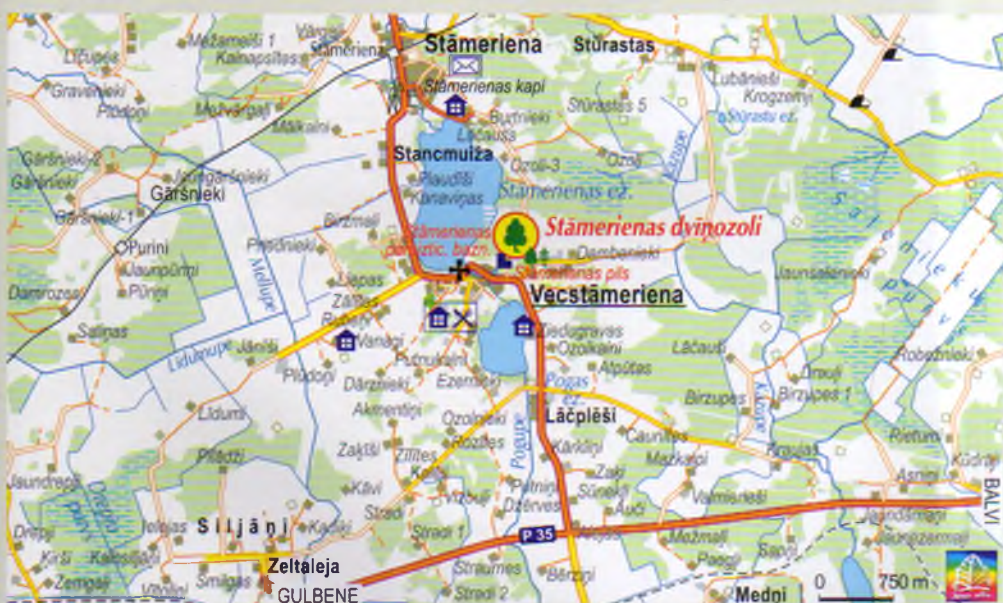
Pēdējos gados dviņiem dots jauns nosaukums – Mīlestības ozols. Lūk, cik īsā laika sprīdī var iesakņoties jauna tradīcija! Ja grib gūt panākumus mīlestībā, esot jābūt tik stiprai vēlmei, lai izdotos izlīst pa spraugu starp abiem ozoliem. Patlaban zeme ap ozoliem ir pilnīgi nomīdīta, kas liecina, ka pēc mīlestības te nāk daudzi.

Kā varēja izveidoties tik ideāli dviņozoli? Tā kā tie aug pils priekšā, Stāmerienas parka plašās lauces vidū, maz ticams, ka šī ir pašas dabas radīta rota. Drīzāk gan iespējams, ka dviņozoli ir muižas dārznieka veikls sapotēšanas darbs.

Stāmerienas pils ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, celta (tās iesvētīšana notikusi 1852. gadā) franču neorenesanses stilā (pēc nodedzināšanas 1905. gadā, tā atjaunota 1908. gadā, iegūdamā neoklasicisma un jūgendstila iezīmes). Piederējusi baroniem fon Volfiem. XX gs. trīsdesmitajos gados vairākas vasaras pilī pavadījis itāliešu rakstnieks Džuzepe Tomazi di Lampedūza – romāna “Gepards” autors.

24 ha lielais Stāmerienas pils parks ir aizsargājams dabas piemineklis ar 19 koku eksootu sugām. Caur Stāmerienu iet mazībānīša dzelzceļa līnija uz Gulbeni un Alūksni.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Stāmerienas muižas parks, Vecstāmeriena, Stāmerienas pagasts, Gulbenes raj., tālr. +371 64492054

Stāmerienas pils, Vecstāmeriena, Stāmerienas pagasts, Gulbenes raj., tālr. +371 64492054, gids pa muižu +371 29468334, www.stamerienaspils.lv

Stāmerienas Sv. Aleksandra Nevskā pareizticīgo baznīca, Vecstāmeriena, Stāmerienas pagasts, Gulbenes raj., tālr. +371 28389893

94.

KRAPAS KRUSTA PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs P = 2,91 m
Augstums H = 13 m
Vainaga projekcija S = 150 m²
Vecums 200 gadi
Attālums 190 km
Adrese

Gulbenes raj., Daukstu pag.
pie šoseju Gulbene-
Madona un Galgauska-
Stāķi krustojuma
57°08'03", 26°42'04"

Koordinātas

Ar daudziem griežtiem krustiem
egle un bērzs Dreišu Krusta birzi
Gulbenes rajona Daukstu pagastā.

Krapas Krusta priede ir senās kultūrvēstures piemineklis, dzīvs relikts, kas liecina par jau gandrīz vai zudušo tradīciju kokos griezt krustus.

Agrāk priede atradusies tieši vecā lielceļa malā (pēc meliorācijas te ir ganības). Kad bēru gājieni uz kapiem braucis garām Krusta priedei, visa pajūgu rinda apstājusies un kāds no tuviniekiem priedē griezis aizgājējam krustu, lai viņa dvēsele vairs nemeklētu ceļu uz mājām (atnāk līdz krustam un griežas atpakaļ uz kapsētu). Kamēr grieza krustu, izdzēra pa čarkai.

Pirmais Krusta priedi 1960. gadā mērījis novadpētnieks Jānis Kučers.

Kad 1975. gadā šo priedi apzināju, tās stumbrs bija no vienas vietas sagraizīts ar krustiem: lieliem, maziem, vidējiem, seklāk, dziļāk, augstāk, zemāk. Tomēr priede bija ļoti zaļoksna, tikai 12,5 m augsta, bet kupla (stumbra resnums 2,8 m).

1994. gadā Galgauskas pagasta Slanču Krusta priedē krustu savam tragiskā nāvē mirušajam krustdēlam griež Kārlis Žvigurs.

1975. gadā Krapas Krusta priedē auga ceļa malā un bija zaļas dzīvības pilna kā dienvidu piniņa.

Krustu izvietojums priedē Madonas rajona Liezēres-Lubejas lielceļa malā.

Jauns krusts Slaņķu Krusta priedē 2006. gadā.

1977. gadā Krapas Krusta priede ņemta valsts aizsardzībā kā dabas pieminekli.

Kad fonds "Dabas retumu krātuve" 1999. gadā veica krusta koku apzināšanu un izpēti, atklājās, ka Latvijā saglabājušās vairākas krusta koku birzis un citas vietas ceļmalā, kur bērinieki šo savādo tradīciju dažkārt piekopoši līdz pat mūsdienām.

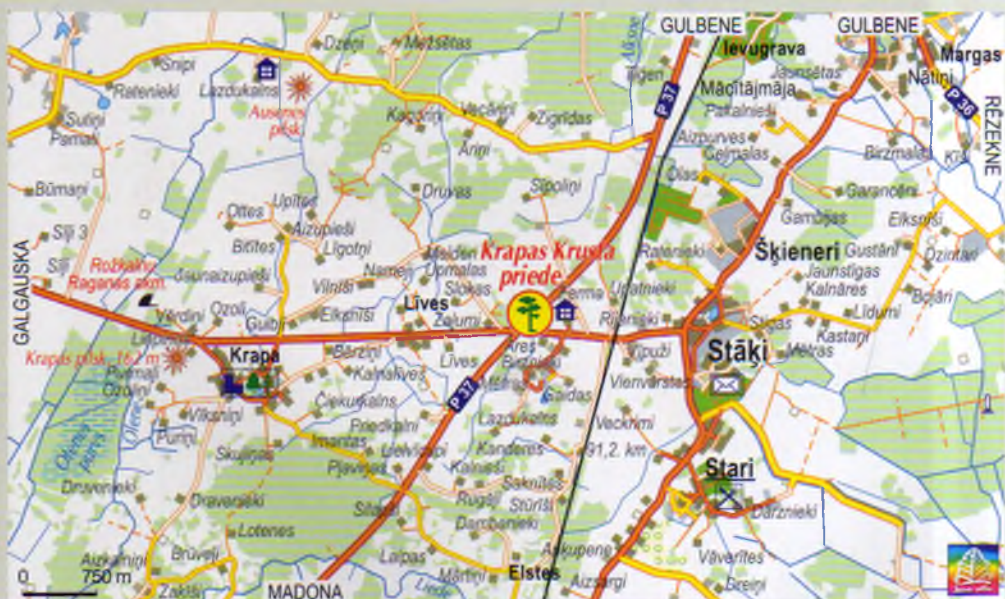
Krapas Krusta priedes liktenis jau tai laikā (sākot ar 1980. gadu) kļuva katastrofāli apdraudēts. Teļi, kuri ganījās aplokā, izbrādāja tās saknes un norīvēja mizu līdz baltai koksnei. Vairākkārt rakstīju presē, ziņoju Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrībai, ciema padomei un arī pagasta vadībai. Vairākas reizes tika uztaisīta sētiņa un katru reizi tā teļiem nebija nopietns šķērslis...

Neticami, ka priede bez mizas vēl tomēr vainagā šur tur saglabā īsus, mazus zaļo skuju cekuliņus (2007. gadā). Iespējams, ka priedes simtgadīgajā stumbrā ir kādas ieloces, kur saglabājušās dzīvās šūnas.

Tagad ap unikālo Krapas Krusta priedi ir laba un kārtīgi nokrāsota sētiņa, kas veido tādu kā apmeklētāju gaiteni – ceļu līdz brīnumainajai sāpju priedei...

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Krapas piiskalns un muīza, Daukstu pagasts, Gulbenes raj., tālr. +371 64497729, www.vietas.lv

Gulbenes–Alūksnes bānītis, Dzelzceļa 8 un Viestura 12, Gulbene, tālr. +371 64473037, www.baniitis.lv

Gulbenes vēstures un mākslas muzejs, Brīvības 10, Gulbene, tālr. +371 64473098, www.gulbenesmuzejs.lv

95.

RAGANU KALNA PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,60 m
Augstums	H = 17 m
Vainaga projekcija	S = 300 m ²
Vecums	200 gadi
Attālums	250 km
Adrese	Balvu raj., Medņevas pag., Lidumnieku mj. Raganu kalnā
Koordinātas	57°09'43", 27°40'11"

Stumbrā rūpīgi izgrebts lāses formāts dobums,
varbūtējā ziedokļu nolikšanas vieta.

Raganu kalna priede ir otra resnākā Balvu rajonā. Satraucošs ir nostāsts, ka pašā kalna galā priedes zaros sēdējušas raganas un šūpojušās. Pusnaktī viņas gājušas uz lielceļu baidīt un žņaupt vēlinus garāmgājējus. Raganu kalnā bijis pagrabs ar apslēptām bagātībām un tās daudzi gribējuši atrast. Tāpēc kalnā redzamas bagātību meklētāju atstātās bedres. Kādu rītu kalnā bijusi izrakta īstā bedre, un drīzi pēc tam kāds babulnieks kļuvis bagāts.

Par Raganu kalnu var izlasīt arheologa, kulta vietu pētnieka, profesora Jura Urtāna 1993. gadā izdotajā grāmatā "Latvijas senās svētnīcas". Daudzi nostāsti, kas vijas ap šo kalnu, norāda, ka Raganu kalns saistīts ar seniem ticējumiem par gariem, spokiem un tamlīdzīgiem mistiskiem personāžiem.

Raganu kalna priede aug pašā augstākajā vietā (aptuveni 8 m). Kokam ir vareni zari, lai gan apakšējie nokaltuši no citu koku un krūmu apēnojuma.

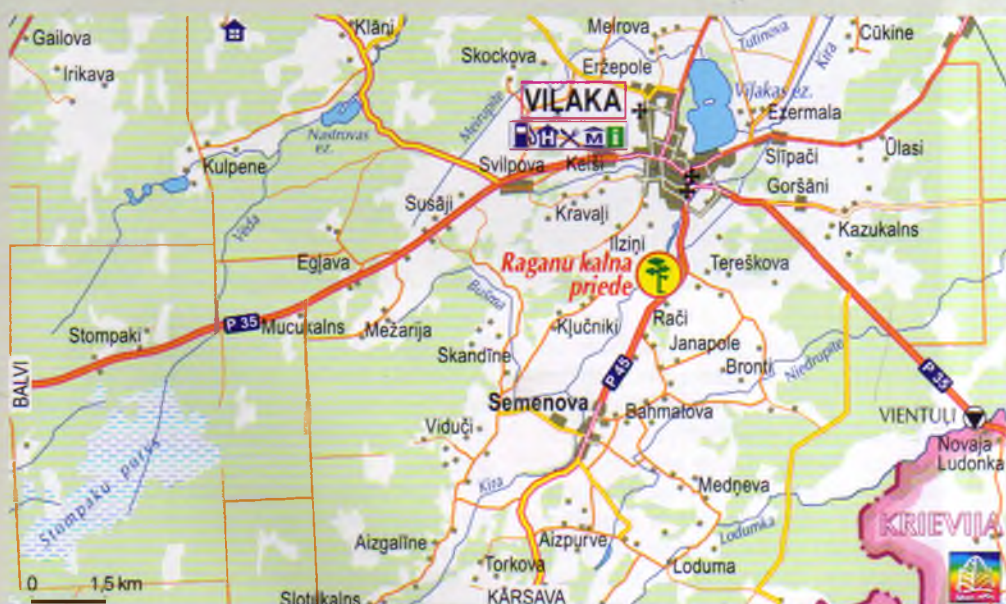
Visnoslēpumainākais priedes resnajā stumbrā ir mākslīgi izdobts tukšums krītošas ūdens lāses veidolā. Dobums izveidots ziemeļaustrumu pusē 55 cm augstumā virs zemes, un tā izmēri ir 60 x 100 x 45 centimetri. Dabuma forma ir plastiska, bez asiem stūriem un grumbuļiem. Dobums izskatās gandrīz vai mākslinieciski skaists. Ņemot vērā visu iepriekš sacīto, ir iemesls dobumu vērtēt kā varbūtējo ziedojumu (upuru) nolikšanas plauktiņu. Iespējams, ka rituālā iekļāvās arī svētās uguns klatbūtne, jo dobums ir apogļots.

Otrs, mazāks pilienvēda dobums stumbrā atrodas zemes līmenī (izmēri – 30 x 50 x 25 centimetri).

Lai gan dobums liels un ir daudz citādu rētu, tomēr priedes vitalitāte un veselības stāvoklis labs. Priedes vainaga forma piramidāla. Apakšējie zari liecas uz leju. Lielajam žuburam zibens veidols.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Karaļa kaps-senkapi, Kangaru ciems, Medņevas pagasts, Balvu rajons, TIC tālr. +371 64507219, vilaka@balvi.gov.lv, www.vilaka.lv
Raču Raganu kalns, Kangaru ciems, Medņevas pagasts, Balvu rajons, TIC tālr. +371 64507219, vilaka@balvi.gov.lv, www.vilaka.lv
Dabas parks "Balvanu kalni", Šķilbēnu pagasts, Balvu raj., tālr. +371 26365487, +371 64521243, skilbeni@balvi.gov.lv

96. VIDUČU OZOLS

(QUERCUS ROBUR)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,50 m
Augstums	H = 21 m
Vainaga projekcija	S = 520 m ²
Vecums	280 gadi
Attālums	255 km
Adrese	Balvu raj., Medņevas pag. 200 m DR no Viduču pamatsk., Kiras lab. krasta kraujā
Koordinātas	57°07'57", 27°38'21"

Viduču ozols ir Balvu rajona resnākais un dižākais koks, arī viens no dižākajiem Latgales kokiem, ar resnu stumbru, 26 m platu vainagu, gluži kā tāds īsts Latgales stiprinieks – ne tik garš, bet ļoti plecīgs. Ozols atgādina Latgales keramiķa Vilcāna varenos daudzžuburu svečturus. Varbūt latgaļu keramiķi patiešām saskatījušies Viduču ozola smagnēji varenajā stāvā, kas resnumu saglabā līdz 3,5 m augstumam un paceļ žuburus gluži kā elkoņos saliktas rokas, svētību lūdzot un svētību dodot.

Kad krēslā no pretējā krasta mēnes un zvaigznes caur ozola plaukstošajiem zariem iemirdzējās debesis, man šķita, ka Māra paša

Dieva darinātajā trejdeviņozolžuburī iedzina debesu svečītes, lai svētīga auglība pār šo zemi. No krasta ozols ar mēnesi, zvaigznēm un rieta debesīm atspīdēja Kiras atvarā kā glezna.

Te tas ozolu svētums! Re, kur tie Latgales žuburotie svečturi cauri visām kara un ciešanu paaudzēm ataug!

Ozolam vārds cēlies no Viduču skolas, pie kuras tas aug. Sākotnēji cara laikos pagasta skola atradās 2,5 km tālāk uz austrumiem Vidučos. Tā dēvētās Latvijas pirmās brīvvalsts laikā aptuveni 1920. gadā skola pārcēlās uz jaunām, plašākām telpām te, Semenovas sā-

džā. Tā laika skolas pārzinis Matīss Vilhelms ļoti mīlējis šo skolu, kurā visu mūžu – 40 gadus – strādājis, un bija gluži dabiski saglabāt skolas agrāko nosaukumu. Arī šejienes Latgales ozoltēvs visus gadus visos sarakstos, kopš sākās dižkoku apzināšana, saglabājis Viduču ozola vārdu.

Viducim ir arī vecākie dēli: 0,5 km uz ziemeļrietumiem kalna galā aug izcili ainaviskais, 5,1 m resnais Māliņu ozols, cienīgs sava tēva

dēls ar līdzīgu zarojumu. 1 km uz dienvidrietumiem Rekovas ceļa kreisajā pusē aug tikpat ainavisks 4,2 m resns ozols. Savukārt pie Semenovas bērnodārza "Pasaciņa" 4,3 m resno ozolu smagi sodījis Pērkontēvs: no lielā koka zaļo vien puse.

Turies! Latgalīte turies!

Redz kā ozols turas.

Saķer visas vētras

Kuplo zaru burās.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Vilakas katoļu baznīca, Vijaka, Balvu raj., tālr. +371 64563302, +371 25926616, vilaka@balvi.gov.lv, www.vilaka.lv

Vilakas evaņģēliski luteriskā baznīca, Vijaka, Balvu raj., tālr. +371 64563302, +371 25926616, vilaka@balvi.gov.lv, www.vilaka.lv

Vilakas pareizticīgo baznīca, Vijaka, Balvu raj., tālr. +371 64563302, +371 25926616, vilaka@balvi.gov.lv, www.vilaka.lv

Vilakas muzejs, Balvu iela 13, Vilaka, Balvu rajons, tālr. +371 64563302, +371 25926616, www.vilaka.lv

97.

MOTRINES ZELTA PRIEDE

(PINUS SYLVESTRIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 3,15 m
Augstums	H = 21 m
Vainaga projekcija	S = 135 m ²
Vecums	300 gadi
Attālums	295 km
Adrese	Balvu raj., Baltinavas pag., 1,7 km A no Silrašu kps., 200 m Z no Motrines ezera
Koordinātas	56°52'17", 27°36'09"

Motrines Zelta priede ir mocekle, savdabīgs koks ar neparasti ķeburainu zarojumu gluži kā susekli. Uz priedes stumbra milzīgs māzers (1,2 x 1,0 m), kam vidū izcirsts trīsstūrveida dobums. Māzerizaugums kopā ar izcirsto dobumu izveido otrādi apvērstu sirds formu. Izkaltais dobums ir apoglots, tātad – dedzināts. Otrā rēta – izkaltis dobums pie zemes, arī dedzināts. Trešā rēta – kalts dobums 1 m

augstumā no zemes. It kā ar to vēl dzižkoka mocībām nebūtu gana, pie Zelta priedes paša stumbra zelta meklētāji izrakuši dziļu bedri.

Ak, nelaimīgā, savdabīgi skaistā priede, neparēzi neparastā rakstā tavi zari, tavs augums piesaistīja ļaužu uzmanību! Tu biji citādāka un lepnāka nekā pārējās, un tāpēc dabūji ciest kā viduslaikos cieta raganas. Tās arī dedzināja.

Neglāba tas, ka Motrines Zelta priede aug

Priedē
sen izkaltais
dobums.

vientuļa 12 km² lielu mežu vidū tālu no liela-
jiem ceļiem. Cilvēki domāja, ka zem tāda koka
ir paslēpta manta. Par to liecina teika, ko lat-
viešu folkloras krātuvē atrada pētnieks Sandis
Laime. Teiku 1939. gadā pierakstījis kadets
Svirsnis:

*"To Zelta priedi zina ļoti, ļoti daudzi jau
no seniem laikiem. Zināja, ka Dzervīnes ceļa
malā, kas ved pāri silam pie Sila kapsētas, jau
daudzus gadu simteņus zem Lielās priedes guļ
naudas lāde. Daudz ir tādu, kuri kārojuši šo
naudas lādi izrakt, bet ik reiz nekas nav izde-
vies, jo to apsargā pats Velns. Naudu atrast var
tikai pusnaktī, jo pa dienu to redzēt nevar. Biju-
ši daudzi pārdrošnieki, kuri gājuši rakt pusnaktī
un šo naudas lādi tiešām atrakuši. Taču, tiklīdz
to mēģinājuši celt laukā, tūdaļ ar joni atskrējis
Velns, kurš spļāvis virsū uguni un sacēlis tik stip-
ru viesuli, ka viss mežs līgojies. Tas radījis tik lie-
las bailes, ka pat vislielākie pārdrošnieki bēguši.
Tad naudas lāde atkal pazūdot un apkārt viss
norimstot. Šī naudas lāde ir aprakta un apburta
senos laikos un to varētu izrakt un paņemt tikai
tas, kas zinātu atburšanas vārdus."*

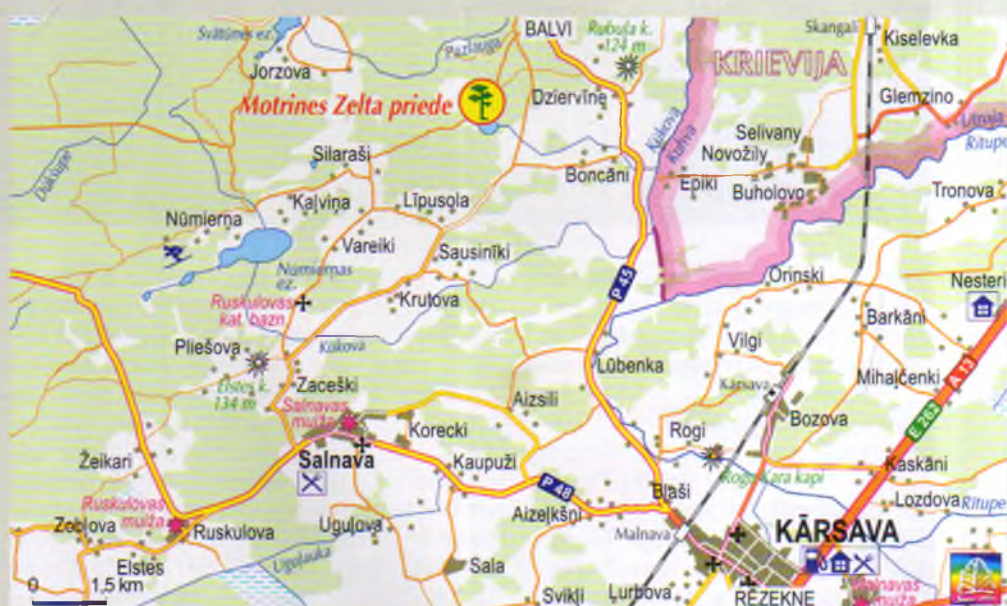

Arī tagad, ejot pa minēto ceļu, var redzēt
šo priedi – resna, zema, ar plašiem zariem.

No priedes vainaga 2006. gada vasarā
vairs zaļoja tikai desmitā daļa. Tomēr vecais
koks sava mūža nogalē ir ļoti labestīgs. Tā
dobumainajā stumburā 2,5 m augstumā mīļi
uzņemta savvaļas bišu saime. Savukārt 4 m
augstumā iemitinājušies rupjie dūcēji – sirse-
ņi jeb irši. Pašā apakšā – pagrabstāvā – pūznī
mīt meža skudras. Šāda sadzīvošana zem vie-
na jumta ir ļoti unikāls gadījums...

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Baltinavas pagasta muzejs, Motrine, Baltinavas pagasts, Balvu raj., tālr. +371 29341738, baltinava@balvi.gov.lv

Baltinavas katoļu baznīca, Baltinavas pagasts, Balvu raj., tālr. +371 64563318, baltinava@balvi.gov.lv

Baltinavas pareizticīgo baznīca, Baltinavas pagasts, Balvu raj., tālr. +371 64563577, baltinava@balvi.gov.lv

98.

JANOPOLES UPURVĪKSNA

(ULMUS LAEVIS)

Stumbra apkārtmērs

P = 4,70 m

Augstums

H = 9,2 m

Vainaga projekcija

S = 55 m²

Vecums

200 gadi

Attālums

250 km

Adrese

Rēzeknes raj., Griškānu
pag., Janopoles c. pie
Gribuļu mj.

Koordinātas

56°27'28", 27°23'04"

Svētā Janopoles Upurvīksna ir unikāls dabas un kultūrvēstures piemineklis, kā arī reliģiskā sinkrētisma kulta koks. Tā saglabājusies kā dzīvs liecinieks divu pretrunīgu reliģiju saplūšanai.

Vīksna pirmoreiz rakstos pieminēta "Valdības Vēstnesī" 1929. gada 6. oktobrī. Biologs Edvards Jansons 1937. gadā žurnālā "Daba un Zinātne" sniedz mazliet vairāk ziņu – ka "upurkoks" augot Rēzeknes apriņķa Rēznes pagastā, 0,5 km no Janopoles, starp Rozēnmuižas un Kaunatas lielceļu, tā apkārtmērs esot aptuveni 2,17 m, vecums, domājams, 500 gadi. Pie koka esot pielikta svētbilde.

Ar palīgiem pie Janopoles Upurvīksnas pirmoreiz devos 1986. gadā. Aina bija bēdīga. Cieši gar svētā koka stumbru kolhoza melio-

rācijas darbos bija izrakts milzīgs 3 m dziļš un līdz 7 m plats novadgrāvis, īsts kanāls. Rakšanas darbos stumbram lielā laukumā bija norauta miza, izplēstas saknes. Augšā vainagā dzīvi bija tikai daži zari, bet lielākā zaru daļa rēgojās kā kaulaini skeleta pirksti. Bija redzams, ka Dabas aizsardzības biedrība ap unikālo koku savulaik uztaisījusi vienkāršu žogu un dobumus vīksnas stumbrā aizbetonējusi. Savukārt valsts aizsardzībā svētais koks ņemts pat divas reizes: 1929. un 1977. gadā. Kas no tā?! Nedomāju, ka šis koks vairs izdzīvos.

Tajā brīdī pats interesantākais bija ieraudzīt uz vīksnas stumbra 3 m augstumā pakārtu svētbildes rāmīša fragmentu.

Kad pēc desmit gadiem atbraucu otrreiz, vīksnas stumbrs bija nolauzts 3 m augstumā.

No vecajiem zariem saglabājies vairs tikai sānu zara strupulis. Tomēr svētais koks uz visām pusēm bija izdzinis spēcīgas atvases, kas jau pacēlās līdz ar mājas jumtu. Brīnumainākais bija tas, ka pie koka joprojām bija svētbildes rāmīša fragments "L" burta formā. Stumbrs bija lūzis tieši virs svētbildes...

Pie Upurvīksnas aizbraucot 2008. gadā, atkal redzēju daļu svētbildes ierāmējuma. Tikai šoreiz tas bija lejā uz vīksnas saknēm. Turklāt tas vairs nebija vecais koka rāmītis, bet gan no skārda darināts, ar robotām maliņām.

"Ak, Jēzus Marija!" – tā iesauktos latgaleiši. Tās nozīmē, ka pie vecās, atdzimstošās Janopoles vīksnas stumbra ik pa laikam kāds piestiprina jaunu svētbildi. Lūk, kur dzīvs senās pagāniskās un kristīgās reliģijas sinkrētisms, kas pārnācis pāri diviem gadu tūkstošiem!

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Ozolmuizas Sv. Pēteru un Sv. Pāvila Romas Katoļu baznīca, Ozolmuiza, Ozolmuizas pagasts, Rēzeknes raj., tālr. +371 64652744, www.ozolmuiza.lv

Andris Ušpelis un Viktors Ušpelis, Pocoluļevka, Griškānu pagasts, Rēzeknes raj., tālr. +371 29463032, +371 28214013

Sprīngu pilskalns, Ozolmuizas pagasts, pagasts, Rēzeknes raj., tālr. +371 29121275

Ančupānu meža parks, Verānu pag., Rēzeknes raj., www.mammadaba.lv

99.

BARISU VĪKSNA

(ULMUS LAEVIS)

Stumbra apkārtmērs	P = 6,46 m
Augstums	H = 21 m
Vainaga projekcija	S = 300 m ²
Vecums	250 gadi
Attālums	290 km
Adrese	Ludzas raj., Ciblas pag., Barisu c., 60 m ZR no Aizkalnu mj.
Koordinātas	56°28'51", 27°57'49"

Barisu vīksna ir visdzižākā un resnākā Latgalē. Resnākais Ludzas rajona koks, pārspēj arī visus Ludzas rajona ozolus. Agrāk neapzināta, tāpēc šīs vīksnas atklājums bija negaidīts prieks fonda "Dabas retumu krātuve" 2007. gada dižkoku meklēšanas ekspedīcijā.

Vīksnas saimniece pastāstīja, ka agrāk vīksna bijusi ļoti gara. Tās galotni varējuši samānīt no 5 km attāluma. Tad, ganos ejot, vienmēr redzējuši, kur ir mājas. Bērnībā apkārtējo māju bērni kāpuši lielajā kokā un no augšas līduši iekšā tumšajā dobumā. Tur kādreiz arī uzvilkuši pa dūmam un reiz tiši vai netiši aiz-

dedzinājuši dobuma praulus. Labi, ka vīksna palikusi dzīva.

Aptuveni 1950. gadā vētra vecajai vīksnai atlauzusi daļu no galotnes un stumbra. Tad arī atvērusies brīva ieeja lielajā dobumā.

Tomēr vīksna nepadodas. Zemie sānu zari auguši plašumā līdz 15 m un 11 m uz katru pusi, tuvinoties zemei. Resnā, dobumainā stumbra augstums tikai 2,6 m, dobuma platums 1,23 metri.

2008. gadā fonda "Dabas retumu krātuve" datu bāzes veidotājs Ansis Opmanis, pētīdams vecos rakstus, atrada, ka 1926. gada

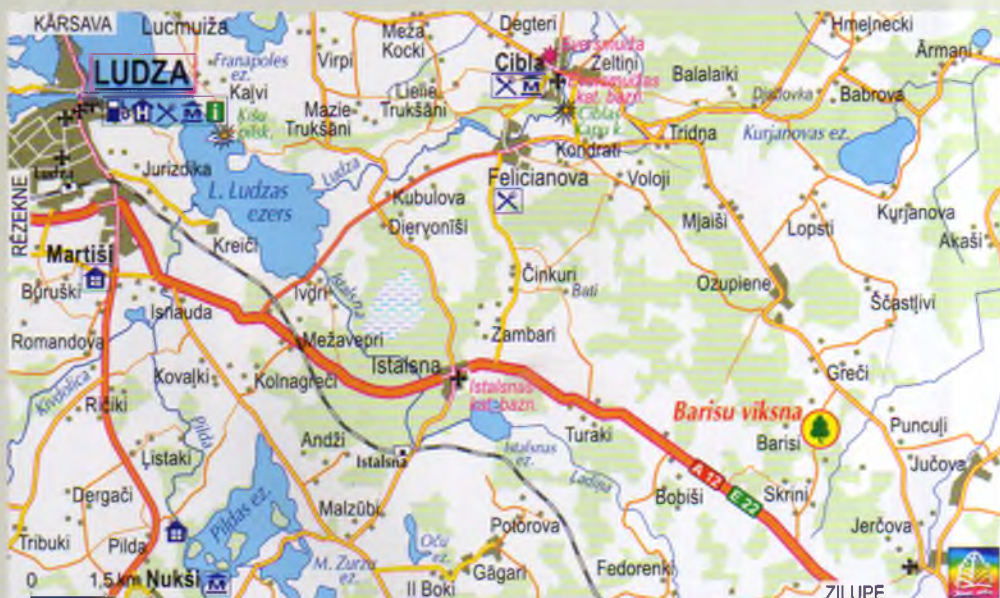

žurnāla "Students" 25. numurā ir novadpēt-
niekam Zelmāram Lančmanim iesūtīto dažā-
du ziņojumu saraksts, starp kuriem ir arī šādas
rindas: "Veca vīksna Nirzas pagasta Barisu cie-
mā, pie Skrīnu ciema celiņa. Dobumaina, ar
stārķa ligzdu. (Al. Barkans)".

Tas nozīmē, ka, neko nezinādami par kon-
krēto informāciju, 81 gadu pēc šā ziņojuma
iesūtīšanas beidzot esam lielo koku atraduši
un izmērijuši.

KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

- Eversmūža, Cībla, Cīblas novads, Ludzas rajons, tālr. +371 65729046, 29230204, www.ludza.lv
- Eversmūžas katoļu baznīca, Cībla, Cīblas novads, Ludzas rajons, tālr. +371 65729046, +371 29230204, www.ludza.lv
- Istalsnas katoļu baznīca, Istalsna, Isnaudas pagasts, Ludzas rajons. Tālr. +371 65729458, www.ludza.lv

100. ISTRAS GOBA

(ULMUS GLABRA)

Stumbra apkārtmērs

Augstums

Vainaga projekcija

Vecums

Attālums

Adrese

P = 6,15 m

H = 30 m

S = 350 m²

200 gadi

350 km (caur Ludzu, Zilupi)

Ludzas raj., Istras pag.,

Istras bij. mž. (tagad

pansionāta) parkā

56°14'48", 27°58'02"

Koordinātas

Istras goba ir dižākā un augstākā Latvijā, visā Baltijā. Tā ir trīskārtējs brīnums:

1. Pēc 50 gadu dižkoku meklējumiem vēl izdodas atrast dižāko gobu.

2. Bet kur? Latgalē, kur dižkoku ir gandrīz vai desmitreiz mazāk nekā citos Latvijas novados!

3. Laikā, kad visā Eiropā plosās gobu mēris un kad gobas, viksnas masveidā izmirst, atrasta tieši dižākā goba.

Latgalē, tālajā Istras pagastā atradām līdz šim nezināmu dižāko gobu. Patiesības labad jāteic: jau 2000. gadā pagasta priekšsēdētājs Aleksandrs Semeņuga šim kokam ir mērijis stumbra apkārtmēru, taču nav zinājis, ka šis koks ir goba un Latvijas dižākā goba, tāpēc savu mērījumu datus nekur nav publicējis.

Istras gobai izmērijām arī citus parametrus, kas ir lieliski! Pirmie zari 6 m augstumā, varenais stumbrs savu nemainīgo resnumu saglabā līdz 5,5 m augstumam, kas tāda resnuma gadījumā jebkuras sugas dižkokiem ir ļoti liels retums. Istras goba ir rekordiste arī koksnes tilpuma ziņā, tās stumbra apjoms ir 30 m³. Visi dati ir tuvu rekordlielumiem (vēju aplauztajai Ciemitu gobai stumbra apkārtmērs ir 6,3 m).

Istras gobas stumbru no visām pusēm ieskauj vairāk nekā 30 pašas gobas sakņu un stumbru atvases, kas saaugušas kā džungļi. Lielākā daļa jau sasniedz pusbalža resnumu. Tādēļ gobas vecais stumbrs nav saredzams,

grūti nofotografējams un izmērāms. Visiem šiem vecās gobas veģetatīvā ceļā auguši bērniem nebūs lemts izdzīvot, jo tie atņem gaismu un spēku vecajai dižgobai.

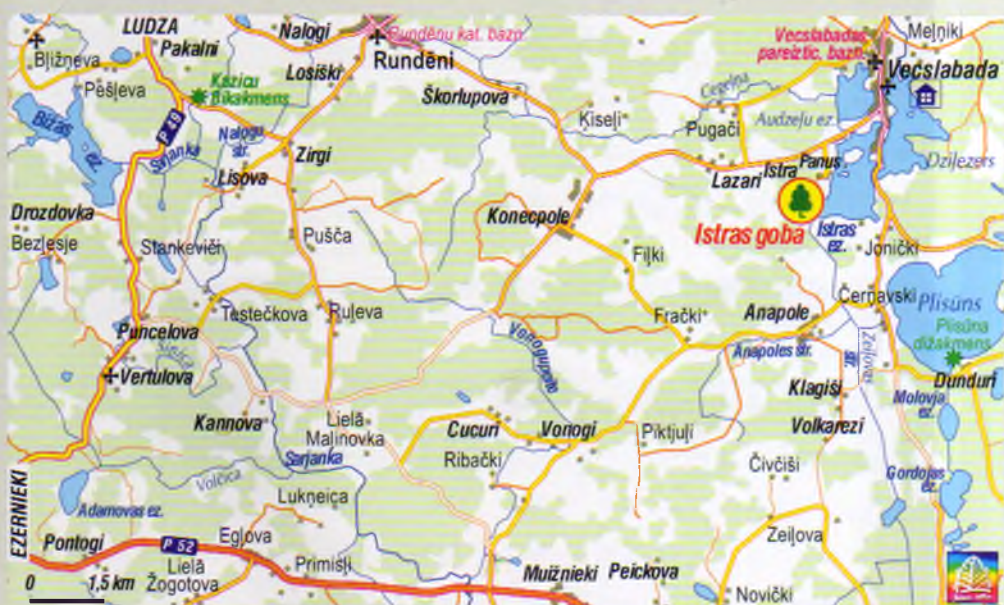
Laikam šo saaugumu dēļ varenais koks tik ilgi palicis dendrologu nepamanīts. Istras goba ir lieliska dāvana Latgalei.

Istra ir bijusi poļu pana Beņislava celtā koka muiža, no kuras bijušās godības patlaban saglabājusies arī simtgadīgu liepu aleja, kupls 4,25 m resns ozols ar vainaga projekciju 500 m² un septiņu liepu aplis. Vecie istrēnieši atceras, ka parkam bijis ļoti labs dārziņš.

Bijušās muižas un pagasta vārds radies no Istras ezera. Kā hidronīms tas ir neizdibināmi sens nosaukums un, domājams, ir indoeiropiešu cilmes vārds ar nozīmi – *liels, tīrs ūdens*.

Patiesi – ūdeņi te skaisti un to ir daudz. Ne jau velti 1977. gadā nodibināts Istras ezera dabas liegums, kas aptver visas četras ezera salas un ezera izrobotos krastus. 1 km platajam Istras ezeram otrā pusē, starp trijiem krāšņiem ezeriem izvijas pasakaini skaista zemes josla, kas veidojusies pirms 20 tūkst. gadu šļūdoņa ledus kalnu pārvietošanās dēļ, izveidojot apmēram 3 km garu pauguru rindou. Pa vidu šai joslai ir ceļš. Gar malām izvietojies Vecslabadas ciems. Vienā kalnā ir pareizticīgo baznīca, otrā – 1928. gadā celtā skolas ēka, kas iekļauta Eiropas kultūras mantojuma celtņu sarakstā, trešajā – seno latgaļu pilskalns.

i KĀ ATRAST

TŪRISMA OBJEKTI

Vecslabadas pareizticīgo baznīca, Vecslabada, Istras pagasts, Ludzas rajons, tālr. +371 65729507, 26370730, www.turisms.ludza.lv

Istras muiža, Vecslabada, Istras pagasts, Ludzas rajons, tālr. +371 65729541, 26370730, www.turisms.ludza.lv

Pasienes katoļu baznīca, Pasiene, Pasienes pagasts, Ludzas rajons, tālr. +371 26188515, +371 28656530, www.turisms.ludza.lv

Koku saraksts pēc resnuma (stumbra apkārtmēra)

— ozols
— vītols

— liepa
— vīksnas un gobas

— osis
— priede

— egle
— paeģlis

Nr.p.k.	Koka numurs, nosaukums	P*	H*	Vecums (gados)	Rajons	Pagasts, lauku teritorija, pilsēta	Koordinātas	
1.	34. Kaives Senču ozols	XX	10.30	19	400	Tukuma	Sēmes	57°03'51" 23°01'32"
2.	68. Kaņepju ozols	XX	9.40	17	450	Valkas	Jērcēnu	57°42'05" 25°39'42"
3.	14. Rīgzemju ozols		9.30	16.5	400	Talsu	Dundagas	57°37'22" 22°23'13"
4.	53. Sējas ozols	XX	9.07	22	450	Rīgas	Sējas	57°11'55" 24°35'19"
5.	64. Dambju ozols		9.00	22	300	Valmieras	Burtnieku	57°42'32" 25°18'26"
6.	90. Apes Dzenišu vītols		8.80	23	130	Alūksnes	Apes l.t.	57°32'21" 26°42'25"
7.	6. Upatu ozols		8.62	12.5	400	Kuldīgas	Pelču	56°54'58" 22°02'27"
8.	30. Zīļu ozols		8.60	13	400	Talsu	Abavas	57°03'09" 22°28'35"
9.	62. Tūteres ozols	XX	8.50	10	450	Valmieras	Vecates	57°50'16" 25°09'04"
10.	22. Valdemārpils Elku liepa	XX	8.33	26	250	Talsu	Valdemārpils l. t.	57°22'44" 22°36'01"
11.	67. Staišu ozols		8.20	22.5	300	Valkas	Ēveles	57°40'32" 25°30'59"
12.	70. Sīmanēnu Svētozols	XX	8.20	21	400	Valmieras	Valmieras	57°34'56" 25°31'37"
13.	63. Briedeskroga vītols		8.20	22	150	Valmieras	Burtnieku	57°40'44" 25°13'43"
14.	83. Zaubes ozols		8.06	17	350	Cēsu	Zaubes	56°59'40" 25°15'25"
15.	73. Atpiju Upurozols	XX	8.03	18.7	400	Valkas	Trikātas	57°33'39" 25°43'43"
16.	29. Strēļu Svētozols	XX	8.00	15	350	Kuldīgas	Rendas	57°04'42" 22°20'50"
17.	86. Jaunāsmuižas ozols		8.00	25	450	Aizkraukles	Vietalvas	56°42'17" 25°45'00"
18.	36. Sumpurņa vīksna		7.90	17.5	-	Tukuma	Zantes	56°50'59" 22°40'13"
19.	78. Ducmaņu ozols		7.83	18	350	Valkas	Blomes	57°23'09" 25°41'55"
20.	40. Vadakstes Svētozols	XX	7.80	0	350	Saldus	Vadakstes	56°22'20" 22°45'01"
21.	25. Mundīgu Upurozols	XX	7.78	18	450	Talsu	Lībagu	57°12'46" 22°36'18"
22.	17. Rakupes ozoli; Kieģelņicas ozols		7.75	20	350	Ventspils	Ances	57°29'45" 22°08'09"
23.	8. Aucenieku liepa		7.70	17	250	Kuldīgas	Padures	56°59'43" 21°49'20"
24.	55. Kalnasikšņu ozols		7.60	18	350	Rīgas	Turaidas	57°12'40" 24°51'08"
25.	59. Skomaku liepa	XX	7.50	16	300	Limbažu	Limbažu	56°40'25" 23°23'37"
26.	7. Keiru vīksna		7.10	25	350	Kuldīgas	Pelču	56°54'57" 22°02'43"
27.	60. Ceipu Upurozols jeb Zviedru ķēniņa ozols	XX	7.00	18	250	Valmieras	Mazsalacas l. t.	57°54'05" 25°02'47"
28.	52. Kaltiņu ozols		6.85	22	330	Rīga	Bergos	56°30'11" 23°40'26"
29.	47. Garozas Svētozols	XX	6.75	16	300	Jelgavas	Sidrabenes	56°38'20" 23°56'39"
30.	57. Minhauzena ozoli; resnākais		6.65	31	335	Limbažu	Liepupes	57°24'16" 24°25'24"
31.	10. Landzes liepa		6.55	22	370	Ventspils	Piltenes l. t.	57°14'14" 21°37'36"

32.	42. Vecgaviļu ozols	6.52	15	300	Dobeles	Tērvetes	56°27'52" 23°22'16"
33.	96. Viduču ozols	6.50	21	280	Balvu	Medņevas	57°07'57" 27°38'21"
34.	99. Barīsu vīksna	6.46	21	250	Ludzas	Ciblas	56°28'51" 27°57'49"
35.	50. Lucavsalas liepa	6.40	26	200	Rīga	Lucavsalā	56°55'31" 24°07'34"
36.	31. Ciemītu goba	6.30	25	300	Talsu	Laucienes	57°14'44" 22°54'27"
37.	54. Turaidas Rozes liepa	6.30	7.2	200	Rīgas	Turaida	57°11'08" 24°50'56"
38.	18. Medzeru osis	6.30	25	250	Talsu	Dundagas	57°26'57" 22°19'00"
39.	38. Kēdaru ozols	6.30	22	220	Saldus	Nigrandes	56°25'48" 22°05'16"
40.	82. Kvēpenes ozols	6.25	18	400	Cēsu	Raiskuma	57°16'37" 25°10'53"
41.	32. Vecmuižnieku goba	6.22	23	300	Talsu	Balgales	57°08'57" 22°54'50"
42.	100. Istras goba	6.20	30	200	Ludzas	Istras	57°14'46" 27°57'56"
43.	72. Rūtiņu kļava	6.15	26	150	Valkas	Trikātas	57°32'10" 24°47'10"
44.	9. Allažu Svētliepa	6.00	17.5	350	Kuldīgas	Ēdoles	57°05'12" 21°42'05"
45.	41. Puķu ozols	6.00	16.5	275	Saldus	Vadakstes	56°23'59" 22°49'25"
46.	46. Zilēnu osis	5.90	22	200	Jelgavas	Platonēs	56°30'11" 23°40'26"
47.	26. Potu dores ozols	5.90	17.7	300	Talsu	Lībagu	57°12'74" 22°35'27"
48.	15. Dundagas dižliepu alejas resnākā liepa	5.72	25	220	Talsu	Dundaga	57°30'19" 22°20'13"
49.	24. Vicežu osis	5.70	27	230	Talsu	Lībagu	57°12'49" 22°34'40"
50.	75. Kalnaegļu Upurozols	5.68	17	300	Valkas	Bilskas	57°28'93" 26°01'59"
51.	88. Indānu liepa	5.65	21.5	250	Jēkabpils	Gārsenes	56°04'40" 25°47'54"
52.	48. Ēbeļmuižas ozols	5.60	20	300	Rīga	Ziepniekalnā	56°54'17" 24°05'57"
53.	28. Andumu Upurozols	5.56	20	250	Talsu	Lībagu	57°10'12" 22°43'17"
54.	44. Vēveru ozols	5.50	22	250	Dobeles	Bērzes	56°40'25" 23°23'37"
55.	61. Velnozols	5.45	21	270	Valmieras	Sēļu	57°50'53" 25°11'01"
56.	65. Ozolu ozols	5.42	22	170	Valmieras	Naukšēnu	57°54'22" 25°28'27"
57.	74. Mēru ozols	5.40	27	200	Valkas	Bilskas	57°26'21" 26°05'38"
58.	49. Zaslauka kļava	5.34	26	140	Rīga	Zaslaukā	56°56'55" 24°03'39"
59.	37. Remtes Mīlestības ozols	5.00	25	270	Saldus	Remtes	56°44'14" 22°41'47"
60.	92. Glikā ozoli; resnākais	4.85	26	323	Alūksne	Alūksne	57°25'39" 27°02'28"
61.	3. Dainu melnalksnis	4.70	14	100	Kuldīgas	Rudbāržu	56°38'55" 21°52'54"
62.	98. Janopoles Upurvīksna	4.70	9.2	200	Rēzeknes	Griškānu	56°27'28" 27°23'04"
63.	76. Zauskas priede	4.63	13.7	370	Valkas	Smīltenes	57°26'36" 25°50'12"
64.	19. Allu priede	4.40	24	300	Ventspils	Usmas	57°17'58" 22°10'17"
65.	35. Sausupju bērzs	4.32	22	150	Tukuma	Smārdes	56°59'29" 23°18'04"
66.	79. Lagātu priede	4.32	18	200	Cēsu	Liepas	57°22'22" 25°30'43"
67.	4. Koniņciema Ēlku bīrzs liepa; resnākā	4.25	18	220	Kuldīgas	Turlavas	56°49'51" 21°44'53"

68.	1. Liepājas melnalksnis		4.20	23	180	Liepājas	Liepāja	56°31'21" 21°01'26"
69.	20. Usmas Elku liepa; resnākā	XXX	4.16	2.9	—	Ventspils	Usmas	57°12'24" 22°09'06"
70.	66. Strautmaļu Zviedru liepa	XXX	4.05	16	200	Valkas	Kārķu	57°50'32" 25°33'43"
71.	27. Zemeņu bērzs		3.84	25	180	Talsu	Lībagu	57°14'47" 22°34'09"
72.	21. Īves egle		3.80	32	150	Talsu	Īves	57°25'41" 22°31'51"
73.	87. Villijas ozols		3.76	18	59	Jēkabpils	Variešu	56°37'22" 25°58'54"
74.	95. Raganu kalna priede	XXX	3.60	17	200	Balvu	Medņevas	57°09'43" 21°40'11"
75.	2. Zingberga Soda liepa		3.48	22	200	Liepājas	Kazdangas	56°43'52" 21°39'48"
76.	5. Ciemgaļu mežābele		3.48	11.5	300	Kuldīgas	Turlavas	56°49'45" 21°48'27"
77.	58. Ikšķiņu Svētliepa; resnākā	XXX	3.45	16	—	Līmbažu	Līmbažu	57°26'26" 24°47'10"
78.	85. Kalnaziedu Upurozols	XXX	3.45	16.2	700	Aizkraukles	Aizkraukle	56°55'31" 25°16'16"
79.	16. Kaziņu doru priede		3.35	20	300	Ventspils	Dundagas	57°29'09" 22°12'34"
80.	81. Mazbožu jeb Simtēnu; Zviedru dores priede		3.25	13.4	330	Cēsu	Drabešu	57°15'49" 25°10'47"
81.	12. Brandu Svētliepa	XXX	3.17	18	—	Ventspils	Tārgales	57°37'00" 22°06'28"
82.	97. Motrīnes Zelta priede		3.15	21	300	Balvu	Baltinavas	56°52'17" 27°36'09"
83.	71. Kaķu priede		3.05	27	380	Valkas	Plāņu	57°37'12" 25°53'39"
84.	56. Sautas kalna egle		3.04	45.2	160	Rīgas	Siguldas	57°11'35" 24°53'55"
85.	80. Āraišu Zviedru priede		2.97	9.5	180	Cēsu	Drabešu	57°15'00" 25°16'18"
86.	94. Krapas Krusta priede		2.91	13	200	Gulbenes	Daukstu	57°08'03" 26°42'04"
87.	69. Rietekļa paeglis		2.80	9.3	250	Valmieras	Valmieras	57°35'26" 25°31'55"
88.	45. Ulmaņa ozols		2.60	17	62	Dobeles	Bērzes	56°41'02" 23°25'33"
89.	33. Zentenes īve		2.55	12.5	150	Tukuma	Zentenes	57°08'05" 22°58'46"
90.	93. Stāmerienas diviņozoli		2.45	29	300	Gulbenes	Stāmerienas	57°12'59" 26°54'04"
91.	23. Popraga 24 stumbru liepa; resnākā	XXX	2.20	22	140	Talsu	Laidzes	57°19'58" 22°39'10"
92.	51. Krīšjāņa Barona ozols		2.15	17.5	99	Rīga	Ziemeļblāzmā	57°02'16" 24°05'53"
93.	77. Brandavu vējslotas priede		1.79	19	200	Valkas	Blomes	57°25'05" 25°43'51"
94.	13. Mazirbes Vilkaču priede		1.60	8	130	Ventspils	Dundagas	57°40'16" 22°18'35"
95.	39. Baložu palmu priede		1.52	13	150	Saldus	Kursiņu	56°29'28" 22°20'53"
96.	84. Neteiču paeglis		1.38	9.5	100	Ogres	Ogresgala	56°47'54" 24°40'51"
97.	91. Apes Vientujā priede		1.19	4.7	200	Alūksnes	Ape	57°32'30" 26°41'52"
98.	43. Krokodilegle		1.04	25	70	Dobeles	Tērvetes	56°29'52" 23°22'33"
99.	89. Strodu paeglis		0.70	8.5	98	Daugavpils	Dvietas	56°05'36" 26°13'34"
100.	11. Ances Svētliepa	XXX				Ventspils	Ances	57°31'38" 22°01'59"

P* – koka resnums (stumbra apkārtmērs) metros

H* – koka augstums metros

Ar XXX atzīmētie un slīpajā kursivā iespiesti mitoloģiskie koki – upur-, elku-, svētie u. c.

Koku saraksts pēc to ģeogrāfiskā izvietojuma

Nr.p.k.	Koka nosaukums	Koordinātas	P* (m)	H* (m)	Vecums (gados)	Rajons	Pagasts, lauku teritorija, pilsēta
1.	Liepājas melnalksnis	56°31'21" 21°01'26"	4,20	23,023,0	180	Liepājas	Liepāja
2.	Zingberga Soda liepa	56°43'52" 21°39'48"	3,48	22,0	200	Liepājas	Kazdangas
3.	Dainu melnalksnis	56°38'55" 21°52'54"	4,70	14,0	100	Kuldīgas	Rudbāržu
4.	Ķoniņciema Elku birzs liepa	56°49'51" 21°44'53"	4,25	18,0	220	Kuldīgas	Turlavas
5.	Ciemgaļu mežābele	56°49'45" 21°48'27"	3,48	11,5	300	Kuldīgas	Turlavas
6.	Upatu ozols	56°54'58" 22°02'27"	8,62	12,5	400	Kuldīgas	Pelču
7.	Ķeiru vikсна	56°54'57" 22°02'44"	7,10	25,0	350	Kuldīgas	Pelču
8.	Aucenieku liepa	56°59'43" 21°49'20"	7,70	17,0	250	Kuldīgas	Padures
9.	Allažu Svētliepa	57°05'12" 21°42'05"	6,00	17,5	350	Kuldīgas	Ēdoles
10.	Landzes liepa	57°14'14" 21°37'36"	6,55	22,0	370	Ventspils	Piltenes l.t.
11.	Ances Svētliepa	57°31'38" 22°01'59"				Ventspils	Ances
12.	Brandu Svētliepa	57°37'00" 22°06'28"	3,17	18,0	nenosakāms	Ventspils	Tārgales
13.	Mazirbes Vilkaču priede	57°40'16" 22°18'36"	1,60	8,00	130	Ventspils	Dundagas
14.	Rīgzemju ozols	57°37'22" 22°23'13"	9,30	16,5	400	Talsu	Dundagas
15.	Dundagas dižliepu alejas resnākā liepa	57°30'19" 22°20'13"	5,72	25,0	220	Talsu	Dundaga
16.	Kaziņu doru priede	57°29'09" 22°12'34"	3,35	20,0	300	Ventspils	Dundagas
17.	Raķupes ozoli: Ķieģelnīcas ozols	57°29'47" 22°08'05"	7,75	20,0	350	Ventspils	Ances
18.	Medzeru osis	57°26'57" 22°19'00"	6,30	25,0	250	Talsu	Dundagas
19.	Allu priede	57°17'58" 22°10'17"	4,40	24,0	300	Ventspils	Usmas
20.	Usmas Elku liepa	57°12'24" 22°09'06"	4,16	2,80	nenosakāms	Ventspils	Usmas
21.	Īves egļe	57°25'41" 22°31'51"	3,80	32,0	150	Talsu	Īves
22.	Valdemārpils Elku liepa	57°22'44" 22°36'01"	8,33	26,0	250	Talsu	Valdemārpils l. t.
23.	Popraga 24 stumbru liepa	57°19'59" 22°39'11"	0,4 - 2,20	22,0	140	Talsu	Laidzes
24.	Vīcežu osis	57°12'49" 22°34'40"	5,70	27,0	230	Talsu	Lībagu
25.	Mundigu Upurozols	57°12'46" 22°36'18"	7,78	18,0	450	Talsu	Lībagu
26.	Potu dores ozols	57°12'09" 22°35'32"	5,90	17,7	300	Talsu	Lībagu
27.	Zemeņu bērzs	57°11'49" 22°34'03"	3,84	25,0	180	Talsu	Lībagu
28.	Andumu Upurozols jeb Vecmuižas Upurozols	57°10'12" 22°43'17"	5,56	20,0	250	Talsu	Lībagu
29.	Strēļu Svētozols	57°04'42" 22°20'50"	8,00	15,0	350	Kuldīgas	Rendas
30.	Zīļu ozols	57°03'09" 22°28'35"	8,60	13,0	400	Talsu	Abavas
31.	Ciemitu goba	57°14'44" 22°54'27"	6,30	25,0	300	Talsu	Laucienes

32.	Vecmuižnieku goba	57°08'57" 22°54'50"	6,22	23,0	300	Talsu	Balgales
33.	Zentenes īve	57°08'05" 22°58'46"	2,55	12,5	150	Tukuma	Zentenes
34.	Kaives Senču ozols	57°03'51" 23°01'32"	10,3	19,0	400	Tukuma	Sēmes
35.	Sausupju bērzs	56°59'29" 23°18'04"	4,32	22,0	150	Tukuma	Smārdes
36.	Sumpurņa vīksna	56°50'59" 22°40'13"	7,90	17,5	nenosakāms	Tukuma	Zantes
37.	Remtes Milestības ozols	56°44'14" 22°41'47"	5,00	25,0	270	Saldus	Remtes
38.	Ķēdaru ozols	56°25'48" 22°05'16"	6,30	22,0	220	Saldus	Nīgrandes
39.	Baložu palmu priede	56°29'28" 22°20'53"	1,52	13,0	150	Saldus	Kursišu
40.	Vadakstes Svētozols	56°22'20" 22°45'01"	7,80	0	350	Saldus	Vadakstes
41.	Puķu ozols	56°23'59" 22°49'26"	6,00	16,5	275	Saldus	Vadakstes
42.	Vecgaviļu ozols	56°27'52" 23°22'16"	6,52	15,0	300	Dobeles	Tērvetes
43.	Krokodilegle	56°29'50" 23°22'33"	1,04	25,0	70	Dobeles	Tērvetes
44.	Vēveru ozols	56°40'25" 23°23'37"	5,50	22,0	250	Dobeles	Bērzes
45.	Kārļa Ulmaņa ozols	56°41'02" 23°25'33"	2,60	17,0	62	Dobeles	Bērzes
46.	Zilēnu osis	56°30'11" 23°40'26"	5,90	22,0	200	Jelgavas	Platonēs
47.	Garozas Svētozols jeb Zemgales krīvis	56°38'20" 23°56'40"	6,75	16,0	300	Jelgavas	Sidrabenēs
48.	Ēbeļmuižas ozols	56°54'17" 24°05'57"	5,60	20,0	300	Rīga	Ziepniekkalnā
49.	Zasulauka kļava	56°56'55" 24°03'39"	5,34	26,0	140	Rīga	Zasulaukā
50.	Lucavsalas liepa	56°55'31" 24°07'34"	6,40	26,0	200	Rīga	Lucavsalā
51.	Krišjāņa Barona ozols	57°02'16" 24°05'53"	2,15	17,5	99	Rīga	Ziemeļblāzmā
52.	Kaltiņu ozols	56°58'35" 24°18'47"	6,85	22,0	330	Rīga	Bergos
53.	Sējas ozols	57°11'55" 24°35'19"	9,07	22,0	450	Rīgas	Sējas
54.	Turaidas Rozes liepa	57°11'08" 24°50'56"	6,30	7,20	200	Rīgas	Turaida
55.	Kalnasikšņu ozols	57°12'43" 24°50'54"	7,60	18,0	350	Rīgas	Turaidas
56.	Sautas kalna egle	57°11'35" 24°53'55"	3,04	45,2	160	Rīgas	Siguldas
57.	Minhauzena ozoli	57°24'16" 24°25'24"	6,65 5,81 4,91	27,0 31,0 28,0	335	Limbažu	Liepupes
58.	Iksķiļu Svētliepa	57°26'26" 24°47'10"	3,45 3,17 3,00	16,0	nenosakāms	Limbažu	Limbažu
59.	Skomaku liepa	57°26'10" 24°47'50"	7,50	16,0	300	Limbažu	Limbažu
60.	Ceipu Upurozols jeb Zviedru Ķēniņa ozols	57°54'05" 25°02'48"	7,00	18,0	250	Valmieras	Mazsalacas l.t.
61.	Velnozols	57°50'53" 25°11'01"	5,45	21,0	270	Valmieras	Sēļu
62.	Tūteres ozols	57°50'16" 25°09'04"	8,50	10,0	450	Valmieras	Vecates
63.	Briedeskroga vītols	57°40'44" 25°13'43"	8,20	22,0	150	Valmieras	Burnieku
64.	Dambju ozols	57°42'32" 25°18'26"	9,00	22,0	300	Valmieras	Burnieku
65.	Ozolu ozols	57°54'22" 25°28'27"	5,42	22,0	170	Valmieras	Naukšēnu
66.	Strautmaļu Zviedru liepa	57°50'32" 25°33'43"	4,05	16,0	200	Valkas	Kārķu

67.	Staišu ozols	57°40'32" 25°30'59"	8,20	22,5	300	Valkas	Ēveles
68.	Kaņepju ozols	57°42'05" 25°39'42"	9,40	17,0	450	Valkas	Jērcēnu
69.	Rietekļa paeglis	57°35'26" 25°31'55"	2,90	9,30	250	Valmieras	Valmieras
70.	Sīmanēnu Svētozols	57°34'56" 25°31'38"	8,20	21,0	400	Valmieras	Valmieras
71.	Kaķu priede	57°37'12" 25°53'39"	3,05	27,0	380	Valkas	Plāņu
72.	Rūtiņu kļava	57°32'11" 25°41'26"	6,15	26,0	150	Valkas	Trikātas
73.	Atpīļu Upurozols	57°33'39" 25°43'43"	8,03	18,7	400	Valkas	Trikātas
74.	Mēru ozols	57°26'41" 26°05'37"	5,40	27,0	200	Valkas	Bilskas
75.	Kalnaegļu Upurozols jeb Vecais Tēvs	57°28'32" 26°01'50"	5,68	17,0	300	Valkas	Bilskas
76.	Zauskas priede	57°26'36" 25°50'12"	4,63	13,7	370	Valkas	Smiltenes
77.	Brandavu vēja slotas priede	57°25'05" 25°43'51"	1,79	19,0	200	Valkas	Blomes
78.	Ducmaņu ozols	57°23'09" 25°41'55"	7,83	18,0	350	Valkas	Blomes
79.	Lagātu priede	57°22'22" 25°30'43"	4,32	18,0	200	Cēsu	Liepas
80.	Āraišu Zviedru priede	57°15'00" 25°16'18"	2,97	9,5	180	Cēsu	Drabešu
81.	Mazbožu jeb Simtēnu Zviedru dores priede	57°15'49" 25°10'47"	3,25	13,4	330	Cēsu	Drabešu
82.	Kvēpenes ozols	57°16'37" 25°10'53"	6,25	18,0	400	Cēsu	Raiskuma
83.	Zaubes ozols	56°59'40" 25°15'25"	8,06	17,0	350	Cēsu	Zaubes
84.	Neteiču paeglis	56°47'54" 24°40'51"	1,38	9,5	100	Ogres	Ogresgala
85.	Kalnaziēdu Upurozols	56°35'52" 25°16'18"	3,45	16,2	700	Aizkraukles	Aizkraukle
86.	Jaunāsmuižas ozols	56°42'18" 25°45'00"	8,00	25,0	450	Aizkraukles	Vietalvas
87.	Villijas ozols	56°37'25" 25°59'39"	3,76	18,0	59	Jēkabpils	Variešu
88.	Indānu liepa	56°04'40" 25°47'54"	9,35	21,5	250	Jēkabpils	Gārsenes
89.	Strodu paeglis	56°05'36" 26°13'34"	0,7 0,6	8,5	98	Daugavpils	Dvietes
90.	Apes Dzeniņu vitols	57°32'35" 26°42'58"	8,80	23,0	130	Alūksnes	Apes l.t.
91.	Apes Vientujā priede	57°32'30" 26°41'52"	1,19	4,7	200	Alūksnes	Ape
92.	Glika ozoli	57°25'39" 27°02'28"	4,85 4,50	26,0 25,0	323 319	Alūksne	Alūksne
93.	Stāmerienas dvīņozoli	57°12'59" 26°54'04"	2,45	29,0	300	Gulbenes	Stāmerienas
94.	Krapas Krusta priede	57°08'03" 26°42'04"	2,91	13,0	200	Gulbenes	Daukstu
95.	Raganu kalna priede	57°09'43" 27°40'11"	3,60	17,0	200	Balvu	Medņevas
96.	Vīduču ozols	57°07'57" 27°38'21"	6,50	21,0	280	Balvu	Medņevas
97.	Motrines Zelta priede	56°52'17" 27°36'09"	3,15	21,0	300	Balvu	Baltinavas
98.	Janopoles Upurvīksna	56°27'28" 27°23'04"	4,70	9,2	200	Rēzeknes	Griškānu
99.	Barisu vīksna	56°28'51" 27°57'49"	6,46	21,0	250	Ludzas	Ciblas
100.	Istras goba	56°14'48" 27°58'02"	6,15	30,0	200	Ludzas	Istras

P* – stumbra apkārtmērs metros   H* – koka garums metros

Izmantotā literatūra

1. Baltvilks J. Brālis ozols, māsa liepa. Rīga: Liesma, 1985., 44 lpp.
2. Baiža A. Dižkoku meklētāju gaitās. Rīga: Liesma, 1989., 86 lpp.
3. Baiža A. Latvijas lielie paegļi. Mežsaimniecība un mežrūpniecība. Referātu krājums. Nr. 3. Rīga: Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrija, 1980., 23.–27. lpp.: il.
4. Cepītis J. Latvijas izcilākie dižozoli. Dabas un vēstures kalendārs 1998. Rīga: Zinātne, 1997., 99.–106. lpp.
5. Cepītis J. Latvijas izcilākās dižliepas. Dabas un vēstures kalendārs 1999. Rīga: Zinātne, 1998., 182.–189. lpp.
6. Cepītis J. Latvijas izcilākie oši. Dabas un vēstures kalendārs 2000. Rīga: Zinātne, 1999., 213.–216. lpp.
7. Cepītis J. Latvijas izcilākās kļavas. Dabas un vēstures kalendārs 2002. Rīga: Zinātne, 2001., 90.–91. lpp.
8. Cinovskis R., Janele I. [u. c.]. Koki un krūmi Latvijas lauku parkos. Rīga: Zinātne, 1974., 347 lpp.
9. Eņiņš G. Dabas pieminekļi lībiešu krastā. Lībiešu gadagrāmata 2004. Līvu savienība, 2004., 126.–136. lpp.
10. Eņiņš G. Dižkoki Baltijas republikās. Mežsaimniecība un mežrūpniecība. Referātu krājums. Nr.1. Rīga: Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrija, 1978., 26.–30. lpp.: il.
11. Eņiņš G., Laiviņš M. Alūksnes rajona aizsargājami dižkoki un savdabīgie koki. Salaspils. 1983., 106 lpp.
12. Eņiņš G. Latvijas brīnumkoki. Latvijas Daba. Gandrs, 2001., 2.–11. lpp.
13. Eņiņš G., Zvirgzds A. Aizsargājamo koku un krūmu uzskaites un mērīšanas metodika. Latvijas dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība. Rīga: 1983., 17 lpp.
14. Eņiņš G. Dzīvi krusta koki. Latvijas Daba. Gandrs, 2002., 2.–13. lpp.
15. Eņiņš G. Koks – dabas piemineklis. Rīga: Zinātne, 1982., 94 lpp.
16. Fröhlich H. J. Wege zu alten Bäumen. Band 1–12. Frankfurt, 1995., S. 239.
17. Fröhlich H. J. Alte liebenswerte Bäume in Deutschland. Cornelia Ahlering Verlag., Hamburg, 1989.
18. Jansons E. Koki – dabas pieminekļi Latvijā. Dabas un zinātnes burtņīca. Nr. 4., Rīga: Valtera un Rapas akc. sab., 1937., 129.–151. lpp.
19. Koki un krūmi Latvijas mežos un ārēs. Rīga: V elements, 2002., 151 lpp.
20. Lange V., Mauriņš A., Zvirgzds A. Dendroloģija. Rīga: Zvaigzne, 1978., 304 lpp.
21. Latvijas daba. Enciklopēdija "Latvija un latvieši". Latvijas enciklopēdija, 6. sēj. 1994., 255 lpp.
22. Latvijas zeme, daba un tauta. II Latvijas daba. Rakstu krājums. 3 sēj., prof. N. Maltas un privātdoc. P. Galenieka redakcijā. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. apgāds, 1936., 640 lpp.
23. Leiburgs G. Jelgavas dižkoki. Rokasgrāmata. Jelgavas tipogrāfija, 2003., 63 lpp.
24. Linford J. Wunder der Welt: Bäume. S. 192.
25. Mauriņš A., Zvirgzds A. Dendroloģija. LU Akadēmiskais apgāds, 2006., 447 lpp.

26. Mauriņš A. Saistošā dendroloģija. Rīga: Liesma, 1973., 181 lpp.
27. Meiere D., Smalinskis J. Latvijas ozoli un ozolāji. Dabas un vēstures kalendārs 1999. Rīga: Zinātne, 1998., 175.–181. lpp.
28. Melderis K. Meža vakari. Rīga: Valsts papīru spiestuve, 1932., 109 lpp.
29. Mūsu dabas krāšņumi, tipiskākie veidojumi un retumi. Students. Nr. 20./ 1926.
30. Mūsu dabas krāšņumi, tipiskākie veidojumi un retumi. Students. Nr. 21./ 1926.
31. Österman P. Svenska Jätteträd och deras mytologiska historia. Artbooks, 2001.
32. Riekstiņš I. Īve – piejūras mežu pērle. Rīga: Zinātne, 1986., 75 lpp.
33. Relve H. Põlispuud. Tallinn, 2003., 257 lpp.
34. Saliņš S. Dižkoki – mūsu dabas krāšņums. Anotēta lekciju tematika dabas zinātnēs. Rīga: LPSR Zinību biedrība, 1980., 67.–75. lpp.
35. Saliņš S. Latvijas PSR dižkoki un retie koki. Jaunākais mežsaimniecībā XII. Rīga: Zinātne, 1970., 69.–75. lpp.
36. Saliņš S. Latvijas dižkoki un retie koki. Rīga: Zinātne, 1974., 116 lpp.
37. Siliņš A., Svikle Dz. Aizsargājamo koku saraksts. Mežsaimniecība un mežrūpniecība./ Referātu krājums. Nr. 6 (110) Rīga: Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrija, 1985., 60 lpp: il.
38. Strautmane J. Dabas pieminekļu – dižkoku izpēte un problēmas. Tukuma gadagrāmata 2007. Tukums: SIA "Novadu ziņas", 2006., 103.–141. lpp.
39. Strods H., Zunde M., Mugurēvičs Ē. [u. c.].; Senlatviešu meža tiesības XI–XIII gadsimtā. Latvijas mežu vēsture līdz 1940. gadam. Rīga: WWF – Pasaules Dabas fonds, 1999., 15.–23. lpp.
40. Valsts aizsargājami dabas objekti Latvijas PSR teritorijā. Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrija. Rīga: Liesma, 1977., 136 lpp.
41. Vuškāns J. Piemiņas koki Latvijā un pasaulē. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2004., 253 lpp.
42. Zaubes pagasts. Vietas un vārdi. Rīga: LR Valsts zemes dienesta poligrāfijas daļa "Latvijas karte", 2005., 240 lpp.
43. Ziedonis I. Raksti 12 sējumos. 9. sēj. Rīga: Nordik, 1998., 398 lpp.

Ziņas par dižkoku

Datums.....

Koka nosaukums.....

Stumbra apkārtmērs..... metri

Koka augstums.....metri

Vainaga caurmērs.....metri

Līdz kādam augstumam stumbrs saglabā sākotnējo resnumu.....metri

Pirmie zari ..... metru augstumā

Vainaga augstums no zemes .....metri

Koka stāvoklis: teicams; labs; apmierinošs; slikts; ļoti slikts; nedzīvs

Aug: klajumā; starp citiem kokiem; noēnots; stipri noēnots

Bojājumi, rētas: zibens rētas; dobums; to izmēri.....

Cilvēku postījumi.....

No vainaga zaļo.....%

Adrese un orientieri.....

Koordinātas.....

Notikumi un vēsturiskās ziņas par koku un tā tuvāko apkārtni.....

Mērītāja vārds, uzvārds, telefons, e-pasts.....

DIŽKOKA ANKETAS AIZPILDĪŠANAS PARAUGS

Veiksmas veiksmas veiksmas

Datums 24.03.2007

Koka apsekošanas protokols

1. Kona nosaukums *Elka bērns kape*

veiksmas nosaukums

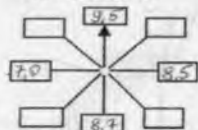
augu zinātniskais nosaukums

4. P = 4,25 m

5. Saku kakla h 0,4 m

6. H 18 m, vecāka att. 42 m

7. Vainags projekcija

13. S 220 m² 14. V 3 m²

17. Vecums 230 g 18. Gada dzinumi 10 cm

20. Zāle 98 % Nekaltrālie (nolīžuši) zari 10 cm

21. Stumbrs ~~apšis~~ nav apšis m

Sasvērnis par 10 * uz 90 pusē;

Dalītais stumbrs 7 m augstumā sadalīts

2. Koordinātas A 21°45'01" Z 56°49'52"

3. Adrese *Kubdigos* d: *Jūrlavas* ps/pils.

vīzions un atšķirums *Atalmuofas* m.

kv. mežs: mežs.

kv. nog. mežniec. g.

Orienti *0,5 km ZA no Kona nosaukuma Atalmuofas m*

apdzīvota vieta, mežniecības piet. dz. apdzīv. kapa, kapa

13 km DK no Jūrlavas kapa, 5 km

skā. mežs, kapa, tajā dz. dabas, dabas kapa, dab. spē.

2000 g. zaru

arona, grava, grāvis, cetur, rožu, kapa, zaru, augu valsts u.c.

8. Alnrvskums 4 9. Skaltums 5

10. Stāvoklis 5 11. Vitalitāte 4

12. Virsotne smiltis, okeāna spē, spē, ~~apšis~~ spē, spē, spē, spē, spē, spē.

15. Vainags no zemes 0 m. 16. Pirmie zari 4,7 m augstumā

19. Vainags blīvums 5

Resursu saglabē šīs 7 m augstuma

Kraujums — m

3 vai vairāki zaru

22. Rētas, sībena, dobums, trupe - to izmēri un novietojums *stumbā veido trupe. To iedobos notērt caur saku spraugu stumbā. Attais uz dabas nav. Stumbrs veselīgs, nevienam bojājumiem ne dabas, kas pūstas iedobas nav*

23. Bojājumi dabiskās: sēdēt, nokasīt zari, stumbrā akmeņi, sēdēt, sēdēt; mehāniskā bojājumi: apšāvi, nobīdīta zeme; izpildītas zāles: apdzīvotā dzīvnieki: apdzīvotās: apdzīvotā sēdēt, sēdēt; izpildīti: apdzīvotā; u.c.

24. Flors

25. Fauna

26. Ipatnējais koks *mežs, purvainajumi*
virzmes saknes, gais saknes, dabas rožu - stāli (pašpotēti), u.c. *Nosaukums 204*
16 stumbā 10 dāzda

27. Augstums vjl m 28. Novietoj terasē vai palīnē; *hidromāks*; citur:

29. Aug starp citiem kokiem: *mežā, incirtumā, meža laucē, mežmalā, krūmājā, parkā, kapa, kapa, kapa.* Sevrap: *grūnā, atnā.*
30. Meža augšanas apstākļu tips

31. Atrodas: *pie (bij) vienatnā, pie bijūnā mūžas (pasmūžas), apdzīvotā vietā*
32. Aizsargājams teritorija: *biosfēras rezervāts, nac. parks, aizsarg. ainavu apvidus, dabas parks, dabas ligums, rezervāts, aizsarg. parks, aizsargojama Nosaukums Kulta vāls - Elka bērns*

33. Kad ģenē aizsardzībā *Arheoloģiskā pirmspūlī sarakstā, spē, 1967 g. 29 dec*
34. Zemes īpašnieks *HP 204, No 57*

35. Notējums: *nav, nedaudz, vidēji, stipri, pilnīgi* No *A* pusē (2m).
36. Izlartās apkope *Nosaukums 204*
16 stumbā 10 dāzda

37. Vēlāmie pasākumi *šeit lat. vārdā nosaukums 204 dāzda 204, uz stumbrā*
nevaru aramēt - tā to aktīva, tad sēdētājiem saku parkā 204, nokalēti un
dabas vārds ainavai vārdam. Šī puzā unista, at. rīpītāms, 204, 204, 204
38. Nosaukuma skaidrojums *pēc saku bērns vārda*

39. Teiļi un atbilstošs *Purvis Jans un Jāns no Kuršu Kona nosaukuma Atalmuofas*
40. No kā spēkotāja uzstājās par koka nosauktu *apdzīvotā Gunda Enins 1980 g. 26. jūnja*

41. Uz ko turpmāk vērst uzmanību *Gunda Enins, Gunda Dambite*

42. Apsekoja un mērija *Gunda Enins, Gunda Dambite*

43. Pētīties un izvērtējums *sp. līnes stumbrā, sēdētāji 40-50 cm augstā pangsāti*
2 m radiusā. 204 kapa ir vēl divas citas dāzdas, 372 m un 38 m
usmas, ieaugšas bāzes usmas. Latvā dāzda, mežmalā, Me, 204, 204
bejāi, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204
līnā 12 lāti, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204
dabas, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204, 204
2. 5 ha. Apturētāns saku bērns, kapa, 204, 204, 204, 204, 204, 204

Enins

Latvijas Tūrisma attīstības valsts aģentūra

Pils laukums 4, Rīga, LV-1050
Tālrunis: +371 67229945
Fakss: +371 67358128
E-pasts: tda@latviatourism.lv
www.latviatourism.lv

Latvijas Tūrisma informācijas birojs Rīgā

Smiļņu iela 4, Rīga, LV-1050
Tālrunis: +371 67224664
Fakss: +371 67224665
E-pasts: info@latviatourism.lv
www.latviatourism.lv

Rīgas Tūrisma koordinācijas un informācijas centrs

Rātslaukums 6, Rīga, LV-1050
Tālrunis: +371 67037900
Fakss: +371 67037910
tourinfo@riga.lv
www.rigatourism.com

Jūrmalas Tūrisma informācijas centrs

Lienes iela 5, Majori, Jūrmala, LV-2015
Tālrunis: +371 67147900, +371 67147902,
+371 67147905
Fakss: +371 67147901
tourism@jpd.gov.lv
www.jurmala.lv

KURZEME

Tūrisma attīstības valsts aģentūras

Kurzemes reģiona tūrisma birojs
Baznīcas iela 5, Kuldīga, LV-3301
Tālrunis/Fakss: +371 63322259
kurzeme@latviatourism.lv
www.latviatourism.lv

Aizputes Tūrisma informācijas centrs

Skolas iela 1, Aizpute, Liepājas rajons, LV-3456
Tālrunis: +371 29623284, +371 63448880
aizpute.tic@apollo.lv
www.aizpute.lv

Dundagas Tūrisma informācijas centrs

Dundagas pils Pils iela, Dundaga, Talsu rajons, LV-3270
Tālrunis: +371 63237858, +371 29444395
tic@dundaga.lv
www.ziemeļkurzeme.lv, www.dundaga.lv

Embūtes ekotūrisma informācijas un izglītības centrs

Embute, Liepājas rajons, LV-3466
Tālrunis: +371 26585221
junkurs@inbox.lv
www.embute.com

Jūrkalnes Tūrisma informācijas centrs

"Krasti", Jūrkalnes pagasts, Ventspils rajons, LV-3626
Tālrunis/Fakss: +371 63697131
jurkalne@mail.ventspils.lv, jurkalne@inbox.lv
www.jurkalne.lv

Kandavas Tūrisma informācijas centrs

Kūrortu iela 1b, Kandava, Tukuma rajons, LV-3120
Tālrunis: +371 63181150, +371 28356520
info@kandava.lv
www.kandava.lv

Kolkasraga apmeklētāju informācijas centrs

Kolkasraags, Kolkas pagasts, Talsu rajons, LV-3275
Tālrunis: +371 29149105
kolkacape@inbox.lv
www.kolka.info, www.ziemeļkurzeme.lv

Kuldīgas Tūrisma informācijas centrs

Baznīcas iela 5, Kuldīga, LV-3300
Tālrunis/Fakss: +371 63322259, +371 29334403
tourinfo@kuldiga.lv
www.kuldiga.lv

Liepājas reģiona Tūrisma informācijas birojs

Rožu laukums 5/6, Liepāja, LV-3401
Tālrunis: +371 63480808, +371 29402111
Fakss: +371 63480807
info@liepajatourisms.lv
www.liepaja.lv/turisms

Liepājas Tūristu kluba informācijas punkts "Klajumi"

Jūrmalciems, Liepājas rajons, LV-3472
Tālrunis: +371 26114601, +371 26212997
jurmalcieklamajumi@inbox.lv
www.jurmalcieklamajumi.viss.lv

Medzes Tūrisma informācijas punkts

Medzes pagasts, Liepājas rajons, LV-3461
Tālrunis: +371 63490631
biblioteka.medze@inbox.lv

Nicas Tūrisma informācijas punkts

Bārtas iela 6, Nica, Liepājas rajons, LV-3473
Tālrunis/Fakss: +371 63489501
turisms@nica.lv
www.nica.lv

Pāvilostas Tūrisma informācijas centrs

Dzintaru iela 2, Pāvilosta, Sakas novads, Liepājas rajons, LV-3466
Tālrunis: +371 63498229, +371 29121894
pavilosta.tic@tvnet.lv
www.pavilosta.lv

Priekules Tūrisma informācijas centrs

Saules iela 1, Priekule, Liepājas rajons, LV-3434
Tālrunis: +371 63459070, +371 26566911
turisms@priekule.lv
www.priekule.lv

Rojas Tūrisma informācijas centrs

Selgas iela 33, Roja, Talsu rajons, LV-3264
Tālrunis: +371 63269594
roja.tic@inbox.lv
www.roja.lv

Rucavas Tūrisma informācijas centrs

Rucavas pagasts, Liepājas rajons, LV-3477
Tālrunis: +371 29134903
rucava.tic@inbox.lv

Sabiles Tūrisma informācijas centrs

Pilskalna iela 6, Sabīle, Talsu rajons, LV-3294
Tālrunis: +371 63252344
tic_sabile@inbox.lv
www.sabile.lv

Saldus Tūrisma informācijas centrs

Striņu iela 3, Saldus, LV-3800
Tālrunis/Fakss: +371 63807443, +371 29159725
info@dome.saldus.lv
www.salduspilseta.lv, www.saldus.lv

Talsu rajona Tūrisma informācijas centrs

Lielā iela 19/21, Talsi, LV-3200
Tālrunis/Fakss: +371 63224165
talsutic@apollo.lv
www.talsi.lv, www.talsurajons.lv

Tukuma rajona Tūrisma informācijas centrs

Pils iela 3, Tukums, LV-3101
Tālrunis/Fakss: +371 63124451
www.tukums.lv/turisms

Ventspils Tūrisma informācijas centrs

Tirgus iela 7, Ventspils, LV 3601
Tālrunis: +371 63622263
Fakss: +371 63607665
tourism@ventsipils.lv
www.tourism.ventsipils.lv

Vergales Tūrisma informācijas centrs

"Diķeniķi", Vergales pagasts, Liepājas rajons, LV-3463
Tālrunis: +371 2943166
vergale.tic@one.lv

VIDZEME

Tūrisma attīstības valsts aģentūras

Vidzemes reģiona tūrisma birojs
Pils laukums 1, Cēsis, LV-4101
Tālrunis/Fakss: +371 64122011
vidzeme@latviatourism.lv
www.latviatourism.lv

Ādažu Tūrisma informācijas centrs

Gaujas iela 16, Ādažu novads, Rīgas rajons, LV-2164
Tālrunis: +371 67996500
info16@inbox.lv
www.adazi.lv

Ainažu Tūrisma informācijas centrs

Valdemāra iela 50, Ainaži, Limbažu rajons, LV-4035
Tālrunis: +371 64043241
ainazutic@inbox.lv
http://www.ainazi.lv

Alūksnes rajona Tūrisma informācijas centrs

Pils iela 74, Alūksne, LV-4301
Tālrunis/Fakss: +371 64322804, +371 29130955
tic@aluksne.lv, aluksnesmuzejs@inbox.lv
www.aluksne.lv

Cēsu Tūrisma informācijas centrs

Pils laukums 1, Cēsis, LV 4101
Tālrunis: +371 64121815, +371 28318318
Fakss: +371 64107777
info@cesis.lv
www.tourism.cesis.lv

Gaujas Nacionālā parka apmeklētāju centrs

Bažnīcas iela 3, Sigulda, Rīgas rajons, LV-2150
Tālrunis: +371 67800388
Fakss: +371 67971344
ic@gnp.lv
www.gnp.lv

Gulbenes Tūrisma informācijas centrs

Ābeļu iela 2, Gulbene, LV-4401
Tālrunis: +371 64497729
Fakss: +371 64497730
turists@gulbene.lv
www.gulbene.lv

Limbažu Tūrisma informācijas centrs

Burtnieku iela 5, Limbaži, LV-4001
Tālrunis/Fakss: +371 64070608, +371 28359057
www.limbazi.lv

Madonas rajona Tūrisma informācijas centrs

Saiēta laukums 1, Madona, LV-4801
Tālrunis: +371 64860573, +371 29130437
Fakss: +371 64860564
turinfo@madona.lv
www.madona.lv

Mazsalacas Tūrisma informācijas centrs

Rīgas iela 1, Mazsalaca, Valmieras rajons, LV-4215
Tālrunis/Fakss: +371 64251776, +371 28374774
ticmazsalaca@inbox.lv
www.mazsalaca.lv

Ogres Tūrisma informācijas centrs

Ausekļa prospekts 7, Ogre, LV-5001
Tālrunis/Fakss: +371 65071883
ogrestic@oic.lv
www.ogre.lv

Pārgaujas Tūrisma informācijas centrs

Braslas iela 2, Straupe, LV-4152
Tālrunis: +371 29426705
straupe@cesis.lv
www.pargauja.cesis.lv

Piebalgas Reģionālais Tūrisma informācijas centrs

"Cirulīši", Vecpiebalga, Cēsu rajons, LV-4122
Tālrunis: +371 26565977
piebalga@cesis.lv
www.piebalga.cesis.lv

Raunas Tūrisma asociācija

Valmieras iela 1, Rauna, Cēsu rajons, LV-4131
Tālrunis: +371 26337808
rauna@cesis.lv
www.rauna.cesis.lv

Ropažu informācijas centrs

Rīgas iela 5, Ropaži, Ropažu novads, Rīgas rajons, LV-2135
Tālrunis: +371 67918405
ropazi@inbox.lv
www.ropazi.lv

Rūjienas Tūrisma informācijas centrs

Raīņa iela 3, Rūjiena, Valmieras rajons, LV-4240
Tālrunis/Fakss: +371 64263278, +371 29464888
tic@rujiena.lv
www.rujiena.lv

Salacgrīvas Tūrisma informācijas centrs

Rīgas iela 10a, Salacgrīva, Limbažu rajons, LV-4033
Tālrunis/Fakss: +371 64041254
salties@latnet.lv
www.salacgriva.lv

Saulkrastu Tūrisma informācijas centrs

Ainažu iela 10, Saulkrasti, Rīgas rajons, LV-2160
Tālrunis: +371 67952641
Fakss: +371 67952643
tic@saulkrasti.lv
www.saulkrasti.lv/turisms

Siguldas novada Tūrisma informācijas centrs

Valdemāra iela 1a, Sigulda, Rīgas rajons, LV-2150
Tel: +371 67971335
Fakss: +371 67971372
www.sigulda.lv

Smiltenes Tūrisma informācijas centrs

Dārza iela 3, Smiltene, Valkas rajons, LV-4729
Tel/Fakss: +371 64707575
tourism@smiltene.lv
www.smiltene.lv

Strenču Tūrisma informācijas centrs

Rīgas iela 7, Strenči, Valkas rajons, LV-4730
Tel: +371 64707544
Fakss: +371 64707539
strencutic@inbox.lv
www.strenci.lv

Valkas Tūrisma informācijas centrs

Rīgas iela 22, Valka, LV 4701
Tel/Fakss: +371 64725522, +371 26446602
tic@valka.lv
www.valka.lv

Valmieras Tūrisma informācijas centrs

Rīgas iela 10, Valmiera, LV 4201
Tel/Fakss: +371 64207177
tic@valmiera.lv
www.valmiera.lv

LATGALE

Tūrisma attīstības valsts aģentūras

Latgales reģiona tūrisma birojs

Rīgas iela 22a, Daugavpils, LV 5403
Tel/Fakss: +371 65422818
latgale@latviatourism.lv
www.latviatourism.lv

Aglonas novada Tūrisma informācijas centrs

Somersētas iela 34, Aglona, Preiļu rajons, LV-5304
Tel/Fakss: +371 65322100, +371 29118597
tic@aglona.lv
www.aglona.lv, www.visitaglona.lv

Balvu rajona padomes Attīstības plānošanas un projektu vadības nodaļa

Bērziņpils iela 1a, Balvi, LV 4501
Tel: +371 64522356, +371 29119786
tic@balvi.gov.lv
www.balvi.gov.lv

Rugāju novada Tūrisma informācijas centrs

Kurmenes iela 36, Rugāji, Balvu rajons, LV 4570
Tel: +371 64541147, +371 64521350
tic@balvi.gov.lv
www.balvi.gov.lv

Dagdas Tūrisma informācijas centrs

Daugavpils iela 8, Dagda, Krāslavas rajons, LV-5674
Tel: +371 65681420, +371 29193397, +371 26244209
Fakss: +371 65681421
fenikss@dagda.lv, dagdas.fenikss@inbox.lv
www.dagda.lv, www.krasslavasrajons.lv

Daugavpils novada Tūrisma informācijas centrs

Rīgas iela 22a, Daugavpils, LV-5403
Tel/Fakss: +371 65422818
tourinfo@daugavpils.apollo.lv
info@visitdaugavpils.lv
www.visitdaugavpils.lv

Daugavpils domes administrācijas Rīgas birojs

Meistarū iela 23, 3. stāvs, Rīga, LV-1030
Tel/Fakss: +371 67216288
Mob. tālr.: +371 29131876
riga@daugavpils.lv

Gaigalavas Tūrisma informācijas punkts

Kvāpāni, Gaigalavas pagasts, Rēzeknes rajons, LV-4618
Tel: +371 64620495, +371 26439970

Ilūkstes novada Tūrisma informācijas centrs

Pārka iela 3, Pilskalne, Pilskalnes pagasts, Daugavpils rajons, LV-5447
Tel: +371 65440826, +371 26555275
lvijati@inbox.lv, padome@pilskalne.lv, info@visitdaugavpils.lv
www.visitdaugavpils.lv, www.ilukste.lv

Kaunatas Tūrisma informācijas punkts

Kaunata, Kaunatas pagasts, Rēzeknes rajons, LV-4622
Tel: +371 64698270

Krāslavas rajona Tūrisma informācijas centrs

Brīvības iela 13, Krāslava, LV-5601
Tel: +371 65622201, +371 26395176, +371 26487763
Fakss: +371 65622266
tic@kraslava.lv
www.krasslavasrajons.lv, www.kraslava.lv

Līvānu novada Tūrisma informācijas centrs (Līvānu inženiertehnoloģiju un inovāciju centrā)

Domes iela 3, Līvāni, Preiļu rajons, LV-5302
Tel: +371 65307810, +371 29157669
asterija@livani.lv
www.livani.lv

Ludzas Tūrisma informācijas centrs

Baznīcas iela 42, Ludza, LV-5701
Tel: +371 65707203, +371 29467925
Fakss: +371 65707202
kondrate@one.lv, tic@ludza.lv
www.ludza.lv

Naģļu Tūrisma informācijas punkts

Idena, Naģļu pagasts, Rēzeknes rajons, LV 4631
Tel: +371 29165392

Naujenes Tūrisma informācijas birojs

Skolas iela 1, Naujene, Naujenes pagasts, Daugavpils rajons, LV-5462
Tel/Fakss: +371 65471321
muzys@apollo.lv, info@visitdaugavpils.lv
www.naujene.lv, www.visitdaugavpils.lv

Pasienes Tūrisma informācijas punkts

Pasienie, Pasienes pagasts, Ludzas rajons, LV-5732
Tel: +371 65745296, +371 29264238
ptip@inbox.lv
www.ludza.lv

Preiļu rajona Tūrisma informācijas centrs

Kārsavas iela 4, Preiļi, LV-5301
Tel: +371 65322041, +371 29116431, +371 29100689
tic@preili.lv
www.preilirp.lv

Rēzeknes pilsētas un rajona tūrisma informācijas centrs

Atbrīvošanas aleja 98, viesnīca „Latgale”, 110. kab.
Tel: +371 64605005, +371 26337449
tic@rezekne.lv
www.rezekne.lv

ZEMGALE

Tūrisma attīstības valsts aģentūras

Zemgales reģiona tūrisma birojs

Pilskalns, Bauska, LV-3901
Tel: +371 63923794
Fakss: +371 63923793
zemgale@latviatourism.lv
www.latviatourism.lv

Aizkraukles rajona Tūrisma informācijas centrs

Blaumaņa iela 3, Koknese, Aizkraukles rajons, LV-5113
Tel/Fakss: +371 65161296
tic@koknese.apollo.lv
www.koknese.lv

Atašienes Tūrisma informācijas punkts

Liepu iela 14a, Atašiene, Jēkabpils rajons, LV-5211
Tel: +371 65277194
atasienetip@inbox.lv

Auces Tūrisma informācijas centrs

Jelgavas iela 1 a, Auca, Dobeles rajons, LV-3708
Tel/Fakss: +371 63745506
www.auce.lv

Bauskas rajona Tūrisma informācijas centrs

Rātslaukums 1, Bauska, LV-3901
Tel/Fakss: +371 63923797
tourinfo@bauska.lv
www.tourism.bauska.lv

Dobeles rajona Tūrisma informācijas centrs

Brīvības iela 15, Dobele, LV-3701
Tel: +371 63707255, +371 26136682
Fakss: +371 63722237
turisms@dobelesrp.lv
www.zemgaletourism.lv, www.dobele.lv

Gārsenes Tūrisma informācijas punkts

Gārsene, Jēkabpils rajons, LV-5218
Tel: +371 65268656, +371 29490656
gar.psk@jekabpils-rp.lv

Jelgavas rajona un pilsētas Tūrisma informācijas centrs

Pasta iela 37, Jelgava, LV-3001
Tel/Fakss: +371 63022751
ric@jrp.lv
www.jelgava.lv, www.jrp.lv

Jēkabpils Tūrisma informācijas centrs

Brīvības iela 140/142, Jēkabpils, LV-5201
Tel/Fakss: +371 29327037
jektic@apollo.lv
www.jekabpils.lv

Skriveru Tūrisma informācijas punkts

Skriveri, Daugavas iela 59, Aizkraukles rajons, LV-1525
Tel: +371 28373530, +371 65197247
skriveri1@apollo.lv, tic@skriveri.lv
www.skriveri.lv

Tērvetes novada Tūrisma informācijas centrs

“Pagasta ēka”, Tērvete, Dobeles rajons, LV-3728
Tel/Fakss: +371 63726212
tic@tervete.apollo.lv, tervete@lvm.lv
www.zemgaletourism.lv

Viesītes Tūrisma informācijas punkts

Smilšu iela 2, Viesīte, Jēkabpils rajons, LV-5237
Tel: +371 626463817
info@viesite.edu.lv

Vecās pagastmāja, Vilces pagasts, Jelgavas rajons, LV-3026

Tel: +371 29807078

LATVIJAS TŪRISMA BIROJI ARVALSTIS

Latvijas Tūrisma birojs Helsinkos
Mariankatu 8b, FIN-00170, Helsinki, Somija
Tel: +358 92784774
Iakss: +358 968742650
helsinki@latviatourism.lv

Latvijas Tūrisma birojs Londonā
72 Queensborough Terrace, London W2 3SH, Lielbritānija
Tel: +44 (0) 2072298271
Fakss: +44 (0) 207277397
london@latviatourism.lv

Latvijas Tūrisma birojs Stokholmā
Vattugatan 7, 111 52, Stockholm, Zviedrija
Tel: +46 (0) 8208150
Fakss: +46 (0) 8208154
stockholm@latviatourism.lv

Latvijas tūrisma birojs Maskavā

LR Vēstniecība Krievijas Federācijā
Čapligina iela 3, 105062, Maskava
Tālr./Fakss: +7 495 2312068
moscow@latviatourism.lv

Baltijas Tūrisma informācijas birojs Berlīnē

Katharinenstr. 19-20, 10711 Berlin Wilmersdorf, Vācija
Tel: +49 (0) 3089009091
Fakss: +49 (0) 3089009092
info@baltikuminfo.de
www.baltikuminfo.de

MANI DIŽKOKI

Nr.p.k.	Koks	Apkārtmērs	Augstums	Atrašanās vieta
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				

Par saviem vērojumiem, atradumiem un mērījumiem rakstiet:
 Guntim Eniņam,
 ASF "Dabas retumu krātuve" vadītājam
 Latvijas Zinātņu akadēmija
 Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050
 E-pasts: guntis.enins@inbox.lv
 Tālr. 29424396

Īsta atpūta dabā – nāc!

Konferenču un tūrisma centrs "Ezernieki"

"Ezernieki", Indrāņu pag., Madonas raj., LV-4827
Tālrunis 26671421, 27840643, 26666090

Tūrisma un atpūtas centrs „Spāre”

„Dumbri”, Ģibūļu pagasts, Talsu rajons, LV-3298
Tālrunis 26669099

Lielauces ezera laivu bāze

Lielauces pagasts, Dobeles rajons, LV-3723
Tālrunis 26556771

Tērvetes dabas parks

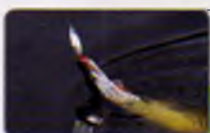
Tērvetes pagasts, Tērvete, Dobeles raj., LV-3730
Tālrunis 63726212

Tērvetes ūdenskrātuves laivu bāze

Tērvetes pag., Dobeles raj., LV-3730
Tālrunis 26115333

Kapiera ezera laivu bāze

Lapmežciema pagasts, Tukuma raj., LV-3118
Tālrunis 29253514

Pokalņu mežs

Sempokaini, Naudītes pag., Dobeles raj., LV-3724
Tālrunis 63729177, 63726212

Zebrus ezera laivu bāze

Bikstu pagasts, Dobeles rajons, LV-3713,
Tālrunis 29252368

Kalsnavas arborētums

Jaunkalnsiņi, Kalsnavas pag., Madonas raj., LV-4860
Tālrunis 64528558, 29233063, 27841099

Vijciema čiekurkalte

Mēžos uzē, Vijciema pag., Valmieras raj., LV-4733
Tālrunis 26418620, 64129205

Jaunmoku pils

Tornes pag., Tukumā raj., LV-3139
Tālrunis 26187442, 63107126

